

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

Czyt. Rozpr. doktor.

Egz. Nr. 2

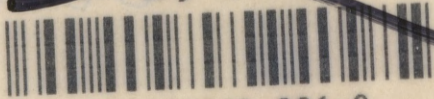
Pptk dypl. Julian BABULA

**DOWODZENIE
NA SZCZEBLACH OPERACYJNYCH
W LUDOWYM WOJSKU POLSKIM
(1944-1945)**

Rozprawa doktorska

~~Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej~~

~~5/253~~

05-001043-001-0

12637

Czyt. Rozpr. doktor.

**AKADEMIA
SZTABU GENERALNEGO**
IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

Egz. Nr *2*

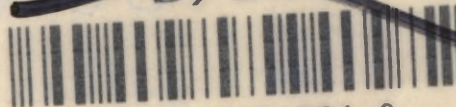
Płk dypl. Julian BABULA

**DOWODZENIE
NA SZCZEBŁACH OPERACYJNYCH
W LUDOWYM WOJSKU POLSKIM
(1944-1945)**

Rozprawa doktorska

~~Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej~~

~~S/253~~

~~05-001043-001-0~~

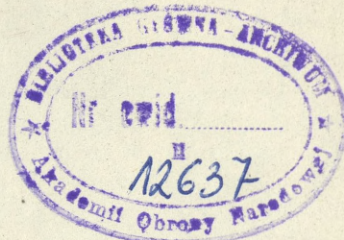
12637

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
im.gen.broni Karola ŚWIERCZEWSKIEGO

KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

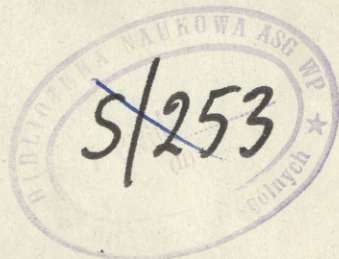
Egz.nr.....²

ppłk dypl. Julian BABULA

DOWODZENIE NA SZCZEBLACH OPERACYJNYCH
W LUDOWYM WOJSKU POLSKIM /1944-1945/

Rozprawa doktorska

Opracowano pod kierownictwem naukowym
płk prof.dr Emila JADZIAKA

Warszawa - 1981 rok

SPIS TREŚCI

	Str.
WSTĘP	5
ROZDZIAŁ I. WARUNKI DZIAŁANIA LUDOWEGO WP	
1. Rys historyczny rozwoju i działań bojowych ludowego WP /lipiec 1944 - maj 1945/	10
2. Wpływ radzieckiej sztuki wojennej i doświadczeń bojowych na działania ludowego WP	26
3. Ustalenia regulaminowe i instrukcyjne	30
ROZDZIAŁ II. ORGANIZACJA DOWODZENIA I JEDNOSTKI ZABEZPIECZENIA	
1. Dowództwa 1 i 2 armii WP	42
2. Jednostki zabezpieczenia	54
3. Charakterystyka kierowniczej kadry 1 i 2 armii WP	59
4. Charakterystyka technicznych środków dowodzenia	64
ROZDZIAŁ III. ORGANIZACJA POŁOWYCH SYSTEMÓW DOWODZENIA I METODY PRACY DOWÓDZTW ARMII W WYBRANYCH OPERACJACH	
1. Działania 1 armii WP nad środkową Wisłą w rejonie Dębłina i Puław /28.7-6.8.1944r./	70
2. Operacja warszawska 1 armii WP /14.1-17.1.1945r./	78
3. Marsz-manewr 1 armii WP oraz bitwa o przełamanie Wału Pomorskiego /20.1-20.2.1945r./...	84
4. Operacja pomorska 1 armii WP /1.3-18.3.45r./	93
5. Przegrupowanie 1 i 2 armii WP nad Odrę i Nysę Łużycką /4.4.-9.4.1945r./	101
6. Operacja berlińska 1 i 2 armii WP /16.4-8.5.1945r./	106
ROZDZIAŁ IV. UOGÓLNIENIA I WNIOSKI	124
WYKAZ SKRÓTÓW	142
BIBLIOGRAFIA	145

ZAŁĄCZNIKI:

1. Dowództwo armii ogólnowojskowej /etat nr 02/404/.
2. Sztab armii ogólnowojskowej /etat nr 02/404/.
3. Kompania ochrony dowództwa armii /etat nr 02/162/.
4. Kompania samochodów sztabowych /etat nr 02/205/.
5. Kompania oddziału informacji /etat nr 02/203/.
6. Zmotoryzowany batalion rozpoznawczy /etat nr 04/256/.
7. Pułk łączności /etat nr 014/115B/.
8. Samodzielny batalion łączności /etat nr 014/189A/.
9. Samodzielna kompania kablowo-tyczkowa /etat nr 014/191B/.
10. Baza pocztowa /etat nr 02/322/.
- Wojskowa stacja pocztowa /etat nr 014/96/.
11. Eskadra lotnictwa łącznikowego /etat nr 015/68/.
12. Schemat podległości i kompetencji w dtwie armii ogólnowojskowej /1944-1945/.
13. Skład bojowy 1 i 2 armii WP /1945/.
14. Dyrektywa 1 FB dla 1 armii WP /12.4.1945r./
15. Dane taktyczno-techniczne środków łączności telefoniczno-telegraficznej.
16. Dane taktyczno-techniczne środków radiowych.
17. Operacje i bitwy ludowego WP w latach 1944-1945.
18. Niektóre wskaźniki liczbowe ilustrujące rozmach ważniejszych operacji i bitew ludowego WP w latach 1944-1945.
19. Pismo sztabu 2 armii WP do dowódcy 8 DP /3.3.1945/.
20. Rozkaz operacyjny dowództwa 2 armii WP nr 02 /4.4.1945/.
21. Plan współdziałania 4 MDL ze związkami taktycznymi 1 armii WP /15.4.1945/.
22. Zarządzenie bojowe sztabu 1 armii WP do dowódcy 2 DP /27.7.1944/.
23. Pismo dowódcy 2 armii WP do dowódcy 8 DP /27.4.1945/.
24. Dyrektywa operacyjna sztabu 1 FB nr 00187/op. /28.1.1945/.
25. Komunikat operacyjny sztabu 1 armii WP nr 0023/op. /23.9.1944/.
26. Regulaminowy układ i treść podstawowych dokumentów bojowych /1944-1945/.
27. Meldunek bojowy dowódcy 1 armii WP nr 0519 /24.9.1944/.
28. Wypis z rozkazu operacyjnego sztabu 2 armii WP nr 02 /4.4.1945/.
29. Organizacja łączności przewodowej 2 armii WP /16.4.1945/.

30. Organizacja łączności radiowej 2 armii WP /16.4.1945/.
31. Organizacja łączności środkami ruchomymi 1 armii WP /16.4.1945/.
32. Skład i ugrupowanie połowych punktów dowodzenia 1 armii WP /sierpień 1944/.
33. Terminy składania meldunków i sprawozdań /1944-1945/.
34. Regulaminowy podział dowództwa armii na rzuty /1944/.
35. Skład i ugrupowanie połowych punktów dowodzenia 1 armii WP /maj 1944/.
36. Skład i ugrupowanie połowych punktów dowodzenia 2 armii WP /luty-kwiecień 1945/.
37. Rozmieszczenie I rzutu dowództwa armii w terenie /wariant/.
38. Etatowy stan, ukompletowanie i wyposażenie dowództw oraz jednostek zabezpieczenia /1945/.
39. Dowództwo armii ogólnowojskowej okresu II wojny światowej /propozycje autora/.
40. Planowa tablica boju natarcia wojsk 2 armii WP /13.4.1945/.
41. Skład i ugrupowanie SD armii /1942-1945/.
42. Łączność przewodowa KA /1944/.
43. Organizacja dowodzenia lotnictwem w operacji berlińskiej.
44. Plan ochrony i obrony SD /1944/.
45. Technika graficznego przedstawiania położenia wojsk /1944/.
46. Proces wypracowania decyzji i planowania działań w dowództwie armii /podstawowy wariant/.
47. Wybrane dane personalne kierowniczej kadry operacyjnej 1 i 2 armii WP.
48. Mapy robocze /przeznaczenie i treść/.
49. Dokumenty robocze /przeznaczenie/.
50. Analiza etatów w dowództwie armii /1945/.
51. Ugrupowanie i mechanizm przesunięcia SD armii /1945-wariant/.
52. Koncepcja obsady etatowej dowództwa armii /projekt/.
53. Organizacja łączności środkami ruchomymi 1 FB /15.4.1945/.
54. Organizacja łączności radiowej 1 FU /operacja berlińska/.
55. Organizacja łączności przewodowej 1 FU /2.5.1945/.
56. Dyrektywa STAWKI dla 1 FU /3.4.1945/.

W S T Ę P

1 i 2 armia WP, mimo stosunkowo niedługiego okresu działalności bojowej, zdobyły duże praktyczne doświadczenie w dziedzinie planowania, organizacji i prowadzenia różnego rodzaju działań bojowych oraz organizacji dowodzenia i współdziałania koalicyjnego. Doświadczenia te i płynące z nich wnioski są nie tylko przyczynkiem do rozwoju historii sztuki wojennej, lecz stanowią cenny materiał badawczy przydatny w studiach i pracach związanych z przygotowaniem Sił Zbrojnych PRL do działań na współczesnym polu walki. Twórcze wykorzystanie tych doświadczeń może odegrać szczególnie pozytywną rolę w takich dziedzinach jak: rozwijanie umiejętności myślenia operacyjnego, wyrabianie nawyków sprawnego rozwiązywania praktycznych zadań i czynności oraz kształtowanie pożądanych cech osobowych kadry oficerskiej.

Do prowadzenia badań i opracowania niniejszej rozprawy posłużyły mi zarówno dokumenty przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym /CAW/, jak i regulaminy /instrukcje/ zgromadzone w Centralnej Bibliotece Wojskowej /CBW/ oraz publikacje książkowe i artykuły. Mimo tej stosunkowo szerokiej bazy źródłowej w badaniach napotykałem na znaczne trudności w zgromadzeniu wszystkich interesujących mnie informacji.

W korzystaniu ze zbiorów CAW poważny mankament stanowiło zdekompletowanie dokumentów opracowanych w toku działań bojowych przez dowództwa 1 i 2 armii WP. Wydaje się, że jest to wynikiem zarówno określonych sytuacji bojowych /konieczność rezygnacji z wykonywania pewnych grup dokumentów lub ich niszczenie/, jak i niewłaściwej selekcji dokumentów przeprowadzonej po wojnie. W rezultacie tego pozostało dużo dokumentów pomocniczych /kancelaryjne, gospodarczo-administracyjne, kadrowe/, a zbyt mało dokumentów operacyjnych /np. kompletne plany działań bojowych, mapy z decyzjami lub sytuacjami bojowymi, plany pracy dowództw w zakresie podejmowania decyzji i planowania działań, plany ochrony i obrony SD, plany zabezpieczenia działań bojowych, plany działania rodzajów wojsk i służb/.

Z opracowań książkowych i artykułów wykorzystanych w rozprawie szczególnie cennymi okazały się prace E. Jadziaka, A. Karpińskiego, K. Kaczmarka, Z. Stąpora, A. Jasińskiego, W. Jurgielewicza, Cz. Krzemińskiego, R. Dzipanowa, St. Gacia, wspomnienia gen. St. Popławskiego i płk M. Kaseji, a także niektóre fragmenty wspomnień marszałków I. Koniewa i G. Żukowa. We wspomnianych pracach problematyka dowodzenia 1 i 2 armii WP znajduje dość szerokie odzwierciedlenie. Są to jednak wiadomości w znacznym stopniu rozproszone i fragmentaryczne, opracowane głównie pod kątem analizy działań i zasadności podejmowanych decyzji /wynika to oczywiście z charakteru tych opracowań/.

Cennym źródłem informacji były również zgromadzone w CBW regulaminy i instrukcje Armii Radzieckiej /obowiązujące w okresie wojny w ludowym WP/.

Celem rozprawy doktorskiej jest próba całościowego opracowania strony organizacyjno-funkcjonalnej systemów dowodzenia 1 i 2 armii WP pod kątem zestawienia ewentualnych wniosków co do tego szczebla dowodzenia we współczesnych warunkach. Przy wyborze koncepcji rozprawy kierowałem się głównie chęcią nadania jej charakteru użytkowego, rozumianego jako wzbogacenie treści prac nad doskonaleniem współczesnych systemów dowodzenia WP oraz aktualnego stanu wiedzy w przedmiocie historii sztuki wojennej. Chodziło mi przy tym zarówno o dokonanie próby określenia ogólnych prawidłowości i zasad działania systemów dowodzenia szczebla operacyjnego, jak i o ustalenie niektórych praktycznych rozwiązań organizacyjnych stosowanych na tych szczeblach. Ma to bezpośredni związek z tematyką i zakresem moich obowiązków służbowych wykonywanych w Sztabie Generalnym WP.

Szczegółowymi badaniami objąłem w zasadzie tylko dowództwa 1 i 2 armii WP /łącznie z ich jednostkami zabezpieczenia/ w okresie od początku drugiej połowy 1944r. /1 armia WP/ do zakończenia działań wojennych. W niektórych przypadkach - dla zobrazowania pewnych powiązań i zależności - badałem i przedstawiłem w rozprawie wybrane elementy systemów dowodzenia /łączność, dokumenty operacyjne, stanowiska dowodzenia/ wyższych /Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego, Front/ i niższych szczebli dowodzenia /związki taktyczne, samodzielne oddziały/.

Zgodnie z przyjętym celem i zakresem tematycznym rozprawy, podjąłem w niej następujące główne problemy badawcze:

1. W jakich warunkach operacyjnych, klimatycznych i terenowych działały 1 i 2 armia WP i jaki był wpływ radzieckiej sztuki wojennej /doświadczeń bojowych/ na te działania /w tym na organizację systemów dowodzenia/.

2. Jaka była struktura organów dowodzenia i jednostek zabezpieczenia, ich ukompletowanie, wyposażenie, możliwości oraz jaka była organizacja polowych punktów dowodzenia i łączności 1 i 2 armii WP.

3. W jakim stopniu przygotowana była kierownicza kadra pionów operacyjnych 1 i 2 armii WP do pracy na zajmowanych stanowiskach.

4. Jakie metody pracy /w tym dokumenty bojowe/ stosowały dowództwa 1 i 2 armii WP w toku działań bojowych oraz w jakim stopniu wykonywały one nałożone na nich obowiązki.

5. Jakie doświadczenia w zakresie organizacji i funkcjonowania systemów 1 i 2 armii WP można wykorzystać obecnie w Wojsku Polskim /WP/.

Badania, na podstawie mojej dotychczasowej wiedzy o temacie, prowadziłem na bazie następującej hipotezy roboczej: systemy dowodzenia 1 i 2 armii WP generalnie zapewniały prawidłowe planowanie działań, a następnie kierowanie wojskami wykonującymi postawione im zadania. Występowało w nich jednak szereg niedowładów, a w tym głównie niedostateczne działanie rozpoznania ogólnowojskowego oraz systemów łączności - szczególnie łączności radiowej; okresowo niska efektywność działania niektórych organów dowodzenia i rozwijanych przez nie polowych punktów dowodzenia.

W związku z tak określoną hipotezą roboczą, za podstawową metodę badań przyjąłem analizę krytyczną źródeł i publikacji oraz następującą procedurę pracy: poszukiwanie i zgromadzenie odpowiedniej ilości faktów, następnie dokonanie ich analizy /weryfikacji/ i odpowiedniej interpretacji oraz wreszcie dokonanie koniecznych uogólnień i opracowanie wniosków.

Rozprawie nadałem układ problemowy z elementami chronologii w zakresie dokumentowania praktycznej działalności dowództw i sztabów 1 i 2 armii WP. Treść rozprawy ująłem w czterech następujących rozdziałach:

Rozdział pierwszy /WARUNKI DZIAŁANIA LUDOWEGO WP/ zawiera krótki rys historyczny rozwoju i działań bojowych ludowego WP w okresie od sierpnia 1944 roku do maja 1945 roku oraz główne kanały transmisji radzieckiej sztuki wojennej /doświadczeń bojowych/ do praktyki ludowego Wojska Polskiego. W rozdziale tym przedstawiono również podstawowe ustalenia regulaminowe /instrukcyjne/ w zakresie organizacji i funkcjonowania polowych punktów dowodzenia.

Treść tego rozdziału w swej istocie stanowić ma tło oraz bazę do dalszych badań i rozważań.

Rozdział drugi /ORGANY DOWODZENIA I JEDNOSTKI ZABEZPIECZENIA/ przedstawia etatowe struktury, stany osobowe dowództw armii i jednostek zabezpieczenia oraz ich wyposażenie i możliwości. Rozdział ten uwzględnia również obsadę personalną głównych stanowisk pionów operacyjnych 1 i 2 armii WP, charakterystykę /ocenną przydatności/ poszczególnych osób oraz charakterystykę technicznych środków dowodzenia.

Rozdział trzeci /ORGANIZACJA POLOWYCH SYSTEMÓW DOWODZENIA I METODY PRACY DOWÓDZTW ARMII W WYBRANYCH OPERACJACH/ obejmuje problematykę dowodzenia 1 i 2 armii WP w oparciu o analizę i na tle wybranych operacji - w tym metody pracy oraz organizację polowych punktów dowodzenia.

Rozdział czwarty /UOGÓLNIENIA I WNIOSKI/ zawiera zestaw uogólnień i wniosków wynikających z poprzednich rozdziałów.

Treść poszczególnych rozdziałów wzbogacona została odpowiednio dobranym zestawem załączników, na które złożyły się:

1. Etaty dowództw armii i jednostek zabezpieczenia /struktura, stany osobowe, wyposażenie w środki łączności, transport i uzbrojenie/.

2. Dane taktyczno-techniczne środków dowodzenia.
3. Wzory dokumentów bojowych, schematy łączności, ugrupowanie i skład polowych punktów dowodzenia.
4. Obsada stanowisk i wybrane dane personalne kierowniczej kadry operacyjnej 1 i 2 armii WP.
5. Dane pomocnicze /wykaz operacji, niektóre wskaźniki liczbowe, skład bojowy armii/.
6. Schematy ideowe /zasady podległości, sposoby składania meldunków, propozycje rozwiązań niektórych problemów/.

Pragnę podkreślić, że rozprawa niniejsza nie wyczerpuje całkowicie tematu. Poruszone w niej problemy wymagają niewątpliwie dalszych badań, przede wszystkim w zakresie organizacji i funkcjonowania systemów dowodzenia rodzajów wojsk i służb - w tym szczególnie artylerii i kwatermistrzostwa. Mam jednak nadzieję, że przedstawiona przeze mnie rozprawa w pewnym stopniu wypełni istniejącą dotychczas lukę w badaniach nad poruszoną problematyką.

Dziękuję serdecznie pułkownikowi prof. dr Emilowi JADZIAKOWI za okazaną życzliwość, pomoc, konstruktywne uwagi oraz inspiracje, które w istotnej mierze przyczyniły się do merytorycznego wzbogacenia rozprawy.

ROZDZIAŁ I. WARUNKI DZIAŁANIA LUDOWEGO WOJSKA POLSKIEGO

1. Rys historyczny rozwoju i działań bojowych ludowego WP /lipiec 1944 - maj 1945 r./

Powstanie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego /PKWN/, jako "tymczasowej władzy wykonawczej dla kierowania walką wyzwolenczą narodu, zdobycia niepodległości i odbudowy państwowości polskiej", otworzyło nowy etap w walce narodu polskiego z Niemcami hitlerowskimi. Już 21.7.1944r. Krajowa Rada Narodowa /KRN/ wydała dekret "O przejęciu zwierzchnictwa nad Armią Polską w ZSRR i o scaleniu Armii Ludowej i Armii Polskiej w ZSRR w jednolite Wojsko Polskie"^{1/}.

Program PKWN stawiał na pierwszym miejscu problemy wynikające z wojny z Niemcami hitlerowskimi. Dla ich realizacji zamierzano zmobilizować wszystkie siły, by przyspieszyć wyzwolenie całej Polski, zapewnić powrót do Ojczyzny piastowskich ziem na Północy i Zachodzie, i wnieść w zwycięstwo wkład, odpowiadający roli i politycznym interesom narodu.

Wysiłek wojenny narodu polskiego od tego momentu do końca wojny był największy jeśli idzie o ilość zaangażowanych sił, rozmiar i skuteczność wysiłku. Rząd ludowy, demokratyczne partie i stronnictwa polityczne z decydującą siłą polityczną, Polską Partią Robotniczą na czele, dokonały gigantycznego dzieła w zakresie mobilizacji sił do walki z hitleryzmem. Wkład ludowego państwa polskiego w ostateczne zwycięstwo nad Niemcami hitlerowskimi był znaczny i wielostronny. Na pierwszy plan wybijał się tu wysiłek zbrojny w postaci organizacji i rozbudowy Wojska Polskiego. Bardzo cenny był również ekonomiczno-organizacyjny wkład Polski w ostatnim roku wojny, gdy terytorium naszego kraju przez kilka miesięcy stanowiło zaplecze frontu radzieckiego. Uruchomienie zakładów produkcyjnych, organizacja transportu i komunikacji, miały wprost bezcenne znaczenie nawet dla tak wielkiego mocarstwa, jakim był Związek Radziecki.

Pomoc naszego kraju w wyzwoleniczych bojach Armii Radzieckiej była znacząca. Wyrażała się ona bezpośrednio zarówno we

współdziałaniu z walczącymi oddziałami, jak i w odbudowie i utrzymaniu komunikacji, utrzymaniu ładu i porządku na tyłach, dostarczaniu pewnych ilości środków żywnościowych oraz w opiece nad rannymi. Duże znaczenie miała pomoc udzielana przez różnego rodzaju zakłady pracy i warsztaty w zakresie obsługi /remontu/ wojskowego sprzętu technicznego.

Rozwój ludowego Wojska Polskiego był procesem ciągłym, trwającym od maja 1943 r. do maja 1945 r. W praktycznej działalności organizatorskiej najważniejszym problemem było zapewnienie etatowej ilości kadr dowódczych i sztabowych oraz wyposażenie jednostek w należne uzbrojenie, transport, środki łączności i różnorodny pomocniczy sprzęt wojskowy. Sposób i terminy rozwiązania tych problemów - w tym jakość techniki i przygotowanie kadr - decydowały o czasie osiągnięcia gotowości bojowej przez jednostki ludowego Wojska Polskiego.

Pomoc ZSRR - pomimo dużych własnych potrzeb - była szybka i w wymiarze, który umożliwiał planowe formowanie i szkolenie wojsk. Była to jednocześnie pomoc kompleksowa, obejmująca: kadry oficerskie, różnych specjalistów wojskowych, uzbrojenie, amunicję, transport, umundurowanie, żywność i środki medyczne. Dla zobrazowania rozmiarów tej pomocy /do końca wojny/, podaję przykładowe wielkości w trzech dziedzinach:

- pomoc kadrowa - czasowo wcielono do ludowego WP 19 679 generałów i oficerów radzieckich oraz około 13 000 różnych specjalistów /głównie technicznych/^{1/};

- uzbrojenie i transport - przekazano 410 000 karabinów i pistoletów maszynowych, 19 000 karabinów maszynowych, 7 000 rusznic ppanc, 4 800 moździerzy, 3 500 dział, 670 czołgów i dział pancernych, 1 200 samolotów i 12 000 samochodów^{2/};

- środki łączności - przekazano 3 179 radiostacji, 212 odbiorników radiowych, 460 aparatów telegraficznych, 12 341 aparatów telefonicznych, 321 central telegraficznych, 890 central

1/ Cz.Podgórski. Niektóre aspekty pomocy radzieckiej dla regularnych sił WP /1943-45/, Myśl Wojskowa nr 7/64 s.49

2/ Referat E.Jadziaka na Międzynarodowej Konferencji Naukowej z okazji XXX lecia LWP /5-6.9.1973r./.

telefonicznych i 29 638 kilometrów kabla^{1/}.

Zasadniczym trzonem ludowego WP była 1 Armia Polska w ZSRR. Dzieje tej formacji są powszechnie znane. Charakterystyczną cechą procesu jej rozbudowy było to, że powstające związki i oddziały miały, poza jednostkami mieszczącymi się w ramach typowej organizacji, także różne elementy rozwojowe przyszłego organizmu wojskowego. I tak:

19.8.1943r. przystąpiono do organizowania 1 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych /1 KPSZ/^{2/}. Skład korpusu przekraczał ramy organizacyjne podobnego, wyższego związku taktycznego, poza bowiem 1,2 i 3 dywizją piechoty oraz jednostkami korpuśnymi powstały również takie, jak: 1 Brygada Pancerna, 1 Brygada Artylerii, 1 pułk lotnictwa myśliwskiego, batalion powietrzno-desantowy i inne. Oprócz tego korpus miał własną bazę szkoleniową przy szkołach oficerskich Armii Radzieckiej oraz organ formowania nowych jednostek w postaci Komisji Ewidencyjno-Poborowej.

W końcu 1943 r. 1 KPSZ w ZSRR, posiadający prawie etatową ilość żołnierzy /oficerów - 96,8%, podoficerów - 65%, szeregowców - 100%/ oraz mający na uzbrojeniu znaczną ilość sprzętu bojowego, stanowił dostateczną bazę do przekształcenia go w związek operacyjny^{3/}. Polacy z wyzwolonych terenów Zachodniej Ukrainy i Białorusi, którzy wstąpili do wojska, uzupełnili istniejące i umożliwili formowanie nowych jednostek, powstającej od 1.4.1944r. 1 armii Polskich Sił Zbrojnych /Armii Polskiej/ w ZSRR.

Na wiosnę 1944 r. Armia Polska w ZSRR składała się z:

- jednostek wchodzących w skład 1 armii, a właściwie tzw. "armii czynnej" /1,2 i 3 DP, 1 i 5 BAC/, które w tym czasie, wraz z radzieckim 8 KPanc, rozbudowywały obronę nad Styrem w przyszłym rejonie wyjściowym do operacji brzesko-lubelskiej;

- Głównego Ośrodka Formowania Armii Polskiej, który w Sumach, a później w Żytomierzu formował 4,5 i 6 DP, 2,3 i 4 BArt oraz brygady korpusu pancernego, kawalerii, inżynieryjno-saperskie i szkolił kadry oficerskie;

1/ Cz.Podgórski, Niektóre aspekty pomocy radzieckiej dla regularnych sił WP /1943-45/. Myśl Wojskowa nr 7/64 s.53

2/ Mała Kronika LWP /1943-73/. MON-1975 s.71

3/ Polski czyn zbrojny w drugiej wojnie światowej. Tom III s.82

- Polskiego Sztabu Partyzanckiego w Równem.

Rozbudowująca się armia potrzebowała, między innymi, dużej ilości oficerów. Podstawowym źródłem skąd czerpano do tej pory oficerów - przeważnie Polaków, była Armia Radziecka. Nie mogła ona jednak zaspokoić potrzeb naszej armii w pełnym zakresie. Powstał więc problem przygotowania własnej kadry oficerskiej.

W omawianym okresie istniała już zorganizowana w 1943r. w Riazaniu, tzw. Zjednoczona Szkoła przygotowująca oficerów piechoty / 7.6.1944r. miała ona około 2000 słuchaczy/. Ponadto w szkołach oficerskich Armii Radzieckiej uczyło się w tym czasie 2 826 słuchaczy^{1/}.

Te ilości słuchaczy nie zaspokajały jednak potrzeb armii. W celu skoncentrowania wysiłków w tym zakresie 20.6.1944 r. powołano do życia Centrum Wyszkożenia Armii w składzie: Centralna Szkoła Podchorążych, szkoły podchorążych: piechoty, kawalerii, artylerii, broni pancernej, saperów i łączności oraz Wyższa Szkoła Oficerska.

Na początku lipca 1944 r. Armia Polska w ZSRR liczyła 107 810 żołnierzy, w tym 9 705 oficerów, 18 092 podoficerów i 80 023 szeregowców. Stan osobowy armii czynnej w dniu 1.8. 1944r. wynosił 78 255 żołnierzy, w tym 8 080 oficerów, 15 737 podoficerów i 53 712 szeregowców oraz 726 podchorążych^{2/}.

Na uzbrojenie armii składało się: 44 953 karabiny, 16 500 pistoletów i 2 249 karabinów maszynowych, 645 ciężkich karabinów maszynowych, 79 przeciwlotniczych karabinów maszynowych, 152 moździerze 120 mm, 416 moździerzy 82 mm, 247 moździerzy 50 mm, 46 dział 152 mm, 206 dział 122 mm, 212 dział 76 mm, 151 dział przeciwpancernych 45 mm, 52 działa przeciwpancerne 57 mm, 106 dział przeciwlotniczych 85 i 37 mm, 1 521 rusznic przeciwpancernych, 96 czołgów /71 średnich, 25 lekkich/, 21 dział pancernych, 36 samochodów pancernych. Transport stanowiło: 3 247 samochodów,

1/ I. Błagowieszczanski. Dzieje 1 Armii Polskiej w ZSRR /maj-lipiec 1944r./. MON-1972 s.65

2/ Polski czyn zbrojny w drugiej wojnie światowej /1943-45/. MON-1973. s.126

89 ciągników, 109 traktorów, 167 motocykli i 4 618 koni^{1/}.

Z chwilą powołania do życia ludowego Wojska Polskiego nastąpiła zmiana statusu 1 armii - wydzielono z jej składu jednostki wykraczające poza potrzeby "wojennego" związku operacyjnego, a ona sama stała się częścią nowo powołanych sił zbrojnych. Następnie do końca wojny działała ona w ugrupowaniu 1 Frontu Białoruskiego, będąc mu operacyjnie podporządkowana.

Od 28.7. do 8.8.1944r. związki 1 armii WP, walcząc w rejonie Dęblina i Puław, uczestniczyły w końcowej fazie operacji brzesko-lubelskiej 1 Frontu Białoruskiego. Siły armii w składzie, między innymi: 1, 2 i 3 DP, 1 i BAC, 8 pułku artylerii haubic, 1 pułku moździerzy, 4 pułku artylerii przeciwpancernej, 1 Brygady Saperów, zostały wprowadzone między 8 armię gwardii i 69 armię.

Działając na 26-kilometrowym odcinku obrony, od Dęblina do Puław i dokonując prób zdobycia przyczółków na zachodnim brzegu Wisły, jednostki polskie związały znaczne siły nieprzyjaciela na styku Grup Armii "Środek" i "Północna Ukraina", uniemożliwiając użycie tych sił na sąsiednich odcinkach frontu^{2/}. Ułatwiło to zdobycie i utrzymanie przyczółków operacyjnych na Wiśle przez wojska radzieckiej 69 armii w rejonie Kazimierza i 8 armii gwardii w rejonie Magnuszewa. Uchwycenie tych przyczółków, rozszerzenie ich i umocnienie odegrało decydującą rolę w styczniu 1945r., kiedy posłużyły one jako rejony wyjściowe do głównych uderzeń radzieckich w czasie ofensywy zimowej.

Dla wyzwolenia Warszawy szczególnie ważny był przyczółek warecko-magnuszewski, o którego utrzymanie 1 armia WP walczyła w okresie od 9.8. do 14.9.1944r. W dążeniu do likwidacji przyczółka dowództwo Grupy Armii "Środek" i 9 armii niemieckiej, skierowało pod Warkę swoje najsilniejsze odwody pancerne /DPanc-Spad. "Herman Göring" i 19 DPanc/. Uderzeniem w podstawę przyczółka siły niemieckie miały odciąć go od Wisły, by następnie okrążyć i zniszczyć znajdujące się tam wojska.

1/ Polski czyn zbrojny w drugiej wojnie światowej /1943-45/.
MON-1973 s.129

2/ A.Karpiński. Pod Dęblinem, Puławami i Warką. MON-1967 s.62

W tej trudnej sytuacji 8 armię gwardii wsparły jednostki 1 armii WP w składzie: 1,2 i 3 DP, 1 BPanc, 1 BKaw, 1,2,3,4 i 5 BArt., 1 BSap, 1 dywizja artylerii przeciwlotniczej /1DAPlot/ i inne. Część z nich, a mianowicie: 1 BPanc, 2 i 3 DP przerzucano na przyczółek, gdzie uczestniczyły one, wspólnie z wojskami radzieckimi, w walkach przeciwko hitlerowcom. Działania na przyczółku wspierała także 1 mieszana dywizja lotnicza /MDL/.

Najcięższe boje stoczyła 1 BPanc, która współdziałając z jednostkami radzieckiego 4 KP, w dniach 9-16.8.1944r. stoczyła pod Studziankami walkę z przeważającymi siłami nieprzyjaciela. Żołnierze polscy i radzieccy załamanii natarcie wyborowych niemieckich dywizji pancernych, przyczyniając się do utrzymania przyczółka i wykonania ważnego zadania operacyjnego. 1 BPanc odniosła pod Studziankami duży sukces taktyczny - zniszczyła około 1 500 żołnierzy, 20 czołgów i dział pancernych nieprzyjaciela, 9 transporterów opancerzonych, 13 dział polowych, 9 moździerzy, 16 rusznic przeciwpancernych, 7 samochodów oraz wiele innego sprzętu i uzbrojenia /własne straty - 15 czołgów zniszczonych, 11 czołgów uszkodzonych i 62 zabitych żołnierzy/^{1/}.

Szczególne miejsce w walkach 1 armii WP nad środkową Wisłą, zarówno ze względu na ich znaczenie wojskowe, jak i polityczne, zajmują działania w pobliżu Warszawy.

1 sierpnia 1944r. Komenda Główna Armii Krajowej dała sygnał do rozpoczęcia powstania w Warszawie, w szczególnie nieodgodnej sytuacji operacyjno-strategicznej; wskutek oporu zorganizowanego przez Grupę Armii "Środek" wywiązały się zaciekle boje pancerne pomiędzy radziecką 2 armią pancerną gwardii, a silnym pancernym zgrupowaniem wojsk niemieckich - na bliższych i dalszych przedpolach Warszawy.

W powstaniu kierownictwu Armii Krajowej chodziło przede wszystkim o opanowanie Warszawy przed wkroczeniem Armii Radzieckiej i ludowego Wojska Polskiego. Polityczne cele przywódców powstania nie mogą jednak rzutować na ocenę postawy powstańców i ludności Warszawy. Przez 63 dni walki powstańcze wiązały spore siły hitlerowskie, były świadectwem bohaterstwa Polaków.

1/ A. Karpiński. Pod Dęblinem, Puławami i Warką. MON-1967 s.231-232

Walki powstańcze w sierpniu i wrześniu w Warszawie były największym tego rodzaju wystąpieniem w toku drugiej wojny światowej.

Od 10 września do końca października 1944r., a więc przez okres prawie dwóch miesięcy związki taktyczne 1 armii WP uczestniczyły w działaniach 1 Frontu Białoruskiego /1 FB/, których celem była likwidacja wojsk niemieckich w międzyrzeczu Wisły i Narwi i stworzenie dogodnych warunków do uderzeń w kierunku północno-zachodnim i zachodnim, w tym opanowanie lewobrzeżnej Warszawy.

W ramach tych działań 1 DP, w dniach od 10 do 14.9.1944r., będąc czasowo w składzie 125 KP 47 armii, wzięła udział w wyzwoleniu Pragi. Następnie 1 armia WP siłami: 2,3 DP, 1 BKaw, 1,2,3,4,5 BArt, 1 DAPlot, 1 MDL, 1 BSap. i innych /wsparta jednostkami radzieckimi: 18,21,118,124 BArt, 75 pułkiem artylerii raketowej, 24 DAPlot, 274 batalionem amfibii i innymi/ prowadziła w dniach 15-23.9.1944r. działania o przyczółki warszawskie w rejonie Żoliborza i Czerniakowa. Celem tych walk było udzielenie pomocy powstańcom, którym między innymi lotnictwo radzieckie i polskie zrzucało około 270 ton ładunków, w tym około 150 ton broni i amunicji. Działania 1 armii WP na skutek silnego oporu nieprzyjaciela oraz braku chęci współdziałania Komendy Głównej Armii Krajowej z 1 armią WP, nie przyniosły spodziewanych wyników; resztki oddziałów przeprowadzono na wschodni brzeg Wisły.

Od 24 do 28.10.1944r. 1 armia WP, dowodzona przez gen.bryg. Wł.Korczyca, uczestniczyła siłami 1 i 2 DP oraz 1 BPanc w walkach, mających na celu likwidację niemieckiego przyczółka w widłach Wisły i Bugo-Narwi, bronionego przez IV KPanc SS. Współdziałając z wojskami 125 KP 47 armii radzieckiej, związki polskie pokonały w natarciu część sił 19 DPanc oraz DPanc SS "Totenkopf" i "Wiking".

Walki te, zakończone wyzwoleniem Jabłonny, zamykają okres letnio-jesiennych operacji zaczepnych 1 FB, w których uczestniczyła 1 armia WP. Następnie armia przeszła do obrony nad Wisłą, od Jabłonny do Karczewa i prowadząc aktywne działania rozpoznawcze, pozostawała na tych pozycjach do połowy stycznia 1945r.

Działania 1 armii WP w 1944r. toczyły się przez cały czas na rubieży środkowej Wisły. Była to już końcowa faza wielkiej operacji strategicznej Armii Radzieckiej rozpoczętej na początku trzeciej dekady czerwca na Białorusi. Nie prowadzono już głębokich operacji zaczepnych, o dużym rozmachu itp.; na przykład głębokość zadań 1 armii WP i jej związków taktycznych działających samodzielnie nie przekraczała 16 km. Niemniej jednak były to działania skomplikowane, co więcej, działania różnego rodzaju, o różnej skali i o dużym współczynniku trudności oraz dużym natężeniem walk.

Armia jako związek operacyjny, po raz pierwszy wstępująca do działań, zdobyła różnorodne doświadczenia bojowe, głównie zaś w zakresie forsowania szerokiej przeszkody wodnej w celu uchwycenia przyczółka, jego obrony, odparcia przeciwuderzenia silnych odwodów nieprzyjaciela, natarcia w terenie podmiejskim i w mieście, organizowania obrony opartej o przeszkodę wodną. Dowództwo i sztab armii zdobyły pierwsze doświadczenie w organizowaniu i kierowaniu działaniami zaczepnymi i obronnymi związku operacyjnego bez korpuśnego ogniwa dowodzenia, i w tym sensie nie mającego odpowiednika w ówczesnych armiach radzieckich. Doświadczenia te czyniły 1 armię WP pełnowartościowym i wypróbowanym związkiem operacyjnym, zdolnym do wykonywania nowych zadań.

Od chwili wyzwolenia wschodnich terenów Polski prowadzono intensywną działalność organizacyjną w celu maksymalnego powiększenia liczebności ludowego WP. Dziś można właściwie ocenić znaczenie formowania nowych, licznych jednostek polskich i użycia ich do walki. Zasoby ludzkie państw europejskich, biorących udział w wojnie w ciągu kilku lat, były już poważnie naruszone. Nawet Związek Radziecki, mający bogate rezerwy ludzkie, odczuwał w tym czasie poważne niedobory żołnierzy. Poszczególne dowództwa Frontów radzieckich uzależniały możliwości pogłębienia zadań lub rozszerzenia pasa natarcia przede wszystkim od otrzymania uzupełnienia stanów jednostek. Polskie dywizje nie były więc sprawą prestiżowo-polityczną, lecz realną pomocą wojskową, siłą, która wniosła liczący się wkład w przyspieszenie zakończenia wojny.

Plan rozbudowy ludowego WP w drugiej połowie 1944 r. przewidywał utworzenie Frontu Polskiego w składzie trzech armii ogólnowojskowych /1,2,3 armia/, korpusu pancernego, korpusu lotniczego oraz innych samodzielnych związków taktycznych i oddziałów^{1/}. Przewidywano, że większość tych jednostek zostanie sformowana w dwóch terminach: do 15.9 i 11.11.1944r. Trudności mobilizacyjne, brak dostatecznej ilości uzbrojenia i środków materiałowo-technicznego zaopatrzenia oraz kadr oficerskich, wpłynęły na opóźnienie planowanych terminów formowania. Pełna realizacja przewidywanych zamierzeń organizacyjnych pociągnęłaby za sobą przesunięcie terminu osiągnięcia gotowości bojowej przez nowo formowane jednostki, przygotowujące się do udziału w ofensywie 1945r. W tej sytuacji, w listopadzie 1944r. zrezygnowano z formowania 3 armii WP, co oznaczało zaniechanie koncepcji tworzenia Frontu Polskiego.

W wyniku intensywnych prac organizacyjnych do końca 1944r. sformowano: 2 armię WP, 1 KPanc, 1 KLM, szereg różnych związków taktycznych - głównie artyleryjskich - kilkadziesiąt samodzielnych oddziałów /pododdziałów/ oraz konieczne jednostki zapasowe i tyłowe. Ponadto utworzono naczelne władze wojskowe /Sztab Główny WP, Główny Zarząd Polityczny, Szefostwo Mobilizacji i Formowań, dowództwa: artylerii, lotnictwa, wojsk pancernych i zmechanizowanych, wojsk inżynieryjno-saperskich, wojsk łączności, żandarmerii oraz oddział wojsk chemicznych/, instytucje tyłowe /Szefostwo Zaopatrzenia, Zarząd Zdobyczy Wojennych, Departament Uzbrojenia, Wojskowe Przedsiębiorstwo Handlowe i organy kwaterunkowo-budowlane/, szkolnictwo wojskowe /około 20 szkół i kursów oficerskich/, administrację wojskową, komórki informacji, cenzury, duszpasterstwa i instytucje kulturalno-oświatowe /redakcje czasopism, zespoły artystyczne, teatr, wytwórnia filmowa/.

W końcu 1944r. w naczelnych władzach ludowego WP było: 1 378 generałów i oficerów, 445 podoficerów i 563 szeregowców, razem 2 386 żołnierzy^{2/}.

1/ Mała kronika LWP /1943-73/. MON-1975 s.138

K.Sobczak. Wyzwolenie Warszawy /styczeń 1945/. MON-1964 s.14

2/ Polski czyn zbrojny w drugiej wojny światowej. MON-1973

W przededniu ofensywy styczniowej ludowe WP liczyło około 300 000 żołnierzy; z tego około 200 000 znajdowało się w jednostkach bojowych i zabezpieczenia bojowego. Ponadto 30 związków taktycznych, 15 pułków i 15 samodzielnych batalionów /równorzędnych/ oraz wiele mniejszych pododdziałów osiągnęło gotowość bojową do wykonania oczekujących je zadań^{1/}.

W ówczesnych warunkach było to poważne osiągnięcie. Dosłownie wszystko organizowano od początku. Radziecka pomoc organizacyjna, materialna i kadrowa była wtedy bezcenna. Rozbudowę wojska przewidywano również w 1945r., powracając do koncepcji utworzenia trzeciej armii. Planowano sformowanie 20 nowych związków taktycznych i powiększenie wojska do około 570 000 żołnierzy. Z uwagi na perspektywę szybkiego zakończenia wojny i szereg trudności natury obiektywnej, plan ten zrealizowano tylko częściowo. W ostatnich miesiącach wojny powstało całkowicie lub częściowo 6 różnych dywizji, 5 pułków - głównie artyleryjskich - i wiele jednostek specjalnych.

Obok dwu związków operacyjnych /1 i 2 armia WP/, w odwodach Naczelnego Dowództwa WP znajdowały się: 2 wielkie związki taktyczne /1 KPanc i 1 KLM/, 12 samodzielnych związków taktycznych oraz kilkadziesiąt oddziałów i pododdziałów wszystkich rodzajów wojsk i służb. Ogółem wojska liniowe i zabezpieczenia bojowego 1 i 2 armii WP oraz odwodów Naczelnego Dowództwa WP liczyły: 47 związków taktycznych, 29 samodzielnych pułków, ponad 30 batalionów /równorzędnych/ oraz kilkadziesiąt mniejszych pododdziałów. Łącznie stanowiło to około 400 000 żołnierzy^{2/}.

Tak więc, dzięki ogromnemu wysiłkowi władzy ludowej oraz wszechstronnej pomocy Związku Radzieckiego, w okresie niespełna jednego roku ludowe WP wzrosło niemal czterokrotnie. O jego sile i wartości decydowała nie tylko liczebność, lecz także wysoki poziom organizacyjno-techniczny. Jednostki ludowego WP były organizowane według najnowszych etatów Armii Radzieckiej,

1/ W. Jurgielewicz. Organizacja LWP /22.7.44r.-9.5.45r./ s.411

2/ Tamże, s.362

dobrze uzbrojone i wyposażone w sprzęt bojowy. Dywizje piechoty - trzon 1 i 2 armii WP - zorganizowane według etatów gwardyjskich dywizji piechoty, były silnymi związkami taktycznymi, dysponującymi dużą siłą ognia broni maszynowej oraz dział i moździerzy. Stosunkowo duża ilość artylerii, wojsk pancernych, lotnictwa i wojsk inżynieryjno-saperskich stanowiących odwody Naczelnego Dowództwa WP, zapewniała odpowiednie wsparcie obu armii i czyniła z nich - w dużym stopniu - samowystarczalne związki operacyjne.

Uwidoczniło się to dobitnie w operacjach przeprowadzonych w 1945r. W ramach pierwszego etapu operacji wiślańsko-odrzańskiej, w dniach 14-17.1.1945r. 1 armia WP, dowodzona przez gen.dyw.St.Popławskiego, w składzie: 1,2,3,4 i 6 DP, 1 BKaw, 1,2,3,4 i 5 BArt, 1 BPanc, 1 DAPlot, 1 MDL, 1 i 2 BSap. oraz innych jednostek, działając w ugrupowaniu 1 Frontu Białoruskiego, wyzwoliła we współdziałaniu z wojskami radzieckimi 17.1.1945r. stolicę kraju-Warszawę. Następnie w pościgu za nieprzyjacielem w przestrzeni operacyjnej między 1 a 2 FB, wykonała marsz - manewr z Warszawy do Bydgoszczy. W dniu 30.1.1945r. przekroczyła dawną granicę polsko-niemiecką pod Sępólnem i podeszła do umocnień Wału Pomorskiego^{1/}.

1 armia WP działała na prawym skrzydle 1 FB z zadaniem osłony sił głównych Frontu przed nieprzyjacielem znajdującym się na Pomorzu. W początkach lutego złamała ona opór wojsk niemieckich nad Gwdą, zdobyła między innymi Złotów, Podgaje, Jastrowie i następnie zdecydowanym uderzeniem przełamała silnie ufortyfikowaną pozycję Wału Pomorskiego.

W pierwszej dekadzie marca 1945r. 1 armia WP walczyła w ramach operacji pomorskiej 1 i 2 FB. Cel operacji - zlikwidowanie pomorskiego zgrupowania nieprzyjaciela - był ważnym posunięciem strategicznym, krzyżującym hitlerowskie zamiary, przeprowadzenia niebezpiecznego uderzenia z północy w celu odcięcia i zniszczenia wojsk radzieckich podchodzących do Odry. 1 armia WP we współdziałaniu z wojskami radzieckiej 3 armii

-----
1/ K.Sobczak. Wyzwolenie Warszawy /styczeń, 1945/. MON-1964
s.93

uderzeniowej i 1 armii pancernej gwardii, rozbiła w rejonie Świdwina X KA SS i szereg innych oddziałów.

W pościgu za nieprzyjacielem jednostki polskie wyszły na wybrzeże Morza Bałtyckiego. Siły 1 armii WP w składzie: 3 i 6 DP, a następnie także 4 DP oraz jednostki wsparcia prowadziły ciężkie walki o silnie umocnione miasto - Kołobrzeg. W ich wyniku wojska nasze zdobyły ostatecznie 18.3.1945r. to miasto, jako pierwszy polski port na Bałtyku.

1 i 2 DP działały w kierunku Dziwny i Zalewu Szczecińskiego, przy czym ta ostatnia od 11 do 13.3.1945r. - wspólnie z radzieckimi oddziałami 79 KP i 7 KKaw. - walczyła z nieprzyjacielem w rejonie na północ od Kamienia Pomorskiego, wychodząc w rejonie Dziwnówka nad brzeg Morza Bałtyckiego.

Po tych walkach 1 armia WP do 7.4.1945r. broniła wybrzeża morskiego od Kołobrzegu do Stepnicy nad Zalewem Szczecińskim.

Odwód Naczelnego Dowództwa WP - 2 DA wspierała w tym czasie radziecką 3 armię uderzeniową w rejonie Drawna, a następnie, razem z 1 BMOźdz. 2 armię pancerną gwardii i 47 armię pod Dąbiem Szczecińskim i Cedynią. 1 BPanc, działając w składzie 1 armii pancernej gwardii podporządkowanej operacyjnie 2 FB, brała udział w walkach o wyzwolenie Gdyni i Gdańska, kończąc nad Zatoką Gdańską swój szlak bojowy.

W czasie gdy 1 armia WP i jednostki odwodu Naczelnego Dowództwa WP wyzwalały zachodnie i północne obszary kraju, 2 armia WP i 1 KPanc, które przegrupowały się w drugim rzucie 1 Frontu Białoruskiego, częściowo uczestniczące w likwidacji niemieckich grup i garnizonów /np. w Poznaniu/, zostały przerzucone najpierw na kierunek poznańsko-berliński, do rejonu Gorzowa Wielkopolskiego, a następnie pod Wrocław w celu wzięcia udziału w operacji 1 Frontu Ukraińskiego na kierunku zgorzelecko-drezdeńskim.

W zimowo-wiosennym okresie działań ludowe Wojsko Polskie wniosło więc znaczny wkład w dzieło wyzwolenia zachodnich i północnych obszarów kraju.

W operacji berlińskiej Armii Radzieckiej, ludowe WP uczestniczyło siłami dwóch związków operacyjnych /1 i 2 armia WP/, wzmocnionych trzema związkami taktycznymi /1 KPanc, 2 DArt, i 1 KLM/ oraz szeregiem samodzielnych związków taktycznych i oddziałów z odwodu Naczelnego Dowództwa WP. Ogółem w operacji berlińskiej brało udział 35 związków taktycznych /dziesięć dywizji piechoty, pięć brygad pancernych, jedenaście brygad artylerii i moździerzy, dwie dywizje artylerii przeciwlotniczej, dwie brygady inżynieryjno-saperskie, jedna brygada zmotoryzowana, jedna brygada zaporowa, trzy dywizje lotnicze/, czternaście pułków /dwa pułki czołgów ciężkich, pięć pułków czołgów i artylerii pancernej, trzy pułki moździerzy, jeden pułk artylerii przeciwlotniczej, dwa pułki łączności/ i ponad dwadzieścia samodzielnych batalionów /równorzędnych/ oraz dziesiątki mniejszych pododdziałów^{1/}.

1 i 2 armia WP wykonywały w ramach jednego planu strategicznego podobne, ważne w całokształcie operacji zadania. Obie armie działały w pierwszym rzucie operacyjnym: 1 Frontu Białoruskiego - 1 armia WP, i 1 Frontu Ukraińskiego - 2 armia WP, i wspólnie z częścią ich sił prowadziły działania zaczepne na zewnętrznych skrzydłach ugrupowań uderzeniowych nacierających na Berlin, zabezpieczając je od przeciwuderzeń nieprzyjaciela z północy, na kierunku działania 1 armii, i z południa na kierunku działania 2 armii WP.

W decydującym o wyniku wojny wysiłku Armii Radzieckiej na głównym kierunku strategicznym ludowe WP wniosło swój znaczący wkład, o którym świadczą następujące dane:

- w operacji berlińskiej uczestniczyło około 200 000 polskich żołnierzy, 3 100 dział i moździerzy, 500 czołgów i dział pancernych oraz 320 samolotów. Siły te w stosunku do ogółu wojsk trzech Frontów radzieckich /1 i 2 FB oraz 1 FU/ stanowiły : 8% stanu osobowego, 7,5% dział i moździerzy, 8% czołgów i dział pancernych oraz 4% samolotów^{2/};

1/ Polski czyn zbrojny w drugiej wojnie światowej /1943-45/.
MON-1973 s. 658

Z. Stąpor. Bitwa o Berlin. MON-1973 s.9

2/ Polski czyn zbrojny w drugiej wojnie światowej /1943-45/.
MON-1973 s. 664

- dwie polskie armie ogólnowojskowe, korpus pancerny i korpus lotniczy, działające w ramach dwóch Frontów radzieckich /1 FB i 1 FU/, stanowiły: 13% armii ogólnowojskowych i 25% samodzielnych korpusów pancernych pierwszego rzutu obu Frontów;

- pasy natarcia 1 i 2 armii WP /45 km/ stanowiły łącznie 17% pasa działania obu Frontów /262 km/. Załącznik nr 17 i 18.

Armie polskie przeszły do natarcia 16.4.1945r. to znaczy w dniu rozpoczęcia operacji berlińskiej.

1 armia WP częścią sił sforsowała Odrę, a głównymi siłami uderzyła z przyczółka i rozwinęła natarcie na zachód. Po sforsowaniu kilku przeszkód wodnych, /Stara Odra, Kanał Hohenzollernów, Hawela/ oraz po przełamaniu z marszu wielu pozycji obronnych, 4.5. osiągnęła Łabę.

Na szczególne podkreślenie w działaniach 1 armii WP zasługuje uzyskanie odpowiedniego tempa natarcia, zgodnego z tempem lewego sąsiada /47 A/, działającego w składzie głównego zgrupowania Frontu oraz jej udział, razem z radziecką 61 armią, w odparciu przeciwuderzenia wojsk grupy operacyjnej Steinera. W ten sposób zapewniono swobodę działania głównym siłom wojsk radzieckich, zamykających w rejonie Poczdamu wewnętrzny front okrążenia wokół Berlina.

2 armia WP rozpoczęła operację od sforsowania Nysy Łużyckiej w rejonie Rothenburga. Po przełamaniu obrony nieprzyjaciela i wprowadzeniu do działań grupy szybkiej - 1 KPanc - rozwinęła natarcie w kierunku Drezna. 21.4. przystąpiła do walki z przeciwuderzającymi odwodami nieprzyjaciela /dwie dywizje pancerne i dwie dywizje piechoty/, usiłującymi wyjść na tyły głównego zgrupowania 1 FU. W toku prawie dziesięciodniowych, trudnych walk, prowadzonych często z odwróconym frontem, a nawet w półokrążeniu, oddziały 2 armii WP i 1 KPanc, wspólnie z wojskami radzieckimi /52 A i 5 AGw./ załamały to groźne przeciwuderzenie.

Zadania postawione 1 i 2 armii WP, wynikające z ogólnych celów operacji berlińskiej, zostały przez nie wykonane. Cha-

rakterystyczna i całkowicie uzasadniona była częsta zmiana sposobów działania, mająca zawsze na celu jak najskuteczniejsze przeciwstawienie się wszelkim próbom zagrożenia wojskom radzieckim, walczącym bezpośrednio o Berlin.

Ukoronowaniem wspólnych działań z Armią Radziecką był udział oddziałów polskich w szturmie Berlina. Uczestniczyły w nim: 1 DP, 2 BAH, 1 BMoźdz. i 6 zmotoryzowany batalion pontonowo-mostowy /ogółem około 12 000 żołnierzy/. Była to ogromna satysfakcja dla żołnierza polskiego, dla naszego narodu, dla wszystkich Polaków walczących na frontach drugiej wojny światowej^{1/}.

Po zakończeniu walk o Berlin wojska radzieckie przystąpiły do nowej operacji, zwanej praską, której celem było rozbicie wojsk Grupy Armii "Austria" i "Środek" oraz wyzwolenie zachodniej części Czechosłowacji. W operacji tej wzięła udział 2 armia WP i 1 KPanc. Po przełamaniu kilku pozycji obronnych, rozbudowanych w trudnych, lesisto-górzystych terenach wkroczyły one do Mielnika, osiągając czołowymi oddziałami pancernymi północne przedmieścia Pragi.

Regularne jednostki ludowego WP uczestniczące w pięciu strategicznych operacjach zaczepnych Armii Radzieckiej /1 armia WP - w czterech, 2 armia WP - w dwóch/, zdobyły w toku walk bogate doświadczenia w zakresie organizacji i prowadzenia różnorodnych działań bojowych. Doświadczenia te przyczyniły się bezpośrednio do wzbogacenia teorii i praktyki wojennej ludowego WP.

Na podkreślenie zasługują warunki strategiczno-operacyjne w jakich działały obie nasze armie, a mające bezpośredni wpływ na możliwość zdobycia wspomnianych doświadczeń bojowych. Do takich zaliczam:

- działanie ludowego WP na głównym teatrze drugiej wojny światowej /front radziecko-niemiecki/ i na głównym tego teatru warszawsko-berlińskim kierunku. Nasze armie uczestniczyły w pięciu operacjach strategicznych Armii Radzieckiej, w tym również

1/ Z.Stąpor. Bitwa o Berlin. MON-1973 s.290

w operacjach: wiślańsko-odrzańskiej i berlińskiej, największych pod względem rozmachu w historii wojny z Niemcami hitlerowskimi. Operacje te miały zdecydowany charakter, cechowały je gwałtowne zmiany sytuacji, szerokie stosowanie manewru siłami i środkami oraz wysokie tempo /średnie tempo działań w operacji wiślańsko-odrzańskiej wynosiło 30 km na dobę dla armii ogólnowojskowych i prawie 45 km dla armii pancernych/;

- organizowanie i prowadzenie działań w różnych warunkach terenowych, klimatycznych i operacyjnych; działanie w terenie równinnym i górzystym, zalesionym i lesisto-bagnistym, w terenie nadmorskim, w różnych porach roku; przełamywanie obrony nieprzyjaciela /doraźnej i zawczasu przygotowanej/ po przygotowaniu i z marszu; prowadzenie walk w dużych miastach; przegrupowanie na duże odległości; forsowanie przeszkód wodnych - w tym tak szerokich jak Wisła i Odra; organizowanie doraźnej obrony w toku prowadzenia operacji zaczepnych oraz skuteczne odpieranie silnych przeciwuderzeń nieprzyjaciela;

- działanie w składzie największych w tym okresie Frontów radzieckich. W operacji wiślańsko-odrzańskiej wojska 1 FB i 1 FU posiadały razem 2 200 000 ludzi, ponad 32 000 dział i moździerzy /nie licząc artylerii przeciwlotniczej/, około 6 500 czołgów i dział pancernych, około 4 700 samolotów, a w operacji berlińskiej 1 FB, 1 FU i 2 FB miały 2 500 000 ludzi, 41 000 dział i moździerzy, 6 500 czołgów i dział pancernych i około 8 000 samolotów^{1/};

- działanie w większości wypadków w pierwszych rzutach operacyjnych Frontu od początku do końca operacji /w drugim rzucie lub odwodzie: 1 armia WP na początku operacji brzesko-lubelskiej oraz w pewnej mierze po wyzwoleniu Warszawy podczas prowadzenia marszu - manewru, a 2 armia WP w rejonie Gorzowa Wielkopolskiego w ugrupowaniu 1 FB/, w składzie ich pomocniczych zgrupowań uderzeniowych i w zasadzie bez środków wzmocnienia szczebla Frontu /wzmacniano je jedynie, w niektórych operacjach, jednostkami artylerii raketowej, czasami pododdziałami saperów i zapewniano wsparcie lotnicze/;

1/ Wybrane zagadnienia dowodzenia w ludowym WP /1943-45/.

- specyficzny charakter zadań operacyjny obu armii /z wyjątkiem działań 1 armii WP w 1944 r./. Uogólniając problem, zadaniem armii była osłona wspólnie z wydzielonymi jednostkami radzieckimi, jednego z zewnętrznych skrzydeł głównego zgrupowania uderzeniowego Frontu. Realizacja tego zadania wiązała się zawsze z koniecznością przełamania obrony nieprzyjaciela, rozbicia jego sił i rozwinięcia działań w głąb; końcowym efektem operacji miało być opanowanie jakiegoś obiektu lub osiągnięcie określonej rubieży.

Cechą charakterystyczną działań ludowego WP, związaną ściśle z postępującym do końca wojny jego wzrostem liczebnym, był stały wzrost umiejętności dowódców, sztabów i żołnierzy. We wszystkich rodzajach działań bojowych twórczo stosowano sprawdzone zasady radzieckiej sztuki wojennej, uwzględniając określoną specyfikę narodową. Na jej rozwój wpływały, między innymi zarówno doświadczenia bojowe, jak i ćwiczenia oraz gry dowódczo-sztabowe poprzedzające poszczególne operacje. Wynikające stąd wnioski konfrontowano z ustaleniami regulaminów, formułując odpowiednie zalecenia odnośnie do doskonalenia metod organizacji i prowadzenia działań bojowych.

2. Wpływ radzieckiej sztuki wojennej i doświadczeń bojowych na działania ludowego Wojska Polskiego.

Każda armia /siły zbrojne/ w swojej praktycznej działalności bojowej kieruje się odpowiednimi zasadami sztuki wojennej, wypracowanymi i sprawdzonymi w toku wieloletnich doświadczeń - w okresie pokoju i podczas trwania wojny. W ludowym WP, które powstawało w czasie wojny i od razu wchodziło do działań bojowych - problem ten musiał, i został rozwiązany inaczej.

Sztuki wojennej w ludowym WP nie musiano tworzyć od nowa. Miało w tym przypadku miejsce twórcze wykorzystanie bogatych, sprawdzonych na polach bitew, doświadczeń Armii Radzieckiej, harmonijnie połączone z wykorzystaniem własnych, stale rosnących doświadczeń.

Związki operacyjne ludowego WP /1 i 2 armia WP/ powstawały w okresie wielkich zwycięstw Armii Radzieckiej, będących wynikiem szeregu czynników polityczno-ekonomicznych i wojskowych, w tym szczególnie cennych doświadczeń wojennych uzyskanych we wszystkich sferach działalności dowódczej i sztabowej. Powstawały one w okresie ostatecznego kształtowania się zasad dotyczących zarówno prowadzenia działań bojowych, jak i organizacji wojsk - w tym organów dowodzenia.

W toku trwania wojny radziecka sztuka wojenna nieustannie się doskonaliła, odrzucając przestarzałe i wypracowując nowe metody i sposoby działań bojowych. Dzięki zdobytemu doświadczeniu bojowemu, zasady sztuki wojennej znacznie się rozwinęły. Znajdowało to swój wyraz przede wszystkim w dyrektywach i rozkazach Naczelnego Dowództwa Armii Radzieckiej, regulaminach, instrukcjach i podręcznikach. Niektóre nowe zasady sztuki wojennej były także przedmiotem badań i rozpraw teoretycznych w akademiach wojskowych. Zwycięskie zakończenie poszczególnych operacji strategicznych Armii Radzieckiej i ostateczne zwycięstwo narodu radzieckiego w Wielkiej Wojnie Narodowej było również triumfem radzieckiej nauki wojennej.

Proces twórczego wykorzystania w ludowym WP, radzieckiej teorii i praktyki organizacji sił zbrojnych oraz prowadzenia działań bojowych, realizowano głównie poprzez:

- organizowanie jednostek wojskowych na bazie najnowszych etatów /na przykład etat dowództwa armii nr 02/404 był wprowadzony w lutym 1944r./ i tabel należności Armii Radzieckiej^{1/}

- wdrażanie do praktyki zasad i norm reprezentowanych przez radzieckie regulaminy, podręczniki, instrukcje i programy szkolenia;

- szerokie korzystanie z wiedzy i doświadczenia bojowego generałów oraz oficerów radzieckich czasowo skierowanych do ludowego WP. Zajmując w większości kierownicze stanowiska dowódcze i sztabowe, byli oni bezpośrednimi nosicielami radzieckiej sztuki wojennej i popularyzatorami bieżących doświadczeń bojowych w ludowym WP^{2/};

1/ CAW-etat nr 02/404 /nr ewid.761/61/12/

2/ K.Kaczmarek. Druga AWP. MON-1978 s.676

I.Błagowieszczanski. Dzieje 1 AP w ZSRR /V-VII.44r./
MON-1972 s.368

- korzystanie z wydawnictw Sztabu Generalnego Armii Radzieckiej i sztabów Frontów radzieckich, popularyzujących bieżące doświadczenia bojowe;

- wspólną praktykę bojową i funkcjonowanie dowództw obu armii WP w polowych systemach dowodzenia Frontów radzieckich /rozkazodawstwo, sprawozdawczość, dokumentacja; udział w narađach, grach wojennych i omówieniach działań/;

- wykorzystanie radzieckich map topograficznych, druków i dokumentów tajnego dowodzenia;

- szkolenie kadr w radzieckich akademiach wojskowych i szkołach oficerskich - również poprzez radziecką pomoc kadrową we własnym szkolnictwie wojskowym;

- posługiwanie się radzieckim uzbrojeniem, techniką wojskową i środkami łączności /łącznie z przyjęciem radzieckich zasad wykorzystania tych środków/.

Naczelne Dowództwo Armii Radzieckiej, wyrażając zgodę na formowanie jednostek ludowego WP w oparciu o radzieckie etaty i tabele należności, zezwalało jednocześnie na adaptowanie ich do naszych potrzeb i specyfiki. Z możliwości tej organizatorzy ludowego WP korzystali wielokrotnie /na przykład zrezygnowano z korpuśnej organizacji armii, zrezygnowano z rad wojennych armii, wprowadzono stanowiska nauczycieli języka polskiego, zreorganizowano aparat polityczno-wychowawczy, zmniejszono stan osobowy dowództwa wojsk pancernych i zmechanizowanych armii, dokonano zmian w organizacji niektórych jednostek zabezpieczenia i łączności - załącznik nr 1-11/.

Bezpośredni wpływ na zakres wykorzystania w jednostkach ludowego WP, radzieckich doświadczeń bojowych, miał zorganizowany tam system ich zbierania i rozpowszechniania. Szersze omówienie w niniejszej rozprawie, organizacji i zasad działania tego systemu, ma na celu przygotowanie wniosków dotyczących celowości zorganizowania takiego systemu w WP.

W Armii Radzieckiej, planową i konsekwentną działalność mającą na celu zbieranie, studiowanie oraz rozpowszechnianie bieżących doświadczeń bojowych, rozpoczęto na początku drugiej połowy 1944r. Praktyczna działalność w tej dziedzinie - nie poz-

bawiona początkowych błędów i trudności - realizowana była poprzez:

- powołanie sztabowych komórek studyjno-wydawniczych /1942r. - oddział w Sztabie Generalnym Armii Radzieckiej i oddziały w sztabach rodzajów wojsk oraz pojedyncze stanowiska w sztabach Frontów i armii; 1944r. - zarząd w Sztabie Generalnym Armii Radzieckiej, oddziały w sztabach Frontów i armii oraz pojedyncze nieetatowe stanowiska w niższych sztabach/ oraz wydawanie instrukcji /dyrektyw, rozkazów/ regulujących ich pracę /dyrektywa Szt.Gen.AR nr 1005216 z 9.11.42r. wraz z instrukcją, rozkaz ND AR nr 195 z 1.5.43r., dyrektywa Szt.Gen.AR nr 205 z 25.4.43r., rozkaz LKO nr 313 z 7.12.43r. i nr 0443 z 11.12.43r., rozkaz dowódcy 1 FB nr 00400/op. z 21.5.44r./^{1/};
- wpisanie do obowiązków szefów sztabów wszystkich szczebli dowodzenia, odpowiedzialności za realizację procesu zbierania i wykorzystywania doświadczeń bojowych;
- opracowywanie i rozpowszechnianie materiałów popularyzujących doświadczenia bojowe /Szt.Gen.AR - zbiory materiałów do studiów, zbiory przykładów taktycznych, biuletyny informacyjne, artykuły w wydawnictwach fachowo-wojskowych; niższe sztaby - biuletyny, komunikaty, przeglądy i opisy działań, albumy/;
- wprowadzanie poprawek do obowiązujących regulaminów i instrukcji /zmiany w zasadach działania, nowe normy taktyczne itp./;
- prowadzenie narad i omówień na tematy przeprowadzonych operacji /pierwsze narady odbyły się w zimie 1941r.; w drugiej połowie 1943r. odbyła się pierwsza centralna narada dotycząca studiowania doświadczeń wojennych, a w 1944r. przeprowadzono szereg podobnych narad na szczeblu Frontu i armii/;
- włączenie omawianej problematyki do studiów akademii wojskowych /opracowanie podręczników i skryptów, wykłady, konferencje, sesje naukowe, wysyłanie wykładowców akademickich na front/;
- doskonalenie praktycznych metod działania w zakresie wykorzystania doświadczeń wojennych /podział zadań między rodzaje wojsk i koordynowanie wysiłków w tym zakresie, wzbogacanie treści

-----
1/ Rozwój studiów doświadczeń bojowych w AR w czasie drugiej wojny światowej. Myśl Wojskowa nr 11/62 s.69

fachowo-wojskowych, popularyzowanie ruchu racjonalizatorów i wynalazców/;

- gromadzenie materiałów do opracowania historii jednostek wojskowych, rodzajów wojsk i służb oraz historii wojny z Niemcami hitlerowskimi.

Należy sądzić, iż do 1 i 2 armii WP, działających w składzie Frontów radzieckich, docierały materiały wydawane przez Sztab Generalny Armii Radzieckiej i sztaby tych Frontów, a traktujące o doświadczeniach bojowych. Nie znalazła natomiast potwierdzenia w prowadzonych badaniach działalność popularyzatorska wydziałów doświadczeń wojennych sztabów 1 i 2 armii WP.

Rekapitulując dotychczasowe rozważania można stwierdzić, iż wpływ radzieckiej sztuki wojennej i doświadczeń bojowych na działania ludowego Wojska Polskiego, był czynnikiem determinującym ich charakter, przebieg i efekty. Uwidaczniał się on w praktycznym rozwiązywaniu wszystkich podstawowych problemów dowodzenia i działania wojsk, a w tym: w organizacji polowych systemów dowodzenia i łączności, w dokumentach bojowych, w przestrzeganiu norm taktyczno-operacyjnych oraz zasad wykorzystania rodzajów wojsk i służb.

3. Zasady regulaminowe i instrukcyjne.

Spośród wielu czynników mających wpływ na sposoby działania naszych związków operacyjnych, w tym także dowództw, należy wymienić regulaminy i instrukcje Armii Radzieckiej. W czasie wojny z Niemcami hitlerowskimi Ludowy Komisariat Obrony ZSRR /LKO/ wydał szereg takich regulaminów i instrukcji regulujących podstawowe zasady prowadzenia współczesnych działań bojowych - łącznie z zasadami organizacji i funkcjonowania polowych systemów dowodzenia. Były to w większości wypadków nowe edycje regulaminów /instrukcji/ obowiązujących przed wojną /głównie z lat 1938-1940/, wzbogacone najnowszymi doświadczeniami bojowymi^{1/}.

1/ Regulamin polowy ACz. Moskwa-1943 /CBW-206.817/
Instrukcja służby polowej sztabów ACz. Moskwa-1942 /CBW-213.309/
Instrukcja służby łączności ACz. Moskwa-1944 /CBW-202.461/

W omawianych regulaminach i instrukcjach mocno akcentowana była rola dowódców w procesie kierowania wojskami. Dowódcy mieli ponosić całkowitą odpowiedzialność za kierowanie podległymi wojskami i wykonanie zadań bojowych. Wymagano od nich dużych zdolności organizacyjnych, gruntownej znajomości środków i charakteru współczesnej walki, silnej woli i odwagi, ciągłej znajomości sytuacji bojowej, umiejętności przewidywania wydarzeń, szybkiego podejmowania decyzji i wytrwałego wprowadzania ich w życie.

Dowódcy wszystkich szczebli organizacyjnych mieli kierować wojskami osobiście i przez swoje sztaby. Byli oni obowiązani osobiście oceniać położenie, podejmować w odpowiednim czasie decyzje, terminowo stawiać zadania bojowe i prowadzić kontrolę działania wojsk. Zakładano, że w decydujących momentach walki dowódcy powinni znajdować się wśród wojsk działających na głównym kierunku i osobiście wpływać na przebieg działań bojowych.

Decyzje dowódców uznawane były za fundament dalszej działalności sztabów i podległych wojsk. Na przykład podstawę decyzji dowódcy armii miała stanowić: na początku operacji - decyzja dowódcy Frontu zawarta w dyrektywie, a w czasie trwania operacji - wnioski z oceny aktualnej sytuacji i dodatkowe zadania /dyrektywy, rozkazy/ dowódcy Frontu.

W regulaminach podkreślano doniosłą rolę osobistych kontaktów dowódców z podległymi dowódcami, szczególnie na etapie organizacji /planowania/ działań oraz przy każdorazowej zmianie zadań /przekazywania nowych/ w toku walki. Dowódcy obarczeni zostali również pełną odpowiedzialnością za stan i zdolność bojową podległych wojsk /w tym za przygotowanie sztabów do zabezpieczenia procesów dowodzenia/.

W świetle ustaleń zawartych w omawianych regulaminach i instrukcjach, przez pojęcie "dowodzenie wojskami" rozumiano:

- utrzymanie wysokiego stanu moralno-politycznego i stałej gotowości bojowej wojsk;

- podejmowanie decyzji przez dowódców;
- stawianie wojskom zadań bojowych;
- ciągle kierowanie wojskami przez dowódców i sztaby;
- organizowanie i utrzymywanie ciągłego współdziałania;
- prowadzenie działalności kontrolnej;
- zapewnianie ciągłego zaopatrywania materiałowo-technicznego i obsługi medycznej^{1/}.

Sztaby ogólnowojskowe uważane były za podstawowe organy zapewniające skuteczne dowodzenie wojskami. W swojej działalności miały one kierować się decyzjami i wytycznymi dowódców oraz zarządzeniami wyższych przełożonych. Szefowie sztabów podniesieni zostali w 1941r. do rangi pierwszych zastępców dowódców i jedynie oni mieli prawo wydawania rozkazów /zarządzeń/w ich imieniu. Ustalono również, że nieobecnych dowódców z urzędu zastępują szefowie sztabów. W zestawie obowiązków szefów sztabów mocno podkreślano ich bezpośrednią odpowiedzialność za wyszkolenie i zgranie podległych im organów dowodzenia.

Regulaminy i instrukcje ustalały również dość precyzyjnie kompetencje /zadania/ poszczególnych osób funkcyjnych i komórek organizacyjnych wchodzących w skład dowództw /dokładne dane w tym zakresie przedstawione zostały w rozdziale II niniejszej rozprawy/. Wiodącą rolę w sztabach miały odgrywać komórki operacyjne poprzez bezpośredni, aktywny i koncepcyjno-organizatorski udział w dowodzeniu wojskami /załącznik nr 12/^{2/}.

Komórki operacyjne /oddziały, wydziały, pojedyncze stanowiska służbowe/ opracowywały w formie dokumentów bojowych decyzje dowódców i przekazywały odpowiednie zadania wykonawcom. Brały one również udział w planowaniu działań bojowych i w organizacji wszechstronnego zabezpieczenia wojsk. Ich praca miała przebiegać w ścisłym współdziałaniu z innymi komórkami sztabów i sztabami /oddziałami, wydziałami/ rodzajów wojsk i służb.

W związku z taką rolą komórek operacyjnych, ich szefowie byli zastępcami szefów sztabów. Mieli oni między innymi prawo angażowania dowódców /szefów/ rodzajów wojsk i służb do opraco-

1/ Regulamin polowy ACz. Moskwa-1943 s.39

2/ Instrukcja służby polowej sztabów ACz. Moskwa-1942 s.7

wania dokumentów bojowych. Jednocześnie mieli oni obowiązek osobistego opracowywania podstawowych rozkazów bojowych i ważniejszych meldunków /sprawozdań/.

Dowódcom /szefom/ rodzajów wojsk i służb przyznana została rola doradców dowódców w zakresie swoich specjalności oraz bezpośrednio kierownictwo nad podległymi wojskami /służbami/, według wytycznych dowódców lub szefów sztabów ogólnowojskowych. Zostali oni również zobowiązani do każdorazowego uzgadniania z szefami sztabów swoich zamiarów i zasadniczych zarządzeń /rozkazów/ do wojsk.

Dowodzenie artylerią miało być realizowane z punktów obserwacyjnych /rozwijanych w pobliżu PO dowódców ogólnowojskowych/ i stanowisk dowodzenia /SD/. Na potrzeby dowodzenia artylerią organizowano łączność przewodową i radiową z wyższym dowódcą artylerii, dowódcami podległych jednostek i stanowiskami dowodzenia.

Dowodzenie artylerią w okresie artyleryjskiego przygotowania ataku /APA/ miało być scentralizowane na szczeblu armii, a w toku dalszych działań zdecentralizowane do dywizjonu włącznie /z zachowaniem możliwości przejścia do centralizacji na szczeblu dywizji piechoty lub grupy artylerii - dla prowadzenia wału ogniowego lub kolejnych ześrodkowań ognia/.

Dowodzenie tyłami miało być scentralizowane i realizowane przez kwatermistrzów - zastępców dowódców i ich sztaby. Na potrzeby kierowania tyłami organizowano łączność przewodową /w razie potrzeby również radiową/ i środkami ruchomymi z kwatermistrzami wyższego szczebla, kwatermistrzami podległych wojsk, jednostkami tyłowymi i stanowiskami dowodzenia.

W rozdziałach dotyczących obowiązków i zasad działania sztabów ogólnowojskowych, na podkreślenie zasługuje problematyka właściwego wykorzystania czasu przewidzianego na planowanie działań oraz problematyka prowadzenia rozpoznania.

Obu tym problemom zalecano poświęcanie maksymalnie dużej uwagi i wysiłku dowódców oraz sztabów wszystkich szczebli. Dążono przy tym do zapewnienia podległym ogniowom dowodzenia niezbędnej ilości czasu na wypracowanie i wcielenie decyzji w życie /problem ten jest nadal bardzo aktualny/.

Przed rozpoznaniem, jako główne zadanie, stawiano problem bieżącego określania położenia, ugrupowania, składu i możliwości wojsk przeciwnika na kierunku /w pasie/ prowadzonych działań. Rozpoznanie w związku z tym miało być prowadzone ciągle, na szerokim froncie i we wszystkich rodzajach /etapach/działania. Ustalono również, że zasadniczymi sposobami zdobywania wiadomości o przeciwniku powinny być: obserwacja, podsłuch, badanie dokumentów i jeńców, fotografowanie i rozpoznanie radiowe. Jednym ze źródeł wiadomości o przeciwniku miały być również sztaby wyższych przełożonych /przy tym, ocenę przeciwnika przedstawioną przez przełożonego w pisemnym zadaniu, zabraniano przepisywać w dosłownym brzmieniu/.

Rozpoznanie ogólnie dzielono na lotnicze /w armii na głębokość 100 km, we Froncie - 500 km/ i naziemne, a według szczebla dowodzenia na: operacyjne, taktyczne, bojowe i specjalne.^{1/} Ustalono również trzy podstawowe elementy rozpoznawcze: oddział rozpoznawczy /OR/ - wzmocniona kompania piechoty, batalion piechoty lub pułk kawalerii /głębokość działania: 8-10 do 25-30 km/; samodzielny patrol rozpoznawczy /SPR/ - do wzmocnionej kompanii piechoty /głębokość działania 10-15 km/; patrol rozpoznawczy /PR/ - do wzmocnionego plutonu /głębokość działania 1-3 km/. Dużą wagę przykładano jednocześnie do rozpoznania walką i rozpoznania tak zwanego oficerskiego.

Obowiązek organizacji i prowadzenia rozpoznania nałożony został w odpowiednim zakresie na dowódców, szefów sztabów i szefów komórek rozpoznawczych. Dowódcy mieli przede wszystkim obowiązek stawiania zadań do rozpoznania. Były one podstawą do opracowania planów rozpoznania i praktycznej ich organizacji. W planach rozpoznania nakazywano uwzględnianie rozpoznania prowadzonego siłami i środkami wszystkich rodzajów wojsk i służb - z organami politycznymi włącznie.

System polowych stanowisk dowodzenia szczebla operacyjnego obejmował: główne i zapasowe stanowiska dowodzenia /SD,ZSD/, pomocnicze stanowiska dowodzenia /PSD/ i punkty obserwacyjne /PO/.

1/ Regulamin polowy ACz. Moskwa-1943 s.64

Regulamin ustalał, że dowódca powinien mieć zapewnione warunki dowodzenia z każdego stanowiska. Głównym miejscem pracy dowódcy miało być to stanowisko, które znajdowało się na głównym kierunku działań^{1/}.

Stanowiska dowodzenia przyjęto dzielić na następujące rzuty: I rzut /punkt dowodzenia/ - grupa dowodzenia /zasadnicze komórki dowództwa i sztabu/, węzeł łączności /centrala telefoniczno-telegraficzna, centrum radiowe, składnica meldunkowa, posterunek łączności z lotnikiem/, grupa obsługi /wydział administracyjno-gospodarczy, punkt żywienia, miejsce odpoczynku kadry, pododdział ochrony, odwód sił i środków łączności, środki transportu/; II rzut - kwatermistrzostwo, komórki polityczne, pozostałe komórki sztabów i rodzajów wojsk /ewidencja, zaopatrzenie, finanse, kadry/, sąd i prokuratura oraz pododdziały zabezpieczenia /załącznik nr 32-37/.

Punkty obserwacyjne /PPO - pomocnicze punkty obserwacyjne/ wydzielane były ze składu I rzutu /okresowo mieli tu przebywać dowódcy z wydzielonymi grupami oficerów, a na stałe -wyznaczeni oficerowie sztabów/.

W czasie działań bojowych, stosownie do zaistniałych potrzeb, przewidywano dokonywanie manewru punktami dowodzenia. Stanowiska dowodzenia można było przesuwać za zezwoleniem szefa wyższego sztabu, a pozostałe punkty dowodzenia - za zezwoleniem dowódcy lub szefa sztabu danego szczebla. Podstawową zasadą dokonywania przesunięć punktów dowodzenia było zachowanie ciągłości funkcjonowania rozwiniętego systemu dowodzenia /załącznik nr 51/.

Instrukcja o służbie sztabów w polu ujmowała, między innymi następujące zasady rozmieszczania /urządzania/ punktów dowodzenia w terenie /załącznik nr 37/^{2/}:

- miejscem pracy dowódcy i szefa sztabu powinno być wspólne pomieszczenie;

- komórki operacyjne i rozpoznawcze oraz dyżurne służby operacyjne /DSO/ powinny być rozmieszczane w pobliżu miejsc pracy dowódców i szefów sztabów;

1/ Regulamin polowy ACz. Moskwa-1943 s.44

Instrukcja służby polowej sztabów ACz. Moskwa-1942 s.49

2/ Tamże, s.51

- na stanowiskach dowodzenia powinny funkcjonować następujące służby: dyżurna służba operacyjna, oficer dyżurny SD, dyżurny węzła łączności, dyżurny składnicy meldunkowej /SM/ oraz dyżurni łącznicy i sygnaliści;

- stałe posterunki ochronne należy wystawiać przy: dowódcach, szefach sztabów, komórkach operacyjnych, komórkach szyfrowych, węzłach łączności i lądowiskach /w pozostałych rejonach przewidywano patrołowanie/;

- węzły łączności należy rozmieszczać w pobliżu grup dowodzenia, a składnice meldunkowe w rejonie węzłów zasadniczych dróg;

- na lądowiskach należy rozwijać posterunki łączności i obserwacji;

- w rejonach rozwinięcia stanowisk dowodzenia należy wystawiać odpowiednią ilość posterunków kontroli i regulacji ruchu;

- grupy obsługi stanowisk dowodzenia i węzłów łączności należy rozmieszczać w oddzielnych rejonach;

- w planie ochrony i obrony stanowisk dowodzenia należy uwzględniać: sektory obrony, skład i rozmieszczenie sił i środków, grafiki służb, tabele sygnałowe - załącznik nr 44;

- do rozmieszczenia stanowisk dowodzenia należy wykorzystywać różnego rodzaju umocnienia polowe, budynki mieszkalne i namioty.

Za rozmieszczanie stanowisk dowodzenia w terenie, wewnętrzną organizację pracy, ochronę i obronę oraz porządek ponosili odpowiedzialność szefowie sztabów. Do pomocy, w zakresie porządku wewnętrznego, ochrony i zabezpieczenia bytowego, mieli oni pomocników w osobach komendantów SD.

Instrukcja o służbie sztabów w polu zalecała jednocześnie opracowanie i wyposażenie sztabów w typowe zestawy sprzętu oraz materiałów, mających na celu zabezpieczenie względnie dobrych warunków pracy i odpoczynku kadry. Nakazywała ona również wyposażenie kadry sztabów w odpowiedni sprzęt osobisty /la-

tarki elektryczne, zegarki, krzywomierze, lornetki, linijki, zeszyty, blankiety, ołówki kolorowe itp./.

Dokumenty bojowe przyjęto dzielić na dwie podstawowe grupy:

- dokumenty sztabowe /decyzje, plany działań, sprawozdania operacyjne, schematy organizacyjne, mapy, dzienniki działań bojowych/;
- dokumenty dowodzenia /rozkazy bojowe, zarządzenia, meldunki, zapisane ustne zarządzenia i rozkazy/^{1/}.

Na szczeblach operacyjnych wprowadzono jednocześnie następujące rodzaje dokumentów bojowych:

- dyrektywy i rozkazy bojowe /tzn. dokumenty zawierające decyzje dowódców i zadania bojowe dla wojsk/;
- plany: operacji, rozpoznania, maskowania operacyjnego, przegrupowania, luzowania, przełamania, zabezpieczenia inżynierskiego i plany-tabele walki /boju/;
- zarządzenia przygotowawcze;
- meldunki /bojowe, doraźne, terminowe/;
- sprawozdania;
- dokumenty różne /tyłowe, łączności, personalne, techniczne, polityczne itp./.

Omawiane regulaminy i instrukcje Armii Radzieckiej, obok podziału dokumentów bojowych na grupy i rodzaje, ustalały jednocześnie ich treść, zasady sporządzania i przeznaczenie /załącznik nr 26/.

Ustalono przy tym, że dowódcy armii nie będą wydawać z zasady ogólnego rozkazu bojowego. Zadania bojowe miały być stawiane ustnie /możliwie w terenie/ i zapisywane oraz przechowywane przez szefów oddziałów operacyjnych. W toku działań bojowych, dowódcy armii mogli wydawać doraźne rozkazy /pisemne/ adresowane do poszczególnych wykonawców. Stawiano również wymóg, aby wykonawcom podawać tylko niezbędne dane i wiadomości

1/ Regulamin polowy ACz. Moskwa-1943 s.51

Instrukcja służby polowej sztabów ACz. Moskwa-1942 s.19

ci, bez zadań wykonywanych przez wyższego przełożonego /można je było podawać tylko w uzasadnionych wypadkach/^{1/}.

Regulaminy i instrukcje określały również wymogi w zakresie szaty graficznej dokumentów, ich treści i zasad biurowości. Ustalono np. że każdy dokument musi mieć: nazwę i kolejny numer, miejsce opracowania /rejon rozwinięcia SD/, skalę mapy według której został opracowany, serię /"G", "K", "B"/, adresata, dzielnik i podpisy odpowiedzialnych przełożonych /stanowisko, stopień, nazwisko/.

Wspomniane serie dokumentów oznaczały:

- "G" - wysyłać poza kolejnością /rozkazy bojowe/;
  - prawo nadawania: dowódcy i szefowie sztabów;
- "K" - otworzyć przesyłkę może tylko adresat;
  - prawo nadawania: dowódcy, szefowie sztabów i zastępcy do spraw polityczno-wychowawczych;
- "B" - przesyłka zawiera dokumenty operacyjne.^{2/}

Organizacja polowych systemów łączności traktowana była jako jedno z głównych zadań sztabów ogólnowojskowych. Miała ona zapewnić:

- terminowe przekazywanie zadań bojowych i zbieranie danych o położeniu wojsk własnych, nieprzyjaciela i terenie;
- utrzymanie współdziałania wewnętrznego i zewnętrznego;
- ciągłą łączność z tyłami i wewnątrz tyłów;
- łączność dla potrzeb szefów rodzajów wojsk i służb;
- systematyczne zaopatrywanie wojsk w techniczne środki łączności^{3/}.

Generalnie polowe systemy łączności dzielono na łączność dowodzenia i łączność współdziałania. łączność dowodzenia przeznaczona była do przekazywania zadań i meldunków. Zakładano, że

1/ Instrukcja polowej służby sztabów ACz. Moskwa-1942 s.22

2/ Tamże s.43

3/ Regulamin polowy ACz. Moskwa-1943 s.45

Instrukcja służby łączności ACz. Moskwa-1944 s.7

powinna ona zapewnić prowadzenie bezpośrednich rozmów z dowódcami o dwa szczeble niżej /zarówno z SD jak i PO/. Natomiast łączność współdziałania miała umożliwić utrzymanie nieprzerwanego współdziałania w czasie prowadzenia wspólnych działań bojowych /załącznik nr 42/.

Wprowadzono również następujące zasady organizacji łączności:

- łączność dowodzenia - nawiązuje się ją od przełożonego, na jego zarządzenie i jego środkami;
- łączność między artylerią a wojskami wspieranymi - nawiązuje się ją od artylerii do wojsk wspieranych;
- z jednostkami pancernymi i lotnictwem - nawiązuje się według wytycznych sztabu organizującego współdziałanie;
- łączność między sąsiadami - nawiązuje się ją od prawego sąsiada w lewo.

Powyższe ustalenia nie zwalniały podwładnych dowódców /współdziałających lub sąsiadów/ od "szukania" łączności z potrzebnymi adresatami i nawiązywania jej własnymi środkami^{1/}.

W celu zapewnienia właściwej organizacji i wykorzystania systemów łączności regulamin nakładał między innymi na dowódców obowiązek dobrej znajomości następujących zagadnień:

- ogólnych zadań, obowiązków i możliwości wojsk łączności /technicznych środków łączności/;
- obowiązujących zasad organizacji systemów łączności;
- danych taktyczno-technicznych podstawowych środków łączności radiowej i przewodowej.

Wskazywano przy tym, że warunkiem utrzymania nieprzerwanej łączności jest kompleksowe wykorzystanie posiadanych środków /radiowe, przewodowe, ruchome/ oraz utrzymywanie na każdym szczeblu dowodzenia odpowiednich odwodów sił i środków.

1/ Instrukcja służby polowej sztabów ACz. Moskwa-1942 s.100
Instrukcja służby łączności ACz. Moskwa-1944 s.76

Łączność radiowa uznawana była za podstawowy środek dowodzenia we wszystkich rodzajach wojsk - szczególnie w lotnictwie, wojskach pancernych i pododdziałach rozpoznawczych. Ograniczenia w jej wykorzystaniu - do całkowitego zakazu włącznie - przewidywano jedynie w czasie przegrupowania, przebywania wojsk w rejonach ześrodkowania /wyjściowych/ oraz w obronie. Zwracano przy tym uwagę na konieczność szerokiego korzystania z szyfrów i kodów.

Ponadto w regulaminie polowym, a głównie w instrukcji o służbie łączności, bardzo dużo uwagi i miejsca poświęcono problemom organizacyjno-technicznym. Określono w ramach tego szczegółowe obowiązki wszystkich osób funkcyjnych odpowiedzialnych za organizację i kierowanie pracą systemów łączności /w tym: dowódców ogólnowojskowych, szefów sztabów, szefów łączności, szefów Wł i SM, dyżurnych łączności, szefów poczty polowej/. Ustalone zostały też podstawowe określenia, definicje i nazwy elementów łączności oraz treść i forma dokumentów łączności /schematy łączności radiowej, schematy łączności przewodowej, schematy łączności ruchomymi środkami, rozliczenia środków łączności, organizacja poczty polowej, zarządzenia organizacyjne, mapy robocze itp./.

Oprócz podstawowych regulaminów i instrukcji - omówionych w niniejszej rozprawie - w ludowym Wojsku Polskim wykorzystywano wiele innych wydawnictw fachowo-wojskowych Armii Radzieckiej. Ich ilość i wykorzystanie - po trudnościach typowych dla początkowego okresu formowania jednostek ludowego WP - stale zwiększały się^{1/}. Były to różnego rodzaju biuletyny informacyjne, opisy działań i przykłady taktyczne, instrukcje obsługi broni, podręczniki i różnego rodzaju albumy /uzbrojenia, sprzętu wojskowego, oznakowania samochodów itp./^{2/}. Materiały te w większości wykorzystywane były w oryginalnej postaci /tłumaczenia wykonywano głównie z myślą o niższych szczeblach organizacyjnych - pluton, kompania/.

1/ I. Błagowieszczanski. Dzieje 1 AP w ZSRR /maj-lipiec 1944/.
MON-1972 s.47

2/ CAW-III-4-6 /zarządzenie nr 038/op. z 16.8.44r./
CAW-III-367-14

Na podkreślenie zasługuje zarówno staranne opracowanie graficzne omawianych regulaminów i instrukcji, jak i ich duża wartość merytoryczna. Przy tym szczególnie wartościowymi były: REGULAMIN POŁOWY ARMII CZERWONEJ, INSTRUKCJA SŁUŻBY POŁOWEJ SZTABÓW ARMII CZERWONEJ i INSTRUKCJA SŁUŻBY ŁĄCZNOŚCI ARMII CZERWONEJ. Wymieniony regulamin i instrukcje obejmowały w zasadzie wszystkie dziedziny, warunki i sposoby działania wojsk oraz dowództw /sztabów/ na polu walki /ogólne zasady prowadzenia działań bojowych, rodzaje i zadania punktów dowodzenia, organizacja systemów łączności, rodzaje i przeznaczenie dokumentów bojowych, znaki i normy taktyczne/. O poziomie tych wydawnictw świadczy najlepiej fakt, że ich ustalenia w znacznej części są aktualne również obecnie.

W sumie regulaminy i instrukcje Armii Radzieckiej, wykonywane w ludowym Wojsku Polskim, stanowiły dobrą bazę do szkolenia kadry oficerskiej, organizacji i funkcjonowania systemów dowodzenia oraz prowadzenia działań bojowych we współdziałaniu z jednostkami radzieckimi.

ROZDZIAŁ II. ORGANY DOWODZENIA I JEDNOSTKI ZABEZPIECZENIA

1. Dowództwa 1 i 2 armii WP

1 i 2 armia WP, pod względem struktury organizacyjnej i składu bojowego, zasadniczo różniły się od swoich odpowiedników w Armii Radzieckiej. Wynikało to głównie z braku pośredniego szczebla dowodzenia jakim był korpus piechoty /KP/ i dążenia do maksymalnego usamodzielnienia naszych armii. Taka struktura organizacyjna armii nie wynikała z przesłanek operacyjnych, lecz z warunków formowania ludowego Wojska Polskiego /brak kadr i niezbędnych środków na zorganizowanie dowództw korpusów/.

Dywizyjna struktura armii, nie tylko nie sprawiała dodatkowych trudności w kierowaniu działaniami bojowymi wojsk, lecz wręcz przeciwnie - znacznie ułatwiła je. Skracająca bowiem ona znacznie drogę rozkazów i meldunków, przyczyniając się w ten sposób do zwiększenia operatywności dowodzenia na szczeblu armii. Ponadto tego rodzaju struktury dawały również dowódcom armii większe możliwości w zakresie tworzenia nieszablonowych ugrupowań operacyjnych, zmuszała bowiem do odejścia od schematu typowego dla systemu trójkowego /dwa korpusy w pierwszym rzucie i jeden korpus w drugim rzucie/. W sumie były to cechy odpowiadające charakterowi i potrzebom ówczesnego pola walki.

Godnym podkreślenia jest również to, że mimo mniejszej ilości dywizji piechoty /armia radziecka - przeważnie 9, armie WP - 5/, obie armie ludowego WP dorównywały armiom radzieckim końcowego okresu wojny. Było to możliwe dzięki znacznie większemu ukończeniu jednostek WP i większej ilości jednostek szczebla armijnego^{1/}.

Istotne różnice występowały również między obu naszymi armiami /załącznik nr 13/. 1 armia WP, tworzona wcześniej - przed powstaniem planu organizacji Frontu Polskiego - miała być samodzielnym związkiem operacyjnym. Została ona w związku z tym lepiej wyposażona niż 2 armia WP, szczególnie w artylerię do ognia poś-

1/ Np.stan faktyczny 1 armii WP na 10.3.45r. /bez 1 BPanc/ wynosił 69 184 żołnierzy /etat -97548 żołnierzy/.
E.Jadziak. Wyzwolenie Pomorza. MON-1962 s.331

Stan faktyczny 2 armii WP na 1.4.45r. wynosił 89 892 żołnierzy.
K.Kaczmarek. 2 armia WP. MON-1978 s.78

redniego, jednostki inżynieryjne i inne rodzaje wojsk zapewniające jej większą samowystarczalność. Występujące różnice w tym zakresie były w toku działań bojowych łagodzone odwodami Naczelnego Dowódcy WP /np. 2 armię WP wzmocniono: 2 DA, 1 KPanc, i 14 BAPPanc z odwodu ND WP oraz 98 pułkiem artylerii rakietowej, 105 i 108 zmotoryzowanym batalionem saperów, 125 zmotoryzowanym batalionem pontonowym i 1 kompanią wykrywania min z AR/.

Dowództwa obu armii zorganizowane zostały według radzieckiego etatu nr 02/404 z lutego 1944 r. /załącznik nr 1/^{1/}. W toku prac organizacyjnych i w czasie praktycznego funkcjonowania dowództw obu armii wniesiono do ich etatów szereg zmian mających na celu lepsze przystosowanie do warunków ludowego WP.^{2/} Wnoszone poprawki dotyczyły głównie aparatu polityczno-wychowawczego /zwiększenie do 79 etatów/, dowództwa wojsk pancernych i zmotoryzowanych /zmniejszenie do 8 etatów/, oddziału lotnictwa 1 armii WP, składu kierownictwa armii /wyłączenie Rady Wojennej/, wprowadzenia etatów nauczycieli języka polskiego oraz innych mniejszych zmian. Struktura organizacyjna i etatowa dowództw obu armii była w zasadzie jednakowa.

Dowództwa armii były szeroko rozbudowanymi organami dowodzenia /załączniki nr 1,2,38,50/. Ich ogólny stan etatowy wynosił około 550 stanowisk - w tym 14 etatów generalskich, 412 oficerskich, 60 podoficerskich, około 20 szeregowców i 50 pracowników cywilnych /te ostatnie zamienione zostały na etaty przewidziane dla żołnierzy niezdolnych do służby liniowej/. Dokładne ustalenie ilości etatów w dowództwach 1 i 2 armii WP jest obecnie trudne do określenia z uwagi na dużą ilość wnoszonych poprawek do przechowywanych w CAW dokumentów /wielokrotne skreślenia, brak numerów rozkazów na podstawie których wprowadzano zmiany/.

1/ CAW -etat nr 02/404 /nr ewid.761/61/12/.

2/ Dyrektywy SG ACz nr 1/310190 z 27.6.44r., nr 6/310218 z 30.6.44r., nr 6/11353 z 5.10.44r., nr 6/4903 z 21.7.44r., nr 6/4956 z 24.7.44r., nr 6/30692 z 25.3.44r., rozkaz dowódcy 1 armii WP nr 0135 z 6.7.44r., pismo Sztabu 1 FB nr 01/2376, zarządzenie SG ACz nr 0138 z 7.7.44r.
CAW - etat nr 02/404.

Znaczną część stanu etatowego dowództw armii /28,9%/ przewidziano dla personelu pomocniczego /kancelarie, komórki finansowe, komórki kadrowe, maszynistki, kreślarze, nauczyciele języka polskiego, adiutanci, oficerowie do zleceń, tłumacze, pracownicy WAG, magazynierzy/.

Dowództwo armii składało się z 14 samodzielnych komórek organizacyjnych bezpośrednio podległych - przez swoich szefów lub dowódców - dowódcy armii. Były to:

- kierownictwo	- 4 etaty /0,7%/
- adiutanci i oficerowie do zleceń	- 6 etatów /1,1%/
- grupa radiostacji osobistych	- 4 etaty /0,7%/
- sztab armii	- 110 etatów /19,8%/
- zarząd polityczno-wychowawczy	- 65 etatów /11,7%/
- dowództwo artylerii armii	- 61 etatów /10,9%/
- dowództwo wojsk pancernych i zmotoryzowanych ^{1/}	- 51 etatów /9,1%/
- kwatermistrzostwo armii	- 163 etaty /29,3%/
- oddział inżynieryjny	- 13 etatów /2,3%/
- oddział łączności	- 19 etatów /3,4%/
- oddział chemiczny	- 6 etatów /1%/
- oddział kadr	- 18 etatów /3,2%/
- prokuratura	- 16 etatów /2,8%/
- sąd	- 18 etatów /3,2%/

Oprócz 65 etatów wykazanych w zarządzie polityczno-wychowawczym, w różnych komórkach dowództw armii było jeszcze 14 etatów oficerów polityczno-wychowawczych /kierownictwo armii - 1, sztab armii - 3, kwatermistrzostwo - 10/, co łącznie dawało 79 etatów /14,2% dowództwa armii/^{2/}.

Dowódcy 1 i 2 armii WP mieli następujących etatowych zastępców:

- szefów sztabów armii,

1/ Nowy etat dowództwa wojsk pancernych i zmotoryzowanych obejmował 8 etatów /dowódca, zastępca, st.pom.ds operacyjnych, st.pom. ds remontu i eksploatacji, pomocnik ds zaopatrzenia, pomocnik ds ewidencyjnych, pomocnik ds kadrowych, maszynistka/
CAW-etat nr 02/404 /nr ewid.761/61/12/

2/ Tamże.

- do spraw polityczno-wychowawczych - szefów zarządów polityczno-wychowawczych armii,
- do spraw liniowych,
- dowódców wojsk pancernych i zmotoryzowanych,
- dowódców artylerii armii,
- szefów saperów,
- kwatermistrzów armii.

Ponadto w dowództwach armii istniały następujące etatowe stanowiska o zasięgu ogólnoarmijnym:

- szefowie zaopatrzenia artyleryjskiego - szefowie oddziałów zaopatrzenia artyleryjskiego /w składzie dowództwa artylerii armii/,
- szefowie służby topograficznej armii - szefowie oddziałów topograficznych /w składzie sztabu armii/,
- szefowie łączności armii - szefowie oddziałów łączności,
- szefowie służby zdrowia armii - szefowie oddziałów służby zdrowia /w składzie kwatermistrzostwa armii/,
- intendenci armii - szefowie oddziałów intendencji /w składzie kwatermistrzostwa/.

Głównym organem dowództwa armii był sztab /załącznik nr 2/. Struktura organizacyjna sztabu armii umożliwiała mu objęcie swoim zasięgiem następujących dziedzin: operacyjna, rozpoznawcza, wyszkolenia bojowego, uzupełnień, topograficzna i szyfrowo-kodowa.

110 etatów przewidzianych dla sztabu armii /łącznie z szefem sztabu - zastępcą dowódcy armii/ zostało rozdysponowane następująco:

- kierownictwo sztabu armii	- 11 etatów /9,9%/
- oddział operacyjny	- 26 etatów /23,4%/
- oddział rozpoznawczy	- 16 etatów /14,4%/
- oddział topograficzny	- 5 etatów /4,5%/
- oddział uzupełnień	- 16 etatów /14,4%/
- oddział wyszkolenia bojowego	- 6 etatów /5,4%/
- oddział łączności specjalnej	- 16 etatów /14,4%/
- kancelaria	- 2 etaty /1,8%/
- drukarnia	- 3 etaty /2,7%/
- komendantura	- 1 etat /0,9%/
- wydział finansowy	- 2 etaty /1,8%/
- WAG	- 6 etatów /5,4%/

Sztab armii w swoim etacie praktycznie posiadał tylko 14 etatów koncepcyjnych pracowników operacyjnych /szef sztabu, zastępca szefa sztabu - szef oddziału operacyjnego, zastępca szefa oddziału operacyjnego, trzech starszych pomocników i ośmiu pomocników/, co stanowiło 12,6% jego stanu etatowego. Uwzględniając w działalności operacyjnej również dowódcę armii, zastępcę do spraw liniowych oraz ewentualnie po 2-3 oficerów z oddziałów: rozpoznawczego, wyszkolenia bojowego i wydziału doświadczeń wojennych, można było ostatecznie uzyskać 25 generałów i oficerów do prac operacyjnych /4,5% ogólnego stanu dowództwa armii/.

Obowiązujący wówczas regulamin Armii Radzieckiej nakładał na sztaby ogólnowojskowe następujące główne zadania^{1/}:

- planowanie, organizowanie i systematyczne prowadzenie rozpoznania;
- zbieranie, studiowanie i opracowywanie danych o nieprzyjacielu, wojskach własnych i terenie;
- przygotowywanie danych do podejmowania decyzji przez dowódców;
- wcielanie w życie decyzji dowódców;
- opracowywanie rozkazów, zarządzeń i innych dokumentów oraz przekazywanie ich do wykonawców;
- organizowanie tajnego dowodzenia;
- organizowanie polowych systemów dowodzenia;
- kontrola wykonania rozkazów i stanu zaopatrzenia wojsk;
- organizowanie informowania wewnętrznego i zewnętrznego;
- prowadzenie ustalonej ewidencji /stanów osobowych, uzbrojenia i techniki/;
- kierowanie podległymi sztabami;
- prowadzenie badań i popularyzowanie doświadczeń bojowych;
- zaopatrywanie w mapy i wydawnictwa topograficzne;
- organizowanie służby porządkowo-ochronnej;
- zbieranie i rozpowszechnianie danych hydrologiczno-meteorologicznych.

Przeznaczenie i obowiązki pozostałych komórek organizacyjnych sztabu i dowództwa armii zostały określone następująco:

1/ Regulamin polowy ACz. Moskwa-1943 s.42

Oddział operacyjny miał być wiodącą komórką sztabów w zakresie organizacji działań i dowodzenia wojskami. Do jego obowiązków należało:

- zbieranie i studiowanie danych o sytuacji oraz przygotowywanie danych do podejmowania decyzji przez dowódców;
- planowanie działań bojowych i opracowywanie rozkazów, /zarządzeń/ oraz przekazywanie zadań wojskom;
- prowadzenie map roboczych i sprawozdawczych;
- organizowanie rekonesansów;
- organizowanie stanowisk dowodzenia, ich przesuwanie oraz ochrona i obrona;
- zestawianie stosunków sił;
- utrzymywanie współpracy z pozostałymi komórkami sztabu i dowództwa armii;
- zapisywanie ustnych rozkazów dowódcy;
- organizowanie sprawnego obiegu informacji;
- organizowanie kontroli działania wojsk;
- zbieranie, studiowanie, uogólnianie oraz rozpowszechnianie doświadczeń bojowych;
- opracowywanie danych hydrologiczno-meteorologicznych;
- prowadzenie dzienników działań bojowych^{1/}.

Oddział rozpoznawczy miał kierować rozpoznaniem armii. Pracę tą miał prowadzić w ścisłym współdziałaniu z oddziałem operacyjnym, dowódcami /szefami/ rodzajów wojsk, służb oraz aparatem polityczno-wychowawczym. Do jego obowiązków należało:

- planowanie i organizowanie systemu rozpoznania;
- zbieranie, studiowanie i uogólnianie wiadomości o nieprzyjacielu;
- meldowanie szefowi sztabu armii danych zdobytych wszystkimi rodzajami rozpoznania, otrzymanych ze sztabu wyższego i od sąsiadów;
- przesłuchiwanie jeńców i studiowanie zdobytych dokumentów;
- nadzór nad szkoleniem pododdziałów rozpoznawczych armii i podległych wojsk;
- informowanie podległych wojsk, sąsiadów i przełożonych o położeniu oraz możliwościach nieprzyjaciela;
- prowadzenie dzienników wiadomości i map roboczych.^{2/}

1/ Instrukcja służby polowej sztabów ACz. Moskwa-1942 s.14
2/ Tamże s.15

Oddział topograficzny miał organizować zaopatrywanie dowództwa armii i podległych wojsk w wydawnictwa kartograficzne. Do jego obowiązków należało:

- planowanie i zaopatrywania w wydawnictwa kartograficzne;
- prowadzenie ewidencji i kontroli wykorzystania map;
- zbieranie zdobycznych materiałów kartograficznych;
- organizowanie prac topograficznych;
- wydawanie materiałów pomocniczych /szkice, opisy i plany/1/.

Oddział uzupełnień miał prowadzić ewidencję ukompletowania jednostek i planować uzupełnianie stanów osobowych. Do jego obowiązków należało:

- prowadzenie ewidencji stanów osobowych;
- prowadzenie ciągłego uzupełniania stanów osobowych;
- prowadzenie ewidencji strat;
- opracowywanie i składanie okresowych sprawozdań o stanie ukompletowania wojsk2/.

Wydział łączności specjalnej miał organizować tajne dowodzenie i kontrolę nad przestrzeganiem tajemnicy w zakresie postępowania z materiałami niejawnymi. Do jego obowiązków należało:

- planowanie i organizowanie tajnego dowodzenia;
- kierowanie działalnością szyfrowo-kodową;
- opracowywanie szyfrogramów i kodowanie map;
- kontrola przestrzegania tajemnicy;
- prowadzenie zajęć z kadrą dowództwa armii.

Komendant SD - do jego obowiązków należało:

- utrzymanie porządku, dyscypliny i maskowania w rejonie rozmieszczenia stanowiska dowodzenia;
- organizowanie obrony i ochrony SD;
- kierowanie działalnością WAG.

Wydział administracyjno-gospodarczy /WAG/ miał zaopatrywać dowództwo armii w sprzęt kwaterunkowy oraz urządzenia i środki materiałowe do pracy sztabowej. Do jego obowiązków nale-

1/ Instrukcja służby polowej sztabów ACz. Moskwa-1942 s.18

2/ Tamże s.17

zało:

- prowadzenie ewidencji stanu osobowego dowództwa armii, mienia i środków transportowych;
- organizacja żywienia, urządzenie miejsc do pracy i odpoczynku;
- organizacja zaopatrzenia we wszystkie niezbędne środki materiałowe^{1/}.

Kancelaria sztabu armii - do jej obowiązków należało:

- przyjmowanie, powielanie, rejestrowanie, wysyłanie i przechowywanie dokumentów;
- doręczanie dokumentów wykonawcom /tylko w granicach SD/;
- nadzór nad obiegiem dokumentów wewnątrz sztabu armii.

Ponadto w sztabie armii była drukarnia /hala maszyn/ przeznaczona do przepisywania ważniejszych dokumentów operacyjnych /rozkazy bojowe, zarządzenia, plany, meldunki/, oraz wydział finansowy zabezpieczający kadrę w środki pieniężne.

Zadania i obowiązki pozostałych komórek organizacyjnych dowództwa armii określone były następująco:

Zarząd polityczno-wychowawczy był organem kierującym całokształtem pracy polityczno-wychowawczej w dowództwie armii, jednostkach zabezpieczenia i podległych wojskach. Do jego obowiązków należało:

- umacnianie stanu moralno-politycznego i dyscypliny;
- wychowywanie wojsk w duchu oddania sprawie walki o wolność Ojczyzny;
- opracowywanie i realizacja przedsięwzięć mających na celu zabezpieczenie wykonania zadań bojowych;
- organizowanie masowej agitacji politycznej i propagandy;
- zbieranie i studiowanie danych o nieprzyjacielu /chodziło o jego stan moralny i dyscyplinę/;
- organizowanie szkolenia politycznego;
- informowanie dowództwa armii o stanie moralno-politycznym podległych wojsk;
- organizowanie propagandy specjalnej;
- informowanie sztabu armii o swoich zamierzeniach^{2/}.

1/ Instrukcja służby polowej sztabów ACz. Moskwa-1942 s.18

2/ Regulamin polowy ACz. Moskwa-1943 s.55

Dowództwo artylerii, dowództwo wojsk pancernych i zmotoryzowanych, oddział wojsk inżynieryjnych i oddział chemiczny - miały sprawować wszystkie zasadnicze funkcje wynikające z organizacji działań i dowodzenia podległymi wojskami. W działalności swojej utrzymywały ścisłą współpracę ze sztabem armii i innymi komórkami dowództwa /kwatermistrzostwo, oddział łączności, oddział kadr/. Ponadto do ich obowiązków należało:

- stałe informowanie sztabu armii o stanie podległych wojsk, ich położeniu i możliwościach;
- opracowywanie propozycji dotyczących wykorzystania podległych wojsk /służb/;
- prowadzenie kontroli^{1/}.

Kwatermistrzostwo armii było organem planowania i zaopatrywania wojsk w zakresie środków materiałowo-technicznych, finansowych oraz obsługi medycznej i weterynaryjnej. Ponadto kierowało ono komunikacją wojskową, gromadzeniem zdobyczy wojennych i ewidencjonowaniem strat bojowych. Do jego obowiązków należało:

- opracowywanie propozycji dotyczących organizacji tyłów i materiałowo-technicznego zabezpieczenia;
- kierowanie działalnością podległych służb;
- opracowywanie rozkazów i zarządzeń tyłowych;
- utrzymywanie współdziałania ze sztabem armii;
- opracowywanie meldunków o stanie zabezpieczenia materiałowego wojsk;
- kierowanie ewakuacją i remontami;
- organizowanie manewru zapasami materiałowymi;
- organizowanie obrony i ochrony tyłów;
- prowadzenie działalności kontrolnej^{2/}.

Oddział łączności sprawował funkcję centralnego organu w zakresie organizacji systemów łączności armii. Do jego obowiązków należało:

- planowanie i organizacja nieprzerwanej łączności wewnętrznej i zewnętrznej /radiowej, przewodowej i środkami ruchomy-
mi/;

1/ Instrukcja służby polowej sztabów ACz. Moskwa-1942 s.11

2/ Tamże s.17

- opracowywanie dokumentów łączności;
- rozdział częstotliwości radiowych;
- organizowanie systemu alarmowania i powiadamiania;
- prowadzenie rozpoznania środków łączności nieprzyjaciela /nasłuch/;
- organizowanie poczty polowej;
- zaopatrywanie wojsk w środki łączności;
- prowadzenie kontroli dyscypliny radiowej^{1/}.

Oddział lotniczy /tylko w 1 armii WP/ przeznaczony był głównie do naprowadzania lotnictwa na cele naziemne oraz pośredniczenia między nim a dowództwem armii /przekazywanie zadań, utrzymanie współdziałania i łączności/.

W przeciwieństwie do ogólnej struktury 1 i 2 armii WP, ich dowództwa zorganizowane były według radzieckich etatów tzw. polowego dowództwa armii. Wspomniane poprzednio korekty w tych etatach, nie naruszały ich struktury organizacyjnej, zasad funkcjonowania i możliwości /nie dotyczyły one podstawowych komórek dowództw armii - ich sztabów/. Zorganizowane w ten sposób dowództwa obu naszych armii, zapewniały rozwinięcie odpowiedniego systemu dowodzenia i sprawne kierowanie wojskami. Możliwości te, i pewne niedowłady, potwierdziła praktyka bojowa ludowego WP.

Przy ogólnie pozytywnej ocenie struktury organizacyjnej omawianych dowództw armii, szereg zastrzeżeń budzą niektóre rozwiązania i zastosowany podział etatów. Przejawiało się to między innymi w:

- pewnym niedostosowaniu sztabu armii do jej struktury dywizyjnej /konieczność utrzymania 5-6 bezpośrednich kierunków dowodzenia/;
- nadmiernej rozbudowie dowództwa armii w całości /ocenia się, że z powodzeniem można było je zmniejszyć o około 25%; załącznik nr 39/;
- zbyt małej ilości etatów przeznaczonych dla koncepcyjnych pracowników operacyjnych w sztabie armii /było ich 16, a powinno być 30-35/;
- zbyt małej ilości etatów operacyjnych w sztabie artylerii /5/ i sztabie kwatermistrzostwa armii /4/;

1/ Instrukcja służby polowej sztabów ACz. Moskwa-1942 s.16

- nadmiernej rozbudowie aparatu polityczno-wychowawczego na szczeblu dowództwa armii /zarząd polityczno-wychowawczy - 65 etatów, pozostałe komórki dowództwa armii - 14 etatów; razem 79 etatów^{1/};

- braku wydzielonego pionu technicznego z zastępcą kwatermistrza armii na czele /kierownictwo nad pracą oddziałów: technicznego, zaopatrzenia artyleryjskiego, materiałów pędnych i smarów oraz jednostek remontowych/;

- istnieniu zbędnych komórek organizacyjnych /np. dowództwo wojsk pancernych i zmotoryzowanych, komórki kadrowe - poza oddziałem kadr podległym dowódcy armii, komórki finansowe - poza oddziałem podległym kwatermistrzowi armii/;

- braku właściwych proporcji między ilością etatów o faktycznym obciążeniem poszczególnych komórek organizacyjnych /np. zarząd polityczno-wychowawczy, oddział kadr, prokuratura, sąd, oddział informacji, niektóre oddziały kwatermistrzostwa armii/;

- zbyt dużej ilości etatów generalskich /14/;

- zbyt dużej ilości etatów przeznaczonych dla pracowników pomocniczych /159 etatów - 28,9% dowództwa armii/.

W działaniach bojowych polowe systemy dowodzenia 1 i 2 armii WP rozwijane były w zasadzie zgodnie z ustaleniami obowiązujących regulaminów i instrukcji. Ogólnie dowództwa armii dzielone były na dwie podstawowe części: pierwszy rzut /SD/ i drugi rzut /KSD/. Z pierwszego rzutu wydzielono również obsadę punktów obserwacyjnych /PO, PPO/ i wysuniętych stanowisk dowodzenia /WSD^{1/}.

Do powyższej struktury polowego systemu dowodzenia armii dostosowywano siły i środki jednostek zabezpieczenia. Dzielono je na trzy podstawowe zespoły: zespół zabezpieczenia SD, zespół zabezpieczenia drugiego rzutu dowództwa armii /KSD/ i zespół działający poza stanowiskami dowodzenia /samodzielne bataliony łączności, samodzielne kompanie łączności, eskadry lotnictwa łącznikowego, kompanie obserwacyjno-meldunkowe i baterie dowodzenia/.

Elementy polowego systemu dowodzenia armii /poszczególne rzuty dowództwa armii łącznie z jednostkami zabezpieczenia/ stanowiły duże zespoły ludzi, środków łączności i pojazdów mechanicznych. I tak:

1/ K.Kaczmarek. 2 armia WP. MON-1978 s.63

- etatowo stan dowództw armii razem z jednostkami zabezpieczenia wynosił średnio 2 600 żołnierzy /1 A - 2 729; 2 A - 2 533/; faktycznie: 1 A - 3 216, a 2 A - 2 519 żołnierzy;

- do obsady poszczególnych stanowisk dowodzenia przeznaczano: SD - średnio 800 żołnierzy /1 A - 840, 2 A - 775/, w tym 180 z kadry dowództwa armii i średnio 600 żołnierzy z jednostek zabezpieczenia /1 A - 660, 2 A - 595/; KSD - średnio 900 żołnierzy /1 A - 1 031, 2 A - 768/, w tym średnio 350 z kadry dowództwa armii /1 A - 415, 2 A - 294/ i średnio 550 żołnierzy z jednostek zabezpieczenia /1 A - 616, 2 A - 474/;

- do jednostek działających poza stanowiskami dowodzenia wchodziło średnio 1 100 żołnierzy /1 A - 1 345, 2 A - 976/;

- do składu i obsługi jednego PO /PPO/ przydzielano około 35 żołnierzy / w tym 6-14 oficerów/;

- do zabezpieczenia potrzeb w zakresie transportu i ruchomych środków łączności armie dysponowały średnio 300 pojazdami różnych typów /łącznie z wozami konnymi/; z tej liczby około 100 pojazdów przeznaczano do zabezpieczenia SD, 110-140 do zabezpieczenia drugiego rzutu, a około 100 do zabezpieczenia jednostek działających poza stanowiskami dowodzenia.

Rozmieszczanie i manewr tak rozbudowanymi organami dowodzenia nie było łatwym przedsięwzięciem i wymagało dokładnego planowania oraz prężnego kierowania. Przegrupowanie stanowisk dowodzenia armii do nowych rejonów rozmieszczenia /rozwinęcia/ odbywało się rzutami z zachowaniem odpowiedniego podziału poszczególnych komórek organizacyjnych, sił i środków łączności, transportu, środków zabezpieczenia i ochrony /załącznik nr 32, 34-37, 41,51/. W rejonach rozwinięcia stanowisk dowodzenia, stany osobowe, środki łączności i transport rozmieszczano - według przeznaczenia - w trzech oddzielnych zespołach: grupa dowodzenia /podstawowy element stanowisk dowodzenia/, węzeł łączności i grupa obsługi.

Stanowiska dowodzenia armii z reguły rozmieszczano w zespołach budynków mieszkalnych typu jednorodzinnych /wiejskiego lub miejskiego/. Na pełne rozwinięcie dowództwa armii niezbędnych było 50-60 budynków tego typu - z tego 20-25 na rozmieszczenie SD i 30-35 na rozmieszczenie drugiego rzutu dowództwa /KSD/.

Do przewiezienia stanu osobowego dowództwa armii potrzeba było około 140 samochodów osobowo-terenowych lub 30-40 samochodów ciężarowych. W praktyce 1 i 2 armii WP przeznaczano do tego

celu średnio 20-25 samochodów osobowo-terenowych, 25-30 samochodów ciężarowych i 20-30 samochodów specjalnych /autobusy sztabowe, kancelarie, radiostacje, autobusy zdobywcze, aparatownie/^{1/}.

2. Jednostki zabezpieczenia.

Rozwinięcie i funkcjonowanie polowych systemów dowodzenia 1 i 2 armii WP zapewniały zestawy odpowiednio zorganizowanych i wyposażonych jednostek zabezpieczenia^{2/}. Zestawy te, w poszczególnych armiach WP, składały się z następujących jednostek:

1 armia WP

- 1 pułk łączności /etat nr 014/115B/;
- 2 batalion łączności /etat nr 014/189A/;
- 5,7 i 11 kompania kablowo-tyczkowa /etat nr 014/191B/;
- 6 kompania budowy linii stałych;
- 9 kompania telegraficzno-eksploatacyjna;
- wojskowa baza pocztowa /etat nr 02/322/;
- 2880 i 2974 poczta polowa /etat nr 014/96A, 014/97B/;
- 103 eskadra lotnictwa łącznikowego /etat nr 015/68/;
- grupa radiostacji osobistych dowódcy 1 armii WP;
- 2 kompania ochrony dowództwa armii /etat nr 02/162/;
- 5 kompania samochodów sztabowych /etat nr 02/412/;
- 11 kompania obserwacyjno-meldunkowa /etat nr 08/567/;
- 1 bateria dowodzenia /etat nr 08/113/;
- 298 batalion łączności specjalnej AR /etat nr 07/Ł/;
- 1 kompania oddziału informacji /etat nr 02/203/;

2 armia WP

- 4 pułk łączności /etat nr 014/115B/;
- 10 batalion łączności /etat nr 014/189A/;
- 23,36 i 38 samodzielna kompania kablowo-tyczkowa /etat nr 014/191B/;

1/ CAW-III-5-15 - zarządź. w sprawie przegrup.SD
CAW-III-5-23 - zarządź. w sprawie rozmieszc.SD

2/ M.Gełeta. Łączność w LWP /1943-45/. WPH nr 2/74 s.509

- wojskowa baza pocztowa /etat nr 02/322/;
- 3069 i 3074 poczta polowa /etat nr 014/96A, 014/97B/;
- 3 eskadra lotnictwa łącznikowego /etat nr 015/68/;
- 7 kompania ochrony dowództwa armii /etat nr 02/162/;
- 6 kompania samochodów sztabowych /etat nr 02/412/;
- 12 kompania obserwacyjno-meldunkowa /etat nr 08/567/;
- 3 bateria dowodzenia /etat nr 08/113/;
- 290 batalion łączności specjalnej AR /etat nr 07/Ł/;
- 9 kompania oddziału informacji /etat nr 02/203/;

1 i 2 armia WP

- zarząd handlu wojskowego /etat nr 049/408/;
- bank polowy /etat nr 049/33/;
- polowa herbaciarnia /etat nr 049/412/;
- kantyny polowe /etat nr 049/414/;
- stołówki /etat nr 049/411/.

Przeznaczenie jednostek zabezpieczenia^{1/}:

- pułki łączności /załącznik nr 7/ przeznaczone były do rozwijania i eksploatacji węzłów łączności na stanowiskach dowodzenia armii. W związku z tym w ich składzie występowały pododdziały różnych specjalności, a mianowicie: bataliony telegraficzno-telefoniczne /rozwijały centrale telefoniczne i telegraficzne oraz stacje zasilania/, kompanie radiowe /rozwijały centra radiowe i radiostacje osobiste oficerów sztabów/, kompanie ruchomych środków łączności /rozwijały składnice meldunkowe i zapewniały ruchome środki dowodzenia/, kompanie kablowo-telegraficzne /wykonywały różne zadania/ i inne;

- samodzielne bataliony łączności /załącznik nr 8/ przeznaczone były głównie do budowy i eksploatacji armijnych osi łączności. Bataliony były w zasadzie zmotoryzowane. Posiadany-
mi siłami i środkami mogły one /w ciągu 10-godzinnego dnia pracy/ wybudować: 5-6 km stałej napowietrznej linii łączności, z podwieszeniem jednej pary przewodów, albo podwiesić jedną parę

1/ M. Gełeta. Łączność w LWP /1943-45/. WPH nr 2/74 s.510 -
dotyczy wyłącznie jednostek łączności.

przewodów na istniejących słupach na linii długości 24-30 km; 40 km dwuprzewodowej linii kablowo-tyczkowej; rozwinąć dwa punkty kontrolno-badawcze /PKB/ i do 10 punktów kontrolnych oraz eksploatować odcinek linii długości 40 km;

- samodzielne kompanie budowy linii stałych /tylko w 1 armii WP/ przeznaczone były do budowy i remontu stałych napowietrznych linii łączności. Najczęściej jednak odbudowywały i remontowały linie już istniejące. Posiadanyymi siłami i środkami /5 samochodów ciężarowych, 1 traktor, 13 wozów parokonnnych, 4 biedki specjalne/ w ciągu 10 godzin mogły wybudować: 5-6 km stałej napowietrznej linii z podwieszeniem jednej pary przewodów, albo podwiesić jedną parę przewodów na istniejących słupach na linii długości 24-30 km;

- samodzielne kompanie telegraficzno-eksploatacyjne /tylko w 1 armii WP/ przeznaczone były do eksploatacji stałych napowietrznych linii łączności oraz linii instalowanych przez armijne pododdziały budowy linii stałych. Swymi siłami i środkami mogły one rozwinąć 4 PKB i do 20 PK oraz eksploatować odcinek linii długości 80 km;

- samodzielne kompanie kablowo-tyczkowe /załącznik nr 9/ wykorzystywano przede wszystkim do budowy kierunków do związków taktycznych i samodzielnych oddziałów. Każdy pluton /3/ miał 4 komplety linii tyczkowych /kompanii 12/. Jeden komplet był przewidziany do wybudowania 5 km jedнопrzewodowej linii tyczkowej. Kompania mogła wybudować 60 km takiej linii lub 30 km linii dwuprzewodowej;

- grupy radiostacji osobistych/GRO/ przeznaczone były do zapewnienia bezpośredniej łączności radiowej dowódców armii z dowódcami Frontów i dowódcami dywizji piechoty /na wyposażeniu GRO była radiostacja RSB i RBM - poza etatem jednostek łączności armii/^{1/};

- eskadry lotnictwa łącznikowego /załącznik nr 11/ wykorzystywane były w ramach łączności środkami ruchomymi, do utrzymania łączności ze Sztabem Generalnym WP i sztabami Frontów.

1/ M. Gełeta. Łączność w LWP /1943-45/. WPH nr 2/64 s.511

Ponadto używano ich do prowadzenia rozpoznania /najczęściej ugrupowania własnych wojsk/, a nawet bombardowania nieprzyjaciela /np. na Wale Pomorskim/;

- kompanie ochrony dowództw armii /załącznik nr 3/ przeznaczone były do ochrony stanowisk dowodzenia armii. Organizacja, stan osobowy i wyposażenie kompanii umożliwiały jednoczesne zorganizowanie: 20 posterunków trzydziennych, jednego posterunku OPL, dwóch posterunków przeciwpancernych /armaty 45 mm, czołgi lekkie/, dwóch-trzech patroli rozpoznawczych lub pięciu posterunków regulacji ruchu /PRR/. Kompanie ochrony były samodzielnymi pododdziałami gospodarczymi;

- kompanie samochodów sztabowych /załącznik nr 4/ przeznaczone były do zabezpieczenia dowództw armii w środki transportu. Podstawowym sprzętem kompanii były samochody osobowe, specjalne /sztabowe/, ciężarowe i motocykle. Jednorazowo /przy pełnym stanie pojazdów/ kompanie mogły przewieźć około 200 ludzi;

- kompanie obserwacyjno-meldunkowe przeznaczone były do rozwijania systemu posterunków obserwacyjno-meldunkowych i łączności, zapewniającego ostrzeżenie stanowisk dowodzenia oraz wojsk o zagrożeniu z powietrza;

- baterie dowodzenia przeznaczone były do rozwijania punktów obserwacyjnych dowódców artylerii armii, prowadzenia rozpoznania wzrokowego, kontroli dowiązania ugrupowania artylerii i organizacji łączności z podległymi jednostkami;

- pododdziały /instytucje/ tyłowe /zarządy handlu wojskowego, banki polowe, herbaciarnie, kantyny, stołówki/ przeznaczone były do obsługi finansowej oraz żywienia i zakwaterowania kadry dowództw armii w warunkach polowych.

Analiza stanu i możliwości armijnych jednostek łączności /w tym możliwości technicznych sprzętu/ pozwala wnioskować, że stwarzały one warunki do sprawnego dowodzenia armiami ogólnowojskowymi /mimo pewnego ich niedostosowania do armii o strukturze dywizyjnej/^{1/}. Na podkreślenie zasługuje fakt, że wspomniane jednostki były w zasadzie wyposażone zgodnie z etatami i tabelami należności.

1/ K. Kaczmarek. 2 armia WP. MON-1978 s.75

W praktyce bojowej jednostki WP odczuwały jednak brak odpowiedniej ilości podstawowych środków radiowych oraz typowych wozów dowodzenia i ruchomych węzłów łączności. Słabo były również zmotoryzowane niektóre liniowe pododdziały łączności, co znacznie utrudniało manewr stanowiskami dowodzenia.^{1/}

Poważne zastrzeżenia budziły natomiast praktyczne możliwości pododdziałów przeznaczonych do bezpośredniej ochrony dowództw armii /załącznik nr 3 i 38/. Obawy te w pełni potwierdziły późniejsze działania bojowe /dowódcy armii zmuszani byli często do angażowania jednostek liniowych do ochrony i obrony stanowisk dowodzenia/^{2/}.

Potrzeby obu armii w tym zakresie były duże. Rozwijano bowiem 3-4 stale działające punkty dowodzenia /SD, drugi rzut dowództwa armii, PO lub WSD/ oraz szereg innych elementów niezbędnych do zapewnienia właściwego funkcjonowania połowych systemów dowodzenia /Wk, PWk, punkty kontrolne, lądowiska itp./. Wszystkie te elementy wymagały ciągłej ochrony i obrony. Potrzeby w tym zakresie były często potęgowane koniecznością działania wojsk i sztabów w rejonach charakteryzujących się szczególnym zagrożeniem ze strony nieprzyjaciela.

W tej sytuacji istniała potrzeba zorganizowania zmotoryzowanych batalionów ochrony dowództw armii /po dwa w każdej armii - o stanie 250-300 żołnierzy każdy/, wyposażonych w pojazdy opancerzone /10-15 czołgów lekkich, 15-20 samochodów opancerzonych/, dużą ilość środków przeciwpancernych i broni maszynowej. Jeden z nich ochraniałby SD armii, a drugi - II rzut dowództwa armii /KSD/.

Praktyka bojowa wykazała również, że w kompaniach samochodów sztabowych za mało było samochodów opancerzonych /wykorzystywanych głównie przez oficerów kierunkowych/.

1/ M.Gełeta. Łączność w LWP /1943-45/. WPH nr 2/74 s.515

2/ Np. 15.3.45r. SD 1 A w Szwecji broniły: 1 BKaw., 1 zbrozp, 10 pp.

E.Jadziak. Wybrane problemy dowodzenia wojskami 1 AWP w działaniach bojowych 1945r. Materiały z sympozjum historycznego. ASG-1963 s.45

W 2 AWP do ochrony SD wydzielono batalion piechoty w pełnym składzie.

CAW-III-5-15.

Dużym błędem organizacyjnym był brak zmotoryzowanego batalionu rozpoznawczego w składzie 2 armii WP /tego typu jak w 1 armii/ oraz zupełny brak, w obu armiach, samolotów dostosowanych do prowadzenia rozpoznania. Potrzeby takie znalazły pełne potwierdzenie w toku prowadzonych działań bojowych.

Jeżeli chodzi o 2 armię WP, to w pewnym stopniu mogła ona mieć rekompensatę w postaci zmotoryzowanego batalionu rozpoznawczego 1 KPanc /miał on na wyposażeniu 10 czołgów T-34 i 16 samochodów opancerzonych^{1/}. Należy podkreślić, że dowództwo 1 Frontu Ukraińskiego zwróciło uwagę na brak armijnego pododdziału rozpoznawczego w 2 armii WP i dlatego skierowało w jej pas działania cztery samodzielne zmotoryzowane kompanie rozpoznawcze^{2/}.

3. Charakterystyka kierowniczej kadry 1 i 2 armii WP.

Sprawne funkcjonowanie systemów dowodzenia w decydującej mierze zależało od poziomu przygotowania generałów i oficerów do pracy na zajmowanych stanowiskach - w tym od ich uzdolnień, wykształcenia i doświadczenia bojowego. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywała praktyka na kolejnych stanowiskach dowódczych i sztabowych.

Do grupy generałów i oficerów mających decydujący i bezpośredni wpływ na poziom dowodzenia wchodził:

1 armia WP^{3/}

- dowódca armii	- gen.dyw. Z.BERLING /do 5.10.44r./
	- gen.bryg.W.KORCZYC /do 30.12.44r./
	- gen.dyw. St.POPŁAWSKI /od 31.12.44r./
- szef sztabu	- gen.bryg.W.KORCZYC
	- gen.bryg.W.STRAŻEWSKI /od 6.9.44r. do 21.3.45r./
	- gen.bryg.J.ROTKIEWICZ /od 21.3.45r./

1/ B.Podchorowski. 1 KPanc w operacji łuzycyckiej 2 armii WP. ASG-1966 s.98

2/ K.Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.338

3/ A.Karpiński. Pod Dęblinem, Puławami i Warką. MON-1967 s.456
E. Jadziak. Wyzwolenie Pomorza. MON-1962 s.307

- zastępca do spraw liniowych
  - gen. dyw. K. ŚWIERCZEWSKI /do 20.8.44r./
  - gen. bryg. M. KARAKOZ
- dowódca artylerii
  - gen. bryg. A. MODZELEWSKI
- dowódca wojsk pancernych i zmotoryzowanych
  - gen. bryg. J. KIMBAR
  - gen. bryg. A. NIKULIN
- szef saperów
  - gen. bryg. J. BORDZIŁOWSKI
- kwatermistrz
  - gen. bryg. E. CUKANOW
- szef oddziału operacyjnego
  - płk D. SURŻYC /do 18.3.45r./
  - płk L. ŚWITELSKI /od 19.3.45r./
- zastępca szefa oddziału operacyjnego
  - płk L. ŚWITELSKI
- szef oddziału rozpoznawczego
  - płk J. DOMARADZKI
- szef oddziału wyszkolenia bojowego
  - ppłk S. ŻYDEK
  - płk G. SAMAR
- szef oddziału łączności
  - płk F. SUCZEK
- szef sztabu wojsk pancernych i zmotoryzowanych
  - płk A. KUSZNIER
- szef sztabu artylerii
  - płk A. KRZYSZTOFOROWICZ
- szef sztabu kwatermistrzostwa
  - płk S. JODYNIS
- szef oddziału lotniczego
  - płk J. SMAGA
  - mjr S. BASOW

2 armia WP^{1/}

- dowódca armii
  - gen. dyw. K. ŚWIERCZEWSKI /8.8.-24.9.44r., 26.12.44r.- do końca wojny/
  - gen. dyw. St. POPLAWSKI /25.9.-25.12.44r./

1/ K. Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s. 676

- szef sztabu
  - płk S. NOSS /29.8-7.9.44r./
  - płk A. DASZKIEWICZ /8.9.44r.-10.4.45r./
  - gen. bryg. J. SANKOWSKI /11.4.45r.-do końca wojny/
- zastępca do spraw liniowych
  - gen. bryg. J. SANKOWSKI /11.4.44r.-10.4.45r./
- dowódca artylerii
  - gen. bryg. J. PYRSKI /30.8.44r.-16.4.45r./
  - płk A. GRYSZKOWSKI /30.4.45r.-do końca wojny/
- dowódca wojsk pancernych i zmotoryzowanych
  - płk A. NIKULIN /17.10.44r.-3.12.44r./
  - gen. bryg. J. MIERZYCAN /od 4.12.44r.-do końca wojny/
- szef saperów
  - płk J. GABER /20.8.44r. - do końca wojny/
- kwatermistrz
  - płk O. GWOZDIUK /10.9.44r.-14.11.44r./
  - płk B. JEWTIJEJEW
- szef oddziału operacyjnego
  - płk S. NOSS /25.8.44r. - do końca wojny/
- zastępca szefa oddziału operacyjnego
  - ppłk W. FRANCIAK /9.9.44r. - do końca wojny/
- szef oddziału rozpoznawczego
  - płk J. KRZYŻANOWSKI /8.9.44r. - do końca wojny/
- szef oddziału wyszkolenia bojowego
  - ppłk L. KORCZAGIN /25.8.44r. - do końca wojny/
- szef oddziału łączności
  - płk M. RIABCEW /21.10.44r.-30.4.45r./
- szef sztabu wojsk pancernych i zmotoryzowanych
  - ppłk A. CZISTACHOWSKI /3.10.44r.-3.12.44r./
  - płk M. ONOPRIJENKO /2.4.45r. - do końca wojny/
- szef sztabu artylerii
  - płk E. WYSOKOWSKI /15.8.44r. - do końca wojny/

- szef sztabu kwatermistrzo-
stwa

- płk A.KOCZUBEJ /23.8.44r.-
4.10.44r./
- płk W.SIENKIEWICZ /7.10.44r.-
do końca wojny/.

Na ogólną liczbę 32 osób objętych badaniami /1 armia WP - 17 osób, 2 armia WP - 15/, udało się uzyskać w CAW oryginalne akta personalne 22 osób. W badaniach uwzględniłem pięć podstawowych elementów: wiek, wykształcenie ogólne i wojskowe /rok ukończenia studiów/, zajmowane stanowiska służbowe /ważniejsze/ i ostatnie opinie bezpośrednich przełożonych okresu wojennego.

Na podstawie analizy zebranego materiału /załącznik nr 47/ otrzymałem następujące orientacyjne wskaźniki charakteryzujące kadre 1 i 2 armii WP:

w zakresie wieku kadry

- do 40 lat - 27,5% /1 A - 25%, 2 A - 30%/;
- do 45 lat - 31% /1 A - 42%, 2 A - 20%/;
- do 50 lat - 32,5% /1 A - 25%, 2 A - 40%/;
- powyżej 50 lat - 5% /tylko w 1 A/;
- razem powyżej 40 lat - 72,5% /1 A - 75%, 2 A - 70%/;

w zakresie wykształcenia ogólnego

- wykształcenie wyższe - 13,5% /1 A - 17%, 2 A - 10%/;
- wykształcenie średnie - 56% /1 A - 42%, 2 A - 70%/;
- wykształcenie podstawowe - 31% /1 A - 42%, 2 A - 20%/;

w zakresie wykształcenia wojskowego

- wykształcenie wyższe - 63,5% /1 A - 67%, 2 A - 60%/.

Opinie bezpośrednich przełożonych o wspomnianych generałach i oficerach prawie w całości były pozytywne /za wyjątkiem jednego oficera - płk SAMARA - szefa oddziału wyszkolenia bojowego sztabu 1 armii WP/. Akcentowano w nich takie cechy jak: zdyscyplinowanie, lojalność, sumienność, operatywność, zasób wiedzy, sposób kierowania podległymi komórkami i przydatność

na zajmowanym stanowisku /w niektórych przypadkach również rekomendacje na wyższe stanowiska/. W badanych dokumentach personalnych części generałów i oficerów brak jest opinii bezpośrednich przełożonych /dotyczy to między innymi generałów: Z.Berlinga, St.Popławskiego, M.Karakoza, K.Świerczewskiego, J.Pyrskiego i pułkownika A.Daszkiewicza/.

Analiza całości zebranego materiału nasuwa następujące wnioski:

- kierownicza kadra pionu operacyjnego 1 i 2 armii WP w całości wywodziła się z Armii Radzieckiej /za wyjątkiem gen.dyw. Z.Berlinga/, tam zdobyła wykształcenie wojskowe i doświadczenie bojowe;

- należy przyjąć, że około 68% /1 A - 66%, 2 A - 70%/ wspomnianej kadry formalnie miało dobre przygotowanie do pracy na zajmowanych stanowiskach w WP, a około 32% /1 A - 33%, 2 A - 30%/ - dostateczne;

- staż zawodowej służby wojskowej w badanej grupie kształtował się w granicach - 15-27 lat.

Oddzielnym zagadnieniem jest ocena przygotowania do pracy na zajmowanych stanowiskach dowódców armii, szefów sztabów i szefów oddziałów operacyjnych - osób bezpośrednio kształtujących model dowodzenia i decydujących o jego funkcjonowaniu. Analiza dostępnych materiałów /wspomniane akta personalne, wydawnictwa MON/ wskazuje, że można następująco sformułować ogólny stopień przydatności tych osób:

- gen.dyw.Z.BERLING - przygotowanie dostateczne /brak dłuższej praktyki w dowodzeniu dywizją w działaniach bojowych, brak praktyki sztabowej i dowódczej na szczeblu armii ogólnowojskowej, brak wyższego wykształcenia wojskowego w akademii nowego typu/;

- gen.dyw.St.POPŁAWSKI - przygotowanie dostateczne /brak praktyki sztabowej i dowódczej na szczeblu armii ogólnowojskowej - praktykę taką zakończył na szczeblu korpusu piechoty/;

- gen.dyw.K.ŚWIERCZEWSKI - przygotowanie dostateczne /zupełny brak praktyki sztabowej, brak praktyki dowódczej na szczeblu armii ogólnowojskowej/;

- gen.bryg.W.KORCZYC - przygotowanie dobre /dowódca pułku, szef sztabu i dowódca dywizji, szef sztabu korpusu piechoty; brak praktyki w dowodzeniu armią ogólnowojskową/;

- gen.bryg.W.STRAŻEWSKI - przygotowanie dobre /szef sztabu dywizji piechoty, szef sztabu korpusu piechoty, zastępca szefa sztabu armii/;

- płk A.DASZKIEWICZ - przygotowanie dostateczne /brak praktyki sztabowej i dowódczej na szczeblu armii/;

- gen.bryg.J.SANKOWSKI - przygotowanie dobre /dowódca pułku, dowódca brygady, dowódca dywizji/;

- płk S.SURŻYC - przygotowanie dostateczne /według opinii przełożonego był to oficer mało energiczny/;

- płk S.NOSS - przygotowanie bardzo dobre /dowódca pułku, szef sztabu dywizji, szef sztabu korpusu piechoty/.

Reasumując dotychczasowe rozważania można stwierdzić, że kierownicza kadra dowództw 1 i 2 armii WP - w całości - była w zasadzie dobrze przygotowana do kierowania działaniami podległych i przydzielonych wojsk. Wydaje się jednak, że jakość tego kierowania i związana z tym efektywność działań bojowych, uzależniona była również w dużej mierze od stylu pracy dowództw Frontów i umiejętnego korzystania z wiedzy oraz doświadczenia całych zespołów dowódczych obu armii.

Podstawą tak sformułowanego wniosku jest uzasadnione przekonanie autora rozprawy, że wszyscy dowódcy 1 i 2 armii WP - za wyjątkiem generała W.KORCZYCA - mieli niewystarczające przygotowanie do pracy na powierzonych im stanowiskach służbowych /stwierdzone niedostatki w tym zakresie dotyczyły głównie braku odpowiedniej praktyki sztabowej i dowódczej na szczeblu armii ogólnowojskowej/.

4. Charakterystyka technicznych środków dowodzenia.

Zaopatrywanie jednostek ludowego WP w sprzęt łączności do września 1945r. odbywało się drogą dostaw ze Związku Radzieckiego /łącznie z częściami zamiennymi i materiałami eksploata-

cyjnymi/. Rozmiary tego zaopatrzenia były wystarczające, aby zapewnić skuteczne wykorzystanie sprzętu na polu walki oraz dokonywanie niezbędnych napraw warsztatowych^{1/}.

Bliższe dane o sprzęcie, zgodnie z obowiązującym wówczas podziałem na sprzęt radiowy, sprzęt przewodowy i ruchome środki łączności, zostaną omówione niżej. Podział ten wynikał z przyjętych metod organizacji łączności, które ogólnie sprowadzały się do tego, że z punktu widzenia struktury systemów łączności tworzone trzy samodzielnie działające i bardzo luźno związane ze sobą systemy - radiowy, przewodowy i ruchomymi środkami. W celu zbliżenia do ówczesnych warunków w opisach celowo będą niekiedy stosowane określenia i pojęcia obowiązujące w okresie wojny /załączniki nr 29-31, 42, 53-55/.

Sprzęt radiowy obejmował dość szeroki asortyment radiostacji polowych oraz odbiorników radiowych^{2/}. W jednostkach piechoty wykorzystywano przenośne radiostacje małej mocy typu RP-12, RB i RBM oraz przewoźne radiostacje średniej mocy typu RSB. Pracując na falach krótkich, zapewniały one łączność na odległość do kilkudziesięciu kilometrów /od 17 do 150 km/^{3/}. Czołgi, działa pancerne i samochody pancerne były wyposażone w radiostacje krótkofalowe /pokładowe/, typu 9-R oraz 10 RT. Zapewniały one utrzymanie łączności w ruchu na niewielkie odległości /od 18 do 25 km/^{4/}. Artylerzyści dysponowali przenośnymi radiostacjami krótkofalowymi małej mocy typu 13-R oraz ultrakrótkofalowymi typu A-7. Łączność radiową wyższych szczebli dowodzenia zapewniały radiostacje typu RAF i RAT.

Przenośne radiostacje małej mocy typu 13-R i A-7 miały szereg wspólnych układów i elementów montażowych, przewidzianych zarówno dla nadajnika jak i odbiornika /stanowiły one łączny blok nadawczo-odbiorczy/. Pozostałe radiostacje przenośne małej mocy /typu RB, RBM, RP-12/ miały oddzielne układy nadajnika i odbiornika.

1/ Technika wojskowa LWP. XXX lat rozwoju /1943-73/ MON-1973 s.75
2/ M. Gełeta. Łączność w LWP /1943-45/. WPH nr 2/74 s.540
3/ Tamże, s.545 /tabela 1/
4/ Tamże s.545 /tabela 1/

Sposób przechodzenia z odbioru na nadawanie i odwrotnie w większości omawianych radiostacji umożliwiało wykorzystanie ich w podobny sposób jak telefonów polowych. Radiostacje te umożliwiały także utrzymanie łączności z abonentem telefonicznym, którego aparat był podłączony linią dwuprzewodową o długości do 2 km. Z odbioru na nadawanie oraz odwrotnie, radiostację musiał jednak przełączać wówczas radiotelegrafista /orientując się o takiej potrzebie z treści nasłuchiwanej rozmowy/.

Radiostacje większej mocy - typu RSB - stanowiły tak zwaną odmianę przewoźną. Poszczególne ich urządzenia, zamontowane w specjalnych skrzyniach przewożonych dowolnym środkiem transportu tworzyły prosty i dogodny w eksploatacji komplet aparatury. Radiostacje typu RAF i RAT stanowiły z reguły odmianę samochodową, przy czym radiostacja RAT dysponowała oddzielnym samochodem z odbiornikami radiowymi, dalekopisami itp., ustawianym w odległości kilkuset metrów od urządzeń nadawczych.

Wymieniony zestaw radiostacji uzupełniały odbiorniki radiowe stosowane indywidualnie lub w zestawieniu z nadajnikami poszczególnych typów radiostacji, a mianowicie: US-3S, US-4S, KS-2-SM, US-P6/12 i inne^{1/}.

Zakres częstotliwości wszystkich wymienionych urządzeń radiowych był przestrajany płynnie. Stosunkowo niewielka liczba numerów fal umownych /od kilkudziesięciu do nieco powyżej stu/ w pewnym stopniu ograniczała szerokie wykorzystanie sprzętu radiowego. Brak w większości tych urządzeń kwarcowej stabilizacji częstotliwości stwarzał także trudności w odszukaniu sygnałów korespondenta i nawiązaniu łączności.

Pewną część sprzętu radiowego, otrzymanego ze Związku Radzieckiego, stanowiły radiostacje z grupy SCR /SCR-284, SCR-398/ oraz odbiorniki radiowe produkcji amerykańskiej.

Sprzęt przewodowy stanowiły: polowe aparaty telefoniczne różnych typów, łącznice telefoniczne, aparaty telegraficzne Morse'a, dalekopisy typu ST-35, aparaty telegraficzne "BODO", łącznice telegraficzne oraz linie łączności.

1/ Technika Wojskowa LWP. XXX lat rozwoju /1943-73/. MON-1973r.

Wojsko Polskie dysponowało prawie jednocześnie brzęczykowymi aparatami telefonicznymi typu UNA-F, brzęczykowo-induktorowymi aparatami telefonicznymi typu UNA-FI oraz wyłącznie induktorowymi typu UNA-I. Oprócz tego wojska łączności wyposażone były w polowe aparaty telefoniczne typu EE produkcji amerykańskiej. Łączenie abonentów telefonicznych umożliwiały łącznice typu KOF-33, FIN-6, PK-10, K-10 i PK-30.

Najprostszą z wymienionych polowych łącznic była KOF-33 /sześciocyfrowa/, stosowana przede wszystkim w jedнопrzewodowych sieciach telefonicznych z aparatami typu UNA-F. Łącznica FIN-6 /sześciocyfrowa/, zawierała już indywidualne sygnalizacyjne elementy wywoływania. Łącznica PK-10 /dziesięciocyfrowa/, podobnie jak łącznica FIN-6, była urządzeniem uniwersalnym, z tym jednak, że do niej mogło być podłączonych jedynie pięć par linii od abonentów dysponujących aparatami brzęczykowymi. Do wszystkich dziesięciu wyposażzeń abonenckich można było natomiast podłączyć linie abonentów dysponujących aparatami induktorowymi.

Łącznica typu PK-10 umożliwiała wspólne połączenie czterech abonentów w celu prowadzenia rozmowy okólnikowej. Niezbędne jej wyposażenie stanowił aparat typu UNA-FI. Łącznice typu K-10 i PK-30 stosowano w zasadzie do łączenia abonentów dysponujących aparatami induktorowymi. Pierwsza z nich umożliwiała przyłączenie dziesięciu par linii abonenckich /do jej obsługi był potrzebny aparat induktorowy/. Łącznice typu PK-30 cechowały szersze możliwości techniczne. Z trzydziestu wyposażzeń abonenckich, trzy ostatnie służyły do uzyskiwania połączeń z centralami telefonicznymi systemu CB lub CBa.

Do podstawowych urządzeń przeznaczonych do przekazywania telegramów należały aparaty typu Morse'a różnych wzorów i lat produkcji, a na wyższych szczeblach /od armii wzwyż/ - dalekopisy typu ST-35 oraz aparaty telegraficzne typu 2-BDA-43 /BODO/.

Łączenie abonentów telegraficznych ze sobą oraz przełączanie zasilania liniowego umożliwiały łącznice telegraficzne. Były nimi bardzo proste łącznice listwowe 8x8, 16x16, 32x32 i 64x64.

Do podstawowych linii łączności przewodowej, stosowanych wówczas na wyższych szczeblach dowodzenia, należały napowietrzne linie stałe i tyczkowe. Początkowo stosowano linie napowietrzne z jednym przewodem, a później - z dwoma przewodami. Poprzez dwuprzewodowe tory tyczkowe w wielu wypadkach realizowano jednoczesną pracę telefoniczną i telegraficzną.

W związkach taktycznych, oddziałach i pododdziałach szeroko wykorzystywano przewody telefoniczne typu PTF-7 oraz telegraficzne - typu PTG-19. Charakteryzowała je duża wytrzymałość mechaniczna, dobra izolacja i dostateczna przewodność.

Ruchome środki dowodzenia odgrywały bardzo dużą rolę w procesie dowodzenia wojskami - w niektórych okresach działań były one jedynym środkiem dowodzenia^{1/}. Biorąc pod uwagę rodzaje wykorzystywanych środków, można je było podzielić na następujące grupy:

- samochody osobowo-terenowe - WILLYS, DODGE, GAZ-67 i GAZ-69;
- motocykle - HARLEY, BMW;
- samochody opancerzone - BA-64, MK, M-17;
- samoloty - PO-2.

Stan ilościowy samochodów osobowo-terenowych, motocykli i samolotów łącznikowych w 1 i 2 armii WP przedstawiał się następująco:

- przed rozpoczęciem operacji styczniowej /1.1.1945r./:
1 armia WP - 206 samochodów, 143 motocykle i 10 samolotów;
2 armia WP - 52 samochody, 10 motocykli i 10 samolotów;
- przed rozpoczęciem operacji berlińskiej /15.4.1945r./:
1 armia WP - 236 samochodów, 151 motocykli i 10 samolotów;
2 armia WP - 105 samochodów, 202 motocykle i 10 samolotów.

Straty bojowe i techniczne w omawianych środkach były wyrównywane głównie przez zdobycze wojenne. Na przykład, od sierpnia 1944 r. do końca wojny 1 armia WP zdobyła w ten sposób 3 769 samochodów, w tym 1 914 samochodów osobowych i osobowo-terenowych oraz 327 motocykli, a 2 armia WP /w operacji berlińskiej i praskiej/ - 185 samochodów osobowych i osobowo-

1/ M. Kaseja. Razem ze Świerczewskim. MON-1968

terenowych oraz 227 motocykli^{1/}.

Przedstawiona charakterystyka i możliwości taktyczno-techniczne podstawowych środków dowodzenia - w świetle wskaźników charakteryzujących rozmach operacji 1 i 2 armii WP /załącznik nr 18/ - pozwalają wnioskować, że odpowiadały one ówczesnym wymaganiom operacyjnym. Zapewniały one bowiem utrzymanie kompleksowej łączności /radiowej, przewodowej, środkami ruchomymi/ na wymagane odległości i w różnych warunkach klimatyczno-terenowych^{2/}.

Z powyższego wypływa również przypuszczenie, że występujące w toku działań bojowych przerwy w łączności, wynikały głównie z niewłaściwej eksploatacji sprzętu /najczęściej radiostacji/, słabego wyszkolenia obsługi i niewłaściwego traktowania technicznych środków łączności /głównie radiostacji/ przez znaczną część kadry^{3/}.

Należy jednocześnie podkreślić, że jeśli chodzi o środki radiowe, to ich ilość mogła zaspokoić tylko najniezbędniejsze potrzeby dowodzenia. Wynikało to z niedostosowania jednostek łączności /w tym kompanii radiowych armijnych pułków łączności/ do składu bojowego 1 i 2 armii WP /brak szczebla KP, duża ilość samodzielnych związków taktycznych i oddziałów - w sumie znacznie większa ilość kierunków dowodzenia niż w armii o strukturze korpuśnej/.

Również organizacja grup radiostacji osobistych dowódców armii /po 2 rdst - RSB i RBM/ była dostosowana do armii o strukturze korpuśnej /bezpośrednia łączność z dowódcą Frontu i dowódcami ZT/. W warunkach armii WP istniała potrzeba posiadania w nich: po 1 rdst RSB i po 2-3 rdst RBM /bezpośrednia łączność z dowódcami Frontu i dowódcami ZT poszczególnych rodzajów wojsk/.

Należy przy tym nadmienić, że armijne pułki łączności posiadały pewną ilość typowego sprzętu przewodowego ponad etaty /aparaty telefoniczne, aparaty telegraficzne /, toteż w tym względzie, przy rozwijaniu dodatkowych węzłów, nie napotymano na większe trudności.

1/ C. Nowicki. Służba samochodowa LWP /1943-1966/. MON-1975 s.45

2/ M. Gełeta. Łączność w LWP /1943-45/. WPH nr 2/74 s.545

K. Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.74

3/ A. Szwarz. Organizacja łączności w 1 armii WP. Przegląd łączności nr 2/59 s.60.

ROZDZIAŁ III. ORGANIZACJA POŁOWYCH SYSTEMÓW DOWODZENIA I METODY PRACY DOWÓDZTW ARMII W WYBRANYCH OPERACJACH

1. Działania 1 armii WP nad środkową Wisłą w rejonie Dęblina i Puław /28.7-6.8.1944r./

Działania bojowe 1 armii WP w rejonie Dęblina i Puław bezpośrednio poprzedził 13-dniowy okres przegrupowania /odległość około 350 km/. Przegrupowanie to, rozpoczęto w nocy z 15 na 16.7.44r., realizowane było w dwóch etapach: pierwszy /15-23.7.44r./ przebiegał na terenach ZSRR /Kiwerce - Bug/, a drugi /24-27.7.44r./ już na wyzwolonych terenach Polski.

Warunki i przebieg przegrupowania wywarły duży wpływ na styl pracy dowództwa 1 armii WP i organizację późniejszych działań bojowych nad Wisłą. Dowodzenie w tym okresie utrudniało duże rozczłonkowanie maszerujących wojsk /trzy oddzielne zgrupowania/, znaczne wydłużenie ugrupowania marszowego, braki w taborze samochodowym oraz częsty niedostatek materiałów pędnych^{1/}.

Dowodzenie na szczeblu armii realizowane było ze stanowiska dowodzenia przesuwanego najczęściej co 1-2 doby marszu /razem dokonano 7 przesunięć/. W czasie marszu dowodzenie oparte było na szerokim wykorzystaniu oficerów łącznikowych i ruchomych środków łączności /z samolotami włącznie/, natomiast na postoju /w rejonach odpoczynków/ na środkach przewodowych^{2/}. Zadania bojowe przekazywane były z reguły ustnie i na stanowiskach dowodzenia przełożonych. Zadania te były następnie potwierdzane pisemnymi rozkazami /zarządzeniami/.

W czasie planowania przegrupowania, sztab armii opracował między innymi zarządzenie dotyczące zabezpieczenia tajnego dowodzenia oraz maskowania przygotowywanych przedsięwzięć.

1/ A.Karpiński. Pod Dęblinem, Puławami i Warką. MON-1967 s.52
J. Błagowieszczkański. Przegrupowanie 1 armii WP z Wołynia do rejonów działań nad środkową Wisłą /15-17.7.44r./
Myśl Wojskowa nr 7/65.

2/ Np. w okresie 15.7-1.8.44r. przewieziono 7 147 pakietów i przejechano ruchomymi środkami 17 809 km /bez samolotów/.
A.Szwarc. Organizacja łączności w 1 armii WP podczas przegrupowania z rej.koncentracji do Wisły oraz w czasie działań pod Dęblinem i Puławami /15.7-6.8.44r./. Przegląd łączności nr 2/1959 s.53.

Szczególną uwagę zwrócono w nim na: ścisłe przestrzeganie dyscypliny maskowania, konieczność realizacji marszu w nocy /do Bugu/, działalność regulacji ruchu i kontroli marszu przez specjalne posterunki oficerskie, zakaz wykorzystywania środków radiowych oraz konieczność praktycznego stosowania dokumentów tajnego dowodzenia. W zarządzeniu ustalono jednocześnie, że dowódcy związków taktycznych będą określali zadania dla oddziałów /samodzielnych pododdziałów/ tylko na okres jednej doby marszu^{1/}.

W toku przegrupowania dowództwo 1 Frontu Białoruskiego określało kolejne jego etapy, rejony odpoczynków i zasadnicze terminy. Zadania w tym zakresie przekazywane były z reguły na piśmie przez oficerów /generałów/ kierunkowych sztabu Frontu /tak było np. 24.7 i 26.7.44r./.

W dniu 26.7.44r. dowódca 1 FB postawił 1 armii WP nowe zadanie polegające na dalszej kontynuacji marszu w kierunku Kurowa i Dęblińska oraz wyjściu 28.7./rano/ nad Wisłę na odcinku Rycice-Włostowice /odcinek 26 km/. Armia nasza miała w ten sposób wejść do pierwszego rzutu operacyjnego Frontu, luzując jednocześnie związki taktyczne 8 AGw. /4 KPGw./.

Zadanie to sformułowane było bardzo ogólnie i nie określało wyraźnie sposobu działania armii na rubieży Wisły /chodziło o określenie, czy armia ma przejść do obrony, czy forsować rzekę/.

W chwili otrzymania zadania czołowe związki taktyczne 1 armii WP znajdowały się w odległości 65-80 km od Wisły. W takiej odległości znajdowały się siły główne armii /1,2,3 DP, 1 i 5 BAC, 8 pah, 4 pappanc, 1 pm, 1 BSap/. Pozostałe siły armii były daleko w tyle /od 170 do 250 km/. Najbardziej do przodu była wysunięta 1 BPanc /46 km od Wisły/^{2/}.

Sytuacja w jakiej znalazło się dowództwo armii i jej wojska, nie była łatwa. Przeciwnik panował w powietrzu, brak było wystarczającej ilości taboru samochodowego /paliwa/, ugrupowanie było rozciągnięte, a warunki terenowe trudne /słaba drożnia, zaminowane rejony, zniszczone urządzenia drogowe i telekomunika-

-----
1/ A.Karpiński. Pod Dęblinem, Puławami i Warką. MON-1967 s.42
2/ Tamże s.49

cyjnej/. Sytuację tą również poważnie pogarszał brak wystarczających danych o położeniu i możliwościach przeciwnika na kierunku przyszłych działań.

1,2 i 3 dywizja piechoty oraz 1 i 5 brygada artylerii ciężkiej otrzymały zadanie przejścia do obrony na wschodnim brzegu Wisły wieczorem 27.7.44r. /wojska w tym czasie były w drodze do rejonów luzowania/. Zadania te /odcinki obrony, linie rozgraniczenia, stanowiska ogniowe artylerii, terminy/ były ujęte w postaci zarządzeń bojowych szefa sztabu armii. W tym samym dniu, sztab armii wydał również zarządzenie w sprawie organizacji rozpoznania rejonu obrony /drogi, przeprawy, materiały przeprawowe/ i przeciwnika /ugrupowanie, numeracja jednostek, rozmieszczenie środków ogniowych/.

W zadaniach, postawionych związkom taktycznym i oddziałom, został wyrażony ogólny zamiar dowódcy armii. Wynikało z niego, że armia będzie ugrupowana w dwa rzuty i skupi główny wysiłek obrony na prawym skrzydle /znacznie węższy pas 1 DP, drugi rzut - 3 DP - rozmieszczona na tym kierunku/.

Po przekazaniu zadań, sztab armii skierował główny wysiłek na zdobywanie wiadomości o przeciwniku i studiowanie obszaru przyszłych działań. Dowódcy 1 i 2 dywizji piechoty, w myśl wytycznych szefa sztabu armii, z rana 28.7.44r. /przed podejściem oddziałów do rejonu wyjściowego/ mieli przeprowadzić rekonesans w przydzielonych pasach działania. O wynikach rekonesansu mieli oni zameldować dowódcy armii w czasie prowadzonego przez niego rekonesansu.

Z treści planu rekonesansu, opracowanego przez sztab armii na dzień 28.7.44r., wynikało że dowódca armii i jego grupa oficerów /szef sztabu, szef wydziału rozpoznawczego, dowódca artylerii, dowódca wojsk pancernych i zmotoryzowanych, szef saperów/ zamierzała zapoznać się z wybranymi elementami pasa obrony /rubież rzeki, teren obrony, urządzenia/, wysłuchać decyzji dowódców związków taktycznych i samodzielnych oddziałów oraz omówić sposoby realizacji zadania bojowego /rozpoznanie, organizacja systemu ognia, inżynieryjna rozbudowa terenu, organizacja współdziałania/^{1/}.

1/ CAW-III-4-6

A.Karpiński. Pod Dęblinem, Puławami i Warką. MON-1967 s.63

We wczesnych godzinach rannych 28.7.44r. dowódcy 1 i 2 dywizji piechoty wraz z wyznaczonymi grupami oficerów /zastępcy, dowódcy i szefowie rodzajów wojsk, dowódcy pułków i samodzielnych pododdziałów/ rozpoczęli rekonesans odcinków obrony. Częścią rekonesansów miało być uzgodnienie spraw związanych z luzowaniem jednostek 4 KPGw. Jednak po przybyciu grup rekonesansowych na miejsce, nie zastano już oddziałów radzieckich. Pozostali tylko ich dowódcy, którzy przekazali odcinki obrony na podstawie map.

Praca na punktach rekonesansowych trwała krótko i zakończona została ogłoszeniem decyzji przez dowódców związków taktycznych. Następnie postawione zostały ustne zadania bojowe dowódcom oddziałów i samodzielnych pododdziałów. Działalność tą zakończono do godziny 11.00 28.7.44r. Pozostały czas dowódcy oddziałów wykorzystali na podjęcie własnych decyzji, opracowanie zadań bojowych i przekazanie ich podległym dowódcom pododdziałów. Zadania te przekazywane były przez oficerów sztabów w marszu, w czasie zbliżania się wojsk do rejonów obrony. Dzięki tak zorganizowanej pracy, do 21.00 28.7.44r. jednostki 1 i 2 dywizji piechoty oraz artylerii /1 i 5 BAC/ weszły do nakazanych rejonów i przystąpiły do organizacji obrony.

W omawianym czasie szczególnie ożywioną działalność rozpoznawczą prowadziło dowództwo artylerii i oddział inżynieryjny armii. Zadania na rozpoznanie dla jednostek artylerii zostały określone zarządzeniem szefa sztabu artylerii armii z 27.7.44r. /ustalenie zarysu przedniego skraju obrony nieprzyjaciela, węzły i punkty oporu, stanowiska ogniowe, węzły łączności, punkty obserwacyjne/. Natomiast szef wojsk inżynieryjnych armii zatwierdził plan rozpoznania obejmujący bardzo szeroki wachlarz zadań i wykonawców /opracowanie charakterystyki Wisły, rozpoznanie dróg podejścia, rozpoznanie obrony nieprzyjaciela, wykonanie zdjęć panoramicznych Wisły, rozpoznanie istniejących mostów i osi do budowy mostów/. Zadania te zostały opracowane głównie na dzień 28 i 29.7.44r.

Równoległe z organizacją obrony, sztab 1 armii WP rozpoczął rozwijanie polowego systemu dowodzenia. Główne stanowisko

dowodzenia armii rozwinięto 28.7.44r. w m. Bałtów /7 km od Wisły na styku 1 i 2 DP/, drugi rzut dowództwa armii /KSD/rozwięto w m. Dąbrownica /około 45 km od SD armii/, SD 1 DP w m. Niecień /4,5 km od Wisły i 8,5 km od SD armii/, SD 2 DP w m. Młynki /6,5 km od Wisły i 7,5 km od SD armii/, SD 3 DP w m. Jaworów /12,5 km od Wisły i 5 km od SD armii/. 1 i 2 DP zorganizowały również swoje punkty obserwacyjne - odpowiednio na kierunku Dębina i Puław^{1/}.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że sztab armii nie zorganizował wysuniętego stanowiska dowodzenia lub punktu obserwacyjnego dowódcy armii /zakładano wykorzystanie PO dowódców 1 i 2 DP/. Wydaje się, że była to koncepcja błędna. Pozbawiono w ten sposób dowódcę armii możliwości kierowania działaniami bojowymi z punktu dowodzenia zbliżonego do przedniego skraju i stanowisk dowodzenia /punktów obserwacyjnych/ podległych dowódców. Zakładane wykorzystanie punktów obserwacyjnych dowódców dywizji piechoty miało przy tym podstawowy mankament - nie zapewniało bowiem dowódcy armii odpowiednich warunków w zakresie łączności /szczególnie z dowódcą frontu, sąsiadami i pozostałymi elementami ugrupowania armii/.

Na potrzeby rozwiniętego systemu dowodzenia armii, zaplanowano i uruchomiono system łączności obejmujący wszystkie posiadane środki /przewodowe, ruchome, radiowe/. W systemie tym uwzględniono łączność z wszystkimi niezbędnymi adresatami /SD Frontu, SD 8, 69 A i 5 APanc, SD 1,2 i 3 DP, SD 1 BKaw, i 1 BPanc, SD 1 BSap, 1 i 5 BPanc, SD 4 BAPpenc, drugi rzut dowództwa armii/.

W miarę rozwijania polowego systemu dowodzenia i zajmowania rejonów przez wojska, rosła aktywność dowództwa armii. Opracowano w tym czasie szereg zarządzeń, wytycznych i planów mających na celu organizacyjne doskonalenie obrony /dotyczyły one organizacji rozpoznania, inżynieryjnej rozbudowy, maskowania, zaopatrzenia wojsk, regulacji ruchu/. Dowództwo armii utrzymywało również styczność osobistą z podległymi dowódcami i wojskami.

1/ A. Karpiński. Pod Dębiniem, Puławami i Warką. MON-1967 schemat 6.

A. Szwarz. Organizacja łączności w 1 armii WP podczas przegrupowania z rej. koncentracji do Wisły oraz w czasie działań pod Dębiniem i Puławami /15.7-6.8.44r./. Przegląd łączności nr 2/1959 s. 51

Przykładem doskonalenia systemów dowodzenia były wytyczne zawarte w zarządzeniu szefa sztabu armii nr 020/op. z 29.7.1944r. w sprawie trybu składania meldunków i sprawozdań^{1/}. Ustalono w nim rodzaje meldunków bojowych /za noc, za pierwszą połowę dnia, za drugą połowę dnia, za cały dzień z decyzją do działań w dniu następnym/, terminy składania /6.00, 11.00, 18.00, 20.00/ oraz technikę opracowania i przekazywania /forma, treść, środek łączności i rozdzielniki/.

Mając na uwadze potrzebę ciągłego zdobywania danych o nieprzyjacielu, sztab armii wydał 29.7.44r. 1 i 2 DP, jednostkom artylerii i wojskom inżynieryjnym zarządzenia, w których sprecyzował kolejne zadania do rozpoznania. Były one ustalone na okres do 31.7.44r. W ramach tych prac dowódcy dywizji piechoty mieli również przeprowadzić rozpoznanie walką /ustalony termin przedstawienia planów do zatwierdzenia - do 10.00 30.7.44r./.

Podsumowując działalność sztabu 1 armii WP w zakresie organizacji i planowania rozpoznania /w dniach od 29 do 31.7.44r./, należy podkreślić, że pomimo szeregu niepowodzeń uzyskano jednak wiele interesujących i wartościowych danych o nieprzyjacielu.

1 armia WP przebywała w obronie bardzo krótko. Już bowiem 30.7.44r. dowództwo armii otrzymało ze sztabu 1 Frontu Białoruskiego rozkaz przygotowania się do forsowania Wisły w dotychczasowym pasie działania. W tym momencie armia realizowała kolejny etap planu przegrupowania. Część armii znajdowała się w obronie, reszta natomiast była w marszu lub wykonywała inne zadania /np. pełniła służbę garnizonową/. W tej sytuacji armia mogła przejść do forsowania jedynie siłami dwóch związków taktycznych w pierwszym rzucie i jednym związkiem taktycznym w drugim rzucie, a ponadto czterema brygadami artylerii, jednym pułkiem moździerzy, brygadą pancerną, brygadą saperów, pułkiem przeciwpancernym i dwoma batalionami saperów.

1/ CAW-III-4-6.

Nowe zadanie 1 armii WP również nie zostało dokładnie sprecyzowane przez sztab 1 Frontu Białoruskiego. Dokument z 30.7.44r. ma raczej charakter wytycznych regulujących niektóre zagadnienia ogólnorganizacyjne /współdziałanie wewnętrzne, organizacja kontroli w czasie forsowania, mobilizacja stanów osobowych do walki, wytyczne do opracowania planu forsowania/. Wszystko wskazuje na to, że dowódca armii wcześniej otrzymał konkretne zadanie do forsowania Wisły. Wydaje się, że omawiany dokument był tylko uzupełnieniem wcześniej postawionego zadania.

W tym samym dniu dowódca armii przedstawił dowódcy Frontu swój plan operacji w formie meldunku z decyzją do działań i ogólnymi zadaniami dla 1 i 2 dywizji piechoty. Czas przeznaczony na opracowanie decyzji i jego forma nasuwają przypuszczenie, że przyszłe działania zaplanowane zostały na podstawie uproszczonej pracy myślowej i wyłącznie w ogólnych zarysach. W tej sytuacji pozostały czas /początek działań - 2.00 1.8.44r./ należało w całości przeznaczyć na planowanie i organizację działań /przy zachowaniu równoległości pracy na wszystkich szczeblach dowodzenia/.

Forsowanie Wisły od początku przebiegało jednak w warunkach poważnych zakłóceń i niedowładów organizacyjnych /opóźnione wchodzenie wojsk do działań, utrata elementu zaskoczenia, brak odpowiedniej ilości środków przeprawowych, zmiany decyzji i terminów/. Świadczyło to nie najlepiej o działalności organizatorskiej wszystkich szczebli dowodzenia. Toteż mimo ogromnego wysiłku żołnierzy, zdobytych w rejonie Dęblińska i Puław niewielkich przyczółków nie udało się utrzymać.

Działania wykazały szereg istotnych błędów, zarówno w działalności wojsk jak i w pracy poszczególnych dowództw. Do ważniejszych z nich można zaliczyć:

- powierzchowną znajomość przeciwnika i jego możliwości;
- podejmowanie nie do końca przemyślanych decyzji /częste zmiany zadań, odwoływanie rozkazów, przecenianie własnych możliwości;
- słabe funkcjonowanie systemów obiegu informacji /przypadki błędnego informowania przełożonych o sytuacji na polu walki/;

- opieszale wykonywanie zadań;
- przerwy w pracy systemów łączności;
- niedostateczne współdziałania wewnętrzne i zewnętrzne.

Brak powodzenia w działaniach i duże straty zmusiły dowództwo armii do gruntownego przeanalizowania ich przebiegu, i podjęcia nowych decyzji. Wynikiem tej działalności był, zatwierdzony przez dowódcę armii w dniu 4.8.44r., nowy plan forsowania Wisły. Forma i treść planu wskazują na to, że dowództwo armii wyciągnęło szereg słusznych wniosków z dotychczasowych nieudanych działań. Opracowany dokument całość problematyki forsowania ujmował w następujących częściach: cel i zamiar działań, zadania wojsk, ugrupowanie operacyjne, wsparcie ogniowe, organizacja współdziałania i maskowania, organizacja łączności, zabezpieczenie bojowe, dowodzenie i terminy. Nowe zadanie otrzymane przez 1 armię WP - przegrupowanie na przyczółek warecko-magnuszewski zdobyty przez 8 armię gwardii - spowodowało, iż plan ten nie został sprawdzony w praktycznym działaniu.

W omawianym okresie czasu dowództwo 1 armii WP zdawało pierwszy i niezwykle ciężki egzamin. Organizacja i kierowanie przegrupowaniem wojsk na dużą odległość, w skomplikowanych warunkach operacyjnych, a następnie kierowanie pierwszymi operacjami bojowymi na rubieży szerokiej przeszkody wodnej, było zadaniem bardzo trudnym - tym bardziej, że był to debiut dowódcy armii i jego sztabu^{1/}

Niedociągnięcia i błędy ujawnione w czasie walk były następstwem niepełnego wyszkolenia wojsk, braku doświadczenia bojowego w połączeniu ze specyfiką sytuacji operacyjnej i stylem dowodzenia w 1 Froncie Białoruskim /brak wyczerpujących danych o nieprzyjacielu, zbyt ogólnie określone zadania, pozostawianie zbyt małej ilości czasu na wcielenie zadań w życie/.

Dalsza działalność dowództwa 1 armii WP wskazuje na to, że sztab wnikliwie śledził przebieg działań, poddając krytycznej analizie zarówno własne metody pracy, jak i podległych wojsk. Działalność ta była tematem szeregu ćwiczeń sztabowych,

1/ A.Karpiński. Pod Dęblinem, Puławami i Warką. MON-1967 s.121

odpraw i treścią wielu rozkazów /zarządzeń/ skierowanych do podległych wojsk. Te pierwsze doświadczenia i gruntowna analiza popełnionych błędów pozwoliła uniknąć podobnych sytuacji w przyszłych działaniach bojowych.

2. Operacja warszawska 1 armii WP /14-17.1.1945r./

Po wyzwoleniu Pragi i nieudanych próbach opanowania przyczółków w rejonie Czerniakowa i Żoliborza, 1 armia WP przeszła do obrony wschodniego brzegu Wisły na odcinku Cegłów-Karczew /29 km/. Armia ugrupowana została w dwa rzuty operacyjne /I rzut - 2 i 4 DP, II rzut - 1 i 3 DP/ i miała rozbudowane trzy pasy obrony /drugi pas - 10-12 km, a trzeci pas - 30-45 km od przedniego skraju/. Następnie, po lokalnych działaniach zaczepnych przeprowadzonych w ostatniej dekadzie października, od 29.10.44r. armia przeszła do obrony 44 km pasa od Jabłonny do Karczewa^{1/}.

W tym ugrupowaniu 1 armia WP /z małymi wewnętrznymi zmianami/ przetrwała do końca roku, kiedy to dokonano pierwszego przegrupowania wojsk i wprowadzenia do pierwszego rzutu 6 dywizji piechoty /26.12.44r./. Sąsiadami armii byli: z prawa - 47 armia, z lewa - 119 rejon umocniony.

Dalsze działania armii były ściśle związane z przygotowywanym planem operacji wiślańsko-odrzańskiej 1 Frontu Białoruskiego. Plan ten przewidywał wykonanie dwóch uderzeń z przyczółków nadwiślańskich i jednego z rejonu na północ od Warszawy w celu przełamania obrony niemieckiej na trzech odcinkach i kontynuowania działań zaczepnych w kierunku Poznania. Zgodnie z tym planem siły Frontu podzielono na dwa zgrupowania operacyjne: główne /pięć armii ogólnowojskowych, dwie armie pancerne, dwa korpusy pancerne, dwa korpusy kawalerii/ i pomocnicze - warszawskie /dwie armie ogólnowojskowe - w tym 1 armia WP/^{2/}.

1/12.11.44r. dowódca 1 FB wydał rozkaz nr 001108/op. w którym potwierdzał poprzednio wydane zadanie.

K.Sobczak. Wyzwolenie Warszawy /styczeń 1945r./. MON-1964 s.29
2/ Tamże s.81

Zgrupowanie warszawskie miało wykonać pomocnicze uderzenie na prawym skrzydle Frontu. Przed 47 armią stało zadanie związane z likwidacją niemieckiego przedmościa w widłach Wisły i Bugu, z forsowaniem Wisły i kontynuowaniem natarcia w kierunku Leszna, aby wziąć udział wspólnie z 61 armią i 1 armią WP w okrążeniu warszawskiego zgrupowania nieprzyjaciela. 1 armia WP miała przejść do działań zaczepnych nieco później w celu bezpośredniego uderzenia na Warszawę.

Należy podkreślić, iż od tempa realizacji zadań przez 47 i 61 armię zależał w zasadniczej mierze termin rozpoczęcia działań zaczepnych przez naszą armię. Z powyższego faktu wynikał dla dowódcy armii jeden podstawowy wniosek - konieczność utrzymania ścisłej współpracy i współdziałania z tymi armiami.

Ostateczne opracowanie planu operacji zaczepnej 1 armii WP, poprzedziło sukcesywne zapoznawanie dowództwa armii z elementami decyzji dowódcy Frontu, szeroko zakrojone działania rozpoznawcze i intensywne szkolenie wojsk oraz sztabów.

Sztab Frontu /zarząd rozpoznawczy/ systematycznie /najczęściej co dwa tygodnie/ przekazywał do sztabu 1 armii WP zadania do prowadzenia rozpoznania. Pierwsze z nich nadeszły już 16.9.44r., a ostatnie 3.1.45r. Równocześnie do sztabu artylerii armii, oddziału inżynieryjnego, dowództwa wojsk pancernych i zmotoryzowanych i oddziału łączności napływały zadania do rozpoznania od ich odpowiedników w sztabie Frontu.

Na podstawie tych zadań, sztab 1 armii WP opracowywał dwutygodniowe plany rozpoznania obejmujące następujące zagadnienia: ogólne cele, zadania, obiekty i rejony, wykonawcy i terminy realizacji poszczególnych zadań. Główny wysiłek rozpoznania skupiono na ustaleniu składu, ugrupowania i możliwości bojowych nieprzyjaciela na kierunku przyszłych działań armii /rozpoznanie prowadzono na głębokość 12-13 km/.

Rozpoznanie prowadzono siłami etatowych pododdziałów rozpoznawczych, a także doraźnie zorganizowanymi grupami. Podstawowymi sposobami uzyskiwania informacji o nieprzyjacielu były: obserwacja /zorganizowano około 100 punktów obserwacyjnych/,

wypadki nocne, podsłuchy, zasadzki, rozpoznanie walką i rozpoznanie lotnicze. Dużo cennych informacji dostarczała również miejscowa ludność.

Napływające z różnych źródeł informacje o nieprzyjacielu były na bieżąco analizowane i uogólniane w oddziale rozpoznawczym sztabu armii. Tak opracowane materiały wysyłano następnie do podległych wojsk, sąsiadów i sztabu Frontu. Treść tych dokumentów wskazuje na to, że sztab 1 armii WP był wówczas dobrze zorientowany w położeniu i możliwościach nieprzyjaciela^{1/}.

Planowej działalności dowództwa armii sprzyjał styl pracy dowódcy 1 Frontu Białoruskiego. Polegał on na stopniowym, wyprzedzającym w czasie, zapoznawaniu dowódców armii z elementami przewidywanych dla nich zadań bojowych. Pozwalało to na odpowiednie przygotowanie prac planistycznych oraz zapewnienie ich równoległości na kilku kolejnych szczeblach dowodzenia. Ponadto precyzyjne określanie miejsca i roli poszczególnych armii w operacji Frontu, ułatwiało dowódcom podjęcie decyzji dotyczących sposobu wykonania zadań.

Wprowadzanie dowódcy 1 armii WP w istotę przyszłego zadania w praktyce przebiegało następująco:

- połowa grudnia 1944r. - ogólne zapoznanie z zadaniem armii;
- wieczór 30.12.1944r. otrzymanie wytycznych do opracowania planu operacji /termin opracowania - 4.4.45r./^{2/};
- 4.1.1945r. otrzymanie dyrektywy operacyjnej nr 0024/op. do działań zaczepnych.

Powyższe informacje stanowiły dobrą bazę do pracy myślowej dowódcy armii i działalności planistyczno-organizatorskiej sztabu. W jej wyniku sztab armii opracował między innymi "Plan natarcia 1 armii WP", który 9.1.45r. został zatwierdzony przez dowódcę Frontu. Był to podstawowy dokument w zakresie ustalania zadań dla wojsk, organizacji dowodzenia i współdziałania.

Podjęta decyzja przewidywała utworzenie na skrzydłach armii dwóch zgrupowań uderzeniowych, a w jej centrum zgrupowania

1/ K.Sobczak. Wyzwolenie Warszawy /styczeń 1945r./. MON-1964 s.104
2/ Tamże s.113

wiążącego. Zgrupowania skrzydłowe miały działaniami z północy /2 DP, 3 BAH/ w kierunku południowo-zachodnim i z południa /1,3,4 DP, 1 BPanc, 1 BA i 5 BAC, 2 BAH, 1 pm/ w kierunku północno-zachodnim, w powiązaniu z aktywnymi działaniami pozostałych sił armii /6 DP, 1 BKaw/ od wschodu i we współdziałaniu z 47 i 61 A zamknąć wewnętrzny front okrążenia nieprzyjaciela w Warszawie, a następnie zlikwidować go całkowicie.

Całościowe zadania do działań wojsk armii przekazane zostały 14.1.45r. w czasie od 14.00 do 22.00. Jednocześnie dowódca armii nakazał opracowanie i postawienie zadań dowódcom pułków /samodzielnym pododdziałów/ do rana 15.1.45r., a następnie zameldować swoje decyzje na SD armii w tym samym dniu o godzinie 22.00. Jak z tego wynika dowódcy związków taktycznych mieli bardzo mało czasu na podjęcie, opracowanie i postawienie zadań /od 11 do 17 godzin, w tym 9 godzin nocnych/.

Na czas prowadzenia operacji zaczepnej zaplanowano rozwinięcie systemu dowodzenia armii składającego się ze stanowiska dowodzenia /kwatera główna/, drugiego rzutu dowództwa /KSD/ i punktu obserwacyjnego dowódcy armii. Skład, rola i rozmieszczenie poszczególnych punktów dowodzenia nie odbiegały zasadniczo od odpowiednich ustaleń regulaminów i instrukcji /załącznik nr 34,37 i 41/.

Powyższy system dowodzenia miał zapewnić ciągłość dowodzenia na głównym i pomocniczym kierunku działań. Stanowisko dowodzenia armii do chwili wyjścia sił głównych na rubież: Ożarów, Pruszków miało pozostawać w m.Zielona /12 km od przedniego skraju/. Dalsze przesunięcia stanowiska dowodzenia planowano po osi: Zielona, Wawer, Zbytki, Służewiec, Włochy i dalej - Ożarów, Błonie^{1/}.

W celu usprawnienia dowodzenia wojskami wchodzącymi w skład głównego zgrupowania wydzielono ze sztabu armii grupę operacyjną, dla której w m.Pogorzela /9 km od przedniego skraju/ urządzono wysunięte stanowisko dowodzenia /WSD/. Posterunek obserwacyjny dowódcy armii zorganizowano w m.Dzieciniowce. W toku działań WSD, a wraz z nim grupę operacyjną, planowano przesuwać po osi:

1/ K.Sobczak. Wyzwolenie Warszawy /styczeń 1945r./. MON-1964 s.174

Pogorzel, Warszawice, Góra Kalwaria, Piaseczno, Piastów, Moczydło, Włochy i dalej po osi przesunięcia SD armii do Błonia. Tutaj miało nastąpić połączenie obu punktów dowodzenia /SD i WSD/.

Z usytuowania stanowisk dowodzenia wynikało, że grupa operacyjna w skład której wchodziła znaczna część pierwszego rzutu dowództwa armii, miała spełniać zasadniczą rolę w dowodzeniu wojskami wykonującymi główne zadanie. Natomiast stanowisko dowodzenia armii, z niewielką grupą oficerów, miało kierować działaniami zgrupowania wiążącego /6 DP i 1 BKaw/ oraz północnego /2DP/.

Pozostałe punkty dowodzenia armii i związków taktycznych były rozmieszczone następująco:

- drugi rzut dowództwa armii - m.Cechówka /8 km od SD/;
- SD 1 DP - m.Biskupie /25 km od Wisły/;
- SD 2 DP - m.Brzeziny /8 km od Wisły/;
- SD 3 DP - m.Ponurzyca /30 km od Wisły/;
- SD 4 DP - m.Regut /20 km od Wisły/;
- SD 6 DP - m.Miedzeszyn /8 km od Wisły/.

Rozwinięcie systemu łączności w pełni zabezpieczające działanie przedstawionych punktów dowodzenia nie było zadaniem łatwym. System ten zasadniczo różnił się od rozwiązań zastosowanych w innych operacjach. Nietypowe było samo usytuowanie i rola stanowiska dowodzenia armii, które przez cały czas operacji pozostawało w dużej odległości od głównego zgrupowania. Powodowało to, między innymi, znaczne wydłużenie linii łączności^{1/}.

Opracowany plan łączności przewidywał kompleksowe wykorzystanie wszystkich posiadanych środków, przy zastosowaniu następującego podziału organizacyjnego:

- z SD armii - bezpośrednia łączność z ND WP, 1 FB, 47 A, 16 AL, WSD 1 armii WP, II rzut dowództwa armii, 2 i 6 DP, 1 BKaw.;

1/ Zgrupowania uderzeniowe armii rozwijały działania równoległe do Wisły, w zbieżnych kierunkach na Warszawę. Nie było więc potrzeby dokonywania zmian rozmieszczenia SD usytuowanego w środku pasa natarcia. Miało ono możliwość kierowania działaniami obu zgrupowań armii, a w wypadku walk w mieście - również nimi.

- z WSD armii - 1 FB, SD 1 armii WP, 61 A, 1,3,4 DP, 1 BPanc.

Reasumując dotychczasowe rozważania można stwierdzić, że dowództwa wszystkich szczebli organizacyjnych 1 armii WP należy przygotowały i zabezpieczyły przyszłą operację zaczepną armii.

Począwszy od 12.1.45r. wojska radzieckie sukcesywnie rozpoczęły działania zaczepne na zaplanowanych kierunkach operacyjnych. Bezpośrednio po tym, 1 armia WP przyspieszyła rozpoczęte wcześniej przegrupowanie wojsk, mając na uwadze potrzebę utworzenia przewidzianych planem zgrupowań uderzeniowych. Działaniami tymi kierowała grupa operacyjna sztabu armii rozwinięta od 23.00 13.1.45r. na WSD w m. Pogorzal. Całość przedsięwzięć w tym zakresie zakończono w godzinach rannych 16.1.1945r.

17.1.1945r. rano do ogólnej ofensywy Armii Radzieckiej włączyły się wszystkie siły i środki 1 armii WP. W nocy z 16 na 17.1.45r. dowódca armii wprowadził ostatnią i bardzo istotną poprawkę do swojej decyzji - zrezygnował bowiem z manewru oskrzydającego od południowego zachodu, a polecił wykonanie uderzenia na Warszawę przez Piaseczno. Następstwem tych zmian /w zakresie dowodzenia/ było nie przewidziane w planie przesunięcie PO dowódcy armii, a później także WSD do Konar. Wywołało to dość duże komplikacje w funkcjonowaniu systemu łączności.

Ostatecznie w ciągu 17.1.45r. trzy zgrupowania operacyjne 1 armii WP, działające na podstawie jednolitego planu, dokonały całkowitego okrążenia i oczyszczenia Warszawy z wojsk niemieckich /14.00 17.1.1945r./.

Operacja warszawska dostarczyła wielu doświadczeń w zakresie planowania, przygotowania i prowadzenia działań zaczepnych w celu zdobycia dużego miasta położonego nad przeszkodą wodną bez konieczności walk ulicznych i czołowego forsowania rzeki. Opracowany plan operacji, chociaż był dość skomplikowany, okazał się jak najbardziej celowy. Na uwagę zasługuje zwłaszcza organizacja rozpoznania, szkolenie sztabów i wojsk oraz organizacja polowego systemu dowodzenia.

3. Marsz-manewr 1 armii WP oraz bitwa o przełamanie
Wału Pomorskiego /20.1-20.2.1945r./

Po rozbiciu sił głównych Grupy Armii "A", a więc po wykonaniu zadań pierwszego etapu operacji wiślańsko-odrzańskiej, wojska 1 Frontu Białoruskiego i 1 Frontu Ukraińskiego rozwinęły zdecydowany pościg w celu jak najszybszego wyjścia na Odrę.

Główne zgrupowanie 1 Frontu Białoruskiego skierowało się w ogólnym kierunku na Poznań, natomiast wojska prawego skrzydła Frontu, w skład którego wchodziła również 1 armia WP, ścigały nieprzyjaciela w ogólnym kierunku na Bydgoszcz. W tym czasie wojska 2 Frontu Białoruskiego kierowały swój główny wysiłek na Elbląg z zamiarem odcięcia wschodnio-pruskiego zgrupowania wojsk nieprzyjaciela od przepraw na Wiśle. Między 1 i 2 Frontem Białoruskim powstała luka, która systematycznie zwiększała się w miarę rozwoju operacji.

Ponadto w wyniku zróżnicowanego postępu działań armii będących na styku obu Frontów /70 i 47 A/, następowało stale rosnące odsłanianie skrzydła 47 armii i groźba wykorzystania tej sytuacji przez nieprzyjaciela. Aby zabezpieczyć się przed taką możliwością, 1 armia WP otrzymała zadanie przegrupowywania się za 47 armią /w drugim rzucie Frontu/ i zabezpieczenia częścią sił styku Frontów.

W wykonaniu tego zadania dowódca 1 armii WP zdecydował utworzyć dwa zgrupowania: zgrupowanie ubezpieczające /3 i 6 DP, 2 BAH, 1 pm/ i zgrupowanie marszowe /pozostałe siły armii/. Zadaniem zgrupowania ubezpieczającego było kolejne zajmowanie obrony wzdłuż lewego brzegu Wisły w miarę przesuwania się zgrupowania marszowego w kierunku Bydgoszczy /odległość przegrupowania - 250-270 km/ oraz stosownie do położenia skrzydeł obu Frontów.

Zgodnie z tą decyzją, wieczorem 18.1.45r., wydane zostały rozkazy bojowe dowódcy 1 armii WP regulujące tok przegrupowania. W myśl tych rozkazów, ruch wojsk armii miał się rozpocząć w godzinach rannych następnego dnia /zakończenie operacji zaplanowano na 28.1.1945r./.

Działania wojsk rozpoczęły się zgodnie z planem. 3 i 6 dywizja piechoty /razem ze środkami wzmocnienia/ maszerowały oddzielnymi drogami wzdłuż południowego brzegu Wisły. Marsz sił głównych armii odbywał się najczęściej kilkoma drogami. 1 Brygada Kawalerii poprzedzała ruch sił głównych i stanowiła ich awangardę. Czołgi i artyleria maszerowały oddzielnymi drogami /w części wspólnymi - wymijając rzut pieszy/. Długość przemarszów dziennych dla piechoty wynosiła 40, a nawet więcej kilometrów. Dowódcy związków taktycznych wyznaczali wojskom rubieże wyrównania /na szczeblu armii takich rubieży nie wyznaczano/. Rozkazy sztabu armii określały tylko drogi marszu, rejony odpoczynków i związane z nimi terminy /najczęściej na jeden dzień marszu/.

W celu utrzymania bliższego kontaktu z wojskami 21.1.45r. zorganizowano WSD armii w Sochaczewie. W miarę przegrupowywania wojsk, WSD kolejno zajmowało następujące rejony rozwinięcia: 23.1.45r. - Sanniki, 25.1.45r. - Brześć Kujawski, 27.1.45r. - Maksymilianowo k. Bydgoszczy. Grupę dowodzenia rozmieszczoną na WSD stanowili: dowódca armii, zastępca do spraw liniowych, dowódca artylerii armii, szef wojsk inżynieryjnych i zastępca szefa oddziału operacyjnego sztabu armii. Ponadto znajdowała się tu grupa oficerów łącznikowych z poszczególnych związków taktycznych i samodzielnych oddziałów^{1/}.

Dowodzenie realizowane było poprzez wykorzystanie wszystkich środków łączności jakimi dysponowała armia /środki radiowe, przewodowe i ruchome/. W marszu dążono do maksymalnego wykorzystania środków radiowych i oficerów łącznikowych. Należy również podkreślić, że wielce przydatnym środkiem okazał się w tym czasie samolot łącznikowy /kontrola ruchu kolumn, przekazywanie niektórych dokumentów/.

Marsz-manewr nie odbywał się bez przeszkód. Najwięcej trudności sprawiało zaopatrzenie wojsk w paliwo. W miarę zbliżania się do Bydgoszczy sytuacja w tym zakresie komplikowała się coraz bardziej. Mimo tych trudności, zasadnicze siły armii do końca 28.1.45r. ześrodkowały się w nakazanym rejonie. Stanowisko dowodzenia armii zostało rozwinięte w Maksymilianowie /ok.

1/ A. Jasiński. Przełamanie Wału Pomorskiego. MON-1958 s.63

12 km od pierwszego rzutu/, a drugi rzut dowództwa /KSD/w Inowrocławiu /ok. 50 km od SD armii/.

W godzinach rannych 28.1.45r. dowódca 1 armii WP otrzymał ze sztabu Frontu nowe zadanie /załącznik nr 24/. W otrzymanej dyrektywie dowódca Frontu określił między innymi: kierunek działania armii /Wielowicz, Pożrzadło, Widuchowa/, pas działania, terminy /początek działań 29.1.45r.; wykonanie zadań: I etapu - 29.1, II etapu - 31.1., III etapu - 2.2, IV etapu - 6.2/, sąsiadów /70 i 47 A/, ugrupowanie armii /dwa rzuty/ i zadania szczegółowe /osłona skrzydła, przegrupowanie tyłów armii/.

W ślad za tą dyrektywą, jeszcze tego samego dnia, dowódca armii otrzymał zarządzenie szefa sztabu Frontu /nr 190/op. z dnia 28.1.45r./, w którym potwierdzono konieczność ugrupowania armii w dwa rzuty oraz potrzebę usytuowania na prawym skrzydle armii najbardziej doświadczonych dywizji /co najmniej dwóch i brygady kawalerii/^{1/}.

Zadania postawione armii 28.1.45r. zostały rozwinięte i sprecyzowane w kolejnej dyrektywie sztabu Frontu z 29.1.45r. Dokładnie określone w niej położenie i zadania sąsiadów, pozwoliło dowódcy armii lepiej zorientować się co do roli i miejsca 1 armii WP w operacji frontowej.

We wszystkich dyrektywach przesłanych do sztabu armii uderza brak bardziej szczegółowych informacji o nieprzyjacielu. Dyrektywa z 28.1.45r. w sposób lakoniczny informowała, że rozbite pododdziały nieprzyjaciela odchodzą na zachód, starając się stawiać słaby opór na nieprzygotowanych rubieżach. Natomiast w dyrektywie z 29.1.45r. nie było żadnej wzmianki w tym zakresie. Wydaje się, że ze względu na głębokość zadania /realizowanego ponadto w skomplikowanej sytuacji operacyjnej/ jakie otrzymała armia, sztab Frontu winien dokładnie poinformować jej dowódcę o położeniu i możliwościach nieprzyjaciela^{2/}.

W zakresie prowadzenia rozpoznania sztab 1 armii WP popełnił również wiele błędów. Przyjęto między innymi bezkrytycznie

1/ R.Dzipanow. 1 AWP w bitwie o Wał Pomorski. MON-1980 s.37

2/ "Nawet sztab Frontu nie dysponował dokładniejszymi danymi o nieprzyjacielu".

St.Popławski. Towarzysze frontowych dróg. MON-1973 s.327

ocenę sztabu Frontu, że cofający się nieprzyjaciel nie jest już w stanie stawiać zorganizowanego oporu. Ta błędna ocena była przyczyną bierności oddziału rozpoznawczego sztabu armii i pododdziałów rozpoznawczych.

W tych warunkach podjęcie decyzji było sprawą dość trudną. Sytuację utrudniał nie tylko brak potrzebnych danych o nieprzyjacielu i brak czasu /działania miały się rozpocząć 29.1.45r. rano/, lecz także zarysowujący się kryzys w zaopatrzeniu wojsk w materiały pędne, smary, amunicję, medykamenty, a częściowo również w żywność. Wszystko to wywarło niewątpliwy wpływ na proces podejmowania decyzji, jej treść oraz przebieg późniejszych działań bojowych.

W ograniczonym czasie /około 28 godzin/ dowództwo 1 armii WP musiało: podjąć decyzję /dowódca armii/, opracować ją i zameldować dowódcy Frontu, przekazać zadania wojskom i dokonać niezbędnych przegrupowań sił i środków. Podobne czynności musieli wykonać kolejno: dowódcy dywizji, pułków, batalionów i kompanii. Wydaje się, że było w tym przypadku za mało czasu, aby dokładnie wykonać wszystkie przedsięwzięcia związane z organizacją działań.

Po przeprowadzonej analizie zadania i ocenie położenia dowódca armii podjął nocą 28.1.45r. decyzję do dalszych działań. Myślą przewodnią tej decyzji było: od rana 29.1.45r. podjąć działania zaczepne na dwóch kierunkach: północnym /1 DP, 1 BAA, 1 pm, 8 bsap; 3 DP, 2 BAA, 1 BKaw, 1 zbropz, 1 BPanc, 13pappanc, 4 pczc, 7 dapanc/ - Stary Dwór, Świdwin, Iłowo, oraz południowym /4 DP, 5 BAC, 10 BSap; 6 DP, 3 BAH/ - Wąwelno, Górzno. Główny wysiłek działań skupić na kierunku północnym. Działania rozpocząć siłami piechoty i kawalerii, a w ślad za nimi przegrupowywać artylerię i czołgi /w miarę dostarczania paliwa/. Wojska prowadzić w kolumnach marszowych, silnie ubezpieczając je od czoła.

Powyższa decyzja, opracowana w formie pisemnych rozkazów bojowych, została przekazana wojskom do 3.00 29.1.45r. /zadania na 2 dni działań/^{1/}. Należy przypuszczać, że wcześniej

---

1/ R. Dzipanow. 1 AWP w bitwie o Wał Pomorski. MON-1980 s.74

przekazano do sztabów związków taktycznych i samodzielnych oddziałów zarządzenia wstępne, i sukcesywnie przekazywano elementy decyzji dowódcy armii. W przeciwnym wypadku nie byłoby możliwe uruchomienie działań zaczepnych w dniu 29.1.45r.

W działaniach bojowych 1 armii WP rozpoczął się nowy etap. Przechodziła ona do pierwszego rzutu operacyjnego Frontu jako najbardziej wysunięty na północ związek operacyjny. Jej nowe zadania zaczepne nadal wiązały się ściśle z osłoną prawego skrzydła Frontu, a ich charakter i przebieg uwarunkowane były sytuacją jaka kształtowała się na styku Frontów.

W godzinach rannych i przedpołudniowych 29.1.45r. związki taktyczne 1 armii WP rozpoczęły wykonywanie postawionych im zadań. Przebieg tych działań charakteryzowało stopniowe pozostawanie artylerii, czołgów i transportu samochodowego w tyle za kolumnami maszerującej piechoty. Zmniejszało to poważnie siłę bojową wojsk, wyczerpanych już poprzednimi marszami do Bydgoszczy.

Kryzys zaopatrzeniowy wywarł wyraźny wpływ na położenie operacyjne armii, w jakim znalazła się ona 30.1.45r. Nastąpiło znaczne wydłużenie się ugrupowania armii, praktycznie od ogólnej rubieży Złotowa do Bydgoszczy, a po uwzględnieniu tyłów - aż do Warszawy i jej okolic. Wobec zagrożonego skrzydła sytuacja ta była bardzo niepomyślna i utrudniała operatywne dowodzenie wojskami w wypadku nawiązania walki na skrzydle, jak i na osi działania armii.

Wytworzona sytuacja bynajmniej nie usprawiedliwiała zaniedbań popełnionych przez sztab w zakresie rozpoznania. Pozostawienie na zapleczu 1 zmotoryzowanego batalionu rozpoznawczego i niewykorzystanie w pełni pododdziałów rozpoznawczych związków taktycznych oraz częściowo przebazowanego lotnictwa jest sprawą, której nie sposób pominąć. Trzeba ocenić, że oddział rozpoznawczy sztabu armii nie wykonał w tym wypadku swego zadania. Konsekwencją tego były tym cięższe, że bezpośrednio przed Frontem 1 armii WP znajdowały się umocnienia Wału Pomorskiego.

W godzinach rannych 31.1.45r. dowódca armii podjął kolejną decyzję na dwa najbliższe dni /tj. do 1 lutego włącznie/. Jej myślą przewodnią było: bez zmiany dotychczasowego ugrupowania operacyjnego armii, rozwijać działania w kierunku zachodnim. Decyzja została przekazana wojskom w formie pisemnych rozkazów bojowych /11.00 31.1.45r./^{1/}. We wszystkich rozkazach sztab armii podał /oprócz zadań/ informację o działaniu sąsiadów oraz o nieprzyjacielu. Wiadomości o nieprzyjacielu były jednak i tym razem bardzo lakoniczne. Jedyne ich uzupełnienie stanowiła wzmianka o możliwości napotkania oporu nieprzyjaciela na rubieży toru kolejowego Okonek, Jastrowie, Piła.

Do 3.2.45r. związki taktyczne 1 armii WP zdołały jedynie rozbić osłonę Wału Pomorskiego i zająć niezbyt odległe rubieże. W tym okresie znacznie poprawiła się sytuacja zaopatrzeniowa armii, co było wynikiem nadejścia dawno oczekiwanych transportów. Po uzupełnieniu zapasów, artyleria i wojska pancerne znalazły się w pobliżu prowadzących walkę dywizji piechoty i od 4.2.45r. mogły częściowo wziąć udział w działaniach zaczepnych.

Zasadniczą cechą stoczonej na przedpolach Wału Pomorskiego bitwy było to, że rozgrywała się ona na dwóch równoległych kierunkach. Fakt ten, jak również potrzeba koordynacji ruchu i wysiłku bojowego obu dywizji, skupiały główną uwagę sztabu i dowódcy 1 armii WP.

W ciągu 3.2.45r. sztab armii gromadził elementy niezbędne do podjęcia decyzji. W tym czasie najbardziej wysunięte ku zachodowi oddziały prowadziły ciężkie walki z ubezpieczeniem bezpośrednim Wału Pomorskiego. Pozostałe związki taktyczne armii przegrupowały się do rejonów wyznaczonych w poprzednich rozkazach. Główne siły armii znajdowały się więc w ruchu.

W godzinach popołudniowych 3.2.45r. dowódca armii podjął decyzję przełamania Wału Pomorskiego metodą ataku z marszu. Zadania bojowe przekazane zostały wojskom do godziny 19.45. Prawdopodobnie i tym razem na przyjętym przez dowódcę armii rozwiązaniu zaciężyła niepełna znajomość położenia sił nieprzyjaciela. Świadczy o tym fakt, że w miarę rozwoju działań, a więc

-----
1/ R.Dzipanow. 1 armia WP w bitwie o Wał Pomorski. MON-1980
s. 95

z chwilą uzyskania bardziej dokładnych danych o nieprzyjacielu i jego umocnieniach, siły pierwszego rzutu armii zostały odpowiednio wzmocnione.

Dywizje piechoty pierwszego rzutu armii /6 i 4 DP/ po otrzymaniu zadań w godzinach rannych 4.2.45r. niezwłocznie przystąpiły do ich realizacji. Jednak próby przełamania z marszu Wału Pomorskiego w rejonie Nadarzac oraz na północ od jeziora Dobre nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Było to wynikiem szeregu negatywnych zjawisk, a w tym: zbyt małych sił wyznaczonych do działań i braku koordynacji ich ruchu.

W dniu 4.2.45r. zorganizowano wysunięte stanowisko dowodzenia armii w Szwecji /około 4 km od przedniego skraju/, stanowisko dowodzenia w Jastrowiu /około 20 km od przedniego skraju/, drugi rzut dowództwa /KSD/ w Złotowie /około 35 km od przedniego skraju /.

W następnych dniach 1 armia WP prowadziła uporczywie bardzo trudne działania bojowe. Wobec braku wyraźnego postępu tych działań, dowódca armii angażował do nich coraz więcej sił i środków /decyzje: noc 5/6.2. - wprowadzenie 1 DP, noc 6/7.2. - wprowadzenie 3 DP; 7.2. i 9.2.45r./.. W ten sposób dokonano ostatecznego przełamania pozycji Wału Pomorskiego, tworząc głęboki wyłom /około 30 km/ w niemieckim systemie obrony Pomorza.

Kolejne zadanie 1 armii WP /11.2.45r./ polegało na podjęciu dalszych działań zaczepnych w kierunku północno-zachodnim, wyjściu do końca 13.2.45r. na rubież: Czochry, jezioro Machliny, Orla i przejściu tam do obrony. Podjęte 13.2. i 19.2.45r. działania nie przyniosły jednak powodzenia. W tej sytuacji 1 armia WP otrzymała zadanie przejścia do obrony na zajmowanej rubieży.

Zadania wykonywane przez 1 armię WP, warunki operacyjne w jakich działała i jej skład organizacyjny sprawiały, że dowodzenie było bardzo trudne. Różnorodność zadań, krótkie okresy przygotowawcze do działań wymagały stosowania elastycznych metod pracy sztabów, poszukiwania nowych form organizacji polowych systemów dowodzenia i łączności.

Szczególnie poważne trudności w dowodzeniu wystąpiły w czasie przegrupowania, a następnie w czasie podchodzenia i walk na odcieczach do Wału Pomorskiego. Jednostki 1 armii WP wykonywały w tym czasie forsowne marsze, a działania rozgrywały się na rozległych przestrzeniach. Ponadto wystąpiły dodatkowe trudności wywołane brakiem paliwa i innych środków materiałowych. Mimo zdarzających się w tym okresie częstych przerw w łączności, ciągłość dowodzenia zasadzie została utrzymana.

Jak już wspomniałem, od 21.1.45r. zorganizowane zostało WSD, które przesuwało się za głównym zgrupowaniem marszowym armii. Dążono do tego aby głównym środkiem dowodzenia były radiostacje. Oficerowie kierunkowi /łącznikowi/ wyposażeni w ruchome środki łączności. W pracy środków radiowych występowały jednak częste przerwy i zakłócenia. Przyczyną tych przerw było z reguły słabe wykształcenie obsługi, niesprawny sprzęt i zbyt duże odległości między obsługiwanymi stanowiskami dowodzenia.

W czasie przegrupowania wojska otrzymywały najczęściej krótkie rozkazy pisemne lub ustne przekazywane technicznymi środkami łączności. Sztab armii wydawał z reguły rozkaz pisemny regulujący tok marszu w kolejnym dniu /podobnie postępowano na niższych szczeblach dowodzenia/. W rozkazach tych podawano: zadania, drogi marszu, rejony ześrodkowania, rozmieszczenie SD, rodzaje meldunków i związane z tym terminy.

W czasie podchodzenia i walk na przedpolu Wału Pomorskiego dowódca 1 armii WP wydzielił dwa zgrupowania: awangardy i siły główne. Dowodzenie zorganizowano w ten sposób, że kierowanie działaniami awangard powierzono zastępcy dowódcy armii do spraw liniowych /grupa operacyjna sztabu 1 armii WP/, a siłami głównymi dowodził bezpośrednio dowódca armii ze stanowiska dowodzenia w Złotowie.

Dowodzenie realizowano podobnymi metodami jak w czasie przegrupowania. Dążono między innymi do szerokiego wykorzystania osobistej styczności dowódcy armii z dowódcami podległych związków taktycznych i samodzielnych oddziałów. Sztab armii w dalszym ciągu wydawał krótkie rozkazy, regulujące działania wojsk na przeciąg najbliższych 1-2 dób.

Po nawiązaniu styczności z główną pozycją Wału Pomorskiego /4.2.45r./ zorganizowano WSD armii w m.Szwecja /w tym czasie SD armii przesunięto do m.Jastrowie, a drugi rzut dowództwa do m. Złotów/. Po włamaniu się w główną pozycję Wału Pomorskiego, do WSD dołączyło SD armii /10.2.45r./ i dowodzenie od tego momentu realizowano z jednego stanowiska dowodzenia.

W miarę stabilizowania się walk, pojawiały się metody dowodzenia i sposoby organizacji łączności typowe dla działań obronnych. Pracę dowództw i sztabów w tym czasie charakteryzowało dokładniejsze planowanie działań oraz szerokie stosowanie kontroli działalności podległych wojsk. Sztab armii w tym okresie opracował między innymi ogólny plan obrony, plan obrony przeciwpancernej /ogólny/, artyleryjski plan obrony przeciwpancernej, plan obrony przeciwpancernej wojsk pancernych, plan łączności i plan zapór inżynierskich^{1/}.

W czasie omawianych działań dążono do maksymalnego wykorzystania wszystkich posiadanych środków łączności. Łączność przewodową rozbudowywano i wykorzystywano w zależności od charakteru działań. Najpełniejsze wykorzystanie tej łączności miało miejsce w działaniach obronnych i w działaniach charakteryzujących się niskim tempem.

Łączność radiowa oparta była z reguły na następujących sieciach: sieć osobistych radiostacji dowódców /dowódca armii, dowódcy związków taktycznych i brygad/, sieć radiowa szefów głównych armii, sieć radiowa zastępcy dowódcy armii do spraw liniowych /grupa operacyjna/, sieć radiowa współdziałania armii, sieć radiowa dowódcy artylerii armii i kierunek radiowy z brygadą pancerną.

W sumie, pomimo szeregu trudności, ciągłość dowodzenia wojskami była utrzymana przez cały okres działań. Zdecydował o tym zarówno wysiłek dowództwa armii /w tym szczególnie sztabu armii/, jak i ofiarna praca wszystkich jednostek łączności^{2/}.

1/ A.Jasiński. Przełamanie Wału Pomorskiego. MON-1958 s.439

2/ Np. 30.1.45r. sztab 1 armii WP nie mógł opuścić Maksymilianowa z powodu braku benzyny.

St.Popławski. Towarzysze frontowych dróg. MON-1967 s.251

4. Operacja pomorska 1 armii WP /1.3-18.3.1945r./

Działania przerwane 20.2.45r. zamykają okres walk 1 armii WP o przełamanie Wału Pomorskiego oraz etap działań wiążących, prowadzonych przez nią w składzie wojsk osłonowych północnego skrzydła 1 Frontu Białoruskiego^{1/}. Stanowisko dowodzenia 1 armii WP rozmieszczone było w tym czasie w Wałczu.

Naczelne Dowództwo Armii Radzieckiej przekazało 17 i 22.2.45r. dowódcom 1 i 2 Frontu Białoruskiego dyrektywy zawierające wytyczne do opracowania planów dalszych działań. Myślą przewodnią tych wytycznych było rozcięcie Grupy Armii "Wisła" uderzeniami wojsk znajdujących się na wewnętrznych skrzydłach obu frontów. Związki operacyjne 2 Frontu Białoruskiego miały nacierać /po opanowaniu Koszalina i wyjściu na brzeg morza/ w kierunku Gdyni i Gdańska, rozbić 2 armię niemiecką i oczyścić wschodnią część Pomorza /początek działań - 24.2.45r./. Wojska 1 Frontu Białoruskiego miały rozwinąć działania w kierunku Kołobrzegu i Kamienia Pomorskiego, rozbić 11 armię niemiecką, oczyścić zachodnią część Pomorza i wyjść na brzeg Morza Bałtyckiego /początek działań - 1.3.45r./.

W ramach 1 Frontu Białoruskiego pomocnicze uderzenia miały wykonać: 1 armia WP - na prawym skrzydle głównego zgrupowania i 47 armia - na lewym. Nasza armia miała rozwinąć działania z rubieży: Nadarzyce, Łowicz Wałecki w ogólnym kierunku Złocieniec, Białogard i do 7.3.45r. opanować rubież: wył. Stare Dębno, Tychówka, Białogard, Karlino^{2/}.

Zadania dla poszczególnych związków operacyjnych 1 Frontu Białoruskiego zostały przekazane w dyrektywach operacyjnych z 22.2.45r. /zadania na pierwsze trzy dni działań/ oraz w dyrektywach uzupełniających z 28.2.45r. /załącznik nr 24/. W ostatnich dyrektywach uwzględniono wyniki działań 2 Frontu Białoruskiego /w tym głębokie włamanie na kierunku Koszalina/ i ewentualne wycofanie się części 2 armii niemieckiej na zachód.

1/ A. Dzipanow. 1 armia WP w bitwie o Wał Pomorski. MON-1980 s.159

2/ E. Jadziak. Wyzwolenie Pomorza. MON-1962 s.32

Dowództwo i wojska 1 armii WP pracowicie wykorzystwały krótki okres przygotowań do dalszych działań. Główny wysiłek wszystkich szczebli dowodzenia został skierowany na materiałowe zabezpieczenie wojsk, uzupełnienie strat bojowych i szkolenie operacyjno-taktyczne kadry. Sztab armii, równoległe z kontrolą działalności wojsk i kierowaniem szkolenia, przygotowywał się do czekających go działań. Najważniejszym przedsięwzięciem w tym zakresie było opracowanie planu operacji i związanych z nim dokumentów pomocniczych. Na szczególną uwagę zasługuje opracowana w tym czasie "Tabela planu walki", będąca w rzeczywistości podstawowym dokumentem w zakresie dowodzenia /w tym organizacji współdziałania/.

Rozkazy i zarządzenia wydawały również dowództwa /szefostwa/ rodzajów wojsk i służb armii. Omówiono w nich dokładniej i szerzej problemy ogólnie ujęte w planie operacji, określono sposób podporządkowania związkom piechoty, ustalono normy i zakres współpracy oraz metody wykonawstwa zadań bojowych.

Szczególnie cenną była inicjatywa dowódcy 1 armii WP, polegająca na omówieniu podstawowych zasad współdziałania na stole plastycznym. Urządzono taki stół w sztabie armii i dowódca przeprowadził na nim swego rodzaju grę wojenną. W szkoleniu tym brało udział dowództwo armii i dowództwa związków taktycznych /samodzielnych oddziałów/. Podobne zajęcia nakazano przeprowadzić również w podległych wojskach /do szczebla kompanii włącznie/^{1/}.

W ramach przygotowań do działań dużo uwagi poświęcono systemowi dowodzenia armii. Bazując na dotychczasowych doświadczeniach, dokonano odpowiednich przesunięć sił i środków jednostek zabezpieczenia i zmian w przydziałach kadry na poszczególne punkty dowodzenia. Wzmoczona praca trwała również w jednostkach łączności. Dokonywano tam napraw i obsługi sprzętu oraz intensywnie szkolono obsługi.

W toku dalszych działań przewidywano utrzymać dotychczasowy system dowodzenia składający się ze stanowiska dowodzenia /SD/, drugiego rzutu dowództwa armii /KSD/ i posterunku obser-

1/ St. Popławski. Towarzysze frontowych dróg. MON-1967 s.306

wacyjnego /PO/ dowódcy armii. W zastosowanym modelu i związanym z nim podziale sił i środków uwzględniono również możliwość wydzielenia pomocniczych stanowisk dowodzenia /WSD, GO, PPO/. Dowódca armii ustalił jednocześnie, że zastępca do spraw liniowych będzie dowódcą pomocniczego stanowiska dowodzenia /w przypadku wydzielenia takiego/ i koordynatorem działań wojsk wykonujących samodzielne zadania.

Do obrony stanowisk dowodzenia armii przewidywano wykorzystanie zespołu jednostek /oprócz etatowych/ w składzie: 1 zmotoryzowany batalion rozpoznawczy, 7 dywizjon artylerii pancernej, 2 batalion miotaczy ognia oraz /w miarę potrzeb/ 1 brygadę kawalerii i 4 pułk czołgów ciężkich. O ile dążność do zapewnienia bezpieczeństwa stanowiskom dowodzenia armii nie budzi większych zastrzeżeń, to włączenie do wymienionych sił 1 zmotoryzowanego batalionu rozpoznawczego było poważnym naruszeniem zasad wykorzystania tego typu jednostek. Skutki tej decyzji dowódcy 1 armii WP były bardzo dotkliwe w późniejszych działaniach bojowych^{1/}.

Wojska 1 Frontu Białoruskiego przeszły do działań zaczepnych 1.3.45r. Przełamały obronę nieprzyjaciela i rozwinęły pomyślne działania w kierunku północnym i północno-zachodnim. W tym czasie /koniec 5.3. i rano 6.3.45r./ 1 armia WP, po przełamaniu obrony nieprzyjaciela na pozycji ryglowej Wału Pomorskiego, osiągnęła rubież: Połczyn Zdrój, Gawroniec, Ostrowiec, Przytoń, Rydzewo. Zasadnicza część artylerii armii rozwinięta była w rejonie: Rzepowo, Borne, Drawsko, Złocieniec. 4 MDL, rozlokowaną w Bydgoszczy, rozpoczęła przebazowanie na lotniska w rejonie Mirosławca. Stanowisko dowodzenia armii, razem z jednostkami zabezpieczenia, przesunięto do Mirosławca.

Pomyślny rozwój działań postawił przed Naczelnym Dowództwem Armii Radzieckiej problem przejścia do następnego etapu operacji w celu ostatecznego rozbicia Grupy Armii "Wisła". Dowódca 1 Frontu Białoruskiego sprecyzował 5.3.45r. dalsze zadania wojsk, wprowadzając odpowiednie zmiany do zadań ujętych w planie operacji. 1 armia WP, która według planu miała osiągnąć

1/ E.Jadziak. Wyzwolenie Pomorza. MON-1962 s.36

nąć rubież Stare Dębno, Karlino, z uwagi na zajęcie tej rubieży przez inne jednostki Frontu, otrzymała następujące zadanie: od rana 6.3.45r. kontynuować działania zaczepne w kierunku Świdwin, Sławoborze, Gościno, Kołobrzeg. Do końca 7.3.45r. armia miała wyjść dwoma dywizjami na rubież Karlino, Skronie, Kołobrzeg, Mrzeżyno, do 24.00 zluźnić jednostki 1 armii pancernej i zająć obronę frontem na wschód; siłami głównymi /po zlikwidowaniu nieprzyjaciela w rejonie Świdwina/ ześrodkować się w rejonie Sławoborze, Dębica, Rymań /35 km od Kołobrzegu/.

Zadanie 1 armii WP, mimo że ogólny kierunek działań pozostał w zasadzie niezmienny, komplikowało się bardzo. Miała ona działać na styku dwóch frontów, podzielona praktycznie na dwa zgrupowania, i realizować równoległe dwa ważne, a jednocześnie różne w swej istocie zadania.

Dowódca 1 armii WP 6.3.45r. /7.20/ wydał pisemne rozkazy szczegółowe, w których sprecyzował zadania związków taktycznych i oddziałów znajdujących się na prawym skrzydle - na dwa najbliższe dni; a sił głównych armii - na jeden dzień. W wydanych rozkazach pierwszy punkt, zawierający ocenę nieprzyjaciela, był sformułowany bardzo ogólnie i jednakowo dla wszystkich jednostek. Zawierał on jedynie dane o tych siłach nieprzyjaciela, które znajdowały się bezpośrednio przed frontem armii. W pozostałych punktach rozkazu ujęte były zadania związków taktycznych i samodzielnych oddziałów armii.

Działania zaczepne 1 armii WP rozpoczęły się rano 6.3.45r. Znajdujące się przed frontem armii resztki rozbitych oddziałów nieprzyjaciela wycofywały się w kierunku północno-zachodnim, stawiając silny opór w centrum i na lewym skrzydle pasa działań. W końcu pierwszego dnia zaplanowane zadania wykonały w zasadzie tylko 3 i 6 dywizja piechoty oraz grupa pościgowa armii. Pozostałe siły armii wyszły na rubieże położone w odległości 17-20 km od wyznaczonych im rejonów. Stanowisko dowodzenia armii przesunięto do Złocieńca, a drugi rzut do Wałcza.

W tym czasie Naczelne Dowództwo Armii Radzieckiej, uwzględniając powstałą sytuację operacyjną, skonkretyzowało dalsze za-

dania wojsk działających na prawym skrzydle 1 Frontu Białoruskiego /zakończyć oczyszczanie Pomorza Zachodniego, wyjść nad Odrę, częścią sił zorganizować obronę wybrzeża morskiego, sukcesywnie przegrupowywać siły na kierunek berliński/. Realizując powyższe dowódca 1 FB podjął następujące decyzje: częścią sił /1 armia WP, 7 KP, część 1 APanc/ zakończyć do 7.3.45r. likwidację nieprzyjaciela w rejonie Świdwina; pozostałymi siłami nacierać na zachód i północny-zachód i wyjść nimi nad Odrę. Następnie wydzielonymi siłami /1 armia WP, 2 KKaw/ zorganizować obronę wybrzeża Bałtyku /Kołobrzeg, Zatoka Pomorska/ i wschodniego brzegu Dziwnów, Zalewu Szczecińskiego i Odry /Dziwnówek, Gryfino, Cedynia/. Pozostałe siły przegrupowywać na kierunek berliński.

Dyrektywa operacyjna przekazana 1 armii WP w nocy z 6 na 7.3.45r. ujmowała precyzyjnie nowe zadanie armii /zadania operacyjne, terminy wykonania zadań, dyspozycje w zakresie wykorzystania części sił armii, zadania sąsiadów, rozmieszczenie stanowisk dowodzenia/^{1/} Armia miała w ciągu dwóch dni oczyścić pas działania z resztek nieprzyjaciela /20-26 km/, w ciągu następnych trzech dni oczyścić nowy pas działania, zluzować oddziały radzieckie i przejść do obrony na 110-kilometrowym odcinku wybrzeża Morza Bałtyckiego /Kołobrzeg, Dziwnówek/, oraz wzdłuż wschodniego brzegu Zalewu Kamińskiego, Dziwny i Zalewu Szczecińskiego - do Stepnicy^{2/}.

Na podstawie otrzymanego zadania dowódca 1 armii WP podjął decyzję /noc z 6 na 7.3.45r./ i przekazał ją w formie pisemnych rozkazów bojowych podległym wojskom. Rozkazy te zostały przesłane jednostkom w następujących terminach: w końcu 7.3. - 3 i 6 dywizji piechoty, a rano 8.3. - 1,2 i 4 dywizji piechoty oraz 1 brygadzie kawalerii. Decyzję tą można w ogólny zarysie ująć następująco: zorganizować obronę mając w pierwszym rzucie 1,2,3 i 6 dywizję piechoty, w odwodzie - 4 dywizję piechoty, 1 brygadę kawalerii, 4 brygadę artylerii przeciwpancernej, 4 pułk czołgów ciężkich i 13 pułk artylerii pancernej. Stanowisko dowodzenia armii planowano przesunąć 8.3.45r. do Sławoborza.

1/ E.Jadziak.Wyzwolenie Pomorza. MON-1962 s.53

2/ Tamże s.55

Rozkazy opracowane przez sztab 1 armii WP, podpisane były przez dowódcę i szefa sztabu armii. Podobnie jak w rozkazie z 6.3.45r., dane o nieprzyjacielu były opracowane bardzo ogólnikowo i jednakowo dla wszystkich jednostek.

Interesującą sprawą w dziedzinie pracy dowództwa armii był czas przekazania zadań podległym jednostkom. Wydaje się, że przyczyną przekazania 3 i 6 dywizji piechoty nowych rozkazów dopiero w końcu 7.3.45r., a pozostałym jednostkom rano 8.3.45r. /po upływie 20 godzin od otrzymania dyrektywy/, był fakt, iż w zasadzie w ciągu 7.3.45r. jednostki armii miały działać zgodnie z rozkazami z 6.3.45r. /wyjątek stanowiły tylko końcowe zadania 3 i 6 DP/. Należy również uwzględnić to, że otrzymano nowe zadania, a więc był potrzebny czas na podjęcie decyzji i opracowanie zadań do wojsk.

Z treści zadania przekazanego 1 armii WP wynikało między innymi, że 1 armii pancernej nie udało się zlikwidować nieprzyjaciela w rejonie Kołobrzegu. Jednak sztab 1 armii WP nie posiadał dokładnych danych o jego sile i możliwości. Dyrektywa nakazywała "oczyścić" Kołobrzeg z nieprzyjaciela /do 8.3.45r./, co pozwalało zapewne sztabowi armii przypuszczać, że znajdujące się tam wojska nieprzyjaciela może z powodzeniem rozbić jedna dywizja piechoty. Wydaje się bowiem, że gdy by tak nie przypuszczano, dowódca armii nie wydzieliłby do działań tylko 3 dywizji piechoty /w składzie dwóch pułków piechoty/. Ponadto nie osłabiłby jej przez zabranie wspierającej ją dotychczas 2 BAH.

Działania 3 dywizji piechoty w pierwszym dniu nie uzyskały powodzenia. W miarę napływu danych do sztabu armii, dowódca nabierał przekonania o konieczności znacznego wzmocnienia sił walczących o Kołobrzeg. Realizując to przekonanie dowódca 1 armii WP zdecydował skierować tam najpierw 6 dywizję piechoty, a później również 4 dywizję piechoty oraz znaczne siły artylerii i saperów. Ogólnie można stwierdzić, że pierwsze walki o Kołobrzeg miały cechy nieskoordynowanych w czasie i przestrzeni prób opanowania miasta w wyniku jednego szturm, przy braku ogólnego kierownictwa.

W tej sytuacji, do kierowania działaniami w Kołobrzegu, zorganizowano grupę operacyjną z zastępcą dowódcy armii na czele. Zorganizowanie jej było przedsięwzięciem słusznym, ponieważ dowódca armii musiał mieć na uwadze 110-kilometrowy pas wybrzeża, w którego zachodniej części miały działać główne siły armii.

W wyniku prawie 11-dniowych /od wieczora 7.3 do 18.3.45r./ ciężkich walk wydzielone siły 1 armii WP zdobyły Kołobrzeg. Jedną z zasadniczych przyczyn trudnego przebiegu działań była - obok braku doświadczenia w prowadzeniu walk w mieście - niewłaściwa ocena nieprzyjaciela, wynikająca z braku odpowiednich danych o jego sile i możliwościach. Trzeba jednoznacznie stwierdzić, że za przedstawiony stan rzeczy pełną odpowiedzialność ponosił sztab 1 FB. Stawiając bowiem nowe zadanie 1 armii WP /w skomplikowanej sytuacji operacyjnej/ zobowiązany był również przedstawić należytą ocenę nieprzyjaciela w Kołobrzegu. Niestety nie dopełniono tego obowiązku.

W tym czasie /początek walk o Kołobrzeg/ siły główne armii ześrodkowały się w rejonie Sławoborza. Zgodnie z decyzją z 7.3.45r. miały one rozpocząć marsz w kierunku północno-zachodnim /oczyszczając teren z grup nieprzyjaciela/, do 11.3.45r. wyjść na wspomnianą poprzednio rubież, zluzować jednostki radzieckie i przejść do obrony: 2 DP - Łukęcin-Laski, 1 DP - Laski-Stepnica, 4 DP - ześrodkować się w rejonie Golczewa, 1 BKaw. - w Gryficach. Odcinek od Kołobrzegu do Łukęcina miały obsadzić "po oczyszczeniu Kołobrzegu", 3 i 6 DP^{1/}.

9.3.45r. o świcie 1,2 i 4 dywizja piechoty ruszyły do rejonów oddalonych od miejsca ześrodkowania o 60-80 km. W wyniku przegrupowań jednostki armii znalazły się we wszystkich częściach nowego pasa działania /1 i 2 DP osiągnęły rejony do luzowania 3 AUD/.

W tym czasie, w północno-zachodniej części Pomorza /Dziwnówek, Trzęsacz, Pustkowo/, grupowały się znaczne siły nieprzyjaciela /m.in. część DPanc SS "Holstein", 6 szbł/. Działania tych sił /wspartych artylerią okrętową/, rozpoczęte w nocy z 10 na 11.03.45r., spowodowały stopniowe angażowanie w walkach jednostek 2 DP /wzmocnionej 13 papanc/. Działania te /11-13.3.45r./ rozwijały się w trakcie przystępowania oddziałów 2 DP do luzowania jednostek radzieckich i przyjmowania odcinków obrony.

1/ E.Jadziak. Wyzwolenie Pomorza. MON-1962 s.628

Pomyślne zakończenie działań w północno-zachodniej części Pomorza, miało duży wpływ na rozwój sytuacji w Kołobrzegu /umożliwiło między innymi użycie tam 4 DP/. Natomiast ostateczne zakończenie walk /w kilka dni później/ w tym mieście pozwoliło 1 armii WP na przejście do obrony całej rubieży od Kołobrzegu do Stepnicy.

W omawianym okresie czasu działania bojowe 1 armii WP rozwijały się w głębi operacyjnej nieprzyjaciela, początkowo w ponad 25-kilometrowym, a w końcowej fazie 110-kilometrowym pasie, przy czym główny wysiłek skupiony był wówczas na lewym skrzydle - 60-70 km na zachód od Kołobrzegu /Trzebiatów-Gryfice/. Działania te charakteryzowały się płynnością położenia, brakiem odpowiednich danych o nieprzyjacielu oraz powstawaniem wielu ognisk walki. O charakterze tych działań najlepiej świadczy fakt, że przez pewien okres czasu 1 armia WP zmuszona była realizować równocześnie najpierw trzy /Kołobrzeg, Kamień Pomorski, Dziwna i Zalew Szczeciński/, a później dwa /Kołobrzeg, obrona wybrzeża morskiego/ różne zadania, wymagające zastosowania zupełnie różnych form działania - zarówno obronnych jak i zaczepnych.

W tego typu sytuacjach operacyjnych i działaniach, szczególne zadania stały przed polowym systemem dowodzenia 1 armii WP. Jego struktura i metody pracy musiały zapewnić: elastyczność i ciągłość kierowania wojskami, długotrwałą ciągłość pracy poszczególnych punktów dowodzenia, kierowanie działaniami wojsk na kilku kierunkach, ciągłą gotowość do wydzielenia do-
rażnych punktów dowodzenia, możliwość opracowania nowych decyzji w trakcie trwania poprzednich, utrzymanie współdziałania i prowadzenie rozpoznania.

Trzeba przyznać, że mimo szeregu mankamentów natury organizacyjnej /przerwy w pracy środków łączności, opóźnienia w przekazywaniu zadań, przerwy we współdziałaniu/, polowy system dowodzenia 1 armii WP zdał egzamin. Na podkreślenie zasługują te przedsięwzięcia dowództwa armii, które zmierzały do zapewnienia sprawnego dowodzenia w sytuacjach powodujących wyraźne rozdzielenie jej kierunków działania.

Równocześnie trzeba bardzo krytycznie ocenić działalność sztabu 1 armii WP w zakresie organizacji i kierowania rozpoznaniem /w tym wykorzystanie sił i środków do tego przeznaczonych/. Podobne zastrzeżenia należy również skierować pod adresem sztabu 1 Frontu Białoruskiego.

5. Przegrupowanie 1 i 2 armii WP nad Odrę i Nysę
Łużycką /4.4-9.4.1945r./

Przegrupowanie 1 i 2 armii WP odbywało się w ramach przedsięwzięć Armii Radzieckiej mających na celu przygotowanie operacji berlińskiej. Przygotowania te przebiegały w złożonych warunkach strategicznych. Rozbicie silnych zgrupowań niemieckich na kierunku berlińskim, wykorzystujących zawczasu przygotowany system umocnień, było zadaniem niełatwym i wymagało zaangażowania znacznych sił i środków.

Planowanie operacji berlińskiej rozpoczęło się już w końcowej fazie likwidacji niemieckiego oporu na Pomorzu i Śląsku Opolskim. Praktyczne prace w tym zakresie zostały rozpoczęte w Moskwie pod koniec marca 1945 r. W tym celu Naczelny Dowódca Armii Radzieckiej wezwał marszałków G.Żukowa i I.Koniewa do Sztabu Generalnego Armii Radzieckiej. W dniu 31.3.45r. zapoznano dowódców Frontów z koncepcją Kwatery Głównej, 1.4.45r. przeprowadzona została specjalna narada na ten temat, a 2 i 3.4.45r. pozostawiono dowódcom Frontów na opracowanie planów operacji^{1/}.

Wynikiem przeprowadzonych studiów, narad i prac planistycznych były dyrektywy Kwatery Głównej Armii Radzieckiej, zawierające zadania Frontów biorących udział w operacji berlińskiej /1,2 FB, 1 FU/ oraz opracowane przez ich dowódców plany operacji /dowódca 2 FB nie uczestniczył w omawianych pracach/- zał.nr 56.

Jedną z wielu właściwości operacji berlińskiej była jednocześnie czynności związanych z planowaniem i przygotowaniem działań zaczepnych. Dotyczyło to wszystkich ogniw dowodzenia, a wynikało z bardzo bliskich terminów rozpoczęcia działań zaczepnych /1 FB i 1 FU - 16.4.45r., 2 FB - 20.4.45r./.

1/ Z.Stąpor. Berlin 1945r. MON-1980 s.27

W tej sytuacji bardzo trudnym problemem było jak najszybsze przegrupowanie wojsk na kierunki przyszłych działań. Fronty musiały przesunąć większość sił i środków na duże odległości, z jednego na drugi kierunek operacyjny oraz dokonać manewru luzowania szeregu jednostek.

2 Front Białoruski, nie czekając na zakończenie walk w Gdyni i Gdańsku, rozpoczął przegrupowywanie wojsk z Pomorza Gdańskiego na Pomorze Zachodnie i na odcinku Kołobrzeg, Schwedt zlużował prawoskrzydłowe armie 1 Frontu Białoruskiego /1 armia WP, 61 i 47 A/. Armie te, w celu zyskania na czasie, pozostawiły na dotychczasowych odcinkach oddziały osłonowe i przegrupowały się na kierunek przyszłych działań.

1 Front Ukraiński przegrupował swoje główne siły z lewego na prawe skrzydło. W ramach tego przegrupowania została przesunięta 2 armia WP spod Wrocławia do rejonu położonego na północny-zachód od Bolesławca.

Biorąc pod uwagę, że operacja berlińska miała się rozpocząć 16.4.45r., obie nasze armie dysponowały ograniczonym czasem na bezpośrednie przygotowanie się do działań. Był to czynnik szczególnie niekorzystny dla 2 armii WP, która przystępowała po raz pierwszy do działań bojowych.

1 armia WP po zakończeniu operacji pomorskiej, broniła wybrzeża Morza Bałtyckiego. 6.4.45r. w ramach przegrupowania 1 FB, armia otrzymała zadanie do przejścia do rejonu Morynia, a następnie zlużowania oddziałów radzieckich nad Odrą na odcinku Cedynia-Gozdowice. W tej sytuacji dowódca 1 armii WP zdecydował pozostawić w pasie działania armii grupę osłonową /4 DP i 1 BKaw/ z zadaniem przekazania go jednostkom 2 FB. Natomiast siłami głównymi postanowił rozpocząć przegrupowania w nocy z 7 na 8.4.45r. i do rana 13.4.45r. ześrodkować je nad Odrą w lasach położonych na zachód od Morynia /odległość przegrupowania - 200 km, czas na przegrupowanie - 5 dni/.

W nocy z 7 na 8.4.45r. 4 DP i 1 BKaw. przejęły odcinki obrony. Następnej nocy wyruszyły siły główne armii: 1 i 2 DP przez Przybierów, Goleniów, Wielgowo, Lubanowo, Chojnę; 3 i 6 DP przez Gryfice, Golczewo, Stare Czarnowo, Rów, Trzcińsko Zdrój.

Jednostki artylerii i wojsk pancernych maszerowały przez Płoty, Nowogard, Starogard, Pyrzyce, Trzcińsko Zdrój. W nocy z 11 na 12.4.45r. / po przekazaniu pasa obrony/ rozpoczęły przegrupowanie 4 DP i 1 BKaw.

Przesunięcie armii wzdłuż Odry i w niedalekiej odległości od niej /10-20 km/ wymagało zachowania tajemnicy tego manewru. W tym celu ruch wojsk odbywał się wyłącznie w nocy /rano i wieczorem drogi marszu kontrolowano z samolotów/.

Przesunięcie 1 armii WP do rejonu Morynia nie było procesem łatwym ze względu na duży ruch wojsk radzieckich i częste krzyżowanie się dróg przegrupowania. Jednak do rana 13.4.45r. prawie wszystkie jednostki armii przybyły do wyznaczonych rejonów ześrodkowania. W tym samym czasie nastąpiło przebazowanie 4 MDL i przegrupowanie jednostek tyłowych do rejonu Myśliborza.

Przygotowania 2 armii WP do operacji berlińskiej rozpoczęły się 2.4.45r. W tym czasie armia znajdowała się w rejonie Trzebnicy, jako drugi rzut wojsk radzieckich walczących o Wrocław. W myśl otrzymanego rozkazu dowódcy 1 Frontu Ukraińskiego z 4.4.45r. armia miała niezwłocznie przystąpić do przegrupowania nad Nysą Łużycką. Do rana 9.4.45r. miała ona ześrodkować swoje wojska w lasach na północny-zachód od Bolesławca /12-22 km od Nysy Łużyckiej/ w gotowości do zluzowania oddziałów 13 A i zajęcia obrony wzdłuż rzeki na odcinku Młotów - folwark Wysokie /odległość przegrupowania - 150 km, czas przegrupowania - 5 dni/. Przegrupowanie miało być realizowane trzema drogami^{1/}.

Przegrupowanie rozpoczęło się wieczorem 4.4.45r. Zgodnie z decyzją dowódcy armii wojska maszerowały następująco: 10 i 7 DP, 4 i 16 BPanc, 27 i 28 papanc, 3 pm-przez Żmigród, Chobienię, Polkowice, Przemków, Świętoszów; 9 DP, 2 i 3 BPanc, 24 i 25 papanc, 26 paplot, 5 pczc, SD 1 KPanc, 9 i 14 BAPpnc, 2 DA-przez Wołów, Ścinawę, Lubin, Trzebień i Nowiny; 5 i 8 DP, 2 pm, 1 dar, 2 brozpz, 15 bsap-przez Oborniki Śląskie, Środę Śląską, Legnicę, Bolesławiec, Kliczków i Parową.

1/ K.Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.274

M.Kaseja. Razem ze Świerczewskim. MON-1968 s.192

Droga marszu ostatniego zgrupowania przebiegała w odległości 12-16 km od linii frontu. W tej sytuacji myślą przewodnią skierowania odpowiednich oddziałów na poszczególne drogi było dążenie do stworzenia na każdej z nich zgrupowań zdolnych do podjęcia samodzielnej walki.

Należy przypuszczać, że zgodnie z dotychczasowym stylem pracy dowództw Frontów, pierwsze i podstawowe dane do uruchomienia prac planistycznych i organizacyjnych związanych z przegrupowaniem wojsk, dowódcy obu naszych armii otrzymali ustnie na stanowiskach dowodzenia Frontów. Następnie, do opracowania planów przegrupowania, wyznaczone zostały ściśle grupy generałów i oficerów w dowództwach armii /dowódcy, zastępcy, szefowie oddziałów operacyjnych i rozpoznawczych/. W celu zachowania tajemnicy, grupom tym zabroniono korzystania z pomocy podległych oficerów.^{1/}

Mimo ograniczonej ilości czasu /w 1 A - 6.4.-7.4.45r., 2 A - 2.4-4.4.45r./, w sztabach 1 i 2 armii WP wykonano wszystkie podstawowe czynności związane z planowaniem i uruchomieniem przegrupowania armii. Opracowano plany przegrupowania /drogi, rejony, terminy - na mapach; pisemne zadania - załącznik nr 20,28/, plany kontroli, plany przesunięcia stanowisk dowodzenia i wytyczne dla grup rekonesansowych^{2/}.

Ponieważ przegrupowanie miało odbywać się w bezpośredniej strefie przyfrontowej, sztaby armii w opracowanych dokumentach /a dowódcy armii na odprawach/ zwracały uwagę na dyscyplinę marszu, jego ubezpieczenie i maskowanie /zabroniono między innymi palenia ognisk, wykorzystywania świateł przez pojazdy mechaniczne oraz pracy na radiostacjach/. Ustalono jednocześnie, że przemarsze będą rozpoczynane po zapadnięciu zmroku i kończone przed świtem.

Przegrupowanie stanowisk dowodzenia armii i jednostek zabezpieczenia miało być realizowane częściami. Na dotychczasowych miejscach pracy /1 A - Gryfice, 2 A - Trzebnica/ miały pozostać grupy operacyjne przeznaczone do kierowania wyjściem wojsk na drogi przegrupowania i utrzymania łączności w systemie dowo-

1/ St. Popławski. Towarzysze frontowych dróg. MON-1978 s.377 ;
M. Kaseja. Razem ze Świerczewskim. MON-1968.s.140

2/ CAW-III-5-15

dzenia Frontów /po rozwinięciu SD armii w nowych rejonach miały one dołączyć do nich/. Do nowego rejonu rozwinięcia stanowisk dowodzenia wysłane zostały grupy rekonesansowe z przedstawicielami jednostek zabezpieczenia i łączności. W ślad za nimi wysłane zostały grupy operacyjne sztabów przeznaczone do rozwinięcia SD w nowych rejonach i kontynuowania prac w zakresie opracowania planu operacji /1 A - od 9.4.45r. , 2 A - od 7.4.45r./.

Pozostałe siły i środki dowództw armii przegrupowywały się razem z wojskami. Z chwilą rozpoczęcia marszu dowódcy armii uruchomili system kontroli wojsk mający na celu wykrywanie i uchwycenie wszelkich przejawów niezdyscyplinowania oraz naruszenia zasad maskowania. Kontrola prowadzona była przez stałych przedstawicieli dowódców armii przy sztabach związków taktycznych i do-razne grupy kontrolne wyznaczane ze składu dowództw armii /w ich składzie występowały również dowódcy armii/. Okazało się, że systematyczne kontrolowanie przebiegu marszu było przedsięwzięciem słusznym i pożytecznym, ponieważ przypadków naruszenia zarządzeń i dyscypliny było bardzo dużo /włącznie z błądzeniem całych kolumn - np. 7 DP w nocy z 5 na 6.4.45r./.. Stwierdzano również słabe działanie pododdziałów rozpoznawczych i regulacji ruchu.

Kierowanie maszerującymi wojskami realizowane było poprzez aktywne działanie oficerów łącznikowych i przedstawicieli dowódców armii. Oficerowie ci, wyposażeni w ruchome środki łączności przekazywali pisemne zadania, wyjaśniali położenie operacyjne, pomagali dowódcom jednostek w pracach planistyczno-organizacyjnych i meldowali dowódcom armii wnioski oraz spostrzeżenia w zakresie sytuacji w wojskach.

Reasumując działalność dowództw 1 i 2 armii WP w okresie planowania i kierowania przegrupowaniem wojsk, trzeba stwierdzić, że była ona sprawna i efektywna. W jej wyniku na czas zaplanowano, uruchomiono i zrealizowano przegrupowanie wojsk do nowych rejonów /w 1 A - do 13.4.45r. , w 2 A - do 9.4.45r./.. Należy podkreślić, że równoległe z tym była prowadzona działalność mająca na celu ostateczne opracowanie planów operacji zaczepnych obu armii.

Wojna 1939-1945
Archiwum

6. Operacja berlińska 1 i 2 armii WP /16.4-8.5.1945r./

Myślą przewodnią planu operacji berlińskiej było wykonanie siłami trzech Frontów /1,2 FB, 1 FU/ kilku uderzeń na szerokim froncie /Szczecin Dąbie - Pieńsk/, rozcięcie berlińskiego zgrupowania nieprzyjaciela na części, okrążenie i zniszczenie każdej z nich oddzielnie.

Obie nasze armie - 1 i 2 armia WP - wykonywały podobne zadania: osłonę zewnętrznych skrzydeł głównego zgrupowania uderzeniowego /1 armia WP - 1 FB; 2 armia WP - 1 FU/. Podobne były również przedsięwzięcia podejmowane przez obie armie i zbliżone terminy ich realizacji. Ogólnie można ustalić jeden wspólny harmonogram tych przedsięwzięć /różniący się tylko niektórymi terminami/, którego głównymi elementami było: przegrupowanie do rejonów działań, luzowanie oddziałów radzieckich, organizacja działań i wreszcie same działania zaczepne.

Równoległe z przegrupowaniem dowództwa obu armii prowadziły prace związane z planowaniem operacji zaczepnych. Niektóre wnioski z tych prac były powodem korekt wnoszonych do planu przegrupowania i rozmieszczenia wojsk w rejonach wyjściowych. Jak z tego widać, proces przegrupowania armii był ściśle związany z planowaniem dalszych działań bojowych. Dlatego też, dla zachowania całości obrazu /w tym wzajemnych powiązań/, działania dowództw i wojsk obu armii przedstawiam następująco:

1 armia WP

2 armia WP

2.4.45r.

- otrzymanie wstępnych wytycznych sztabu 1 FU do planowania działań;

4.4.45r.

- otrzymanie dyrektywy dowódcy 1 FU nr 150/op.^{1/}
- wydanie zarządzeń przygotowawczych do wojsk;
- 12.00 wydanie rozkazu nr 2;
- 22.00 wydanie rozkazu kwatermistrzowskiego;
- wyjście wojsk na drogi marszu /wieczorem/;

1/ K.Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.273

5.4.1945r.

- telefoniczna informacja szefa sztabu 1 FB o udziale armii w operacji berlińskiej^{1/};
- udział dowódcy armii w odprawie na SD 1 FB /zapoznanie z zadaniem armii/^{2/};
- otrzymanie zarządzenia szefa sztabu Frontu w sprawie zmiany rejonu ześrodkowania /7 DP, 1 KPanc, 2 DA/^{3/};
- opracowanie zarządzenia szefa sztabu armii w sprawie zmiany rejonu ześrodkowania;
- uruchomienie grup kontrolnych;
- wysłanie grupy rekonesansowej i GO sztabu armii do m.Nowiny.

6.4.1945r.

- otrzymanie zarządzenia szefa sztabu Frontu w sprawie przegrupowania;
- podjęcie decyzji do przegrupowania;
- opracowanie planu przegrupowania;
- wydanie zarządzeń wstępnych.
- rozwinięcie SD armii w m. Nowiny^{4/};

7.4.1945r.

- opracowanie rozkazu dowódcy armii nr 00107/op. do przegrupowania;
- przejęcie odcinków obrony przez 4 DP i 1 BKaw /noc/^{5/};
- wyjście sił głównych armii na drogi marszu /wieczorem/^{6/};
- rekonesans rejonów ześrodkowania i wstępne opracowanie planu luzowania jednostek radzieckich;

1/ St.Popławski. Towarzysze frontowych dróg. MON-1967 s.376
2/ Tamże s.377
3/ K.Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.274
4/ Tamże s.285
5/ Z.Stąpor. Berlin 1945. MON-1980 s.53
6/ Tamże s.54

8.4.1945r.

- uruchomienie grup kontrolnych;
- otrzymanie dyrektywy dowódcy 1 FU nr 211/op. do działań zaczepnych^{1/};
- analiza zadania i ocena położenia;
- ustalenie przebiegu luzowania na SD 13 A w m.Trzebiel /dowódca i szef sztabu armii/;

9.4.1945r.

- rekonesans podstaw wyjściowych w rejonie obrony 77KP /47 A/;
- odprawa w m.Nowiny /dowódcy ZT, szefowie sztabów, szefowie saperów, dowódcy luzowanych jednostek radzieckich^{2/};
- wstępne opracowanie koncepcji wykorzystania przyczółka lewego sąsiada /5 A/;
- wyjazd dowódców ZT do luzowanych jednostek radzieckich^{3/};
- odprawy w ZT na temat luzowania;
- 12.00 opracowanie rozkazu dowódcy armii nr 8/op. w sprawie luzowania;
- wysłanie wyciągów z rozkazu do wojsk;
- 11.00 opracowanie rozkazu dowódcy artylerii armii^{4/};
- opracowanie rozkazu kwatermistrzowskiego nr 46;
- zakończenie przegrupowania;

10.4.1945r.

- udział dowódcy armii w odprawie z dowódcą 1 FB na SD 47 A;
- 10.00 rekonesans w ZT z udziałem oficerów luzowanych oddziałów radzieckich;
- udokładnienie zadań;
- opracowanie rozkazów dowódców ZT do luzowania;
- zapowiedź dyrektywy dowódcy Frontu nr 00541/op.;
- przedstawienie dowódcy Frontu koncepcji wykorzystania przyczółka;

1/ Z.Stapor. Berlin 1945. MON-1980 s.63

2/ K.Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.268

3/ Tamże s.288

4/ CAW-III-5-287 s.46

11.4.1945r.

- wyjście 4 DP i 1 BKaw. na drogi marszu /wieczorem/;
- 15.00 zawiadomienie dowódców ZT o odprawie w dniu 12.4.1945r.;
- zakończenie luzowania jednostek radzieckich /do świtu/1/;
- 8.00 gotowość artylerii do działań obronnych;
- przeniesienie sztabu artylerii armii do m.Jagodzin;
- zorganizowanie WSD armii;
- zorganizowanie PO artylerii;
- przygotowanie odprawy w m.Jagodzin;

12.4.1945r.

- otrzymanie dyrektywy dowódcy Frontu nr 00541/op. do działań zaczepnych;
- ogłoszenie decyzji przez dowódcę armii w m.Narost;2/
- postawienie zadań dowódcom podległych jednostek /odprawa w m.Narost z udziałem dowódcy 1 FB/;
- opracowanie planu operacji;
- 9.00 przeniesienie SD armii z Gryfic do m.Narost;
- opracowanie decyzji dowódcy armii3/;
- odprawa w m.Jagodzin /omówienie zadań i organizacja współdziałania/4/;
- 21.00 rozwinięcie SD armii w m.Jagodzin;
- wizytacja przedniego skraju przez dowódcę armii;
- opracowanie planu ogni artylerii;

13.4.1945r.

- zajęcia rejonów ześrodkowania przez siły główne armii;
- rekonesans rubieży Odry przez dowódców ZT;
- luzowanie jednostek radzieckich przez 6,1 i 2 DP /noc/;
- opracowanie rozkazu dowódcy armii nr 0108/op. do działań zaczepnych5/;
- opracowanie planu operacji6/;
- 15.00 opracowanie rozkazu dowódcy armii nr 9 do działań zaczepnych;7/
- 22.00 rozpoznanie walką w 8 DP;
- wysłanie oficerów z dowództwa artylerii armii do jednostek /kontrola-pomoc/;

1/ M.Kaseja. Razem ze Świerczewskim. MON-1968 s.193
2/ Z.Stąpor. Operacja brandenburska 1 A. WPH nr 3/68 s.39
3/ K.Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.320
4/ M.Kaseja. Razem ze Świerczewskim. MON-1968 s.195
5/ Z.Stąpor. Operacja brandenburska 1 A. WPH nr 3/68 s.40
6/ K.Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.321
7/ Tamże s.322

14.4.1945r.

- 7.30 rozpoznanie walką w 1 i 3 DP;
- 12.00 zatwierdzenie planu operacji przez dowódcę Frontu;
- zatwierdzenie planu przez dowódcę Frontu;
- omówienie planu operacji z oficerami sztabu armii;
- opracowanie rozkazu kwatermistrzowskiego nr 49;
- przybycie Naczelnego Dowódcy WP;
- przegrupowanie wojsk zgodnie z planem operacji zaczepnej;

15.4.1945r.

- 7.30 rozpoznanie walką w 1 DP^{1/};
- wysłanie wyciągów z rozkazu dowódcy armii do działań zaczepnych;
- 24.00 gotowość do działań;
- opracowanie planu rozpoznania na okres 16-21.4.45r.;
- wizytacja przedniego skraju przez Naczelnego Dowódcę WP;
- 12.00 rozwinięcie drugiego rzutu dowództwa armii /KSD/ w m. Ruszów;
- skierowanie GO kwatermistrzostwa armii na SD armii^{2/};
- zmiana na stanowisku szefa sztabu armii;
- rozwinięcie PO dowódcy armii;
- 24.00 gotowość do działań;

16.4.1945r.

- sprawdzenie systemu łączności;
- obsadzenie punktów obserwacyjnych przez wyznaczone zespoły;
- przyjęcie meldunków o gotowości wojsk do działań.
- sprawdzenie systemu łączności;
- obsadzenie punktów obserwacyjnych przez wyznaczone zespoły;
- przyjęcie meldunków o gotowości wojsk do działań.

1/ Z. Stąpor. Operacja brandenburska 1 A. WPH nr 3/68 s.61
2/ K. Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.348

Wydaje się, że przedstawione kalendarium jest bardzo pouczające i stanowiąc syntezę okresu przygotowawczego do operacji berlińskiej, pozwala sformułować kilka wniosków. Przede wszystkim należy podkreślić, że obie armie działały w niezwykle złożonych sytuacjach operacyjnych /wykonywane zadania, konieczność przegrupowania i luzowania, krótkie terminy/, które określiły specyficzne warunki i właściwości przygotowania operacji zaczepnych. Polegały one na jednoczesności przegrupowania, planowania i przygotowania działań zaczepnych z forsowaniem przeszkód wodnych na nowych kierunkach operacyjnych, w niezwykle napiętych terminach. Oto ich zestawienie:

- organizacja przegrupowania wojsk przez sztaby armii i pozostałe szczeble dowodzenia - 1-2 doby /1 A - 6 i 7.4.45r.; 2 A - 2 i 3.4.45r./;

- przegrupowanie sił głównych - 5 dób /1 A - 7.4.-13.4.45r.; 2 A - 4.4.-9.4.45r./;

- wstępne planowanie operacji z jednoczesnym kierowaniem przegrupowaniem wojsk - 3-4 dni /1 A - 10.4.-12.4.45r.; 2 A - 8.4.-12.4.45r./;

- przygotowanie dokumentacji operacyjnej przez sztaby armii i dowództwa /szefostwa rodzajów wojsk/ - 3 dni /13.4.-15.4.45r./;

- organizacja działań bojowych przez dowództwa związków taktycznych /samodzielných oddziałów/, łącznie z luzowaniem, rozpoznaniem walką oraz zajmowaniem podstaw wyjściowych do natarcia - 3-6 dni /1 A - 13.4-15.4.45r.; 2 A - 10.4-15.4.45r./;

- organizacja działań przez dowódców pułków - 1-2 dni /1 A - 15.4.45r.; 2 A - 14.4-15.4.45r./.

Do przedstawionej analizy czynności należy jednocześnie wprowadzić pewne wyjaśnienia, pozwalające lepiej zrozumieć tok pracy dowództw 1 i 2 armii WP w okresie bezpośrednio poprzedzającym wyjście ich wojsk na drogi marszu. Wyjaśnienia te dotyczą ustalenia rzeczywistego czasu i treści otrzymanych zadań /wstępnych wytycznych/ do organizacji przegrupowania.

Zgodnie z ówczesnymi potrzebami i możliwościami operacyjno-taktycznymi, minimalny czas potrzebny dowództwom armii na wypracowanie decyzji i praktyczne przystąpienie do ich realizacji /w tym wypadku czas od otrzymania zadania do rozpoczęcia przegrupowania/ wynosił od 28 do 36 godzin. Na ten czas składało się: 10-12 godzin na wypracowanie decyzji /łącznie z opracowaniem niezbędnych dokumentów/, 6-8 godzin na doprowadzenie zadań do szczebla kompanii, 8-12 godzin na praktyczną organizację przegrupowania /uzupełnienie i załadowanie zapasów na środki transportu, likwidacja rejonów rozmieszczenia, reorganizacja systemu żywienia, wydzielenie grup rekonesansowych, organizacja regulacji ruchu/ oraz 4-6 godzin na formowanie ugrupowania marszowego /wyprowadzenie kolumn, sprawdzenie stanów osobowych uzbrojenia i wyposażenia, wysłanie pododdziałów rozpoznawczych i ubezpieczenia, organizacja dowodzenia/.

W świetle powyższego nie można przyjmować, że praca dowództw armii nad organizacją przegrupowania rozpoczynała się dopiero w momencie otrzymania pisemnych zadań /zastrzeżenie to dotyczy głównie dowództwa 2 armii WP w Trzebnicy^{1/}. Wszystko wskazuje na to, że dowódcy armii otrzymali znacznie wcześniej ustne zadania lub wytyczne w tym zakresie /1 A - prawdopodobnie wieczorem 5.4.45r.; 2 A - 2.4.45r./ . Przemawiają za tym zarówno przedstawione kalkulacje, jak i udokumentowany przebieg wydarzeń /w tym również wspomnienia uczestników działań^{2/}.

Również podejmowane decyzje do przegrupowania i luzowania jednostek radzieckich /ugrupowanie marszowe, podział sił i środków, przydział rejonów ześrodkowania i odcinków luzowania, organizacja dowodzenia/ oraz dalsza praktyczna działalność dowództw obu armii wskazują na to, że w ramach wspomnianych /wstępnych/ zadań do przegrupowania dowódcy Frontów przekazali im pewne elementy decyzji do działań zaczepnych /rubieżę wprowadzenia, skład zgrupowań uderzeniowych, orientacyjny termin/. Dysponowanie tymi danymi umożliwiało dowódcom armii podjęcie decyzji zapewniających bezkolizyjne przejście do kolejnego etapu działań - operacji zaczepnych.

1/ K.Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.273

2/ St.Popławski. Towarzysze frontowych dróg. MON-1967 s.376 ;
M.Kaseja. Razem ze Świerczewskim. MON-1968 s.190

O 24.00 15.4.45r. 1 i 2 armia WP osiągnęły gotowość do działań. Operacje obu armii zaplanowane zostały zgodnie z obowiązującymi wówczas zasadami sztuki wojennej. Zarówno plany operacji armii jak i decyzje podległych dowódców związków taktycznych odpowiadały ogólnemu zamiarowi operacji berlińskiej.

Systemy dowodzenia obu armii na czas działań zorganizowano podobnie. Dowództwa armii podzielono na dwie części: pierwsza z nich rozwijała główne stanowisko dowodzenia armii, a druga - tak zwany drugi rzut dowództwa armii /KSD/. Jednocześnie przewidywano wydzielenie innych punktów dowodzenia /PO, PPO, WSD, GO/ - załączniki nr 34,36,37.

Do zabezpieczenia łączności w polowych systemach dowodzenia zamierzano wykorzystać wszystkie posiadane siły i środki. Łączność przewodową zaplanowano w oparciu o osie /główne i pomocnicze/ i kierunki łączności do podległych związków taktycznych /rozbudowywane w ślad za ich przesunięciem/. Łączność radiową zorganizowano natomiast w sieciach dowodzenia i współdziałania /załącznik nr 30/.

Ważną rolę w ramach rozwijanych systemów łączności przewidywano dla środków ruchomych /samoloty PO-2, samochody osobowo-terenowe, motocykle/ - załącznik nr 31. Dla ich potrzeb zorganizowano składnice meldunkowe przy stanowiskach dowodzenia, drugich rzutach dowództw armii oraz wysuniętych stanowiskach dowodzenia /grupach operacyjnych dowódców armii/.

Wymienione systemy łączności były dostosowane do każdego rodzaju działań bojowych i ewentualnych zmian na polu walki. Były one odpowiednio sprzężone z systemami łączności Frontów /załącznik nr 53 i 55/. Ponadto dowódcy armii mieli zapewnioną bezpośrednią łączność z Naczelnym Dowództwem WP rozmieszczonym we Włochach pod Warszawą /łączność tą zabezpieczał 298 i 290 batalion łączności specjalnej/.

W 1 armii WP polowy system dowodzenia armii na początku operacji obejmował następujące stanowiska /załącznik nr 31/:

- SD 1 A - od 13.4.45r. w m. Nowe Objezierze /9 km od Odry i 56 km od SD 1 FB/;

- WSD 1 A - od 14.4.45r. w m.Gozdowice /12 km od SD 1 A/^{1/};

- drugi rzut dowództwa armii /KSD/ - od 14.4.45r. w m.Narost /13 km od SD 1 A i 20 km od Odry/.

Stanowiska dowodzenia armii miały zapewnioną łączność przewodową i radiową ze stanowiskiem dowodzenia 1 FB, SD i PO ZT i sąsiadami /61 i 47 A/. Na głównym stanowisku dowodzenia armii przebywali również oficerowie łącznikowi z wszystkich związków taktycznych.

Na okres forsowania Odry i walk w taktycznej strefie obrony nieprzyjaciela, zorganizowano 13.4.45r. dwa punkty obserwacyjne dowódcy armii /na kierunkach forsowania/. W dniu 14.4.45r. dowódca armii polecił, żeby na bazie PO w m.Gozdowice rozwinąć WSD armii.

W pierwszym etapie operacji /16.4.-19.4.45r./ wojska 1 armii WP sforsowały Odrę i przełamały obronę nieprzyjaciela w jej międzyrzeczu. Dowódca armii od początku operacji do 21.4.45r. kierował działaniami bojowymi z PO, WSD lub SD. W trakcie zmiany punktów dowodzenia dowódcy armii towarzyszyła stała grupa operacyjna z niezbędnymi dokumentami operacyjnymi /plan działań, mapy robocze, dokumenty tajnego dowodzenia/. W okresie przełamywania taktycznej strefy obrony nieprzyjaciela system ten nie wymagał zmian, gdyż tempo działań nie było zbyt duże.

W okresie przygotowawczym i w pierwszych dniach operacji /do 18.4.45r./ dowódca 1 armii WP bezpośrednio kierował działaniami 4 MDL /przez oddział lotniczy oraz GO dywizji - załącznik nr 21/. W dniu 18.4.45r. na SD 1A przybyła grupa operacyjna Dowódcy Lotnictwa WP, która przejęła kierownictwo nad działaniami 4 MDL.

Dowodzenie na szczeblu armii było w tym okresie elastyczne i ciągłe /sprawnie dokonano nowego podziału sił i środków, wcześniej wprowadzono do pierwszego rzutu 6 DP, umiejętnie wykorzystywano lotnictwo do prowadzenia rozpoznania, sprawnie doko-

-----
1/ A.Szwarc. Organizacja łączności 1 A w operacji berlińskiej.

nano manewru SD/. Zadania na kolejne dni działań opracowywano w sztabie armii pod koniec dnia i natychmiast przekazywano je do wykonawców^{1/}.

18.4.45r. WSD armii z Gozdowic przeniesiono do m. NEU LIETZEGÖRICKE, a 19.4.45r. zorganizowano PO dowódcy armii w m. Wriezen /na kierunku 3 i 4 DP/^{2/}.

W drugim etapie operacji /20.4-24.4.45r./ wojska 1 armii WP dołamały drugi pas obrony nieprzyjaciela nad Starą Odrą i przeszły do pościgu. W związku z pomyślnym przebiegiem działań i dość znacznym oddaleniem się wojsk od SD armii /ponad 10 km/ - dowódca armii postanowił wydzielić grupę operacyjną ze składu SD armii. Miała ona kierować przebiegiem działań, przesuując się za dywizjami pierwszego rzutu armii. W składzie grupy przewidywano: dowódcę armii /okresowo/, zastępcę ds liniowych, dowódcę artylerii, szefa saperów i niewielką grupę oficerów sztabu armii. Ponadto zabezpieczono ją w niezbędne środki łączności i ochrony.

Grupa operacyjna miała rozwinąć punkt dowodzenia w m. Grünthal i rozpocząć czynną działalność od 10.00 22.4.45r. Nie ulega wątpliwości, że wydzielona grupa operacyjna usprawniła dowodzenie na szczeblu armii, przybliżając dowódcę do walczących wojsk.

Po rozpoczęciu działań bojowych przez 1 MKL /od 24.4.45r./, z jego dowództwa wydzielona została grupa operacyjna, która rozmieściła się w pobliżu SD armii. Jednocześnie przy wspomnianej GO dowódcy armii /a raczej zastępcy ds liniowych/, rozmieszczono WSD 1 MKL /załącznik nr 43/.

SD 1 A od 10.00 21.4.45r. czynne było w m. Sonnenburg, a GO od 6.00 23.4.45r. w m. Schönwalde; następnie GO o 10.00 24.4.45r. przeniesiono do m. Martwitz.

W trzecim etapie operacji /25.4-26.4.45r./ wojska 1 armii WP prowadziły działania na zewnętrznym froncie okrążenia Berlina i odpierały przeciwuderzenie wojsk nieprzyjaciela /GA Steinera/. W myśl decyzji dowódcy armii z 23.4.45r. armia przeszła do obrony bez zmiany ugrupowania operacyjnego /szerokość

1/ Z. Stąpor. Bitwa o Berlin. MON-1973 s.189

2/ A. Szwarz. Organizacja łączności 1 A w operacji berlińskiej. PŁ nr 1/65 s.59

pasa działań - 45 km/. Cały wysiłek dowództwa armii skierowany został na umocnienie zajmowanych pozycji. Jednocześnie rozpoczęto prace mające na celu przybliżenie tyłów armii, uzupełnienie zapasów i oczyszczenie rejonu rozmieszczenia z rozbitych grup nieprzyjaciela.

Po wyjściu przeciwuderzenia /godziny popołudniowe 25.4.45r./ dowództwo armii skierowało główny wysiłek na jego odparcie. Reakcje dowódcy armii na powstałe sytuacje były szybkie i zdecydowane. W rezultacie tych działań zadanie postawione przed armią zostało wykonane pomyślnie.

SD 1 armii WP funkcjonowało w tym czasie w m. Birkenwerder.

W czwartym etapie operacji /27.4-6.5.45r./ wojska 1 armii WP wznowiły działania na kierunku Łaby. Na podstawie zadania otrzymanego w nocy z 26 na 27.4.45r. dowódca armii podjął decyzję, którą przed południem 27.4.45r. sztab armii przekazał dowódcom związków taktycznych w formie pisemnych rozkazów bojowych.

Decyzja ta była przykładem nieszablonowego rozwiązywania problemów operacyjno-taktycznych. Zgodnie z tą decyzją dywizje piechoty miały rozwijać działania etapowo, w ślad za silnymi oddziałami wydzielonymi /wzmocnione pułki piechoty z każdej DP/. Rozwiązanie to świadczyło między innymi o wyciągnięciu właściwych wniosków z oceny terenu w pasie działania armii /teren uniemożliwiał bowiem jednoczesne działanie całości sił ZT/.

Dowodzenie było w tym czasie dostosowywane do sytuacji i ugrupowania operacyjnego armii. Praktycznie było ono oparte na aktywnym działaniu oficerów łącznikowych. Przewozili oni zadania i zbierali dane o aktualnym położeniu wojsk.

Stanowiska dowodzenia armii w tym etapie przemieszczane były następująco:

- SD 1 A - 27.4.45r. - m. Birkerwerder;
- 1.5.45r. - m. Paaren;
- 2.5.45r. - od 22.00 m. Friesack;
- 4.5.45r. - m. Rhinow;

- GO 1 A - 1.5.45r. - m.Lobeofsund;
- 2.5.45r. - od 22.00 m.Stölln;
- 4.5.45r. - m.Rhinow.

Operacyjne i terenowe warunki, w jakich działała 1 armia WP wymagały niewątpliwie dużych umiejętności dowódczych i sztabowych oraz niezwyklej ofiarności żołnierzy. To, że armia sprostała tym zadaniom, było najlepszym dowodem jej zdolności bojowej i możliwości wykonania skomplikowanych zadań operacyjnych.

Polowy system dowodzenia armii, zorganizowany przed operacją i doskonalony w toku jej trwania, zdał bojowy egzamin, zapewniał on terminowe podejmowanie decyzji, przekazywanie zadań i zbieranie danych o położeniu wojsk.

Jednocześnie trzeba podkreślić, że występowały w nim nadal pewne elementy obniżające jego ogólną sprawność. Należały do nich między innymi: systemy łączności /szczególnie radiowej/ i armijny system rozpoznania^{1/}. W systemach łączności najpewniejszym środkiem były środki ruchome i okresowo łączność przewodowa /przy niskim tempie działań/, natomiast w łączności radiowej występowały częste przerwy i zakłócenia^{2/}.

W 2 armii WP polowy system dowodzenia armii na początku operacji obejmował następujące stanowiska dowodzenia /załącznik nr 29/:

- SD 2 A - od 21.00 12.4.45r. w m.Jagodzin /13 km od Nysy i 16 km od SD 1 FU/;
- WSD 2 A - na kierunku Rothenburga /4 km od Nysy/;
- drugi rzut dowództwa armii /KSD/ - od 12.00 15.4.45r. w m.Ruszków /5 km od SD armii i 14 km od Nysy/.

SD 2 A /rozmessezone w kilkunastu budynkach mieszkalnych/ miało zapewnioną łączność przewodową, radiową i środkami ruchomymi ze SD 1 FU /Iłowa/, SD i PO związków taktycznych oraz sąsiednimi armiami /5 A i 52 A/. Głównym elementem stanowiska do-

1/ CAW-III-4-80

2/ Z.Stapor. Bitwa o Berlin. MON-1973 s.216

A.Szwarc. Organizacja łączności w operacji berlińskiej.

PŁ nr 1/65 s.54

wodzenia, składająca się z podstawowych komórek sztabu armii i dowództw /szefostw rodzajów wojsk/. Przebywali tu również oficerowie łącznikowi z wszystkich związków taktycznych.

W celu usprawnienia dowodzenia tyłami 15.4.45r. została zorganizowana i skierowana na SD 2 A grupa operacyjna kwatermistrzostwa, której zadaniem było przekazywanie aktualnych wiadomości o sytuacji na polu walki oraz decyzji dowódcy armii, z drugiej zaś strony zadaniem grupy było informowanie sztabu armii o stanie zabezpieczenia materiałowego wojsk.

Główny PO dowódcy armii zorganizowany został w lesie 2 km na wschód od Rothenburga. Oprócz tego zorganizowano jeszcze dwa PPO: prawy - na skraju lasu naprzeciw Rothenburga /do obserwacji rejonu miasta, 9 DP i lewego skrzydła 7 DP/ i lewy - w rejonie folwarku Wysokie /do obserwacji 8 DP/. Oba PO znajdowały się поблизу punktów obserwacyjnych dowódców 8 i 9 DP.

Na głównym PO przy dowódcy armii przebywali /w momencie rozpoczęcia operacji/: dowódca artylerii, dowódca wojsk pancernych i zmotoryzowanych, szef saperów, szef łączności, zespół oficerów sztabu armii i przedstawiciele lotnictwa wsparcia. Natomiast na pozostałych PO mieli przebywać wyznaczeni oficerowie sztabu armii z obserwatorami. Ponadto w skład punktów obserwacyjnych wchodziły wydzielone siły i środki pododdziałów zabezpieczenia.

Rozwinięte na PO środki łączności /aparaty telefoniczne, i urządzenia wynośne radiostacji/ zapewniały - poprzez węzeł łączności SD armii - uzyskanie połączenia /wejście do sieci radiowych/ z wszystkimi abonentami interesującymi dowództwo armii.^{1/}

W pierwszym etapie operacji /16.4.-19.4.45r./ wojska 2 armii WP przełamały obronę nieprzyjaciela i rozpoczęły walki w głębi operacyjnej. System dowodzenia armii funkcjonował w tym czasie dobrze. Jego organizację /rozmieszczenie SD/ i metody pracy elastycznie dostosowywano do wytworzonej sytuacji bojowej. Na przykład już w pierwszym dniu działań /natychmiast po uzyskaniu powodzenia na głównym kierunku uderzenia/ dowódca armii

-----
1/ K.Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.355

armii wraz z grupą operacyjną /dotychczasowa obsada PO wzmocniona środkami łączności/ przeprowadził się przez Nysę i rozwinął punkt dowodzenia w m.Geheege /3 km od walczących wojsk/. SD 2 A pozostało w m.Jagodzin /18 km od GO/, a jego przesunięcia do m.Geheege dokonano dopiero 18.4.45r.

19.4.45r. dowódca armii z grupą operacyjną przeniósł się do m.Dauben.

Rozkazy do wojsk i meldunki od nich przekazywane były sprawnie i terminowo. Praca grupy operacyjnej polegała na zbieraniu meldunków, nanoszeniu sytuacji na mapy robocze, meldowaniu sytuacji dowódcy armii i przekazywaniu zadań /o decyzjach podjętych przez dowódcę armii informowano natychmiast szefa sztabu armii na SD/.

Rozpoczęta w ten sposób przez dowódcę armii praktyka dowodzenia działaniami głównego zgrupowania przy pomocy grupy operacyjnej, była kontynuowana w dalszych działaniach. Z reguły każde kolejne przesunięcie SD armii poprzedzane było wcześniejszym wyjściem grupy operacyjnej do nowego rejonu /lub na kierunek szczególnego zagrożenia/.

W drugim etapie operacji /20.4-22.4.45r./ wojska 2 armii WP prowadziły działania pościgowe w głębi operacyjnej. Warunki działania armii w tym etapie znacznie się skomplikowały. W nocy z 19.4. na 20.4.45r. dowódca armii otrzymał zadanie nakazujące rozwinięcie działań zaczepnych całością sił w kierunku Drezna /pomimo istnienia trudnej sytuacji na lewym skrzydle armii/. Dowódca armii realizując to zadanie zdecydował wznowić energiczne działania zaczepne większością posiadanych sił.

Przez pierwsze dwa dni działań tego etapu dowództwo armii ściśle realizowało rozkazy dowódcy 1 FU. Rola naszego dowództwa sprowadzała się do uściślenia zadań dla podległych wojsk i zabezpieczania ich wykonania. Zdarzały się wtedy również wypadki bezpośredniego wydawania rozkazów naszym jednostkom przez przedstawicieli dowódcy Frontu /w wypadku odcięcia ich od sił głównych i utracenia łączności/.^{1/} Według samodzielnych decyzji dowódcy armii wojska prowadziły działania tylko 22.4.45r.,

1/ Między innymi szef zarządu operacyjnego 1 FU przebywał w tym czasie jedną dobę w 2 A i "zaprowadził porządek na miejscu". I.Koniew. Czterdziesty piąty. MON-1968 s.139

co spowodowane było brakiem rozkazów dowódcy Frontu /całkowity brak łączności/.

SD 2 A /lub GO/ znajdowało się zawsze tam, gdzie walczyły siły główne i skąd można było najłatwiej objąć wszystkie wojska /21.00 19.4.45r. - 10.00 21.4.45r. w m.Dauban, następnie przeniesione do m.Gross Dubrau; 22.4.45r. SD przeniesiono do m.Kleinwelka/.

Występujące przerwy w łączności były spowodowane dużym tempem działań i szybkimi zmianami w ugrupowaniu armii /pododdziały liniowe nie nadążały z rozbudową łączności przewodowej/ oraz znacznymi odległościami między stanowiskami dowodzenia^{1/}.

W tej sytuacji dowództwo armii musiało w szerokim zakresie korzystać z oficerów łącznikowych /lub przedstawicieli dowódcy armii/ i ruchomych środków łączności. Rozkazy /zarządzenia/ bojowe w tym okresie miały uproszczoną formę - były to najczęściej krótkie i odręcznie pisane zadania /wydawane przez dowódcę armii lub szefa sztabu/.

W trzecim etapie operacji /23.4-27.4.45r./ wojska 2 armii WP odpierały przeciwuderzenia zgrupowania zgorzeleckiego nieprzyjaciela. Warunki działania wojsk armii były w tym czasie nadal bardzo trudne. Często musiano działać bez dokładnego rozeznania w położeniu i możliwościach nieprzyjaciela. Etap ten był wypełniony ciężkimi walkami z przeciwuderzającym zgrupowaniem GA "Mitte" /była to tzw.bitwa pod Budziszynem/.

Dowództwo armii wykazywało w tym czasie dużą inicjatywę i pomysłowość. Bitwa budziszynska dostarczyła wielu przykładów elastycznego dowodzenia przez dowódcę armii i twórczego rozwiązywania nakreślonych przez sztab Frontu zadań operacyjno-taktycznych.

W szczególnie trudnych sytuacjach dowódca armii stosował daleko idącą centralizację dowodzenia na szczeblu armii. W ramach tego dowódcy rodzajów wojsk musieli uzyskiwać jego zgodę na każdą zmianę pozycji obronnych i stanowisk ogniowych pojedynczych pododdziałów. Daleko też była posunięta ingerencja dowódcy armii w dowodzenie dywizji piechoty. Jednocześnie rozkazy

-----
1/ K.Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.465

dowódcy armii były niezwykle proste i zrozumiałe dla wszystkich wykonawców /załącznik nr 23/.

W omawianym okresie miały również miejsce wypadki bezpośredniego kierowania przez dowódcę armii walką pododdziałów liniowych /głównie w przypadku bezpośredniego zagrożenia SD armii lub w sytuacjach poważnych kryzysów taktycznych/.

SD 2 armii WP 23.4.45r. było rozwinięte w m.Kleinwelce, od 24.4. do 25.4.45r. w m.Neudorf, a od 26.4.45r. do końca operacji w m.Wartha.

W czwartym etapie operacji /28.4-4.5.45r./ wojska 2 armii WP przeszły do obrony. W tym okresie następowało stopniowe krzepnięcie obrony. Stwarzało to coraz lepsze warunki do uporządkowania i doskonalenia dowodzenia, w tym do rozwinięcia systemów łączności. Wszystkie przedsięwzięcia podejmowane w tym czasie przez dowództwo armii miały cechy charakterystyczne dla działań obronnych.

Doceniając inicjatywy dowództwa 2 armii WP zmierzające do zapewnienia ciągłości kierowania podległymi wojskami /w tym niezwykle odważę dowódcy armii i jego konsekwentne działanie/ i pełnego wykonania zadań, należy jednak widzieć wszystkie negatywne zjawiska towarzyszące temu procesowi. Do najważniejszych z nich - moim zdaniem - zaliczyć należy:

- niezrozumiałą bierność sztabu armii /oddziału rozpoznawczego/ w zakresie zdobywania danych o położeniu i możliwościach nieprzyjaciela - szczególnie występowało to w toku operacji /brak armijnych organów rozpoznawczych i stałej współpracy w tym zakresie z sąsiadami i sztabem Frontu/;

- przypadki utraty możliwości oddziaływania dowódcy armii na całość podległych mu wojsk i związane z tym angażowanie się w rozwiązywanie pojedynczych epizodów bojowych;

- brak współdziałania z sąsiednimi armiami radzieckimi^{1/};

- ogólnie dość słaba praca systemów łączności /szczególnie radiowej/.

1/ K.Kaczmarek, Druga armia WP. MON-1978 s.385

Powyższe niedowładz miały różne źródła - w części zależne od dowództwa armii /niepełne wykorzystanie jego możliwości, niedocenywanie działalności rozpoznawczej, okresowo zbyt duża centralizacja decyzji/ i w części niezależne od niego /słaba organizacja dowodzenia na szczeblu Frontu, brak zainteresowania lewym skrzydłem Frontu, niedostateczna działalność systemu rozpoznawczego Frontu/.

Przykładem świadczącym o niedostatecznym działaniu systemu rozpoznawczego Frontu było dopuszczenie do niespodziewanego uderzenia silnego zgrupowania nieprzyjaciela w lewe skrzydło 2 armii WP. Jest dla mnie sprawą zupełnie niezrozumiałą jak można było dopuścić do tego wydarzenia, mając w dyspozycji takie środki jak: lotnictwo rozpoznawcze, wywiad agenturalny, pododdziały rozpoznawcze związków taktycznych i związków operacyjnych /w tym Frontu/^{1/}.

Sprawne działanie systemów łączności zależało głównie od charakteru działań bojowych. W miarę zwiększania się ich tempa, rosły trudności w rozbudowie osi i kierunków przewodowych, a zwiększanie się odległości między SD powodowało przerwy w łączności radiowej. Sytuacje takie miały miejsce w trzech pierwszych etapach operacji, ale szczególnie uciążliwe były w drugim i trzecim etapie^{2/}.

W tych warunkach szczególną rolę odgrywały ruchome środki łączności i oficerowie łącznikowi. Dostarczali oni rozkazy do wykonawców, wyjaśniali położenie operacyjne, pomagali w podejmowaniu decyzji i meldowali dowódcy armii aktualne położenie i potrzeby wojsk.

1/ K.Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978 s.397

2/ Przykładowe przerwy w pracy środków łączności:

- 21-22.4.45r. - całkowita utrata łączności między SD 2 A a SD 1 FU;
  - przerwy w łączności z 1 KPanc, 5 i 7 DP, 16 BPanc, II rzutem dtwa 2 A i 9 DP /z tą ostatnią od 19.00 do 24.00 20.4.45r. i od 1.00 do 13.00 21.4.45r./;
- 17.4.45r. - brak łączności z 7 DP /18.00-24.00/, z 8 DP /6.00-9.00/, z 9 DP /19.00-24.00/, brak łączności z 1 KPanc trwał całą noc; nie odpowiadały radiostacje sąsiednich armii.

Podsumowując działania 1 i 2 armii WP w okresie przygotowawczym i w czasie operacji berlińskiej można ocenić, że zawierają one pouczający materiał w zakresie planowania i przegrupowania armii ogólnowojskowych na dużą odległość i na nowy kierunek operacyjny z jednoczesnym planowaniem oraz przygotowaniem armijnej operacji zaczepnej połączonej z forsowaniem przeszkody wodnej.

W ramach tych działań szczególnie cenne są doświadczenia obu armii w zakresie organizacji dowodzenia, formowania i sposobów wykonania zadań przez armie ogólnowojskowe oraz operacyjnego wykorzystania rodzajów wojsk /artylerii, lotnictwa, wojsk pancernych i zmotoryzowanych, kawalerii i wojsk inżynierskich/.

Nie oznacza to jednak, że doświadczenia ostatniego wojny straciły zupełnie znaczenie. Wiele struktur organizacyjnych i metody działania przetrwały do dziś, były one ulepszone, uaktualnione i w wielu wypadkach stały nadal dobrą podstawą do rozwiązywania nowych zadań w takim zakresie, w jakim nie odpowiadałyby już warunkom i potrzebom.

Dotychczasowe doświadczenia dowodzenia w 1 i 2 armii WP, zawarte w niniejszym opracowaniu, są znacząco różniące się. Wydaje się, że miały one duży wpływ na charakter tych opracowań, metody i zakres prowadzonych badań i przygotowania fachowe /specjalność wojskowa/ autorów.

Prowadzone przez siebie badania i przemyślenia w tym zakresie zastrzeżenie uwagi w hipotetycznej. Generalnie można stwierdzić, że polowe doświadczenia 1 i 2 armii WP zapożyczone przez inżynierów i dowódców wojsk ogólnowojskowych miały skuteczną rolę w wykonaniu zadań bojowych. Charakterystyczne jest jednak znaczenie doświadczeń, które miały duży wpływ na sprawność dowodzenia, organizację działań i ich efekty.

ROZDZIAŁ IV. UOGÓLNIENIA I WNIOSKI

Ludowe Wojsko Polskie wniosło znaczący wkład w działania Armii Radzieckiej, które rozstrzygnęły na froncie wschodnio-europejskim wynik wojny z Niemcami. 1 i 2 armia WP z powodzeniem wykonały wszystkie powierzone im zadania operacyjne, prowadzone w różnych warunkach operacyjnych, terenowych i klimatycznych. Było to świadectwem waleczności żołnierzy i sprawności działania polowych systemów dowodzenia jako całości.

Ukształtowane i sprawdzone w okresie drugiej wojny światowej systemy dowodzenia szczebla operacyjnego Armii Radzieckiej - w tym oparte na nich systemy dowodzenia armii ogólnowojskowych Wojska Polskiego - należą już do historii sztuki wojennej. W okresie powojennym zmieniło się znaczenie poszczególnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk, powstały nowe rodzaje sił zbrojnych, nastąpił również burzliwy rozwój techniki bojowej. Czynniki te miały decydujący wpływ na kształt współczesnych systemów dowodzenia.

Nie oznacza to jednak, że doświadczenia ostatniej wojny straciły zupełnie znaczenie. Niektóre struktury organizacyjne i metody działania przetrwały do dziś, były one uporządkowane, doskonalone i w wielu wypadkach stanowią nadal dobre rozwiązanie. Inne wymagały zmian w takim stopniu i zakresie, w jakim nie odpowiadały współczesnym warunkom i potrzebom.

Dotychczasowe opinie o poziomie dowodzenia w 1 i 2 armii WP, zawarte w szeregu opracowań, są znacznie zróżnicowane. Wydaje się, że miał na nie duży wpływ charakter tych opracowań, metody i zakres prowadzonych badań oraz przygotowanie fachowe /specjalność wojskowa/ autorów.

Prowadzone przeze mnie badania potwierdziły wszystkie zastrzeżenia ujęte w hipotezie roboczej. Generalnie można stwierdzić, że polowe systemy dowodzenia 1 i 2 armii WP zapewniały skuteczne kierowanie wojskami i wykonanie zadań bojowych. Charakteryzowało je jednak szereg niedowładów, które miały duży wpływ na sprawność dowodzenia, organizację działań i ich efekty.

Sprawności funkcjonalnej omawianych systemów sprzyjały takie okoliczności jak: możliwość korzystania z bogatych doświadczeń Armii Radzieckiej /w tym z regulaminów, instrukcji i podręczników/^{1/}, obsadzenie kierowniczych stanowisk przez doświadczonych generałów i oficerów radzieckich, wykorzystanie najnowszych etatów radzieckich, uproszczone struktury organizacyjne armii /bez szczebla KP/, wystarczający procent ukompletowania dowództw oraz wyposażenie ich w niezbędne jednostki zabezpieczenia.

Wymienione okoliczności wywarły niewątpliwie korzystny wpływ na poziom dowodzenia, ale nie wyeliminowały takich negatywnych zjawisk jak: niedostateczne działanie systemów rozpoznania /szczególnie w toku operacji zaczepnych/, zbyt powierzchowną organizację współdziałania i okresowo słabe działanie systemów łączności /głównie radiowej/^{2/}

Ustalenie wszystkich przyczyn wymienionych niedociągnięć jest zagadnieniem niezwykle trudnym i wymagałoby przeprowadzenia dodatkowych badań. Wydaje się jednak, że duży wpływ na ich powstanie miały następujące czynniki: specyfika dowodzenia na szczeblu Frontu /duży centralizm, słabe działanie systemów rozpoznania i organizacji współdziałania, słabe działanie systemów łączności i zaopatrzenia/, pewne niedoskonałości organizacyjne dowództw armii i jednostek zabezpieczenia /w tym ograniczone możliwości technicznych środków dowodzenia/ oraz niewystarczające przygotowanie części kadry do pracy na zajmowanych stanowiskach służbowych. Większość z tych czynników została omówiona w poszczególnych rozdziałach niniejszej rozprawy.

Dowodzenie wojskami na szczeblu armii realizowano ze stanowisk dowodzenia i punktów obserwacyjnych /SD, II rzut dowództwa armii, PO, PPO, w pewnych okresach również WSD/. W okresie przygotowawczym do operacji stanowiska dowodzenia armii były maksymalnie przybliżane do przedniego skraju wojsk własnych /8-15 km/, przy czym najczęściej znajdowały się one za wojskami wykonującymi zadania pomocnicze. Na głównym kierunku działania rozwijano WSD lub PO, na których z reguły przebywał do-

1/ CAW-III-367-14

2/ Bellona nr 9-10/47 s.806

wódca armii z niezbędnymi zespołami generałów i oficerów. Na SD przebywał w tym czasie szef sztabu armii z pozostałymi oficerami i środkami zabezpieczenia.

W toku operacji zaczepnych, w pierwszych 4-5 dniach, wobec stosunkowo słabego jej tempa nie zmieniano SD armii /w operacji warszawskiej SD 1 A nie zmieniano przez cały czas jej trwania/. Stan ten pozytywnie wpływał na wykorzystanie poszczególnych środków łączności, zwłaszcza przewodowej. W takich warunkach jej rozwijanie i utrzymanie ze sztabami podległych ZT nie nastręczało większych trudności.

Po przełamaniu taktycznej strefy obrony nieprzyjaciela tempo działań znacznie wzrastało /np. w operacji pomorskiej i berlińskiej dochodziło do 15-20 km na dobę, a w czasie marszu - manewru - do 30-40 km na dobę/. W tych warunkach stanowiska dowodzenia pozostawały daleko za wojskami /50-70 km/. Występowały wtedy największe trudności w utrzymaniu ciągłości dowodzenia /pododdziały łączności nie nadążały z rozwijaniem linii; radiostacje pracowały poza swoim zasięgiem/. W wypadkach tych w armiach organizowano grupy operacyjne, które przesuwano za ZT pierwszego rzutu. Znajdowali się na nich z reguły : dowódcy armii, zastępcy do spraw liniowych /w 1 A/, dowódcy artylerii armii, dowódcy wojsk pancernych i zmotoryzowanych, zespoły oficerów sztabów armii, oficerowie łącznikowi i przedstawiciele lotnictwa.

W toku działań w głębi obrony nieprzyjaciela i w pościgu, dla zapewnienia dowodzenia ZT wykonującymi oddzielne zadania wydzielano grupy operacyjne, na czele której stał z reguły zastępca dowódcy armii do spraw liniowych /w 1 A/. W jej skład wchodziło kilku oficerów sztabu armii, środki łączności i pododdział ochrony.

Charakterystycznym zjawiskiem w procesie dowodzenia 1 i 2 armii WP było szerokie wykorzystanie oficerów łącznikowych i oficerów kierunkowych /przedstawiciele dowódców armii/. Oficerowie kierunkowi byli wyznaczani ze składu sztabów armii. Byli oni obowiązani dokładnie znać zadania operacyjne i taktyczne oraz mieli prawo interpretowania i wyjaśniania decyzji dowódcy armii. Ponadto mieli oni informować dowódców armii

o działaniach i sytuacji podległych wojsk /niezależnie od regulaminowych meldunków dowódców ZT/. Dowódcy ZT natomiast delegowali na SD armii swoich oficerów łącznikowych /razem z pojazdami i osobistą ochroną/^{1/}.

Styczność osobista dowódców armii z podległymi dowódcami była w szerokim zakresie praktykowana jedynie w okresie przygotowawczym, rzadziej podczas pokonywania taktycznej strefy obrony nieprzyjaciela, a w czasie walki w głębi obrony i w pościgu - tylko w wyjątkowych wypadkach.

Do negatywnych zjawisk dotyczących struktury polowych systemów dowodzenia obu armii zaliczam:

- nadmierną rozbudowę stanowisk dowodzenia /obszar rozwinięcia, wielkość zaangażowanych sił i środków/;
- słabe przygotowanie do pracy poza stałymi zabudowaniami /brak namiotów i odpowiedniej ilości autobusów sztabowych/;
- skomplikowany proces przegrupowania stanowisk dowodzenia /załącznik nr 51/.

Wypracowanie decyzji i planowanie działań w dowództwach obu armii przebiegało w zasadzie według następującego schematu /załącznik nr 46/:

- otrzymanie ustnych zadań /wytycznych/ od dowódców Frontów /najczęściej na specjalnej odprawie/;
- wypracowanie decyzji w dowództwie armii /praca myślowa ścisłego grona generałów i oficerów/;
- opracowanie i przekazanie zarządzeń wstępnych;
- przeprowadzenie rekonosansów i dokonanie uzgodnień z sąsiadami /lub z luzowanymi wojskami/;
- opracowanie projektów podstawowych dokumentów operacyjnych /plany działań, mapy, rozkazy, zarządzenia/;
- przeprowadzenie szkolenia operacyjnego /gry lub ćwiczenia sztabowe/;

1/ CAW-III-4-6 - Zarządzenie szefa sztabu 1 armii WP nr 037/op. z 10.8.1944r.

- otrzymanie dyrektyw operacyjnych od dowódców Frontów;
- wniesienie korekt do podjętych decyzji i opracowanie dokumentów operacyjnych /plany operacji, rozkazy bojowe/;
- dopuszczenie do prac planistycznych pozostałych oficerów dowództw armii;
- przeprowadzenie rekonesansów z udziałem podległych dowódców, postawienie zadań i organizacja współdziałania /na stołach plastycznych lub mapach/;
- uruchomienie systemów rozpoznania /składanie zapotrzebowań na dodatkowe informacje ze sztabów Frontów/;
- meldowanie decyzji dowódcom Frontów /lub ich przedstawicielom/;
- wysłanie oficerów kierunkowych do ZT i wezwanie oficerów łącznikowych na stanowiska dowodzenia armii ;
- rozesłanie rozkazów bojowych i dokumentów pomocniczych do sztabów podległych ZT;
- zorganizowanie polowych systemów dowodzenia i łączności /ustalenie ich składu i rozmieszczenia w terenie/;
- sprawdzenie działania systemów łączności;
- prowadzenie kontroli i pomocy.

W toku działań bojowych stosowano uproszczony model wypracowania decyzji. Dowódcy armii podejmowali je z zasady na podstawie analizy otrzymanych zadań, ogólnego rozeznania w sytuacji i wniosków przedstawianych przez oficerów wchodzących w skład grup dowodzenia. Decyzje dowódców niezwłocznie przekazywano wykonawcom i informowano o tym dowódców Frontów /szefów sztabów Frontów/ oraz szefów sztabów armii znajdujących się na SD.

Przedsięwzięcia w zakresie zabezpieczenia działań bojowych wojsk obejmowały: rozpoznanie, obserwację, ubezpieczenie, obronę przeciwlotniczą, zabezpieczenie chemiczne, obronę przeciwpancerną i maskowanie^{1/}.

1/ Instrukcja służby polowej sztabów ACz. Moskwa-1942 s.76

Na podstawie decyzji dowódców armii i odpowiednich zarządzeń sztabów Frontów, szefowie sztabów armii wydawali swoim oficerom oraz dowódcom /szefom/ rodzajów wojsk i służb wytyczne co do różnych rodzajów zabezpieczenia, kierowali planowaniem, sprawdzali i podpisywali opracowane plany oraz przedstawiali je dowódcom do zatwierdzenia. Na podstawie tych planów przekazywano właściwym wykonawcom zadania ustne lub pisemne i organizowano kontrole ich wykonania.

Organizacja i prowadzenie rozpoznania - mimo jednoznacznych ustaleń regulaminów - było jedną z najsłabszych stron w działalności dowództw 1 i 2 armii WP. Przejawiało się to między innymi w braku stałej dążności sztabów do zdobywania wiadomości o nieprzyjacielu i ograniczaniu działalności rozpoznawczej tylko do okresu przygotowawczego. W dodatku działalność ta była bardzo płytka /obejmowano nią w zasadzie tylko przedni skraj obrony nieprzyjaciela i stanowiska ogniowe artylerii/ i obejmowała rozpoznanie wzrokowe, wypadki i rozpoznanie walką^{1/}. W tej sytuacji sztaby armii i podległe związki taktyczne dotkliwie odczuwały brak wystarczających informacji o nieprzyjacielu.

Rażącym przejawem niedoceny rozpoznania było niewłaściwe wykorzystywanie pododdziałów rozpoznawczych /np. 1 zbrozp 1 A był wykorzystywany do ochrony SD armii/^{2/}. Pewnym wyjaśnieniem tej sprawy /choć nie usprawiedliwiało to w niczym dowództw armii/ było niedocenie problematyki rozpoznawczej na szczeblu dowództw Frontów. W toku wielu operacji dowództwa te wykazały brak zainteresowania organizacją i prowadzeniem rozpoznania /mając odpowiednie siły i środki w tym zakresie/, doprowadzając w rezultacie do szeregu tragicznych sytuacji bojowych /np. działania 1 armii WP w rejonie Dębłina i Puław, walki o Wał Pomorski i Kołobrzeg, uderzenie znacznych sił niemieckich w skrzydło 2 armii WP/.

Przy ogólnie negatywnej ocenie działalności rozpoznawczej sztabów obu armii, należy równocześnie widzieć całą złożoność tej problematyki w świetle warunków charakteryzujących końcowy okres wojny. Działania bojowe prowadzone w tym okresie nabrały cech zbliżonych do współczesnych /duże tempo i głębokość działań, szybki manewr siłami i środkami, działania na oddzielnych kierunkach,

1/ CAW-III-4-80

2/ Bellona nr 8/47 s.672

starcia spotkaniowe, działania pościgowe, brak ciągłych frontów itp./, a w strukturach wojsk nieprzyjaciela stopniowo zanikały typowe formy organizacyjne /zastępowano je różnego rodzaju grupami bojowymi i improwizowanymi związkami/. Wspomniane cechy z całą wyrazistością wystąpiły w działaniach na Pomorzu i w operacji berlińskiej.

Warunki te wymagały szczególnej inwencji i nowego spojrzenia na pracę sztabowych komórek rozpoznawczych /w tym na metody analizy i oceny możliwości nieprzyjaciela przy jego nietypowej organizacji/ oraz na sposoby działania pododdziałów rozpoznawczych /potrzeba zwiększenia głębokości i ciągłości rozpoznania, wykorzystania nowych środków - w tym szczególnie lotnictwa i rozpoznania radiowego/. Niestety praktyka bojowa dowiodła, że do końca wojny nie osiągnięto w tym zakresie widocznych postępów /powyższe uwagi dotyczyły również szczebla Frontów/.

Istniejące potrzeby w zakresie zapewnienia ochrony i obrony stanowisk dowodzenia były w praktyce trudne do spełnienia z uwagi na ograniczone możliwości przeznaczonych do tego pododdziałów /kompanie ochrony dowództw armii/. Dlatego też w praktyce uciekano się do angażowania do tych celów różnych pododdziałów liniowych /brozp, bp, dapanc, BKaw/. Była to działalność uzasadniona, ale często niekorzystna dla innych dziedzin /np. dla działalności rozpoznawczej/.

Stwierdzone często przypadki wykorzystywania do obrony stanowisk dowodzenia armii pododdziałów rozpoznawczych i pancernych /np. w 1 A - 1 zbropz i 7 dapanc/ wynikały z ich dużej manewrowości i wartości bojowej. Dlatego też przy ustalaniu struktury organizacyjnej i wyposażenia współczesnych jednostek obrony i ochrony, należy mieć na uwadze odpowiednie nasycenie ich pojazdami opancerzonymi /BWP, transportery opancerzone, czołgi/, środkami przeciwpancernymi i bronią maszynową.

Pozostałe rodzaje zabezpieczenia działań bojowych organizowały sztaby armii na podstawie decyzji dowódców i przy bezpośrednim udziale odpowiedzialnych dowódców /szefów/ rodzajów wojsk i służb /np. dowódca artylerii armii odpowiadał za obserwację, obronę przeciwlotniczą i obronę przeciwpancerną; szef oddziału chemicznego - za zabezpieczenie chemiczne/. Szefowie sztabów byli osobiście odpowiedzialnymi za ochronę i obronę SD, ubezpieczenie oraz maskowanie.

Przeprowadzone przeze mnie badania wykazały duże zróżnicowanie w obciążeniu pracą poszczególnych komórek organizacyjnych dowództw armii. Brałem przy tym pod uwagę ich udział w:

- przygotowaniu elementów do decyzji;
- opracowaniu decyzji /wykonaniu dokumentów bojowych/;
- organizacji działań bojowych;
- zabezpieczeniu działań bojowych;
- praktycznej działalności oficerów kierunkowych;
- pełnieniu dyżurów operacyjnych.

Analiza powyższych czynności wykazała, że najbardziej obciążone pracą były: sztaby armii /a w nich oddziały operacyjne/, sztaby artylerii armii, oddziały łączności i oddziały wojsk inżynierskich.

Wydaje się, że powyższy wniosek ma również pełne potwierdzenie we współczesnych warunkach i powinien być brany pod uwagę przy ustalaniu obsady etatowej poszczególnych komórek organizacyjnych dowództw armii.

Sztaby armii opracowywały duże ilości różnych dokumentów bojowych i pomocniczych. Przy ich opracowaniu kierowano się zarówno odpowiednimi ustaleniami regulaminów jak i potrzebami chwili /załącznik nr 26 i 49/. Biorąc pod uwagę wykonawców /komórki organizacyjne/ można je było podzielić na następujące grupy^{1/}:

- oddziały operacyjne: rozkazy i wyciągi, zarządzenia, plany działań, meldunki, dzienniki działań bojowych, mapy robocze;
- oddziały rozpoznawcze: zarządzenia, plany rozpoznania, komunikaty, wykazy jednostek nieprzyjaciela, zeszyty ewidencji i protokoły badań jeńców;
- oddziały wyszkolenia bojowego: plany szkolenia, tłumaczenia instrukcji i regulaminów, sprawozdania, protokoły z kontroli szkolenia;
- dowództwa artylerii armii: rozkazy bojowe, zarządzenia wstępne, sprawozdania, dzienniki działań bojowych, plany ćwiczeń, meldunki o stanie jednostek artyleryjskich, komunikaty, o działalności samolotów nieprzyjaciela, zestawienia danych o nieprzyjacielu, zapotrzebowania;

1/ Opracowano na podstawie ewidencji akt zgromadzonych w CAW.

- dowództwa wojsk pancernych i zmotoryzowanych: sprawozdania z działalności dowództwa wojsk pancernych i zmotoryzowanych, rozkazy w sprawach dyscypliny w jednostkach pancernych, meldunki o stanie bojowym, dzienniki działań bojowych, protokoły z kontroli, wytyczne do szkolenia;

- oddziały inżynieryjne: zarządzenia bojowe, schematy półminowych, meldunki o stanie bojowym, meldunki o wykonaniu prac inżynieryjnych, schematy rozminowania, plany szkolenia, protokoły z kontroli;

- oddziały łączności: schematy łączności radiowej i przewodowej, meldunki o stanie bojowym, dzienniki działań bojowych, zarządzenia szefa łączności armii;

- oddziały chemiczne: plany zasłon dymnych, plany szkolenia, meldunki o stanie bojowym, meldunki bojowe, dzienniki działań bojowych;

- sztaby kwatermistrzostw armii: rozkazy i zarządzenia kwatermistrza armii, różnego rodzaju plany /zaopatrzenia, pracy kwatermistrzostwa, ewakuacji i leczenia/, schematy rozmieszczenia jednostek tyłowych, sprawozdania, meldunki o wypadkach nadzwyczajnych, plany szkolenia, plany ochrony składów, meldunki o stanie zapasów i dokumenty personalne kadry kwatermistrzostwa;

- komórki finansowe: listy płacy kadry, sprawozdania finansowe, odpisy rozkazów, sprawozdania z kontroli;

- oddziały uzupełnień: etaty, meldunki o stanie bojowym, meldunki o stratach, meldunki statystyczne, plany rozmieszczenia mogił, wykazy poległych, wykazy jednostek, sprawozdania i zarządzenia organizacyjne.

Z powyższych dokumentów na szczególną uwagę zasługują: rozkazy operacyjne, plany działań bojowych /planowe tablice boju natarcia armii/, odręczne zadania dowódców armii i mapy robocze.

Pisemne rozkazy bojowe były podstawowym sposobem przekazywania decyzji dowódców i wynikających z nich zadań wykonawcom.

Na szczeblu armii z reguły nie wydawano ogólnego rozkazu operacyjnego /było tylko kilka przypadków wydania takiego rozkazu - np. załącznik nr 20/, lecz oddzielne rozkazy /zarządzenia/ dla poszczególnych adresatów. W toku działań bojowych dowódcy armii wydawali często dodatkowe pisemne rozkazy bojowe lub odrębne zadania dla podległych dowódców /te ostatnie najczęściej występowały w 2 armii WP - załącznik nr 19 i 23/. Treść opracowanych rozkazów bojowych /lub wypisów - załącznik nr 28/ dawała pełną podstawę do pracy dowódczo-sztabowej podległych ogniw dowodzenia /w tym wypadku dywizji i samodzielnych oddziałów/^{1/}.

Plany walki, opracowywane w formie tabeli, były podstawowym dokumentem /w połączeniu z mapą/ kierowania wojskami i organizacji współdziałania /załącznik nr 40/. Wydaje się, że jedynym mankamentem tego dokumentu było mało precyzyjne określanie działalności poszczególnych jednostek lub rodzajów wojsk /w czasie i przestrzeni/. Ranga wspomnianego planu podkreślana była faktem zatwierdzania go przez dowódców i członków Rad Wojennych Frontów^{2/}.

Mapy topograficzne różnych skal /1:25 000, 1:50 000, 1:100 000, 1:200 000/ wykorzystywane były dla różnych celów. Na podstawie zachowanych dokumentów w CAW można ustalić następujące dokumenty opracowywane na mapach^{3/}:

- mapy robocze;
- mapy z sytuacją bojową /1:50 000/;
- mapy dyżurnych operacyjnych sztabów armii /1:50 000, 1:100 000/;
- mapy rozlokowania wojsk /1:50 000/;
- mapy - załączniki do planów działania /1:50 000/;
- mapy inżynierskiej rozbudowy /1:50 000/;

1/ CAW-III-5-15

CAW-III-4-6

2/ CAW-III-4-18

3/ CAW-III-4-13 - książka ewidencji map

CAW-III-5-23

- mapy przegrupowania /1:100 000/;
- plany zabezpieczenia skrzydeł /1:50 000/ - np. w 2 armii WP 12.4.45r.;
- mapy ogni artylerii /1:50 000/.

Sztaby obu armii były w zasadzie dobrze zaopatrzone w mapy i plany miast. Były to wydawnictwa Sztabu Generalnego Armii Radzieckiej unacześnione w większości wypadków w latach 1936-1937^{1/}.

W dowodzeniu wojskami 1 i 2 armii WP dążono do kompleksowego wykorzystania wszystkich posiadanych sił i środków /przewodowych, radiowych i ruchomych/. Zakres i efekty praktycznego ich wykorzystania zależały od wielu czynników, a w tym od: rodzaju działań bojowych, warunków terenowych, możliwości i sprawności technicznej sprzętu oraz wyszkolenia obsługi^{2/}.

Podstawowym środkiem dowodzenia była łączność przewodowa. Była ona najpełniej wykorzystywana w obronie, w rejonach wyjściowych do działań zaczepnych i podczas przełamywania taktycznej strefy obrony nieprzyjaciela. Rozbudowywano ją zazwyczaj sposobem "na osi" i "na kierunku" w oparciu o węzły łączności rozwijane przy poszczególnych stanowiskach dowodzenia i punktach obserwacyjnych.

Po przełamaniu taktycznej strefy obrony nieprzyjaciela warunki organizacji łączności przewodowej znacznie się utrudniały ze względu na rosnące tempo działań, częste przesunięcia stanowisk dowodzenia oraz niską manewrowość liniowych pododdziałów łączności /niepełne ich zmotoryzowanie/. Występowało wtedy sys-

1/ Np. w grudniu 1944r. w sztabie 1 armii WP użyto 23 kompletów map /na 148 arkuszach/, a w dniu 8.4.1945r. oddział operacyjny sztabu 2 armii WP pobrał 25 kompletów map na 270 arkuszach.

CAW-III-4-13

CAW-III-5-15

2/ Na przyczółku warecko-magnuszewskim węzeł łączności 1 armii WP wymienił 3678 telegramów /653829 słów/ i umożliwił przeprowadzenie 157 bezpośrednich rozmów operacyjnych /59 godzin/. Natomiast w okresie 15.1-1.2.45r. umożliwił on przeprowadzenie 115 bezpośrednich rozmów operacyjnych /75 godzin/, 330 rozmów przez radiostacje /87 godzin/, przyjął 300 radiogramów /44789 grup/ i przekazał 160805 słów przez telegraf/.

E.Szmatowicz. łączność nerw armii. MON-1953 s.41 i 67

tematyczne ograniczanie rozbudowy tego systemu /zmniejszanie ilości linii, węzłów łączności i możliwości połączeń/. W zasadzie ograniczono się wówczas do budowy osi łączności na kierunkach przesunięcia stanowisk dowodzenia. Na osi tej urządzano pomocnicze węzły łączności /PWŁ/, od których wyprowadzono kierunki do SD podległych wojsk^{1/}.

Podczas pościgu i działań w głębi operacyjnej w zasadzie budowano tylko osie łączności. Dla łączności z podległymi wojskami wyprowadzano linie z reguły jedynie na rubieżach zorganizowanego oporu nieprzyjaciela. Podstawową rolę w tym okresie spełniały środki radiowe i ruchome. /szczególnie te ostatnie/^{2/}.

W ogniwie SD armii - SD Frontów wykorzystywano łączność telegraficzną /BODO i ST-35/ oraz telefoniczną /WCz/, natomiast w ogniwie SD armii - SD ZT łączność telegraficzną /Morse'a/ i telefoniczną. System łączności przewodowej dowodzenia organizowano według zasady "z góry w dół" /od przełożonego do podwładnego/, a łączność przewodową współdziałania według zasady "z prawa na lewo" /prawy sąsiad swoimi środkami z lewym sąsiadem/. Obowiązek nawiązywania łączności współdziałania piechoty i artylerii, spoczywał na artylerii, a w pozostałych przypadkach /wspólne działania różnych rodzajów wojsk/ była ona organizowana według wytycznych sztabu ogólnowojskowego.

W organizacji systemów łączności radiowej stosowano dwa podstawowe sposoby: sieć radiową /SR/ i kierunek radiowy /KR/. Dowództwa 1 i 2 armii WP korzystały zazwyczaj z następujących sieci i kierunków radiowych:

- SR dowódców armii /rdst RBM/: radiostacje dowódców armii oraz dowódców dywizji i brygad /sieć wykorzystywana również do współdziałania; _ _ _ _ _

- 1/ W operacji berlińskiej 1 pł rozwinął 33 Wł przy SD 1 A, 34 Wł przy WSD /GO/, 27 Wł przy II rzucie dtwa A /KSD/, zbudował 1080 km linii polowych i 45 km linii stałych /ponadto odbudował 1300 km linii stałych/. E. Szmatołowicz. łączność nerw armii. MON-1953 s. 105
- 2/ W operacji berlińskiej ruchome środki łączności 1 A wykonały: 57 wylotów samolotów łącznikowych /1900 km/, 155 wyjazdów samochodów /8700 km/, 300 wyjazdów motocykli /5800 km/. Razem przebyto około 30000 km /ponadto przekazano 4500 przesylek przez łączników pieszych/. A. Szwarc. Organizacja łączności 1 A w operacji berlińskiej. PŁ nr 1/65 s. 67

- SR dowódców Frontów /rdst RBM/ - radiostacje dowódców Frontów i radiostacje dowódców armii /wykorzystywana również do współdziałania/;
- KR ze sztabami Frontów /rdst RSB/ - radiostacje sztabów armii i radiostacje sztabów Frontów;
- SR sztabów Frontów /rdst RSB/ - radiostacje sztabów Frontów i radiostacje sztabów armii /wykorzystywane również do współdziałania/;
- 2-3 SR sztabów armii - radiostacje sztabów armii i radiostacje sztabów ZT /organizowane stosownie do wykonywanych zadań przez ZT/;
- KR sztabów armii - stosownie do potrzeb /z jednostkami wykonującymi szczególnie ważne zadania/;
- SR współdziałania armii - radiostacje wszystkich ZT;
- 2 SR dowódcy artylerii armii /z dowódcami artylerii ZT i podległymi jednostkami/;
- SR awaryjne;
- SR powiadamiania Frontów /w sztabach armii odbiorniki/;
- SR rozpoznania Frontów /odbiorniki w oddziałach rozpoznawczych sztabów armii/^{1/}.

Ponadto sztaby 1 i 2 armii WP utrzymywały bezpośrednią łączność z Naczelnym Dowództwem Armii Radzieckiej i Naczelnym Dowództwem Wojska Polskiego. Dzięki temu istniała możliwość otrzymywania dyrektyw bezpośrednio z tego szczebla dowodzenia i składania sprawozdań z realizacji zadań. Łączność tą zapewniały bataliony łączności specjalnej /290 i 298 błspec/.

We wszystkich rodzajach działań bardzo ważną rolę odgrywały ruchome środki łączności. Łączność tymi środkami organizowano na bezpośrednich kierunkach lub w systemie okrężnym - w oparciu o składnice meldunkowe, rozwijane przy poszczególnych stanowiskach dowodzenia^{2/}.

1/ M. Gełeta. Łączność w LWP /1943-45/. WPH nr 2/74 s. 523

2/ W operacji łuzyckiej ruchome środki łączności 2 A przewiozły 4430 pakietów.

A. Sarosiek. Organizacja łączności 2 AWP w operacji łuzyckiej. Zeszyty naukowe WAP nr 10/35/64 s. 76

Do najistotniejszych niedomagań w zakresie zabezpieczenia dowództw armii pod względem łączności zaliczam:

- brak w składzie armijnych pułków łączności odpowiednio skonstruowanych i wyposażonych wozów dowodzenia /chodzi o transportery opancerzone z zestawami radiostacji i końcowymi urządzeniami telefoniczno-telegraficznymi/. Tego typu wozy dowodzenia były już na wyposażeniu wielu armii /np. Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Francja, Niemcy/ i wykazały swoją dużą przydatność /zapewnienie łączności w ruchu, możliwość szybkiego wchodzenia w sieci radiowe i na węzły łączności, zorganizowane miejsce pracy dowódcy lub szefa sztabu/;
- brak ruchomych węzłów łączności /transportery opancerzone z kompletami środków niezbędnych do rozwinięcia węzła łączności/i pełnego pokrycia potrzeb w podstawowych środkach radiowych;
- niepełne zmotoryzowanie liniowych pododdziałów łączności;
- brak środków radiowych na wyposażeniu ruchomych środków łączności;
- brak łączności z samolotami łącznikowymi PO-2;
- stosunkowo słabe wykształcenie obsługi radiostacji i słabe przygotowanie oficerów sztabów do praktycznego obsługiwania radiostacji^{1/}.

Wśród wielu inicjatyw podejmowanych w sztabach 1 i 2 armii WP, a mających na celu doskonalenie procesów dowodzenia, na szczególną uwagę zasługują próby usprawnienia organizacji przegrupowania wojsk. Działalność ta zmierzała generalnie w kierunku:

- wypracowania jednolitych metod oznakowania dróg przegrupowania i pojazdów mechanicznych;
- wypracowania i uruchomienia systemu drogowych punktów informacyjnych i przewodników kolumn;
- doskonalenia systemu łączności zabezpieczającej dowodzenie w okresie przegrupowania;

1/ A. Sarosiek. Organizacja łączności w 2 AWP w operacji łuzyckiej. Zeszyty naukowe WAP nr 10/35/64 s. 72 i 69

Powyższe prace obejmowały swoim zasięgiem zarówno etap formowania ugrupowań marszowych /wyciąganie kolumn na punkty przejścia/, jak i samo przegrupowanie, i rozmieszczanie wojsk w rejonach ześrodkowania /odpoczynków/. Wydaje się, że zdobyte doświadczenia w tym zakresie są bardzo cenne również obecnie.^{1/}

Obowiązujący obecnie w WP połowy system dowodzenia wojsk operacyjnych^{2/} /z wyjątkiem wojsk lotniczych/ stanowi udoskonaloną wersję systemu wprowadzonego w Armii Radzieckiej w 1944 roku, a następnie przyjętego również w ludowym WP. Charakteryzuje go zbyt tradycyjne rozmieszczenie generałów i oficerów w nadmiernie rozbudowanej hierarchicznie strukturze organizacyjnej. Praktyka ćwiczeń wskazuje na to, że obowiązujący system zapewnia sprawne dowodzenie, lecz jest daleki jeszcze od doskonałości /znaczna ociążałość, skomplikowany obieg informacji, utrudnione maskowanie, potrzeba angażowania znacznych sił i środków do ochrony i obrony, utrudniony manewr punktami dowodzenia/.

Wspomniane doskonalenie systemów dowodzenia prowadzone w okresie powojennym /lata 1945-1948, 1949-1951, 1955-1962/ znajduje szczególne potwierdzenie w postaci wydzielonego pionu technicznego /z zastępcą dowódcy armii na czele/, szefostwa OPL i gruntownie zreorganizowanych oraz wzmocnionych /głównie ilościowo/ jednostek zabezpieczenia.

Konieczność dalszego doskonalenia systemu dowodzenia dyktowana jest rosnącymi potrzebami współczesnego pola walki. W działalności tej widzę możliwość korzystnego spożytkowania niektórych doświadczeń wynikających z praktyki funkcjonowania dowództw armii ogólnowojskowych w końcowym okresie drugiej wojny światowej.

Z moich dotychczasowych badań i rozważań wynika, że w prowadzonych obecnie pracach należałoby uwzględnić między innymi następujące wnioski:

- przyszłościowe rozwiązania organizacyjne powinny dążyć w kierunku radykalnego skrócenia pionowej struktury organiza-

1/ CAW-III-367-14 - rozkaz nr 17 z 21.1.1945r.

2/ Wojska operacyjne jest to część sił zbrojnych przeznaczona do realizacji zadań bojowych na froncie zewnętrznym.

Słownik podstawowych terminów wojskowych. Sztab Gen.815/77 /W-10/.

cyjnej dowództw. W wyniku tego powinny powstać jedno-dwupoziomowe zespoły problemowe, podporządkowane bezpośrednio dowódcom /szefom sztabów/. Płaskie struktury organizacyjne skracają bowiem drogę służbową i przybliżają dowódców do grup koncepcyjno-wykonawczych. Praca tak zorganizowanych dowództw oparta byłaby na ścisłym współdziałaniu zespołów planowania, zabezpieczenia i kierowania działaniami wojsk;

- nieuzasadniony wzrost etatów, rozrost struktury organizacyjnej - a w tym głównie aparatu pomocniczego, nie przynosi oczekiwanych efektów. Jest natomiast udowodnione, że wzrost ten powoduje znacznie większy udział oficerów sztabów w pracach nie mających bezpośredniego związku z działalnością operacyjną. Ponadto narastają trudności w planowaniu i koordynacji pracy, obiegu informacji, przemieszczaniu punktów dowodzenia oraz ich ochronie i obronie;

- współczesna organizacja dowództwa armii i jednostek zabezpieczenia powinna zapewnić rozwinięcie / tworzenie dowolnej kombinacji/ i funkcjonowanie połowego systemu dowodzenia składającego się z trzech stałych /SD, ZSD, TSD/ oraz doraźnych punktów dowodzenia /WSD, PSD, GO, PED, GREk/. Koniecznym jest również zapewnienie długotrwałej ciągłości pracy, dowodzenia w układzie koalicyjnym, dowodzenia w ruchu oraz zmienną ilością związków taktycznych;

- etatowa ilość stanowisk w dowództwie armii nie powinna przekraczać 200 /załącznik nr 52/ - w tym 65% stanowisk koncepcyjnych. Trzon dowództwa armii - operacyjni pracownicy koncepcyjni - powinien składać się z 38 generałów i oficerów /dowódca armii, szef sztabu, koncepcyjna część sztabu/ tzn. 19% dowództwa armii /w dowództwie 1 i 2 armii WP wynosił on średnio 2,6%/.

Przedstawiona koncepcja jest zupełnie realna pod warunkiem: dokonania radykalnej zmiany charakteru wykorzystania generałów i oficerów, udoskonalenia metod wypracowania decyzji i przekazywania zadań, podniesienia poziomu planowania pracy, przeprowadzenia weryfikacji dokumentów operacyjnych pod względem ich ilości, treści i techniki wykonania oraz szerszego wykorzystania technicznych środków dowodzenia.

- szczególną uwagę należy zwrócić na organizację, wyposażenie i możliwości sztabów ogólnowojskowych, ponieważ decydują one o sprawności całych systemów dowodzenia armii;

- celowym wydaje się połączenie /na wszystkich szczeblach dowodzenia/ pionów kwatermistrzowskich i technicznych w jednolite tyły, kierowane przez szefów - zastępców dowódców. Do kierowania pracą podległymi służbami, jednostkami i szefami tyłów, należałoby im zorganizować sztaby i odpowiednie zestawy jednostek zabezpieczenia /jednostki łączności, ochrony i regulacji ruchu/;

- strukturę organizacyjną i wyposażenie dotychczasowych jednostek zabezpieczenia należy poddać gruntownej reorganizacji pod kątem znacznego zmniejszenia ich wielkości i przystosowania do potrzeb obsługiwanych systemów dowodzenia. Widzę przy tym następujące kierunki działania: wprowadzenie nowych generacji środków łączności /zmniejszenie ilości środków i wielkości obsług/, zmniejszenie ilości pojazdów mechanicznych, /autobusów sztabowych, samochodów osobowo-terenowych, samochodów specjalnych i ciężarowych/, wprowadzenie większej ilości pojazdów opancerzonych /w tym niektórych autobusów sztabowych - np. przeznaczonych do pracy grup planowania, dowodzenia i zabezpieczenia, środków ruchomych i pojazdów będących na wyposażeniu jednostek łączności - np. ruchomych węzłów łączności, radiostacji, aparatowni itp./.

Chciałbym jednocześnie zaznaczyć, że charakter niniejszej rozprawy nie pozwala mi na przedstawienie szczegółowych propozycji w zakresie doskonalenia współczesnych systemów dowodzenia wojsk operacyjnych. Wymagałoby to bowiem poruszenia szeregu spraw dotyczących struktur organizacyjnych, obsady etatowej i możliwości taktyczno-technicznych sprzętu łączności. Są to jednak wiadomości objęte tajemnicą wojskową.

x

x

x

Przedstawione w niniejszej rozprawie niektóre problemy dowodzenia w ludowym WP, moim zdaniem, nie wyczerpują całkowicie tematu. Istnieje na przykład potrzeba objęcia szczegółowymi

badaniami problematyki dowodzenia artylerią i tyłami w 1 i 2 armii WP. Ta niezwykle ważna i złożona dziedzina działalności dowództw obu armii jest aktualnie opracowana tylko bardzo ogólnie.

Należy jednocześnie podkreślić, że wyniki ewentualnych badań w tym zakresie mogłyby stanowić cenny materiał pomocniczy w prowadzonych obecnie pracach nad doskonaleniem systemów dowodzenia Wojska Polskiego.

WYKAZ SKRÓTÓW

A	- armia
AGw	- armia gwardii
AO	- armia ogólnowojskowa
APanc	- armia pancerna
AUd	- armia uderzeniowa
AL	- armia lotnicza
ACzerw	- Armia Czerwona
apt	- aparat telefoniczny
BAA	- brygada artylerii armat
BAC	- brygada artylerii ciężkiej
BPanc	- brygada pancerna
BArt	- brygada artylerii
bcz	- batalion czołgów
BSap	- brygada saperów
BKaw	- brygada kawalerii
bp	- batalion piechoty
BP	- baza pocztowa
BZap	- brygada zaporowa
bmo	- batalion miotaczy ognia
bopchem	- batalion obrony przeciwchemicznej
błspec	- batalion łączności specjalnej
bł	- batalion łączności
BZmot	- brygada zmotoryzowana
CBW	- Centralna Biblioteka Wojskowa
CAW	- Centralne Archiwum Wojskowe
CR	- centrala radiowa
CTT	- centrala telefoniczno-telegraficzna
dappanc	- dywizjon artylerii przeciwpancernej
DP	- dywizja piechoty
DPanc	- dywizja pancerna
DAPlot	- dywizja artylerii przeciwlotniczej
DSO	- dyżurna służba operacyjna
elł	- eskadra lotnictwa łącznikowego
FB	- Front Białoruski
FU	- Front Ukraiński
KA	- korpus armijny

KP	- korpus piechoty
KG AK	- Komenda Główna Armii Krajowej
KPanc	- korpus pancerny
KSD	- kwatermistrzowskie stanowisko dowodzenia
KR	- kierunek radiowy
km	- karabin maszynowy
kochr	- kompania ochrony
ksszt	- kompania samochodów sztabowych
kobs-meld	- kompania obserwacyjno-meldunkowa
koinfor	- kompania oddziału informacji
kkarna	- kompania karna
kłlotn	- kompania łączności lotnictwa
K/2 AWP	- Kwatermistrzostwo 2 armii WP
MDL	- mieszana dywizja lotnicza
MW	- Myśl Wojskowa
MB	- meldunek bojowy
MO	- meldunek operacyjny
OW	- okręg wojskowy
OR	- oddział rozpoznawczy
OŁ	- oficer łącznikowy
OD	- oficer dyżurny
pac	- pułk artylerii ciężkiej
pal	- pułk artylerii lekkiej
paplot	- pułk artylerii przeciwlotniczej
pappanc	- pułk artylerii przeciwpancernej
pcz	- pułk czołgów
PKWN	- Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
PSZ w ZSRR	- Polskie Siły Zbrojne w ZSRR
pah	- pułk artylerii haubic
pł	- pułk łączności
PR	- patrol rozpoznawczy
PSD	- pomocnicze stanowisko dowodzenia
PO	- punkt obserwacyjny
PPO	- pomocniczy punkt obserwacyjny
PŁ	- Przegląd łączności
pm	- pistolet maszynowy
PMDL	- polska mieszana dywizja lotnicza
pp	- pułk piechoty

PP	- poczta polowa
pmoźdz	- pułk moździerzy
pczc	- pułk czołgów ciężkich
PłL	- posterunek łączności z lotnikiem
PŻ	- punkt żywienia
radz.	- radziecki
rdst	- radiostacja
rppanc	- rusznica przeciwpancerna
SPR	- samodzielny patrol rozpoznawczy
SD	- stanowisko dowodzenia
SR	- sieć radiowa
skł	- samodzielna kompania łączności
SM	- składnica meldunkowa
WSD	- wysunięte stanowisko dowodzenia
Wł	- węzeł łączności
Wł SD	- węzeł łączności stanowiska dowodzenia
WAG	- wydział administracyjno-gospodarczy
WPH	- Wojskowy Przegląd Historyczny
WL	- Wojsko Ludowe
Wydz.t/t	- wydział telegraficzno-telefoniczny
WSP	- wojskowa stacja pocztowa
ND WP	- Naczelnny Dowódca Wojska Polskiego
ZT	- związek taktyczny
ZSD	- zapasowe stanowisko dowodzenia
zca	- zastępca
zmot.	- zmotoryzowany
zmech.	- zmechanizowany

B I B L I O G R A F I A

1. Ź r ó d ł a

Centralne Archiwum Wojskowe /CAW/

- III-1-37 - dokumenty operacyjne Sztabu Głównego WP
- III-1-91,97,98,100 - sprawozdania o stanie bojowym 1 i 2 A
- III-4-1,3,6,7,99 - dokumenty operacyjne sztabu 1 A
- III-4-13 - książka ewidencji map
- III-4-18 - plan operacji zaczepnej 1 A
- III-4-80 - dokumenty oddziału rozpoznawczego sztabu 1 A
- III-4-694 - dokumenty ewidencyjne sztabu 1 A
- III-4-659 - dokumenty oddziału łączności sztabu 1 A
- III-5-1,3,15,16,23 - dokumenty operacyjne sztabu 2 A
- III-5-19 - plan operacji 2 A
- III-5-20 - plan współdziałania 2 armii z lotnictwem
- III-5-15a - rozkazy, wytyczne i zarządzenia dcy 2 A
- III-5-21 - planowa tablica boju natarcia 2 A
- III-5-14 - schematy łączności 2 A
- III-5-83 - mapy sprawozdawcze 2 A
- III-367-14 - dokumenty kompanii ochrony sztabu 2. A
- etaty:
  - nr 02/404 - polowe dowództwo armii
  - nr 04/500 - dowództwo dywizji piechoty
  - nr 010/418 - dowództwo korpusu pancernego
  - nr 010/500 - dowództwo brygady pancernej
  - nr 010/420 - dowództwo brygady zmotoryzowanej
  - nr 08/520 - dowództwo dywizji artylerii
  - nr 05/501 - dowództwo pułku piechoty
  - nr 02/205 - kompania samochodów sztabowych
  - nr 02/162 - kompania ochrony dowództwa armii
  - nr 02/203 - kompania oddziału informacji
  - nr 02/322 - baza pocztowa armii
  - nr 014/189 - batalion łączności
  - nr 014/115 - pułk łączności
  - nr 014/96 - wojskowa stacja pocztowa
  - nr 015/68 - eskadra lotnictwa łącznikowego

Centralna Biblioteka Wojskowa /CBW/

- Regulamin polowy Armii Czerwonej. Moskwa-1943
/CBW-206817/
- Instrukcja służby sztabów Armii Czerwonej w polu. Moskwa-1942
/CBW-213309/
- Instrukcja służby łączności Armii Czerwonej. Moskwa-1944
/CBW-202461/
- Metodyka szkolenia sztabów dywizji i korpusów. Moskwa-1944
/CBW-255558/
- Taktyka i sztuka operacyjna LWP w latach 1943-1978.
Bibliografia selekcyjna. CBW/wewn.73/78

2. O p r a c o w a n i a

Publikacje książkowe

- Antypienko N. Na głównym kierunku. MON-1970
- Batow P. W marszu i w boju. MON-1963
- Dzipanow R. 1 armia WP w bitwie o Wał Pomorski.
MON-1965
- Frontczak K. Siły Zbrojne Polski Ludowej. MON-1974
- Gać St. Udział 2 armii WP w operacji praskiej.
MON-1962
- Jadziak E. Doświadczenia ludowego Wojska Polskiego
w zakresie sztuki operacyjnej w działaniach 1944-45. ASG-1967
- Jadziak E. Wyzwolenie Pomorza. MON-1962
- Jurgielewicz W. Organizacja ludowego Wojska Polskiego.
MON-1968
- Jasiński A. Przełamanie Wału Pomorskiego. MON-1958
- Karpiński A. Dowodzenie w Armii Radzieckiej podczas
II wojny światowej. MON-1973

- Karpiński A.   Struktura organów dowodzenia i metody dowodzenia wojskami Armii Radzieckiej w WVN ZSRR. ASG-1970
- Komornicki St.   Regularne jednostki ludowego Wojska Polskiego. WIH-1968
- Krzemiński Cz.   Rozpoznanie powietrzne w okresie WVN ZSRR. ASG-1968
- Krzemiński Cz.
- Kaczmarek K.   W bojach przez Łużyce. MON-1965
- Kaczmarek K.   Druga armia WP. MON-1978
- Koniew I.   Czterdziesty czwarty. MON-1968
- Nowicki C.   Służba samochodowa LWP 1943-1966. MON-1975
- Kaseja M.   Razem ze Świerczewskim. MON-1968
- Podchorowski B.   1 korpus pancerny w operacji Łużyckiej
2 armii WP. ASG-1966
- Popławski St.   Towarzysze frontowych dróg. MON-1966
- Rażnikiewicz Z.   Analiza i ocena doświadczeń bojowych 1 korpusu pancernego w operacji Łużyckiej i praskiej. ASG-3347/78r.
- Stępniewski T.   Z dziejów 2 armii WP. WIH-1962
- Szmatowicz E.   Łączność nerw armii. MON-1953
- Sobczak K.   Doświadczenia II wojny światowej i niektóre zmiany w wojskach po jej zakończeniu. WAP-1970
- Sztemienko S.   Sztab Generalny w latach wojny. MON-1969
- Sztemienko S.   Jeszcze raz o Sztabie Generalnym w latach wojny. MON-1975
- Siemionow W.A.   Krótki szkic rozwoju radzieckiej sztuki operacyjnej. MON-1966
- Z b i o r o w e :

Historia sztuki wojennej. MON-1963
Wybrane zagadnienia dowodzenia w ludowym WP. ASG-1969

- Szlak bojowy radzieckich SZ. MON-1962
Historia II wojny światowej /1939-1945/.
MON-1976
Technika wojskowa LWP. XXX lat rozwoju.
MON-1973
Organizacja i działania LWP w latach
1943-1945. MON-1963
Encyklopedia II wojny światowej.
MON-1975
Wojna wyzwolenicza narodu polskiego
/1939-1945/. WIH-1965
Armia ogólnowojskowa w natarciu.
MON-1968
Ostatni szturm. MON-1971
Operacja berlińska 1945r. Moskwa-1950

Artykuły

- Bień M. Zagadnienia rozwoju polskiej myśli
wojskowej. MW nr 10/68
- Bień M. Przegrupowanie 2 armii WP z rejonów for-
mowania nad Nysę łużycką. WPH nr 3/67
- Błagowieszczkański I. Charakterystyka struktury organizacyj-
nej 1 armii WP w ZSRR. MW nr 10/70
- Błagowieszczkański I. Analiza struktury organizacyjnej do-
wództw i sztabów ogólnowojskowych 1 ar-
mii WP. MW nr 7/70
- Dolata B. O naczelnym władzach i instytucjach
ludowego WP w latach 1944-1945.
WPH nr 4/64
- Gełeta M. Łączność w ludowym WP w latach 1943-
1945. WPH nr 2/74
- Jadziak E. Problemy sztuki operacyjnej w działa-
niach ludowego WP w 1945 r. MW nr 7/64
- Jadziak E. Walka Armii Radzieckiej i ludowego WP
o wyzwolenie ziem północnych i zachod-
nych w 1945r. WPH nr 4/74
- Jurgielewicz W. Rozbudowa ludowego WP w drugiej poło-
wie 1945r. WPH nr 3/64
- Kulikow W. Kierowanie strategiczne radzieckimi
Siłami Zbrojnymi. WPH nr 1/76

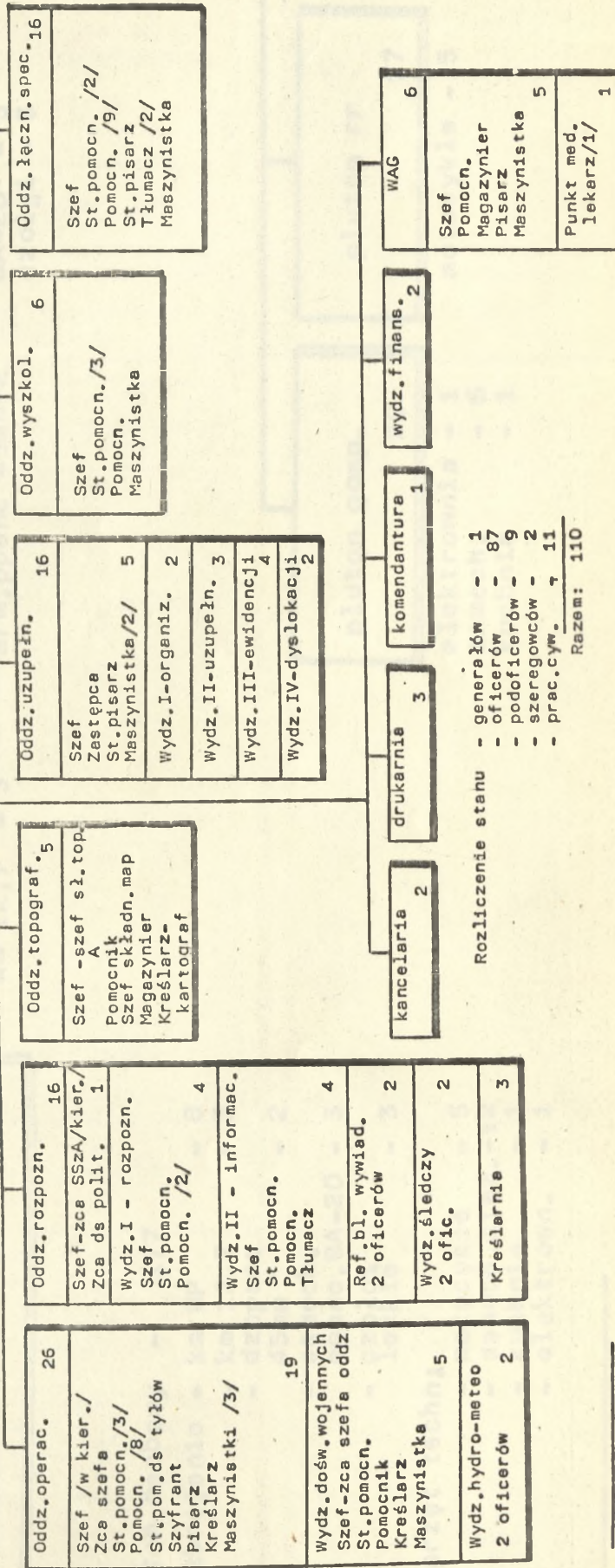
- Kaczmarek K. Z problematyki dowodzenia 2 armii WP. WPH nr 3/73
- Kaczmarek K. Problemy organizacji dowodzenia, współdziałania i łączności w działaniu 2 armii WP. MW nr 10/65
- Krzemiński Cz. Współdziałanie ludowego lotnictwa polskiego z wojskami 1 armii WP w operacji berlińskiej. MW nr 12/61
- Karpiński A. Wybrane zagadnienia procesu szkolenia w Akademii Wojskowej im. M. Frunze w latach WVN ZSRR. MW nr 1/77
- Podgórski Cz. Niektóre aspekty pomocy radzieckiej dla regularnych sił WP w latach 1943-1945. MW nr 7/64
- Sarosiek Am Organizacja łączności 2 armii WP w operacji łużyckiej. Zeszyty naukowe WAP nr 10/35/64
- Szwarc A. Organizacja łączności 1 armii WP w operacji berlińskiej 1 FB. PŁ nr 1/65
- Szwarc A. Organizacja łączności 1 armii WP podczas przegrupowania z rejonu koncentracji do Wisły oraz w czasie działania pod Dęblinem i Puławami. PŁ nr 2/69
- Stąpor Z. Dowodzenie 1 armią WP w bitwie o Berlin. WPH nr 3/73
- Stąpor Z.
Kaczmarek J. Węzłowe problemy sztuki wojennej ludowego WP w latach 1943-1975. WPH nr 4/75
- Wytyczak St. Kadra ludowego WP w okresie minionego piętnastolecia. MW nr 10/68
- Załuski Zb. Materiały do bilansu za rok historyczny 1944/45. WL nr 7/62

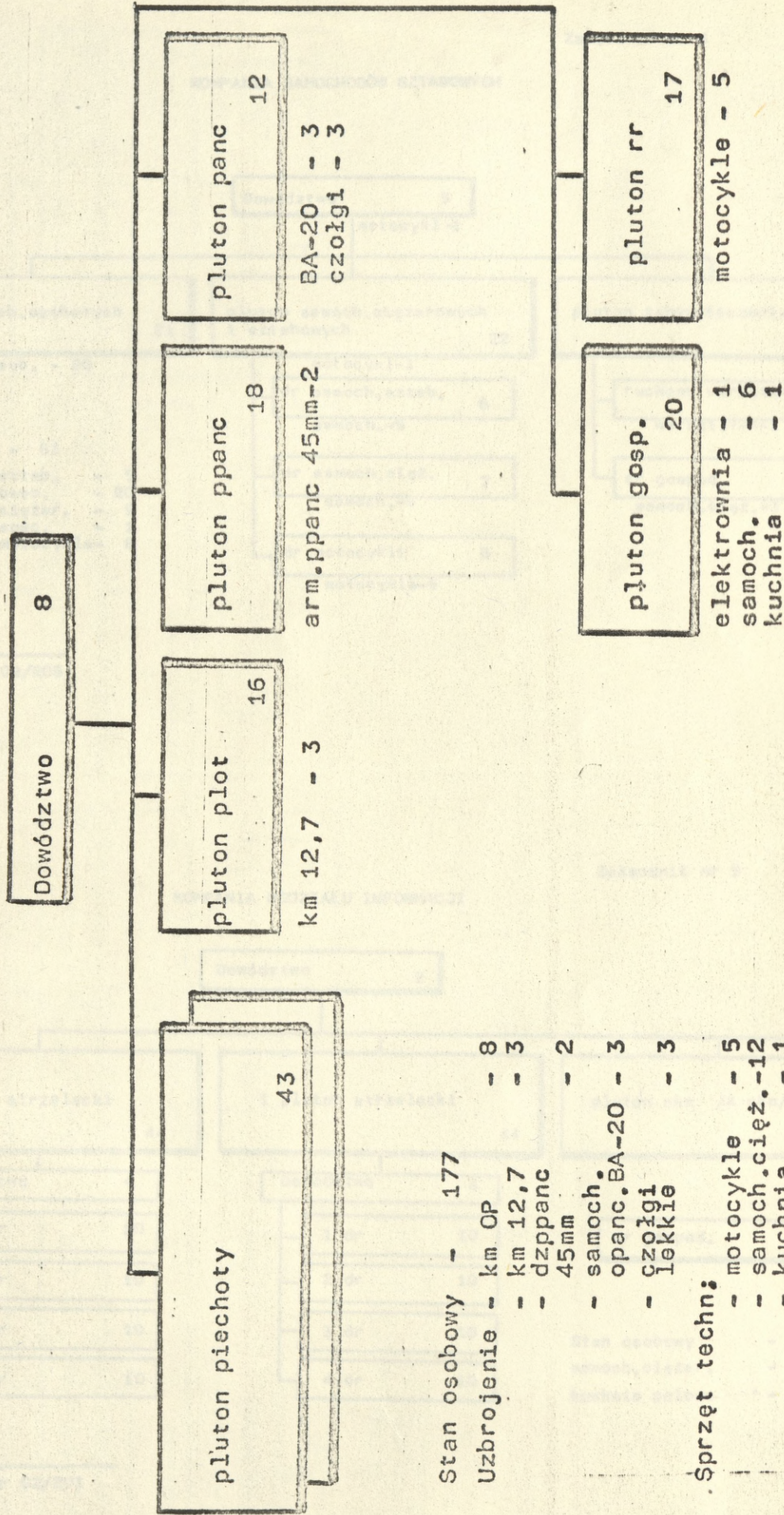
Z A Ł A C Z N I K I

SZTAB ARMI I OGÓLNOWOJSKOWEJ

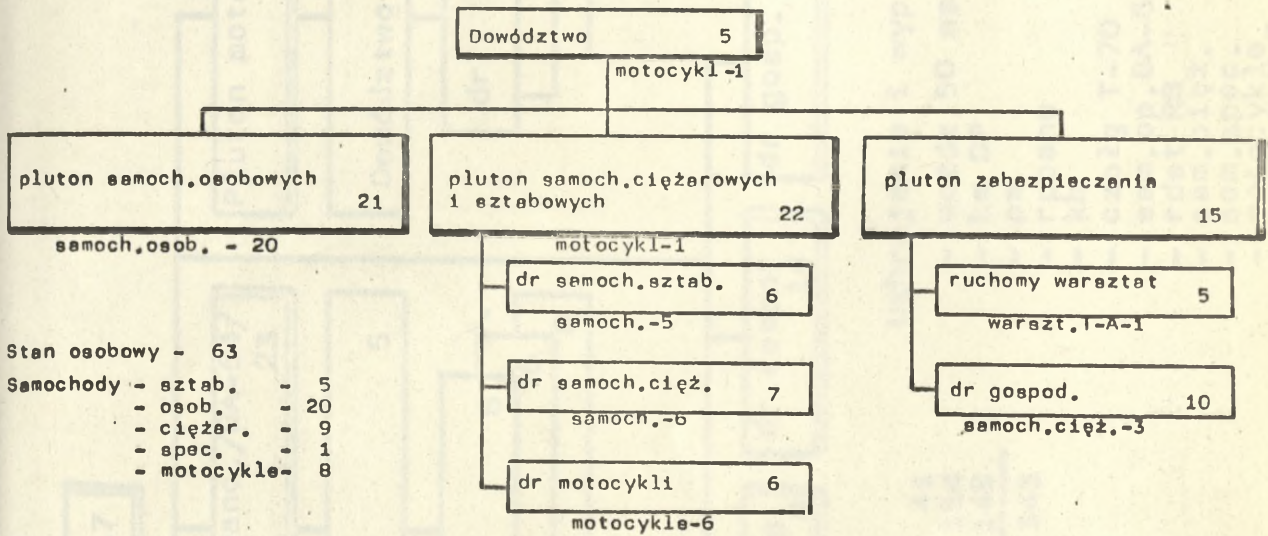
Kierownictwo
 Szef sztabu - zca dcy A
 Zastępcy ds: - operac.
 - rozpozn.
 - organizac.
 - politycznych
 Adiutant szefa sztabu
 Ofic. do zlec. zcy ds polit.
 Cenzor wojskowy
 Nauczyciele j. polskiego /3/
 11

- Stan osobowy - 177
- Uzbrojenie - km OP - 8
 - km 12,7 - 3
 - dzppanc 45mm - 2
 - samoch. BA-20 - 3
 - czołgi lekkie - 3
- Sprzęt techn.:
 - motocykle - 5
 - samoch. cięż. - 12
 - kuchnia - 1
 - elektrown. - 1

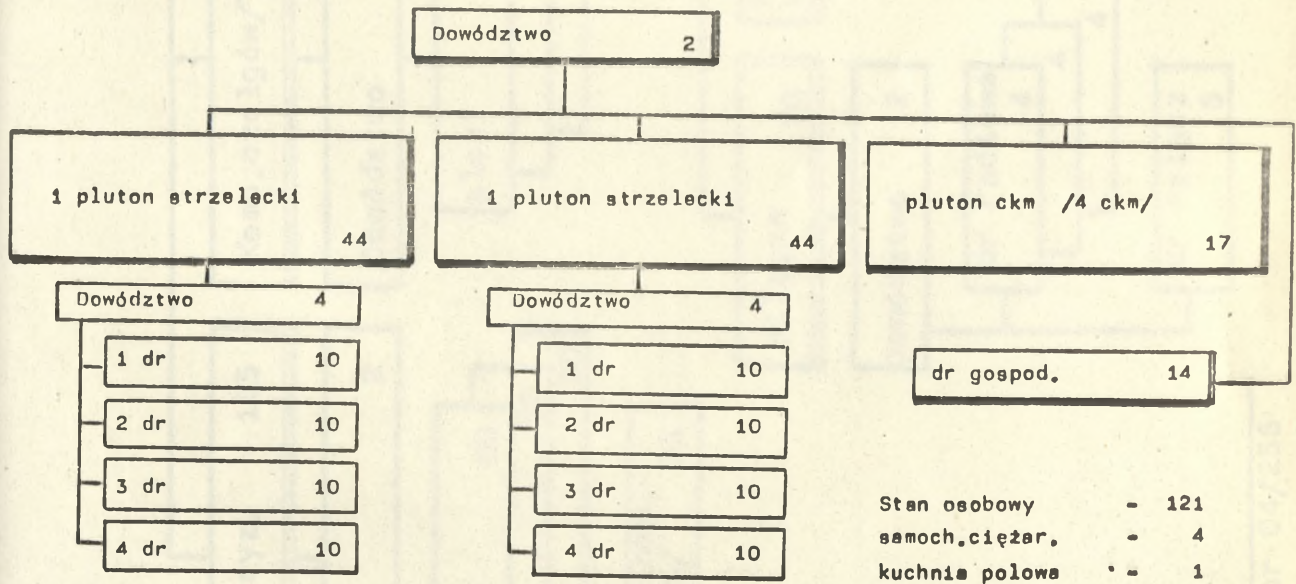
KOMPANIA SAMOCHODÓW SZTABOWYCH

Stan osobowy - 63
 Samochody - sztab. - 5
 - osob. - 20
 - ciężar. - 9
 - spec. - 1
 - motocykle - 8

CAW-etat nr 02/205

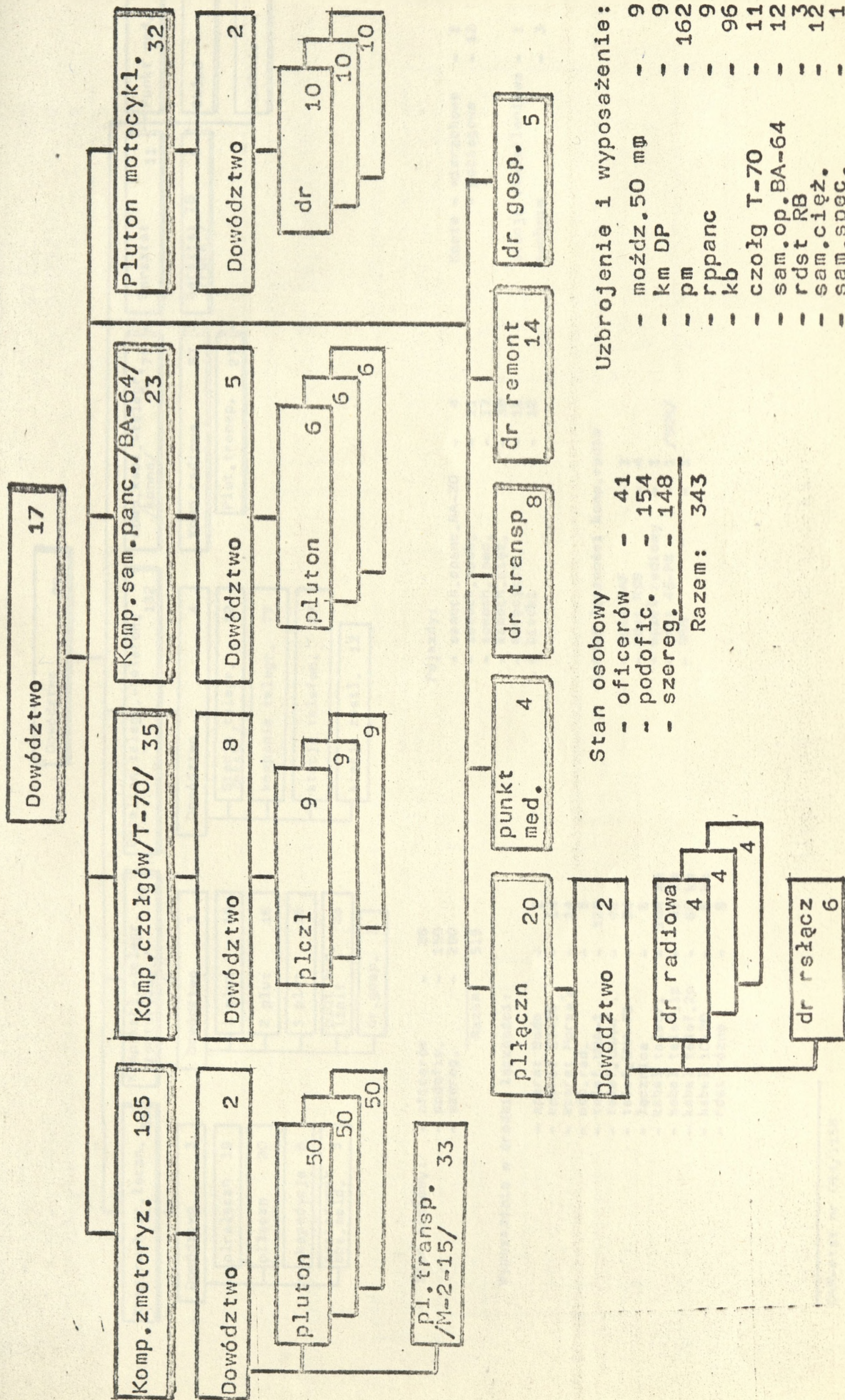
KOMPANIA ODDZIAŁU INFORMACJI

Stan osobowy - 121
 samoch. ciężar. - 4
 kuchnia polowa - 1

CAW-etat nr 02/203

ZMOTORYZOWANY BATALION ROZPOZNAWCZY

Stan osobowy

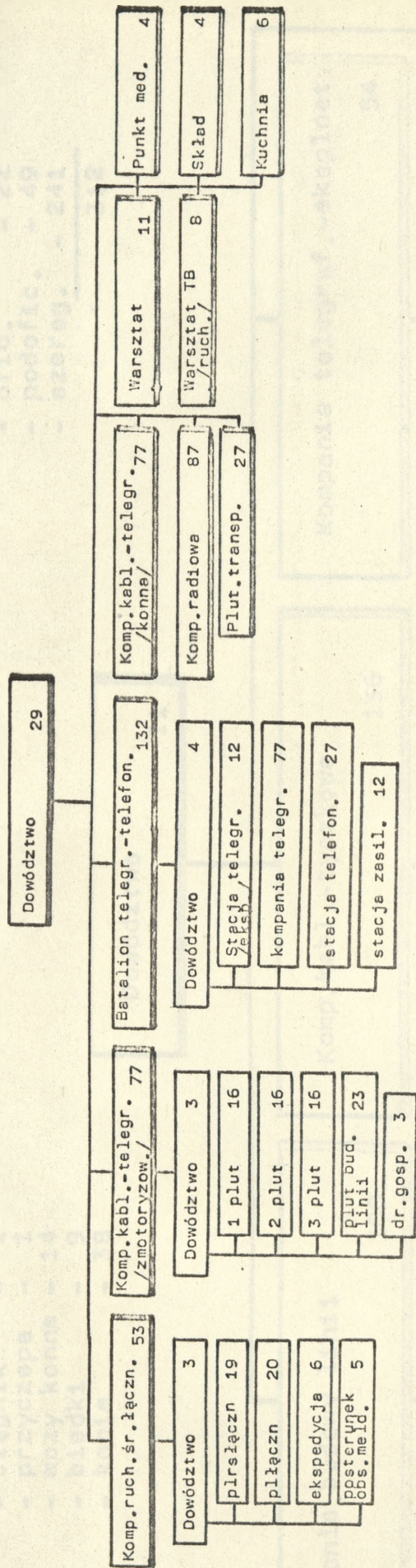
- oficerów	- 41
- podofic.	- 154
- szereg.	- 148
Razem: 343	

Uzbrojenie i wyposażenie:

- moźdz. 50 mm	- 9
- km DP	- 9
- pm	- 162
- rppanc	- 9
- kb	- 96
- czołg T-70	- 11
- sam. op. BA-64	- 12
- rdst RB	- 3
- sam. cięż.	- 12
- sam. spec.	- 1
- motocykle	- 32
- transp. M-2	- 15

PUŁK ŁĄCZNOŚCI

Załącznik nr 7

Stan osobowy: - oficerów - 85
 - podofic. - 150
 - szereg. - 280
 Razem: 515

Wyposażenie w środki łączności:

- aparat Bodo - 2
 - aparat ST-35 - 14
 - aparat Morse'a - 14
 - odb. rad. - 5
 - telef. UNA-1 - 128
 - telef. UNA-F - 42
 - telef. UNA-F1 - 24
 - łącznica - 6
 - kabel telegr. - 104 km
 - kabel telef. 1p - 48 km
 - kabel telef. 2p - 60 km
 - kabel 10x20 - 6 km
 - rdst różne - 8

Pojazdy:

- samoch. opanc. BA-20 - 4
 - samoch. osob. - 11
 - samoch. spec. - 17
 - samoch. cięż. - 38
 - motocykle - 12
 - biedki - 12

Sprzęt łączności komp. radio

- rdst RAF - 1
 - rdst RSB - 4
 - węzeł radiowy - 1 /SCR/
 - rdst 45-PK - 1
 - RBM - 1

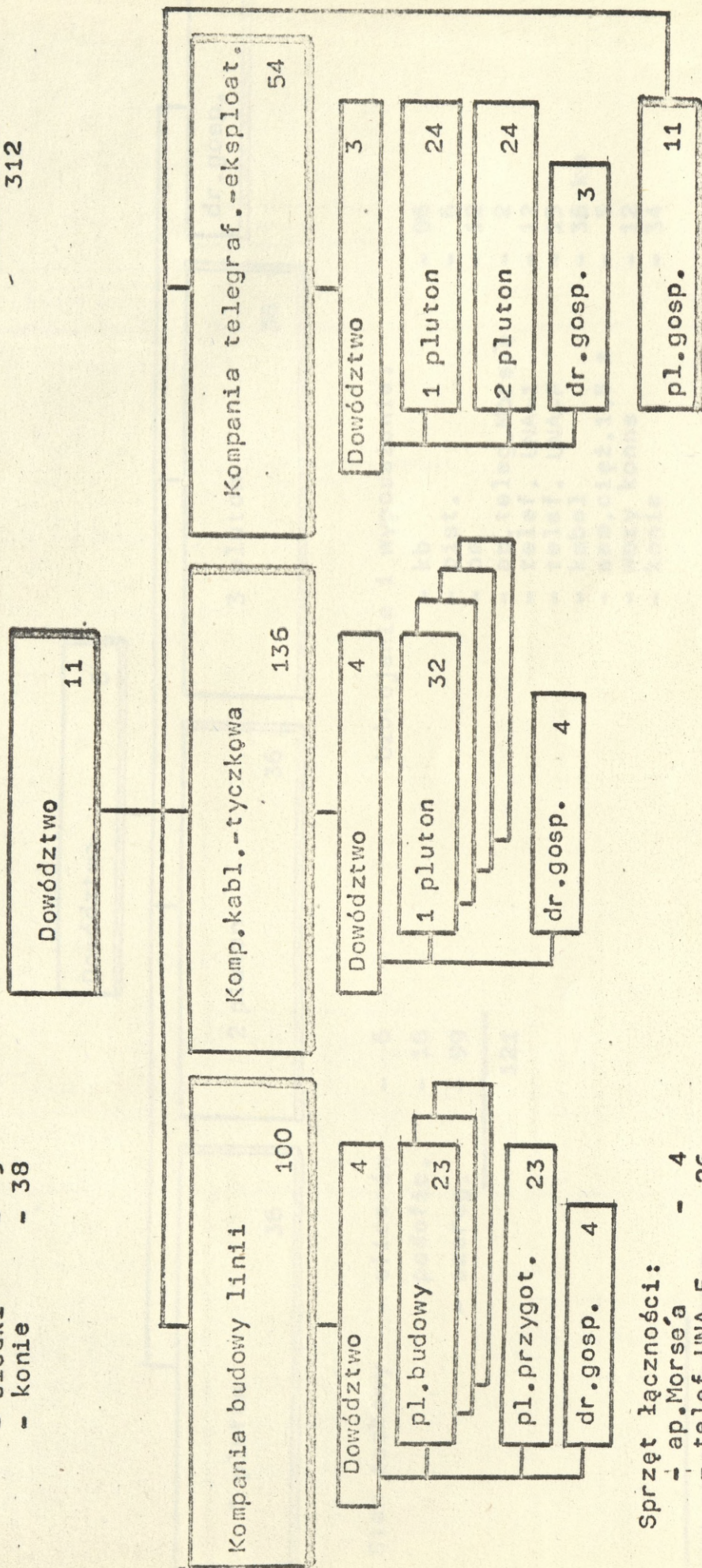
Konie - wierzchowe - 2
 - pociągowe - 12
 Stacje oświetleniowa - 1
 Kuchnie - 3

Transport:

- samoch. - 26
- ciągnik. - 1
- przyczepa - 1
- wozy konne - 14
- biedki - 9
- konie - 38

Stan osobowy:

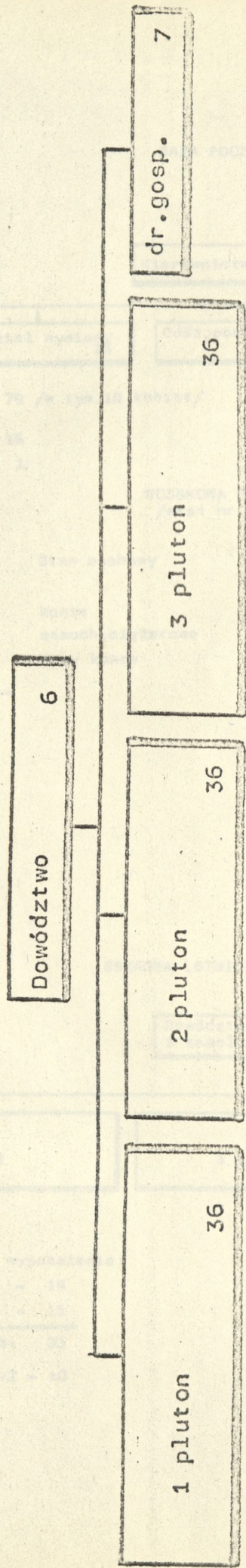
- ofic. - 22
- podofic. - 49
- szereg. - 241
- 312

Sprzęt łączności:

- ap. Morse'a - 4
- telef. UNA-F - 26
- telef. UNA-1 - 24
- telef. UNA-F1 - 2
- kabel - 75 km / 1 par. - 12 km, telegr. - 62 km, rzeczny - 1 km / łącznica - 4

SAMODZIELNA KOMPANIA KABLOWO-TYCZKOWA

Stan osobowy - oficerów - 6
 - podofic. - 16
 - szereg. - 99

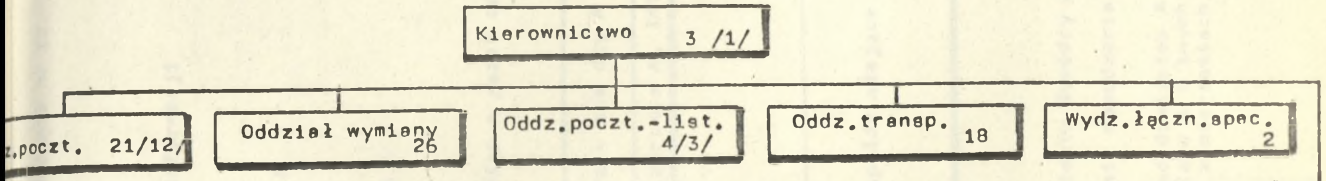

 121

Uzbrojenie i wyposażenie:

- kb - 96
 - pist. - 6
 - pm - 12
 - ap. teleg. Morse'a - 2
 - telef. UNA-1 - 12
 - telef. UNA-F - 15
 - kabel - 36 km
 - sam. cięż. 1,5 t - 5
 - wozy konne - 12
 - konie - 34

BAZA POCZTOWA /A/

Stan osobowy - 79 /w tym 16 kobiet/
 samochody ciężarowe - 16
 kuchnia - 1

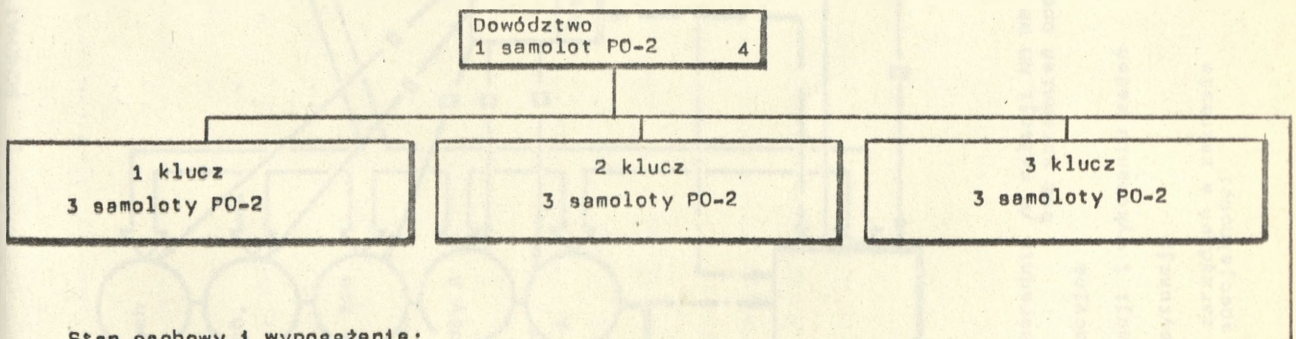
Wydz. adm. - gosp. 5

WOJSKOWA STACJA POCZTOWA
/etat nr 014/96/

Stan osobowy - typ A - 12 /w tym 2 kobiety/
 - typ B - 9 /w tym 2 kobiety/
 konie - typ B - 4
 samoch. ciężarowe - typ A - 2
 wozy konne - typ B - 2

CAW- etat nr 02/322

ESKADRA LOTNICTWA ŁĄCZNIKOWEGO

Stan osobowy i wyposażenie:

- oficerów - 18
 - podoficerów - 15
 Razem: 33
 - samoloty PO-2 - 10

Sekcja techniczna

13

CAW- etat nr 015/68

SKŁAD BOJOWY 1 i 2 ARMII WP

Rodzaje wojsk	1 armia WP	2 armia WP
1	2	3
Jednostki zabezpieczenia dowództwa armii	1 p1,2b1,5,6,7,9,11 sk1, 298 b1spec ^{1/} 2 kochr, 5 ksszt 11 kobs-meld, 1 bdart, 1 koinf WBP, 2880, 2974 PP 103 el1	4 p1,10 b1, 23,36,38 sk1, 290 b1spec ^{1/} 7 kochr, 6 ksszt 12 kobs-meld, 3 bdart. 9 koinf WBP, 3069, 3074 PP 3 el1
Piechota	1,2,3,4,6 DP 2 BZap, 1 sbk, 3 zpp, 1,2,3 kkarna szkoła oficerska	5,7,8,9,10 DP, 4,6,7 kkarna szkoła oficerska, 5 zpp
Wojska pancerne i zmotoryzowane	1 BPanc, 4 pczc, 13 papanc 1 zbrozp, 7 depanc	5 pczc, 1 KPanc ^{2/} , 16 BPanc ^{2/} 28 papanc ^{2/}
Artyleria	1 BAA, 2,3,BAH, 5 BAC, 4 BAPPanc 1 pm, 5 dpart, 1 DAPlot, 1 daplot	9 BAPPanc, 3 DAPlot, 8 dpart 3 pm, 2 DA ^{2/} , 14 BAPPanc ^{2/}

1	2	3
Kawaleria	1 BKaw	-
Lotnictwo	4 MDL, 4 kilotn	-
Wojska inż.- saperskie	1 BSap, 2 BSap, 6 zbmost-pont 7 zbsap	4 BSap
Wojska chemiczne	2 bmo, 1 bopchem	3 bopchem

Instytucje podległe zarządowi polityczno-wychowawczemu

Jednostki, instytucje i zakłady tyłowe

CAW-III-1-97
CAW-III-1-98
K.Kaczmarek. Druga armia WP, MON-1978
E.Jadziak. Wyzwolenie Pomorza, MON-1962

1/ Jednostki przydzielone z AR
2/ Jednostki przydzielone z odwodu ND WP

Лично

Сов.секретно

КОМАНДУЮЩЕМУ I ПОЛЬСКОЙ АРМИЕЙ

Копия : НАЧАЛЬНИКУ ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБА КА

Частная оперативная директива № 00541/оп. Штаб I-го
Белорусского фронта 12.4.45 г. 3 ч. 00 м.
Карта 100 000

I. Части 610 и 606 пд особого назначения, усиленные двумя артдивизионами РК, обороняют рубеж : Хохензатен, Ной-Глитцен, Христиансауэ, Цолльбрюке, Ной-Карлсхоф, Карлсбизе.

2. Справа - 61 армия форсирует р. Одер на участке : Штольценхаген, Лунов, и наступает в общем направлении Людерсдорф, Бритц, Гросс-Шенебек, Левенберг, Ной-Руппин, Вустерхаузен, Хавельберг .

Разграничительная линия с ней : Вутенов, Рорбек, Мантель, Цеден, канал Гогенцоллерн, Либенвальде, Фербеллин, Штродене, Вулькау. Все пункты , кроме Вутенов, Мантель, фербеллин, исключительно для I ПА .

Слева - 47 армия прорывает оборону противника на участке : Карлсбизе, искл.Ортвиг, и наступает в общем направлении Блисдорф, Газельберг, Брунов, Грюнталь, Басдорф , Цюльсдорф, Вельтен .

Разграничительная линия с ней : Зольдин, Бабин , Витнитц, Гюстебизе , канал Альте Одер, Врицен, Герсдорф , Мельхов, Вандлитц, Зандхаузен, Дрейбрюккен, Хоэн-Науен, Шоллене, Клитц. Все пункты, кроме Бабин, Гюстебизе, Врицен, Вандлитц, Зандхаузен, включительно для I Польской армии.

3. I ПА с 4I гмп, 274 батальоном особого назначения /амфибий/ перейти в наступление с задачей форсировать р.Одер на участке Христиансауэ, выс. 5,6 /3км зап. Гюстебизе/ и к исходу первого дня для операции главными силами армии выйти на Альте Одер и захватить переправы через этот канал. Переправу войск через р. Одер прикрыть дымами, согласуя постановку дымовых завес с командующим 47 армией .

На второй день операции форсировать канал Альте Одер и овладеть рубежом вост. окр. Эберсвальде, Герсдорф.

В дальнейшем наступать в общем направлении Кюстерфелде, Заксенхаузен, Креммен, Фризак, Арнебург и овладеть рубежами :

- а/ на третий день операции - Мариенвердер, иск.Бизенталь,
  - б/ на четвертый день операции -иск.Либенвальде, Целендорф ,
  - в/ на одиннадцатый день операции выйти на р.Эльба на участке искл. Вулькау, Клитц .
4. Подготовку наступательной операции, перегруппировку и выход войск в исходное для наступления положение производить скрытно от противника, с соблюдением всех мер маскировки, стремясь при этом обязательно достигнуть внезапности действий армии .
5. С директивой разрешаю ознакомить начальника штаба, начальника оперативного отдела штаба армии и командующего артиллерией армии .

Остальным исполнителям ставить задачи в пределах выполняемых ими обязанностей .

Командирам полков письменных распоряжений не давать , задачи поставить устно за три дня .

По службе тыла общих директив не давать, ограни-
читься устными распоряжениями .

6. Всему личному составу войск армии разъяснить, что нашей
задачей является упорная оборона на длительное время .

Младшему ком. составу и красноармейцам задачу на
наступление объявить за 2 часа до атаки .

7. Время начала наступления согласно моих личных
указаний .

Порядок проведения артиллерийской подготовки согласно
прилагаемого графика.

8. План наступательной операции армии представить мне на
утверждение к 12.00 14.4.45 г.

Командующий войсками
1-го Белорусского Фронта

/подпись/

Член Военного Совета
1-го Белорусского Фронта

/подпись/

Начальник штаба 1-го Белорусского Фронта

/ подпись /

Operacja berlińska 1945r.
Moskwa 1950r.

DANE TAKTYCZNO-TECHNICZNE ŚRODKÓW ŁĄCZNOŚCI
TELEFONICZNO-TELEGRAFICZNEJ

a/ telefony

Typ	Rodzaj wywołania	Zasięg w km	Ciężar w kg	Gdzie jest stosowany
UNA-F-43	brzęczykowy	25 /500/	3	pododdz. -ZT-A
UNA-1-43 EE-85 USA	induktorowy	25 /500/ 25	5,6 4,5	łączn.wewn. ZT i A
UNA-F1-43	brzęczykowy induktorowy	25 /600/	7,6	DP-A

/napow.linie miedziane - 4 mm/

b/ telegrafy

Typ	Zasięg w km	Waga /kg/	Czas rozw.	Ilość słów na godz.	Szczegółowe zastosowania	Uwagi
Morse'a /klucz/	55-60 km po lin. kabl., 120 km po kabl. tyczkow. lin., 450-500 km po linii stałej	23	10-12	400	ZT-A	Przy pracy na duplex z przyrządem PTM wymien. 2 razy większa
Dalekopis ST-35 /klawiat./	35 km po lin. kabl., 120 km po lin. kabl. tyczk., 350 km po stałej linii	40	10-15	1200	A	
Bodo /piszący/	600 km po stałej linii	400	4-8	$\frac{2000}{3500}$	SG,A	<u>simpleks</u> dupleks

"Bellona" - zeszyt 12, 1945 r.

DANE TAKTYCZNO-TECHNICZNE PODSTAWOWYCH
ŚRODKÓW RADIOWYCH WP

TYP rdst	Moc	Szczebel zastosowania	Zasięg		Zakres fal umownych	Czas nie- przerwanej pracy
			tlg	tlf		
1	2	3	4	5	6	7
RAT	D	SG	do 1200	do 600	nad. 100-480 odb. 6-480	-
RAF	D	SG, A	600	300	nad. 10-30 odb. 7-480	-
RBS	S	A, KA, DP	150	75	100-480	nad. 2 odb. 20
RB	M	oddz.	35	17	60-240	26
RBM	M	--	50	30	70-240	36
12 RP	M	--	35	17	80-240	26

1	2	3	4	5	6	7
13R	M	oddz.	25	18	70-170	25-50
RBS /14R/	M	-"	1,5	3-5	66-124	20
A-7	M	art.	-	8-10	-	35
9-R	M	oddz. panc.	-	25 post. 18 ruch.	nad. 160-220 odb. 160-240	nad. 8 odb. 25
10-R	M	oddz. panc.	post. 100 ruch. -	45 post. 25 ruch.	150-240	nad. 8 odb. 25

"Bellona" - zeszyt 12, 1945r.

OPERACJE I BITWY LUDOWEGO WOJSKA POLSKIEGO W LATACH 1944-1945

Lp.	Nazwa operacji /działań/	Czas trwania	Wykonawca
1.	Forsowanie Wisły w rejonie Dębłina i Puław	28.7-6.8.1944r.	1 AWP
2.	Obrona przyczółka warecko-magnuszewskiego	8.8-13.9.1944r.	1 AWP
3.	Udział jednostek 1 armii WP w bitwie o Pragę	10-15.9.1944r.	1 DP, 1 BPanc, 1 MDL
4.	Walki o przyczółki warszawskie	16-23.9.1944r.	3 DP, 6 pp 2 DP, 1 MDL, artyleria 1 AWP
5.	Operacja warszawska	14-17.1.1945r.	1 AWP
6.	Bitwa o przełamanie Wału Pomorskiego	30.1-20.2.1945r.	1 AWP
7.	Udział ludowego WP w operacji pomorskiej	1-18.3.1945r.	1 AWP, 2 DA, 1 SBM
8.	Udział ludowego WP w operacji berlińskiej	16.4-6.5.1945r.	1 AWP, 2 AWP, 1 KPanc, 1 MKL
9.	Udział jednostek polskich w bitwie o Berlin	30.4-2.5.1945r.	1 DP, 2 BAH, 1 SBM, 6 spont-most.
10.	Udział ludowego WP w operacji praskiej	7-11.5.1945r.	2 AWP, 1 KPanc

NIKTÓRE WSKAŹNIKI LICZBOWE ILUSTRUJĄCE ROZMACH WAŻNIEJSZYCH OPERACJI I BITEW
LUDOWEGO WP W LATACH 1944-1945

Nazwa operacji, bitwy	Liczba jednostek			Ilość sprzętu bojowego		Szerokość pasa działania w km	Głębokość operacji w km	Czas trwania operacji /liczba dni/
	związków taktycznych /dyw. bryg./	sam. pułków	sam. batalionów	dział i moździerzy	czołgów i dział panc.			
Walki 1 AWP w rej. Deplina i Puław	14	3	15	ok. 1200	ok. 150	30	-	10 /28.7-6.8.1944r./
Udział 1 AWP w obronie przyczółka warecko-magnuszewskiego	14	3	15	ok. 1200	ok. 150	17	-	37 /8.8-13.9.1944r./
Operacja warszawska 1 AWP	18	4	15	ok. 1600	ok. 170	42	45	4 /14-17.1945r./
Przełamanie Wału Pomorskiego	18	4	15	ok. 1600	ok. 170	15	64	22 /30.1-20.2.1945r./
Udział 1 AWP w operacji pomorskiej	20	4	16	ok. 1600	ok. 120	50	90	18 /1-18.3.1945r./
Udział Ludowego WP w operacji berlińskiej	18	5	10	ok. 1500	ok. 50	15	160	21 /16.4-6.5.1945r./
2 AWP 1 KPanc	17	9	10	ponad 1500	510	30	90	19 /16.4-4.5.1945r./
Udział 2 AWP w operacji praskiej	17	9	10	1000	ok. 200	36	104	5 /7-11.5.1945r./

Załącznik nr 19

Wojsko Polskie
Sztab 2-ej AP
N 034

Mp. dnia 3.03.1945

Do

Dowódcy 8-ej Dywizji Piechoty

Dywizja za czas marszu wykazała dodatnie wyniki. Jednakże jest podczas marszu za bardzo rozciągnięta. Odległość pomiędzy pułkiem czołowym a pułkiem tylnym równa się trasie dziennego przemarszu dywizji. Obawiam się, że na defiladę w m. TORUŃ nie wszystkie pułki przyjdą na czas wyznaczony. Radzę w m. ALEKSANDRÓW zciągnąć dywizję bardziej zwarto, aby dalszy marsz odbyć normalnie nie rozciągając się.

Szef Oddziału Operacyjnego
/-/ Noss
płk

Szef Sztabu 2 Armii
/-/ Daszkiewicz
płk

Odbito w 2 egz. Nr 1 adresat
Nr 2 a/a

Opracował: Franciak
ppłk

Dnia 3.3.45r.
A.K. nr 47

CAW-III-5-15

Wojsko Polskie
Dowództwo 2 AP
Sztab
L. dziennika 0278

Rozkaz operacyjny nr 02

Sztab 2 Armii dnia 4.04.1945r. godz. 12.00 Mapa 200 000 - 43r.

1. Armia ma zadanie: nocnymi przemarszami i rankiem dnia 4.04.1945r. ześrodkować się w rejonie: WITAU, TRALWALDAU, WOIHAMMER, KOLFURT, GERMANSBERG, TIFIEFURT, HEILIGIENZEJE, DOMS, WALDHAUZ, CERBIEJTIEL z następnym zadaniem zmienić jednostki Czerwonej Armii na linii: BUCHOLC /5 km zach TRYBIEL, GROSS-ZIERCHIEN, wył. MUSKAU, PRIBUS, NIDER-BIAU, wył. NIDERLANGENAU. Zarządzenia o zmianie jednostek 13 Armii będą wydane oddzielnie.
2. Marsz wykonać nocnymi przemarszami z zastosowaniem wszelkich środków maskowania.
Początek marszu w nocy z 04.04. na 05.04.45r.
3. 10 DP - marszruta - TRACHENBERG, WINCIYG, KEBEN, RAUDTEN, TAMM, PRIMKENAU, NIDER-LESZEN, NOIHAMMER, HALBAU.
Dzienne odpoczynki - 05.04.45r. w lesie płn WINCYG.
PD - WINCYG; 06.04.1945r. rejon BARSZAU, PD - BARSZAU;
07.04.1945r. rejon PETERSDORF, PD - PEDERSDORF; 08.04.1945r., rejon NOIHAMMER. PD - NOIHAMMER.
Rejon ześrodkowania: wyłącznie WIZAU, NOI BURKAU, KLIKS, wył. CERBIEJTIEL, PD - BURAU.
4. 7 DP - maszerować marszrutą 10 DP.
Dzienne odpoczynki: 05.04.1945r. rejon URDORF /płd wsch TRACHENBERG /PD - URDORF; 06.04.1945r. rejon FINKERHEIZE, PD - FINKERHERE, 07.04.1945r. - w lesie wsch POLKWIC, PD - DARNBUSZ; 08.04.1945r. - rejon NIDER - LESZEN, PD - NIDER-LESZEN. Rejon ześrodkowania: wył. CERBIEJTIEL, NOIHAUZ, DOMS, WALDHAUZ, PD - ŁOS.

5. DP - marszruta: TREBNITZ, WOŁAU, SZTEINAU, LUBEN, KOCE-
NAU, KITLIC - TREBEN, LIPSZAU, NOIHAUZ.
Dzienne odpoczynki: 05.04.1945r. rejon ZAIFERSDORF, PD -
ZAIFERSDORF, 06.04.1945r. - rejon CEDLIC, PD - CEDLITC,
07.04.1945r. - w lesie zach KOTCENAU, PD - KOTCENAU;
08.04.1945r. - w lesie wsch LIPSZAU - PD GERCOGLICH -
CEIZAU. Rejon ześrodkowania: wył. DOIBRUAU, RAUSZA,
NOIHAUZ, BIRKENŁACHE, PD - SZTEINKIRCHEN.
6. 5 DP - marszruta: RYMBURG, DICHERNFURT, NOIMARRKT, LIGNIC,
BUNŁAU, KLITSZDORF, TIFENFURT. Dzeinne odpoczynki: 05.04.
45r. w rejonie SZTEFANDORF, PD - SZTEFANDORF; 06.04.1945r. -
w rejonie GROSSBERK KERN, PD - GROSS BEKKERN 07.04.1945r. -
w rejonie KREIBAU, PD - KREINAU; 08.04.1945r. - w lesie
wsch KLITSZDORF, PD - KLITSZDORF.
Rejon ześrodkowania: HEGEHOLD, TIFENFURT, wył. HEILIGENZEJE,
PD - TIFENFURT.
7. 8 DP - wykonać marsz marszrutą 5 DP do BUNŁAU, dalej
NOIDORT, GERMANSBERG. Dzielne odpoczynki w rejonach 05.04.
1945 r. - rejon OBERNIGK, PD - BERNIGK; 06.04.1945r. rejon
SZENEICHE, PD - SZENEICHE, 07.04.1945r. - rejon PANTENAU,
PD - PANTENAU; 08.04.1945r. - rejon SZWIBENDORF, PD -
SZWIBENDORF.
Rejon ześrodkowania: wył. HEGEHOLD, KOLFURT, wył. WALDAU,
GERMANSBERG, wył. MOIZORGE, PD /WALDAU/ HAJNE.
8. 3 Pułk Moździerzy, 8 RAD w nocy z 08.04. na 09.04.1945r.
wymaszerować marszrutą PRAUSNITC, TRACHENBERG i dalej po
marszrucie 10 DP. Dzienny odpoczynek 09.04.1945 r. wyma-
szerować marszrutą PRAUSNITC, TRACHENBERG i dalej po mar-
szrucie 10 DP. Dzienny odpoczynek 09.04.1945r. w lesie
zach. DORNBUSZ.
Rejon ześrodkowania - w lesie w rejonie WALDHAUZ.
9. 14 i 9 Sam.Br.Ppanc w nocy z 07.04. na 08.04.1945 r. wyma-
szerować marszrutą: TREBNITZ, WOŁAU, SZTEINAU, KOTCENAU,
KITLIC TREBEN, LIPSZAU. Dzienny odpoczynek dnia 08.04.1945r.
w lesie zach. LUBEN, PD - LUBEN. Rejon ześrodkowania w le-
sie w rejonie FURTWIZEN, PD - FURTWIZEN.

10. 3 Dywizja Artylerii Przeciwlotniczej bez pułku MZA, ubezpieczającego składy Armii z 26 ZAP 1 Korpusu Czołgów od 8.04.1945 r. do 10.04.1945r. ubezpieczyć obronę przeciwlotniczą artylerii i czołgów nadziemnym odpoczynkiem i w rejonie ześrodkowania według planu obrony przeciwlotniczej Dowódcy Artylerii Armii. Obronę przeciwlotniczą w marszu, w czasie odpoczynków i w rejonach ześrodkowania dywizji piechoty wg zarządzenia Dowódców Dywizji z wyznaczeniem do 30% broni piechoty dla prowadzenia walki z samolotami npla.
11. 5 Pułk Czołgów Ciężkich, 28 Pułk SU-85, 1 Korpus Czołgów, 16 Brygada Czołgów - w nocy z 08.04. na 09.04.1945 r. wymaszerować marszrutą: IOLS, TREBNITC, WOŁAU, SZTEINAU, KOTCENAU, KITLICREBEN, LIPSZAU. Dzienny odpoczynek dnia 09.04.1945r. w lesie zach. LUBEN, PD - LUBEN. Rejon ześrodkowania: 5 Pułk Czołgów Ciężkich w lesie w rejonie: PEKOFEN; 1 Korpus Czołgów - w lesie w rejonie: NOIHAUZ /płn/ DOMS , PD - DOMS, 16 Brygada Czołgów - w lesie w rejonie BIRKENHOF, PD - BIRKENHOF.
12. Jednostki tyłowe ześrodkować w rejonie: NOIHAMMER, BORGSDORF, KITLICREBEN, BOBERWITC, wg zarządzeń mojego Zastępcy do spraw Tyłów.
13. Sztab Armii - od 07.04.1945r. - NOIHAUZ /centrum/.
14. Zabronić łączności radiowej w czasie marszu.
15. Meldunki: a/ o przebiegu marszu codziennie do godz.10.00;
b/ o ześrodkowaniu w nakazanym rejonie dyslokacji, załączeniem schematów do batalionu włącznie do godz. 14.00 dnia 10.04.1945 r.

SZEF SZTABU 2 ARMII

DASZKIEWICZ
płk

DOWÓDCA 2 ARMII

K. ŚWIERCZEWSKI
gen. dyw.

11.A. 4 Brygada Saperów maszerować marszrutą: CEDLIC, OBERNICK, WOLAU, SZTEINAU, LUBEN, KORTCENAU, GREMSDORF, KILITC-TREBEN, LIPSZAU, KLIKS.

Dzienne odpoczynki: 05.04.1945r. RAIDCHEN; 06.04.1945r. GROSS URICHEN, 07.04.1945r. GREMSDORF, 08.04.1945r. LIPSZAU.

Rejon ześrodkowania: KLIKS.

P L A N

współdziałania oddziałów 4 polskiej mieszanej dywizji lotniczej ze związkami 1 armii WP podczas forsowania Odry i w czasie opanowywania przyczółków na jej zachodnim brzegu.

1. Zadania 1 armii WP - rano 16.4.1945r. z jednoczesnym działaniem oddziałów dywizji sforsować Odrę w rejonie mostu kolejowego Gedenik i na odcinku Alt Lietzegüryckie, Giustre z zadaniem uchwycenia przyczółków w granicach kanału Stara Odra.
2. Zadanie oddziałów 4 polskiej mieszanej dywizji lotniczej na 16.4.1945r.:
  - a/ Działaniami nocnych bombowców przed świtem 16.4. uderzyć na rejon rozmieszczenia dywizji piechoty npla w Bad Freienwalde w celu dezorganizacji dowodzenia wojskami.
  - b/ Działaniami nocnych bombowców obzwiadniać artylerię nieprzyjaciela na stanowiskach ogniowych w rejonach: Neu Glietzen, Neu Ranft, Neu Rüdnitz i Alt Reetz.
  - c/ Działaniami szturmowców i towarzyszących im myśliwców od "G" 16.4. dezorganizować dowodzenie wojskami i obzwiadniać artylerię na stanowiskach ogniowych w rejonach, jak w punkcie "b".
  - d/ Od "G" 16.4. prowadzić obserwację działalności wojsk nieprzyjaciela na południe od Neu Karlsruhof, Steinbeck w celu ustalenia kierunku podjęcia odwodów, ich składu oraz rejonów zesrodkowania wojsk przygotowujących się do wykonania kontrataków.

Zadanie	Wydzielone siły	Jednostka	Czas działań	Uwagi
1. Działanie nocnych bombowców przed świtem 16.4. wykonując uderzenie na rejon rozmieszczenia sztabu dywizji piechoty w Bad Freienwalde, dezorganizować dowodzenie wojskami	5 Po-2	2 pnb	5.45-5.55 16.4.1945 r.	Odstęp w czasie pomiędzy samolotami 2 minuty
2. Działaniami nocnych bombowców obzwiadniać artylerię npla na stanowiskach ogniowych w rejonach: Neu Glietzen, Neu Ranft, Neu Rüdnitz i Alt Reetz.	po 5 Po-2 na każdy cel	2 pnb	5.45-5.55 16.4.1945r.	Jak wyżej
3. Działaniami szturmowców i myśliwców wykonać uderzenia na następujące cele:				
a/ Sztab dywizji npla w rejonie Bad Freienwalde;	6 Il-2 pod osłoną 6 myśliwców	3 plsz i 1 plm	"G" 16.4.1945r.	Jednoczesne uderzenia: nie mniej niż trzy zajęcia na cel
b/ Artylerię npla na stanowiskach ogniowych w rejonie Neu Glietzen;	6 Il-2 pod osłoną 4 myśliwców			
c/ Artylerię npla na stanowiskach ogniowych w rejonie Neu Ranft;	4 Il-2 pod osłoną 4 myśliwców			
d/ Artylerię npla na stanowiskach ogniowych w rejonie Neu Rüdnitz i Alt Reetz.	4 Il-2 pod osłoną 4 myśliwców			

1	4. Od "G" 16.4. prowadzić obserwację działalności wojsk nieprzyjaciela na południe od Neu Karlishof. Steinbeck z zadaniem ustalenia kierunku podejścia odwodów, ich składu, jak również rejonów zesrodkowania wojsk przygotowujących się do kontrataków	2	Oddzielnie pery myśliwców	3	1 plm	4	"G" 16.4.1945r.	5	Częstotliwość rozpoznania: trzy razy w ciągu dnia
---	---	---	---------------------------	---	-------	---	--------------------	---	---

Ogólna liczba samolotów: nocnych bombowców - 20
szurmowców - 20
myśliwców - 24
Razem: 64

SZEF SZTABU 4 POLSKIEJ MIESZANEJ
DYWIZJI LOTNICZEJ
/-/ płk ROMEYKO

DOWÓDCA 4 POLSKIEJ MIESZANEJ
DYWIZJI LOTNICZEJ
YK/IN
/-/ płk TURKIEL

Dcy 2 DP

Zarządzenie bojowe nr 010/OP Kwatera Główna Sztabu 1 A
5.30 27.7.44 Mapa - 100.000 - 41 r.

1. Npl pododdziałami rozbitek 5 LDP, 342 DP stawia opór oddziałom Czerwonej Armii na zach. brzegu rz. Wisła na odcinku Dęblin Puławy.

Dca Armii zarządził:

2. 2 DP - kontynuuje marsz z zadaniem ku końcowi dnia 27.7.44 ześrodkować się w r-nie: Józefów, st. Klementowice, Karmanowice, Buchałowice.

Kwatera Gł. sztabu 2 DP - Buchałowice

Być w gotowości z rana 28.7.44 kontynuować marsz i wyjść na wsch. brzeg rz. Wisła na linię: wył. Gołąb-Puławy.

Wg marszruty: Pociecha, Markuszów, Kurów, Wola Osińska - maszeruje 1 DP i ześr. się w r-nie: Wola Osińska, Sielce, Chrządkówek i Dąbie.

3. Kwatera główna Sztabu 1 AP - Snopków.

Szef Sztabu I Armii Polskiej w ZSRR
/-/ Korczyk gen. bryg.

Szef Wydz. Oper. Sztabu 1 AP
/-/ Surżyc płk dypl

Odbito w 2 egz+4
egz nr 1 - ad acta
egz nr 2 - 2 DP

wyk. Surżyc
JL 27.7.44r.

4 egz. otrzymał ppłk Derks
dla ref. Doświadczeń Bojowych
/-/ ppłk Derks

DOWÓDCA 8 DP

płk Grażewicz

Osobiście odpowiedzialny za doprowadzenie do porządku podległych sobie oddziałów i utrzymanie ich na miejscu za wszelką cenę. Wyrzucić oficerów sztabu do linii. Tchórzów i dezertów rozstrzelać. Stworzyć specjalne oddziały zaporowe dla powstrzymania zbiegów. Oczyszczyć własne tyły od zbiegłych z frontu.

Obecny stan dywizji jest wynikiem waszego niedołęstwa i niezdecydowania.

Utrzymać linię za wszelką cenę.

27.04.45

10.45

K. ŚWIERCZEWSKI

CAW-III-5-15

1945 r. styczeń 28, godz. 4.00. Miejsce postoju. -
Dyrektywa operacyjna nr 00187/Op. Sztabu 1 Frontu
Białoruskiego dla dowódcy 1 armii WP

Mapa 1:200 000^{1/}

1. Rozbite oddziały nieprzyjaciela stawiając opór na nie przygotowanych do obrony rubieżach usiłują niedopuszczyć do dalszego posuwania się naszych wojsk z rejonu Bydgoszczy w kierunku północno-zachodnim i zachodnim.

2. Na prawo 70 armia 2 Frontu Białoruskiego prowadząc natarcie w kierunku północno-zachodnim do końca dnia 27.1. wyszła na rubież: Gruczno, Topolinek, Wierzbnik, maj Rębusz.

Linia rozgraniczenia: Wisła do Fordonu, dalej Koronowo, Sępólno, Podgaje, Wierzchowo, Dobrzany, Stargard Szczeciński, Gryfino. Wszystkie punkty wyłącznie dla 1 armii WP.

Na lewo 47 armia prowadzi natarcie w ogólnym kierunku na: Łobieżnica, Krajenka, Wałcz, Drawno, Choszczno, Płońsko, Lesica i do końca dnia 27.1. wyszła na rubież: Koronowo, Buszkowo, Sępólno, Rogalin, Szmiłowo, Witosław, Wielewo, Czajcze.

Linia rozgraniczenia: Bydgoszcz, Trzmiętowo, Więcbork, Złotów, Szwecja, Mirosławiec, Recz, Pyrzyce, Schwedt. Wszystkie punkty, oprócz Pyrzyce i m. Schwedt, wyłącznie dla 1 armii WP.

3. 1 armia WP: od rana 29.1.1945 r. przejść do zdecydowanego natarcia w ogólnym kierunku: Jastrowie, Iłowiec, Pożrzadko Wielkie, Suchań, Widuchowa i opanować rubież:

- a/ 29.1 - Lutowo /7 km na zachód od Sępólna/, Iłowo, Sypniewo;
- b/ 31.1 - Sypniewo, Drzewiec, Szwecja;
- c/ do 2.2 - Nowy Łowicz, Prostynia;
- d/ 6.2 - wyjść na rubież rz. Odra.

1/ Odpisy dyrektywy otrzymali: Szef Sztabu Generalnego Armii Radzieckiej i dowódca 47 armii.

W celu skutecznego zabezpieczenia prawego skrzydła przed ewentualnym uderzeniem nieprzyjaciela z kierunku północnego i północno-wschodniego mieć w drugim rzucie dwie dywizje piechoty i brygadę kawalerii.

4. Rozwijać nagle natarcia i nie dać nieprzyjacielowi możliwości zorganizowania obrony na nowych rubieżach. W tym celu zapewnić intensywne podciąganie artylerii, tyłów oraz zorganizować stałe uzupełnianie zapasów. Otrzymanie dyrektyw potwierdzić. O wydanych zarządzeniach meldować.

Szef Sztabu 1 Frontu
Białoruskiego

GEN. MALININ

Dowódca 1 Frontu
Białoruskiego

MARZAŁEK ŻUKOW

R. Dzipanow, 1 armia WP w bitwie o Wał Pomorski
MON-1965

Komunikat operacyjny nr 0023/Op.sztabu 1 armii WP
1944r., wrzesień 23, godz. 24.00 - Zielona
Mapa 1:100 000

1. Nieprzyjaciel w ciągu ubiegłej doby aktywności nie wykazywał, przeprowadzał nawały ogniowe artylerii i moździerzy na przedni skraj i w głąb naszej obrony. Zaobserwowano z pierwszej linii obrony, że żołnierze nieprzyjaciela wszczęli znaczny ruch i prace przy urządzeniu stanowisk ogniowych w stronę miasta. W ciągu nocy w głębi m. Warszawa na północny zachód od Cytadeli było słychać silną strzelaninę z ckm, karabinów i pistoletów maszynowych.

Lotnictwo nieprzyjaciela przeprowadzało loty zwiadowcze nad pasem działania 1 armii WP. Zanotowano w ciągu doby 2 samoloty.

2. Oddziały 1 armii WP bronią swoich odcinków obrony, przeprowadzając prace obronne. W ciągu nocy przeprowadzono resztę żołnierzy z lewego brzegu rz. Wisła na prawy brzeg /3 i 2 DP/. Oddziały przygotowują się do luzowania i obsadzania odcinków obrony oraz przegrupowania w myśl rozkazu dowódcy 1 armii WP w nocy z 23 na 24.IX.1944r. po przeprowadzonym rekonesansie w dniu 23.IX.1944 r.

Działanie oddziałów 1 armii WP

2 DP broni swego odcinka obrony prowadząc prace obronne, przygotowując się jednocześnie do luzowania oddziałów 76 DP Armii Czerwonej, 1 brygady kawalerii i 3 dywizji piechoty oraz prowadząc rekonesans rejonów ich obrony.

6 pp zajmuje i broni swego odcinka obrony, prowadząc prace obronne i obserwację nieprzyjaciela.

W ciągu nocy na PO 3 baonu zebrano 11 szeregowców 2/6 pp i 7 kompanii. Wstępne śledztwo ujawniło, że żołnierze ci nie przeprawili się na lewy brzeg rz. Wisła, lecu ukryli się w krza-

Straty: zabitych 4, rannych 13, ranny 1 koń.

kach w rejonie 3/6 pp. Wszystkich aresztowano - wszczęto śledztwo. W nocy przewieziono zwłoki jednego oficera z lewego brzegu rz. Wisła i jednego rannego szeregowca; 1 szeregowiec lekko ranny przepłynął sam.

Straty: zabitych 4, rannych 13, ranny 1 koń.

4 i 5 pp zajmują swoje odcinki obrony, prowadząc prace obronne oraz szykując środki przeprawowe.

2 pal na poprzednich stanowiskach ogniowych prowadził ogień do wykrytych celów oraz na zapotrzebowanie powstańców m. Warszawa. Jego ogniem zniszczono 1 działko 75 mm i 1 ckm, obezwładniono 1 moździerz 6-lufowy.

2 DP w nocy na 24.IX.1944 r. przeprowadził luzowanie oddziałów 76 Armii Czerwonej, 1 brygady kawalerii i 3 DP.

Kwatera główna 2 DP - Utrata.

3. 1 brygada kawalerii broni swego odcinka obrony, przeprowadzając prace obronne. W nocy na 24.IX.1944r. oddziały brygady będą zluzowane przez oddziały 2 DP. Brygada w myśl rozkazu sztabu 1 armii WP ześrodkowuje się o 4.00 24.IX.1944r. w rejonie m.Utrata i na południowy wschód od m. Targówek.

Straty: rannych 7 szeregowców, uszkodzony 1 ckm, zniszczono 400 m kabla telefonicznego.

Kwatera główna 1 brygady kawalerii - Praga, szkółka róg ul. Otwockiej i Siedleckiej.

4. 3 DP broni dotychczasowego odcinka obrony, przeprowadzając prace obronne. W ciągu nocy przeprowadzono na wschodni brzeg z lewego brzegu 80 ludzi 9 pp, w tym 7 oficerów i 73 żołnierzy, z których 11 jest rannych. Ponadto przeprowadzono powstańców i 15 kobiet z dziećmi.

8 pp przeprowadził z rejonu mostu kolejowego 12 ludzi 7 pp, ze wzg. 78,0 ewakuował 2 żołnierzy, w tym 1 z Armii Czerwonej. W ciągu dnia 24.IX.1944r. będą ewakuowani wszyscy pozostali na lewym brzegu. Łączności z grupą mjr.Łatyszonka nie nawiązano.

Straty: zabitych 6, rannych 110 szeregowców.

W nocy na 24.IX.1944r. 7 pp zostanie zluzowany przez oddziały 4 i 2 DP.

Wypadek nadzwyczajny: 23.IX.1944r. o godz. 15.00 ulegli katastrofie samochodowej dowódca 7 pp mjr Rusjan i zastępca dowódcy 9 pp mjr Gryc. Obydwaj znajdują się w oddziałach.

Kwatera główna 3 DP - Witolin.

5. 1 DP rozlokowana na starym miejscu postoju. Oddziały zajęte szkoleniem bojowym, przerabiały tematy jak poprzednio. Strat nie było.

Kwatera główna 1 DP - Rembertów Nowy.

6. 4 DP - rozlokowana na starym miejscu postoju, przeprowadza szkolenie bojowe oraz przygotowuje się do objęcia odcinków obrony stosownie do rozkazu dowódcy 1 armii WP.

Strat nie było.

Kwatera główna 4 DP - północno-zachodni skraj m. Anin.

7. Artyleria 1 armii WP zajmuje stanowiska ogniowe jak poprzednio, prowadzi ogień do wykrytych celów nieprzyjaciela, artylerii i moździerzy nieprzyjaciela oraz osłania przeprawę resztek 9 pp z lewego brzegu rz. Wisła.

Działanie artylerii 1 armii WP

1 spm - pociskiem nieprzyjaciela został rozbity 1 samochód.

3 pal ogniem zabezpieczał przeprawę 9 pp i odpierał kontrataki piechoty nieprzyjaciela na przyczółek.

3 brygada artylerii ogniem rozproszyła i częściowo zniszczyła kompanię piechoty nieprzyjaciela.

Straty: zabity 1 szeregowiec.

6 pal zabezpieczał ogniem przeprawę żołnierzy 9 pp z lewego brzegu rz. Wisła. Obezwładniono 1 baterię artylerii i zabito około 15 żołnierzy nieprzyjaciela.

Straty: rannych 3 szeregowców.

4 brygada artylerii przeciwpancernej ogniem zniszczyła około plutonu piechoty nieprzyjaciela, 2 PO, 4 ckm i uszkodziła 3 czołgi.

Straty: zabito oficera 1, szeregowca 1; ranny oficer - 1, podoficerów - 8, szeregowców - 7.

Straty w sprzęcie: rozbito 1 działo 57 mm i 1 samochód.

1 brygada artylerii ogniem zniszczyła 2 baterie artylerii, 2 gniazda ckm, 1 PO, 2 pociągi, około 100 żołnierzy i oficerów nieprzyjaciela. Obezwładniono 19 baterii nieprzyjaciela oraz zburzono 1 DSB.

5 brygada artylerii ogniem zniszczyła 2 działa 155 mm, 4 baterie 150 mm, zabito lub raniono około 100 żołnierzy i oficerów nieprzyjaciela. Obezwładniono 18 baterii artylerii.

Straty: 1 podoficer zabity.

Sztab artylerii 1 armii WP - Zielona.

8. 1 brygada pancerna rozlokowana na starym miejscu postoju, gdzie zajmuje się szkoleniem bojowym. Strat nie było.

9. 1 brygada saperów rozlokowana na starym miejscu postoju. Oddziały zajęte przygotowaniem środków przeprawowych i naprawą uszkodzonych.

x/

11. łączność pracowała bez zmian, normalnie.

Stan dróg jak poprzednio.

Stan pogody: w ciągu doby zachmurzenie 5-9° dwurastwowe na wysokości 600-1000 m i ponad 2000 m. Czasowe całkowite zachmurzenie.

Wiatr południowo-wschodni, szybkość 2-5 m/sek. Temperatura w nocy 11-8°, w dzień 18-21°.

Kwatera główna 1 armii WP - Zielona.

Szef Wydziału Operacyjnego Sztabu 1 Armii Wojska Polskiego D. Surżyc, płk dypl.	Szef Sztabu 1 Armii Wojska Polskiego W. Strażewski, płk dypl.
---	---

x/ Opuszczono pkt 10: Wypadki nadzwyczajne.

REGULAMINOWY UKŁAD I TREŚĆ PODSTAWOWYCH DOKUMENTÓW
BOJOWYCH SZCZEBLA OPERACYJNEGO

1. Rozkaz bojowy

- ocena możliwości nieprzyjaciela,
- zadanie bliższe wydającego rozkaz, i czas jego gotowości,
- zadanie bliższe sąsiadów i linie rozgraniczenia,
- zamiar dowódcy wydającego rozkaz,
- zadania /bliższe i dalsze/ z wyszczególnieniem środków wzmocnienia i wsparcia oraz linie rozgraniczenia,
- zadania - artylerii, lotnictwa, czołgów i broni specjalnych,
- obrona przeciwlotnicza i przeciwpancerna,
- odwody /zadania/,
- SD /kierunki przesunięć/,
- rejony i czas rozwinięcia organów tyłowych,
- meldunki /terminy i sposoby/,
- zastępcy dowódcy.

2. Plan operacji

- cel walki,
- zamiar dowódcy,
- etapy walki /uzależnione od zadania bliższego i dalszego/,
- zadania bojowe jednostek /współdziałanie/,
- zabezpieczenie działań,
- organizacja dowodzenia,
- zaopatrzenie materiałowe i organizacja tyłów.

3. Plan przegrupowania

- rejony ześrodkowania /wyjściowe/,
- drogi marszu, rejony długich odpoczynków,
- kalkulacje czasowe,
- kolejność przegrupowania,
- organizacja regulacji ruchu,
- organizacja łączności,
- zabezpieczenie przegrupowania.

4. Plan luzowania

- rejony wyjściowe /ześrodkowania/, czasy przesunięcia, drogi marszu,
- przydział odcinków luzowania i terminy,
- organizacja regulacji ruchu,
- stanowiska ogniowe artylerii i czasy zajęcia,
- organizacja luzowania /przewodnicy, czasy/,
- meldunki /terminy, sposoby/,
- działanie na wypadek uderzenia npla,
- organizacja łączności.

5. Plan przełamania

- ogólny cel i zamiar do działań,
- podział sił i środków na kierunku głównego uderzenia i kierunkach pomocniczych,
- zadania /rozwój działań w czasie i w terenie, kolejność zdobywania pozycji nieprzyjaciela/,
- ugrupowanie i pasy działania jednostek,
- użycie rodzajów wojsk /artyleria, lotnictwo, czołgi, saperzy, chemicy/,
- organizacja przegrupowania wojsk /terminy i sposoby/,
- organizacja współdziałania /terminy, rubieże/,
- maskowanie operacyjne /środki i sposoby/,
- organizacja dowodzenia /SD, PO, łączność, dozory, sygnały/,
- terminy,
- zabezpieczenie działań /rozpoznanie, OPL, opchem/,
- warianty działania npla i przeciwdziałanie własnych wojsk,
- zaopatrzenie w środki materiałowe i techniczne.

6. Plan zabezpieczenia inżynierskiego

- zadania,
- rejony i terminy wykonania prac,
- podział sił i środków,
- organizacja dowodzenia.

7. Planowa tablica walki

- działanie rodzajów wojsk i ich współdziałanie w poszczególnych etapach walki /ustalane w terenie/,
- zmiany w podporządkowaniu artylerii i czołgów,
- zmiany SO artylerii, /kolejność/,
- zadania oddziałów torujących,
- zadania drugich rzutów i odwodów,
- sygnały współdziałania.

8. Zarządzenia przygotowawcze

- ogólna sytuacja bojowa,
- zadanie, początek działań, przydzielone środki,
- czas i miejsce otrzymania zadania bojowego.

CBW-206.817

Meldunek bojowy nr 0519 dowódcy 1 armii WP
1944r., wrzesień 24, godz. 22.00 - Zielona
Mapa 1:100 000

I. Перед фронтом армии на участке Беляны, Варшава, Гассы обороняется противник в составе предположительного 269 ПД, полицейского батальона не установленной принадлежности, 608 охранного полка 203 охранной дивизии с приданными 475 танко-исстребительным батальоном и 458 пехотным батальоном, 501 штурмовым саперным батальоном, боевой группой "БЭМ", предположительно 679 охранным батальоном, 616 и 617 саперными батальонами, 944 и 255 охранными батальонами, бригады Каминского в центре г. Варшава, усиленной подразделениями ТД "Герман Геринг" и 19 ТД.

В течение суток вел методический артиллерийский и минометный огонь по переднему краю обороны и огневые налеты по району Саска Кемпа: отмечено действие 21 артиллерийских батарей разного калибра и 6 минометных групп выпустивших за сутки до 2000 снарядов и мин.

Авиация противника вела разведку вдоль фронта нашей обороны и бомбила юго-восточные кварталы г. Варшава: отмечено 53 самолето-пролетов, сбросивших 84 ФАБ-50, ФАБ-100.

2. Части 2 ПД в ночь на 24.XI сменили части 76 СД, I кавалерийской бригады и 3 ПД и заняли оборону по восточному берегу р. Висла на участке Аннополь, /иск/ Жерань, Пельцовизна, Прага, /иск/ Ляс.

Части 4 ПД сменили части 3 ПД и части 3 гв. кавалерийской дивизии, заняв рубеж на участке Ляс, Нова Весь, Карчев.

I кавалерийская бригада, сдав свой участок обороны 2 ПД, перешла в оперативное подчинение командира 4 ПД и к 20.00 24.IX.1944 г. 2 кавалерийский полк со спецчастями и подразделениями обслуживания сосредоточился в районе фл.Майданек, /иск/ Александрув, Вензовна. 3 кавалерийский полк оставлен в г.Прага для несения гарнизонной службы.

Части 3 ПД сдав участок обороны, 8 полк к 8.00 24.IX.1944 г. сосредоточился в районе Пенцлин, 7 пп и 9 пп сосредоточились в районе Саска Кемпа, Гоцлав с наступлением темноты совершают марш в новый район сосредоточения, Духнув, Пенцлин, Порембы, Гурки.

Положение остальных частей без изменений.

Начальник Штаба I АПВ
Полковник

В. Стражевский

Командующий I АПВ
Генерал-лейтенант

З. Берлинг

Załącznik nr 28

Wojsko Polskie
Dowództwo 2 Armii
Sztab
L.dz. 278

Mp. dnia 04.04.1945r.
SERJA "G"
Egz.nr 2

W y p i s

z rozkazu operacyjnego nr 02 Sztab 2 Armii z dnia 04.04.45r.
godz. 12.00

1. Armia ma zadanie: nocnymi przemarszami, rankiem dnia 09.04.45r. ześrodkować się w rejonie: WIZAU, FRAINWALDAU, NOIHAMMER, KOLFURT, GERMANNSBERG, TIFENFURT, HEILIGEZEJE, DAMS, WALDHAUZ, CERBEITEL z następnym zadaniem zmienić Jednostki Czerwonej Armii na linii: BUCHOLC /5 km zach./ TRIBIEL, Gross-ZERCHEN, wyż. MUSKAU, PRIBUS, NIDER-BIŁAU, wyż. NIDER-LAGENAU. Zarządzenia o zmianie jednostek 13 Armii będą wydane oddzielnie.

2. Marsz wykonać nocnymi przemarszami z zastosowaniem wszelkich środków maskowania.

Początek marszu w nocy z 04.04. na 05.04.45 r.

3. DP maszerować marszrutą: RYMBURG, DICHERNFURT, NOIMARRKT, LIGNIC, BUNCLAU, KLITSZDORF, TIFENFURT. Dienne odpoczynki : 05.04.45r. w rejonie SZTEFANSDORF, PD - SZTEFANSDORF; - 06.04.1945r. - w rejonie GROSSBERK KERN, PD - GROSS BEKKERN 07.04.1945r. - w rejonie KREIBAU, PD - KREINAU; 08.04.1945r. - w lesie wsch. KLITSZDORF, PD - KLISZDORF.

4. Obrona przeciwlotnicza w marszu, w rejonie odpoczynków i w rejonach ześrodkowania dywizji piechoty według zarządzenia D-cy Dywizji. Wyznaczyć do 30% broni piechoty dla prowadzenia walki z samolotami npla.

5. Sztab Armii od 07.04.45r. - NOIHAUZ /centrum/.

6. Zabraniam uruchamiania łączności radiowej na czas marszu.

7. Meldunki: a/ o przebiegu marszu codziennie do godz. 10.00;
b/ o ześrodkowaniu w nakazanym rejonie wraz z załączeniem schematu do batalionu włącznie - do godz. 14.00 dnia 10.04.45r.

SZEF ODDZIAŁU OPERACYJNEGO

/-/ NOSS
pułkownik

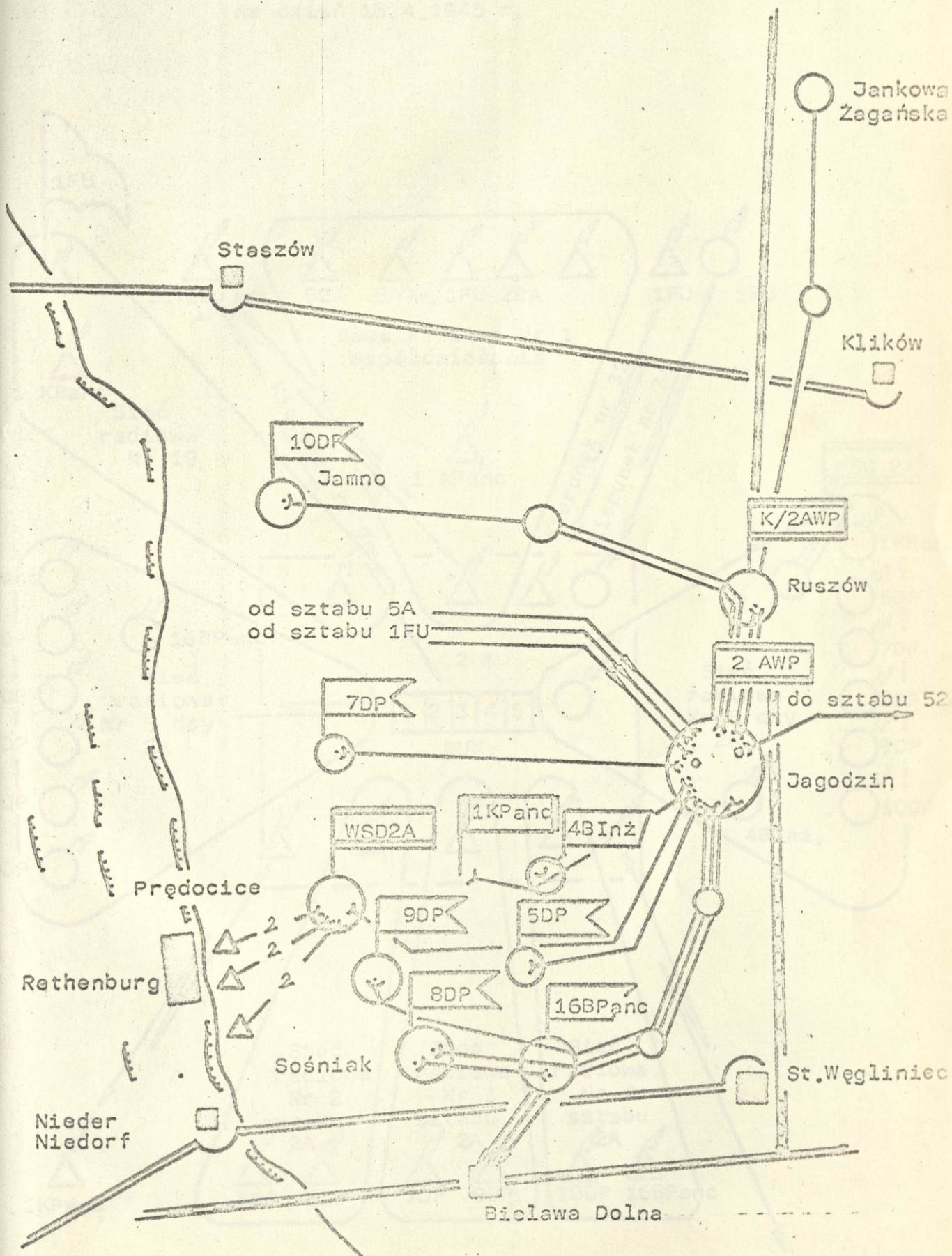
SZEF SZTABU 2 ARMII

/-/ DASZKIEWICZ
pułkownik

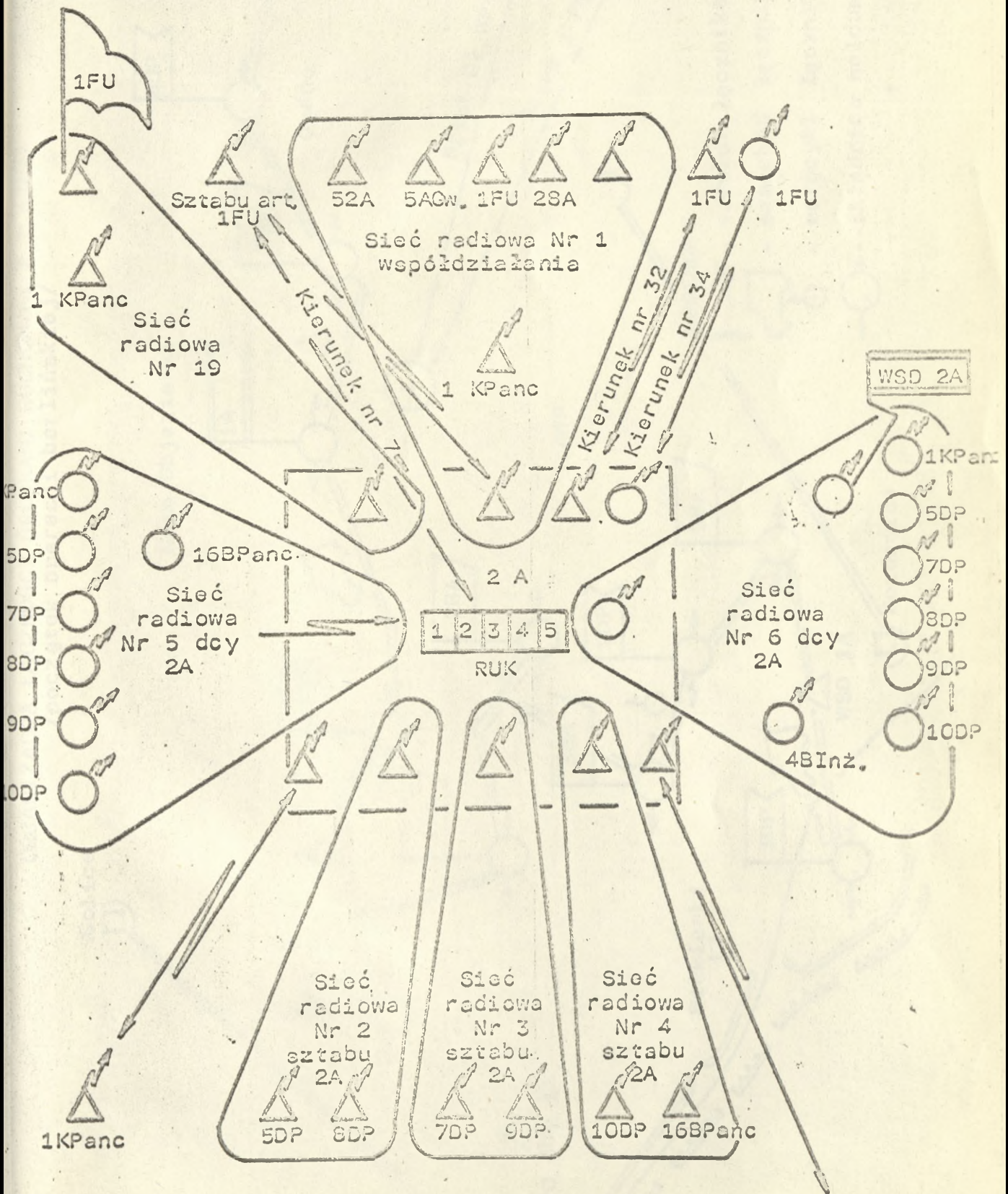
Wyk. w 2 egz. nr 1 adresat nr 2 a/a
Wykonał: płk NOSS
04.04.45r.
Nr 104

CAW-III-5-15

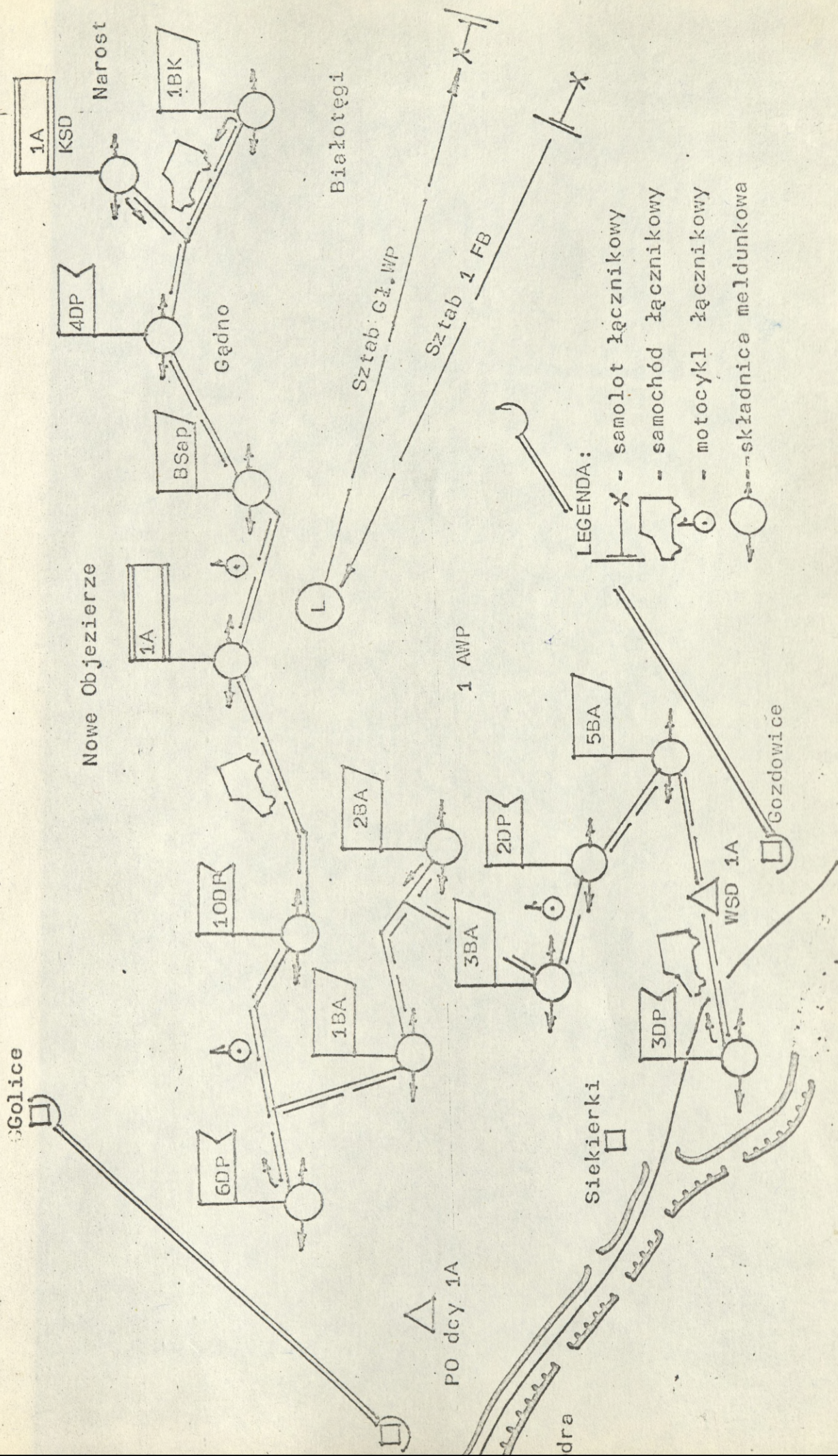
SCHEMAT ŁĄCZNOŚCI PRZEWODOWEJ 2 AWP
na dzień 16.4.1945 r.

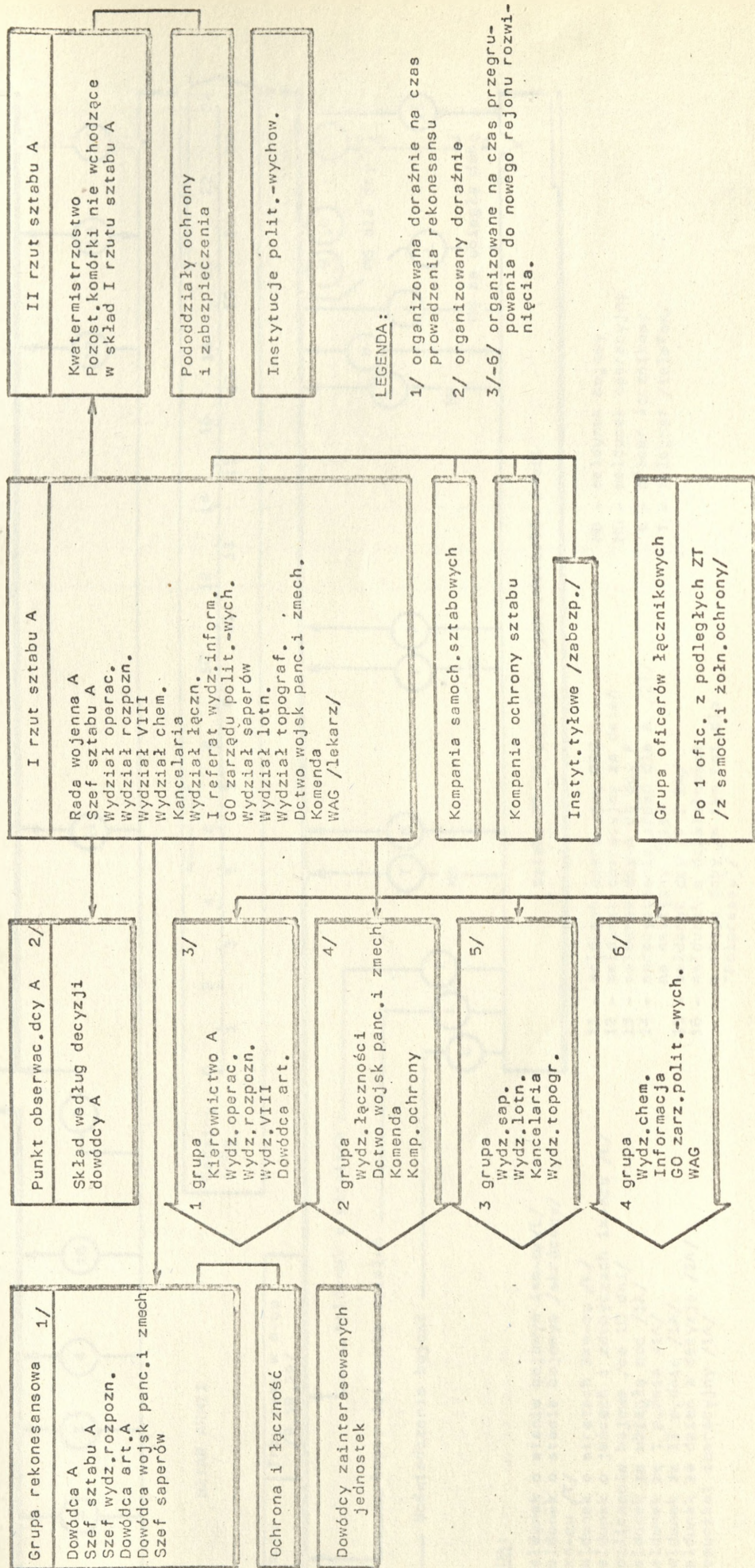
SCHEMAT ŁĄCZNOŚCI RADIOWEJ 2 AWP
na dzień 16.4.1945 r.

/początek operacji berlińskiej/

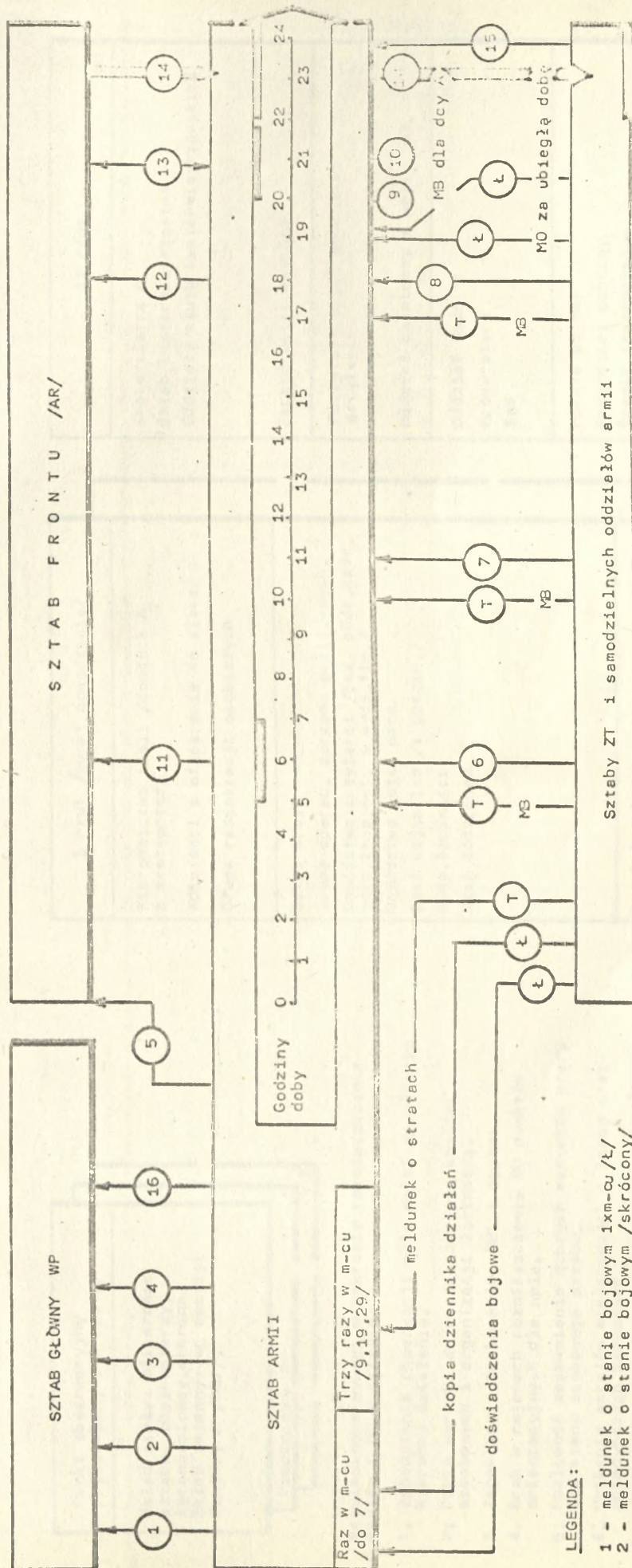
SKŁAD I UGRUPOWANIE POŁOWYCH PUNKTÓW DOWODZENIA 1 A
/sierpień 44r./

LEGENDA:

- 1/ organizowana doraźnie na czas prowadzenia rekonesansu
- 2/ organizowany doraźnie
- 3/-6/ organizowane na czas przegrupowania do nowego rejonu rozwinęcia.

TERMINY SKŁADANIA MELDUNKÓW I SPRAWOZDAŃ

CAW-III-5-3,15
CAW-III-4,99,100
CAW-III-4-6

I. Koniew - Czerdziesty piąty - MON 1968

REGULAMINOWY PODZIAŁ DOWÓDZTWA A NA RZUTY

Punkt obserwacyjny /wydzielony z I rzutu/
Skład stały: oficerowie sztabu, obserwatorzy, łącznościowcy, ochrona. Skład zmienny: wg decyzji dowódcy A /SSz/.
Pomocniczy PO
1
2

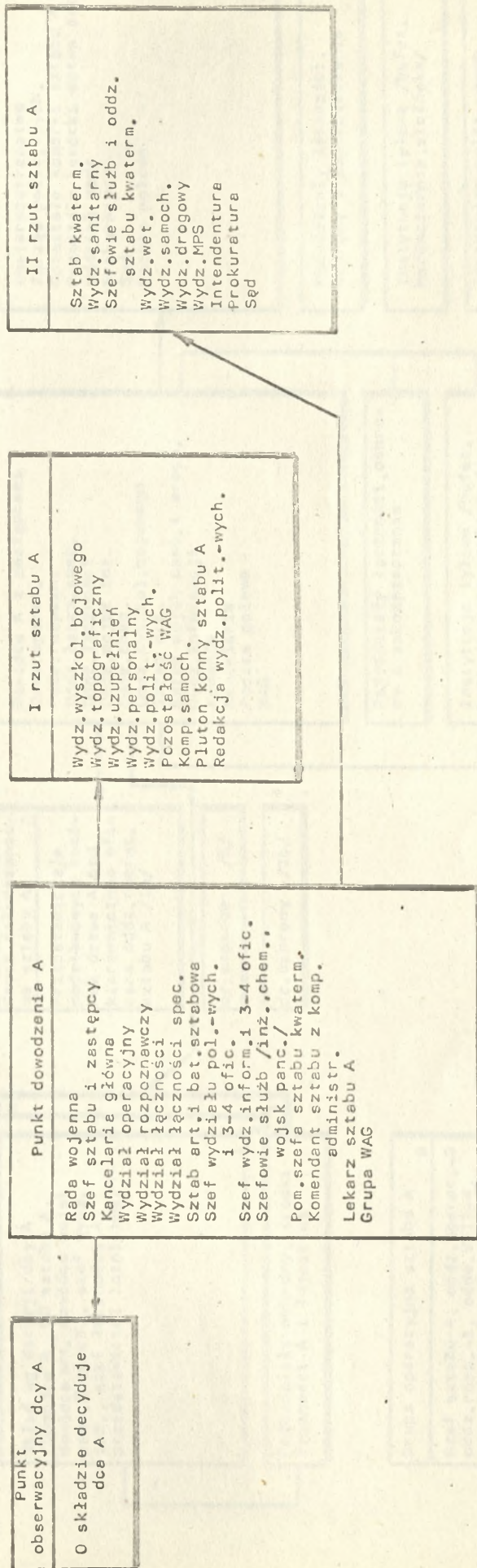
Regulaminowe wymogi w zakresie rozmieszczania rzutów i PO w terenie:

1. Zapewnienie obserwacji pola walki na głównym kierunku działania.
2. Dobre warunki do rozmieszczenia komórek sztabowych i organizacji łączności.
3. Zapewnienie maskowania, OPL i oppanc.
4. Brak w rejonach rozmieszczenia SD punktów orientacyjnych dla npla.
5. Możliwość zapewnienia dobrych warunków pracy dla stanu osobowego sztabu.
6. Unikanie skrajów miejscowości i lasów oraz pojedynczych zabudowań.

CBW-21.3309

I rzut /punkt dowodzenia/	II rzut
Kierownictwo armii /dowódca A z zastępcami/ Adiutanci i oficerowie do zleceń Grupa radiostacji osobistych	Kwatermistrz A Sztab kwatermistrzostwa Oddziały służb kwatermistrzowskich
Sztab armii Grupa operac. zarządu polit.-wych. Dowództwo artylerii /bez oddz.kadr, oddz.zoop.art. i wydz.fin./ Dowództwo wojsk panc Szef wojsk inż./+ pomocn./ Oddz. łączności Szef oddz.chem.	Zarząd polit.-wychow. Pozostała część dowództwa artylerii Oddział chemiczny i wojsk inż.
Wzwał łączności Pocztę polowa Rezerwa środków łączności Pododdział ochrony Pododdział transportowy Grupa obsługi	Oddział Kadr Prokuratura Sąd Pocztę polowa Pododdział ochrony Środki transportowe Grupa obsługi
Zapiesowe stanowisko dowodzenia /ZSD/	

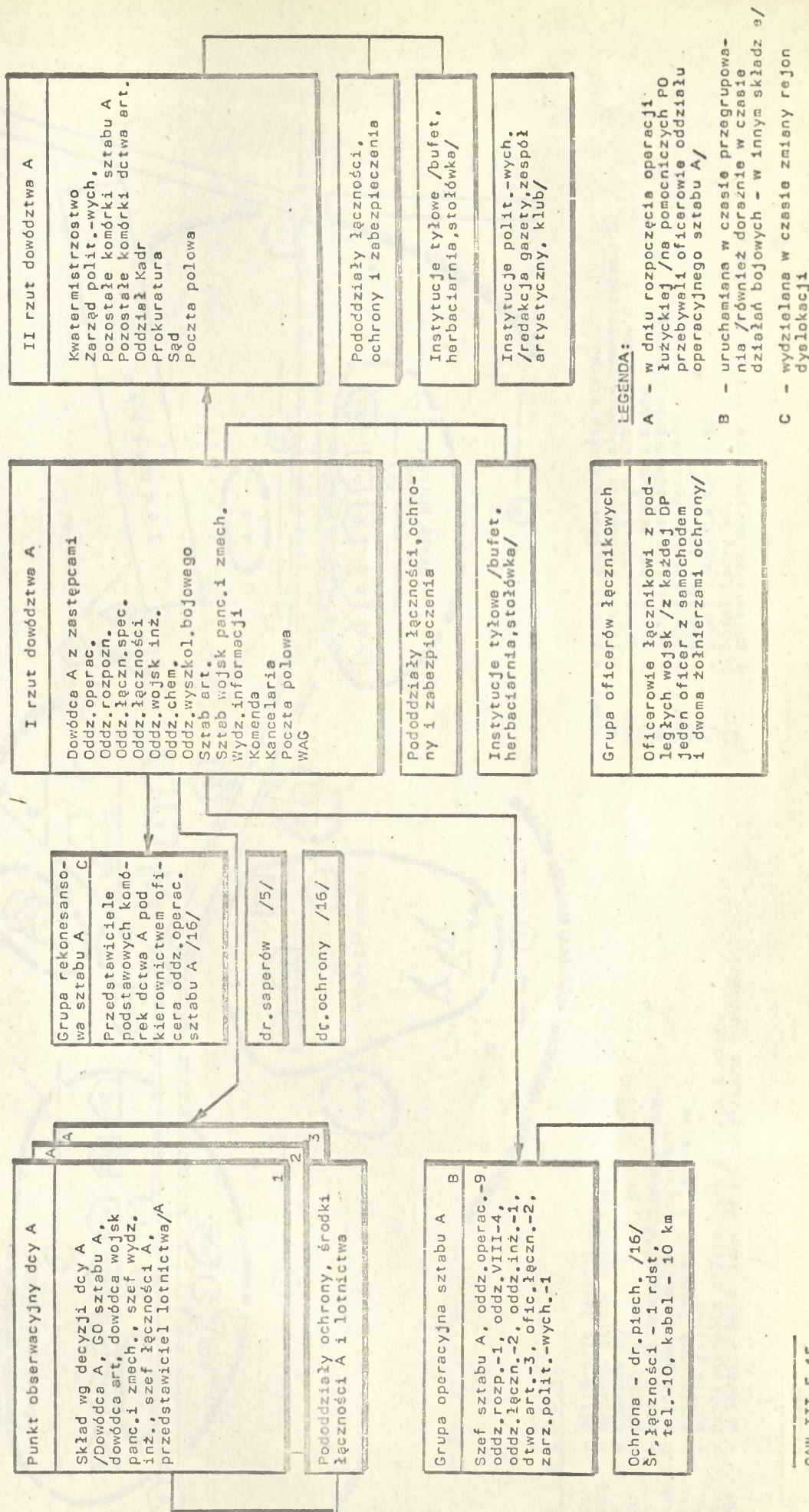
SKŁAD I UGRUPOWANIE POŁOWYCH PUNKTÓW DOWODZENIA
1 ARMII WP /maj 1944r./
/Skład i nazewnictwo przepisano w dosłownym brzmieniu/

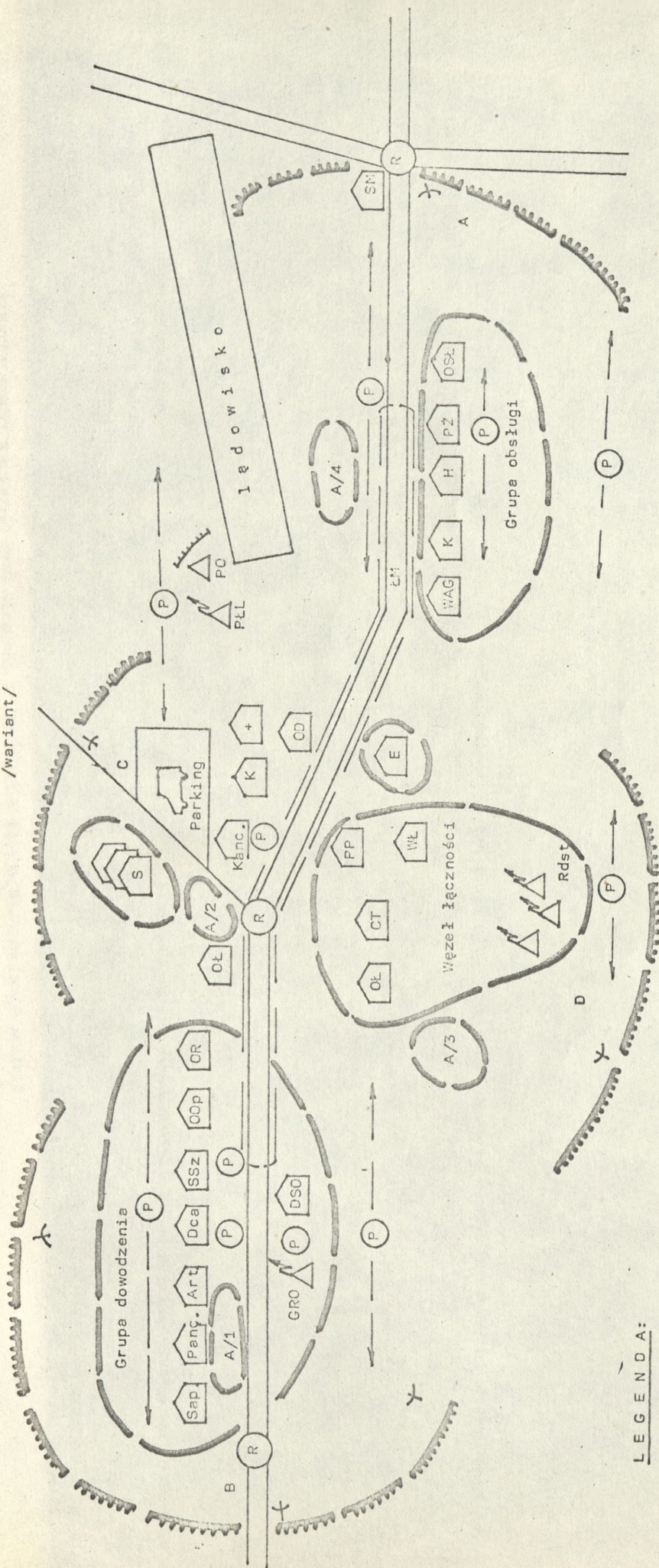

Ustalenia dodatkowe dowódcy 1 armii WP:

- przybycie szefów służb i oddziałów z I i II rzutu sztabu na punkt dowództwa A bez jego osobistego zezwolenia /lub szefa sztabu/ jest surowo zabronione;
- oprócz stałej kwatery i punktów dowodzenia należy posiadać zapasowe;
- kwatery i punkty dowództwa korpusu, dywizji i pułków oraz tyły i instytucje wyprowadzić z osiedli w lasy /urzędzić ziemianki, szałas i namioty/.

SKŁAD I UGRUPOWANIE POLOWYCH PUNKTÓW DOWODZENIA 2 ARMII WP
/lut-y-kwiecień 1945r./

ROZMIESZCZENIE I RZUTU DOWÓDZTWA A W TERENIE
/wariant/

LEGENDA:

- OŁ - oficerowie łącznikowi
- DSD - dyżurna służba operacyjna
- K - komenda SD
- OD - oficer dyżurny
- E - odwód sił ochrony /dyżurna zmiana/
- A, B, C, D - planowane odcinki obrony SD
- PŁL - posterunek łączności z lotnikami
- PP - poczta polowa
- S - pomieszczenia pozostałych komórek I rzutu
- SM - składowa meldunkowa /1 km od oficera dyżurnego/

- A/1-4 - punkty zbiórek w czasie alarmu
- LM - rejon formowania kolumn w czasie zmiany SD
- GRO - grupa radiostacji osobistych dcy A
- R - posterunek regulacji ruchu
- K - pomieszczenie pododdziału ochrony
- OSŁ - odwód środków łączności
- WŁ - warsztat łączności
- PZ - punkt żywienia kadry SD
- H - hotel kadry SD
- P - posterunek wartowniczy /staży lub ruchowy/

ETATOWY STAN, UKOMPLETOWANIE I WYPOSAŻENIE DOWÓDZTW ORAZ JEDNOSTEK ZABEZPIECZENIA

	Dtwa armii	pł	bix/ 2A-3/	kix/ 1A-5 2A-3/	elix/ WB	PP WBP	kochr	ksszt	kobs- meld	bdow x/ koinform	Rezem	Uwagi
wyszczególnienie												
Etatowy stan osobowy	554	515	312	599	33	100	177	63	157	121	2729	błspec-271
Faktyczny stan osobowy	595	722	330	580	95	97	202	95	131	160	3216xx/ /4487/	1 zbropz-298 8 czołgów, 13 samoch. pancernych, 32 motocykle, 22 samochody
Część dyżurna xxx/	155	222	-	-	-	47	52	45	-	60	581	
Z tego: xxx/	440	500	-	-	-	50	150	50	-	100	1290	
Samochody różne	17	68	27	30	11	19	12	82	3	4	281	7 sdapanc- 137, 6 dział SU- 57, 23 samochody
1 A												
Motocykle	1	9	-	-	-	-	5	8	-	-	23	
Pojazdy												
Bojowe /czołgi, transoportery/	-	4	-	-	-	-	6	-	-	-	10	
Samoloty łącznik.	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	10	
Konne	-	12	23	-	-	2	-	-	-	-	37	
Razem	18	93	50	30	21	21	23	90	3	4	361	
Etatowy stan osobowy	554	515	312	363	33	100	177	63	157	121	2533	
Faktyczny stan osobowy	474	527	292	347	85	101	185	127	123	130	2519xx/ /-14/	błspec - 271
Część dyżurna xxx/	154	227	-	-	-	41	55	57	-	50	584	
Z tego: xxx/	320	300	-	-	-	60	130	70	-	80	960	
Samochody różne	8	66	26	15	8	18	12	35	3	4	201	
2 A												
Motocykle	3	12	-	-	1	-	5	8	-	-	29	
Pojazdy												
Bojowe /czołgi, transoportery/	-	4	-	-	-	-	6	-	-	-	10	
Samoloty łącznik.	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	10	
Konne	-	12	21	12	-	2	2	-	-	6	55	
Razem	11	94	47	27	19	20	25	43	3	10	305	

LEGENDA:

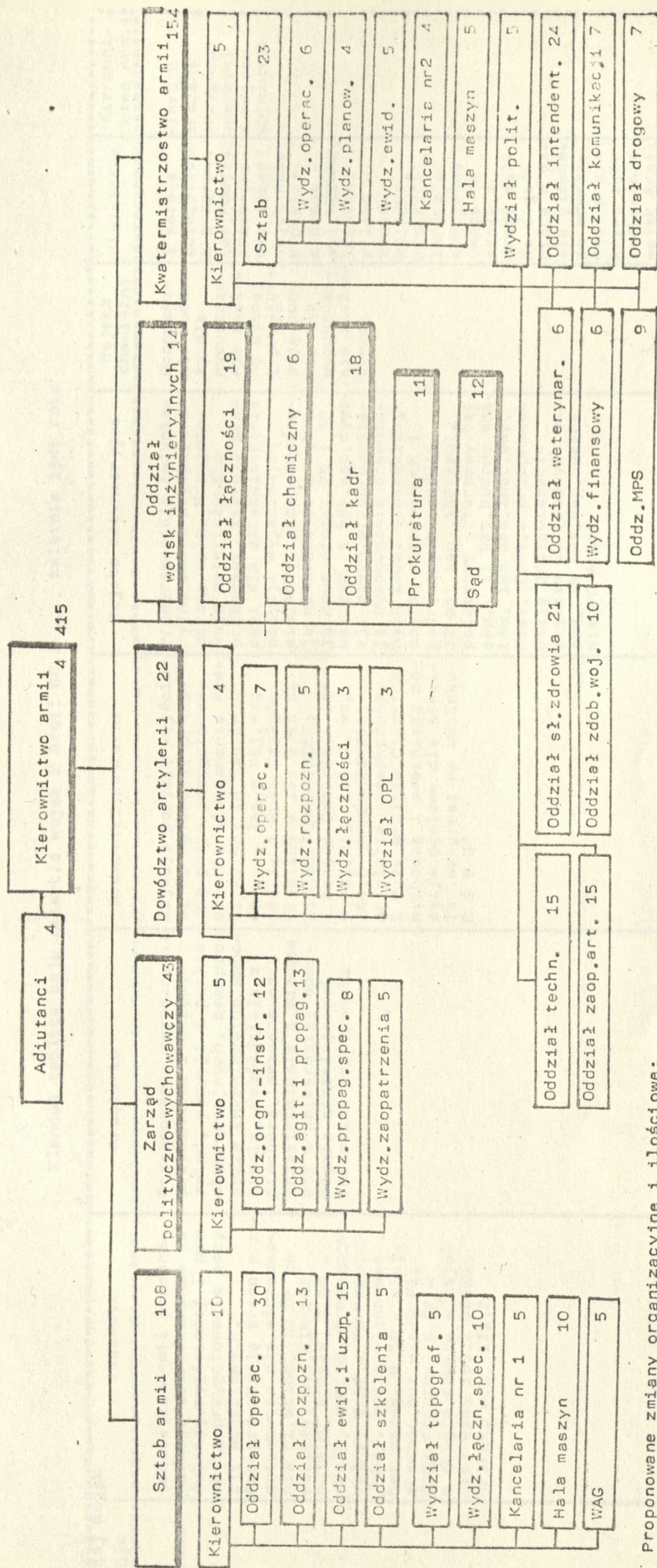
- x/ - poza SD armii
 xx/ - z tego na SD: 1971 żołnierzy w 1 A,
 1544 żołnierzy w 2 A;
 xxx/ - wykazane ilości należy rozumieć jako
 minimalne i niezbędne;
 xxxxx/ - do wykorzystania w ramach obrony
 wszystkich punktów dowodzenia armii
 /SD, II rzut, PO/.

1/ Etatowy nr nr: 02/404;02/162;02/203;014/1159;014/189A;014/191P;02/322;015/68:

2/ CAW-III-1-98; III-367-14; III-1-91; III-1-97; III-4-10;

3/ E.Jedziak - Wyzwolenie Pomorza. MON-1962

4/ Zeszyty naukowe WAP nr 10/35/1964

Proponowane zmiany organizacyjne i ilościowe:

- Zmniejszenie ogólnego stanu o około 25% /z 554 do 415/
- Wzmocnienie komórek operacyjnych /sztab A, dowództwo art., sztab kwatermistrzostwa A/
- Likwidacja dowództwa wojsk pancernych i zmehanizowanych /włącznie z częścią armii/
- Włączenie oddziału zaopatrzenia art. do kwatermistrzostwa /zmniejszenie etatowej obsady/
- Zreorganizowanie systemu kancelarii /wprowadz. etatu kanc. nr 1 - przy sztabie A i nr 2 - przy sztabie kwat. A/
- Zredukowanie komórek kadrowych do jednego oddziału kadr dowództwa A
- Likwidacja samodzielnych etatów maszynistek i kreślarzy oraz zgrupowanie ich w dwóch sztabach /hala maszyn sztabu A i kwat. A/
- Zredukowanie komórek finansowych do jednego wydziału w kwatermistrzostwie A
- Wprowadzenie etatu pomocnika kwatermistrza A ds. technicznych dla kierowania pracą oddziałów: technicznego, zaopatrzenia art., mps oraz jednostkami remontowymi.
- Powołanie oddziału technicznego /na bazie oddziału samochodowego/
- Weryfikacja etatów poszczególnych komórek stosownie do ich faktycznego obciążenia i potrzeb
- Zmniejszenie ilości etatów generalistycznych z 14 do 8 /dowódca, szef sztabu, szef oddziału operac., zca ds. polit.-wych., zca ds. liniowych, dowódca art., szef wojsk inż., kwatermistrz/
- Zmniejszenie liczby adiutantów i oficerów do zleceń.

"Zatwierdzam"
Dowódca I-go Frontu Ukraińskiego
Marszałek ZSRR
Koniew
L.Dz. 00308

Członek Rady Wojennej
gen.dyw.
Krajniukow

Załącznik nr 40
Ścisłe tajne
Egz. nr 1

Planowa tablica boju natarcia wojsk 2 Armii WP z .... kwietnia 1945 roku

Rodzaj wojsk	Piechota	Artyleria	Jednostki pancerne	Wojska inżynieryjne	Wojska chemiczne	Lotnictwo	Kierownictwo Armii
Okres przygotowania	Jednostki Armii przeprowadzają prace przygotowawcze dla sforsowania rz. NEISE. 10 DP na rubieży: wyl. BIRKERE, TRIBUS, DOBERS; 7 DP - GENIC, COBLIC, TOMERSDORF /płn./, 9 DP - TOMERSDORF /płd./, wyl. miejscowość bez nazwy; 8 DP - miejscowość bez nazwy Fl. OBER-FORWERK; 5 DP - w drugim rzucie w rejonie: wzg. 168,7 BRUK-HEIZER, wzg. 171,2	Przeprowadza rozpoznanie przeciwnika i celów, zwiad, pozycji i punktów obserwacyjnych, przeprowadza inżynieryjne umocnienia, współdziała z piechotą, przeprowadza ostrzeżenie i wiedzę w sprawie strzelających bateriami przeciwnika	Zajmują pozycje wyjściowe do natarcia; prowadzą prace przygotowawcze dla sforsowania rz. NEISE: 16 Sam.Br. Panc. - las w rej. wzg. 162,3; 5 Pułk Czołgów wschód TOMERSDORF; 1 Korpus Czołgów w rej. wzg. 168,0. Wzg. 164,0 HOMMERHEITZER. Artyleria samochodowa, 5 Pułk Czołgów Ciężkich wychodzą i umacniają pozycje ogniowe dla strzelku nawprost na odcinku 8 i 9 DP	Przeprowadzają inżynieryjne zwiady, przygotowują materiały dla przeprawy, kierują pracami dla zabezpieczenia pozycji wyjściowych piechoty, przeprowadzają wzmocnienie i wykonują nowe drogi. 25 i 30 bet.sap. i bet.sap.dwiz. zji piech., przeprowadzają wykonywanie drewnianych łodzi saperskich, mostów szturmowych i podręcznych srodków. 32 bet.sap., 108 zmot. pościgowy szturmowy bat.sap., 11 bat.budowy mostów, 125 Sam.Zmot.Bat. Most. Pont. - przeprowadzają przygotowanie sześciu 60-tonowych mostów. 28 bet.sap. umacnia PD Armii	Rozpoznawanie rubieży dla wypuszczenia zasobów i przygotowanie dla zwiad wojsk npla w pasie: z prawa - wyl. MUSKAU, z lewa - TOSZELN, z lewa - NIDER-NOIDORF WESENBERG. Zwracając uwagę na specjalną szosę i drogi polne i gościniec w paśmie główne go uderzenia: przykrywa ześrodkowanie wojsk Armii	3 Korpus Lotn. Szturmowy 1 5 Korpus Lotn. Pościgowy przeprowadza zwiad wojsk npla w pasie: z prawa - wyl. MUSKAU, z lewa - TOSZELN, z lewa - NIDER-NOIDORF WESENBERG. Zwracając uwagę na specjalną szosę i drogi polne i gościniec w paśmie główne go uderzenia: przykrywa ześrodkowanie wojsk Armii	Kieruje pracami przygotowawczymi z rejonu NOHAMMER
Przygotowanie artylerii	1. Środkami ogniowymi unieszkodliwia punkty ogniowe npla na przednim skraju. 2. Gotuje przeprawę i na lekkich srodkach przewozi forsuje rz. NEISE. 3. Zajmuje linię wyjściową dla ataku na zach. brzegu rz. NEISE w swoich pasach.	Unieszkodliwia żywą siłę i punkty ogniowe na przednim skraju i w głębi, prowadzi ogień niszczący po okopach i rowach łącznikowych, rozbiła przeszkody z drutu kolczastego i punkty obserwacyjne, unieszkodliwia artylerię i moździerze, wzięty łączności i sztabu npla, prostymi strzałami niszczy dzoty.	Zostają na pozycjach wycozkujących. Artyleria samoch. i 5 P.Czg. Ciężk. prostymi strzałami prowadzą ogień po stanowiskach ogniowych na przednim skraju npla na odcinku 8 DP, 2 Pułk Moźdz. i Korpusu Czołgów prowadzi ogień po ogniowych punktach npla na odcinku 9 DP.	Ubezpieczają przeprawę piechoty i grup rozgrodzenia na lekkich srodkach przeprawy. Z pomocą artylerii przygotowują się do wykonania mostów w rejonach: POTTAG, 1 km płn. COBLIC, Fl. NIDERFORWERN, TOMERSDORF, 1 km płd. TOMERSDORF, 1 km płn.	Zajmują rubieży wypuszczenia zasobów artylerii	1. C.0015 prowadzi rozpoznawanie dla wojsk npla ziemnych i dla siebie po sprawieniu celów dla ześrodkowanego	Kieruje pracami przygotowawczymi z rejonu NOHAMMER

Rodzaj wojsk	Piechota	Artyleria	Jednostki pancerne	Wojska inżynieryjne	Wojska chemiczne	Lotnictwo	Kierownictwo Armii
Okres boju	Piechota atakuje, przerywa przedni skraj obrony w swoich pasach z blizszym zadaniem wyjścia na rubież 10 DP - wyl. ZAGAR, wyl. 127, 8 wzg. 139, 5, wyl. FI. WALDORF; 7 DP - SZLANGENHEIZEN, FI. GENRICHSWALDE, SZPRE; 9 DP - wyl. SZPRE, USMANSODORF, JAKOBEHEIZER; 8 DP - zach. skraj lasu pld. JAKOBEHEIZER, st. towarowa, wyl. BIHAIN; 5 DP - w drugim rzucie naciera za 8 DP.	a/Przenosi ogień po drugich i trzecich liniach okopów; b/artyleria i moździerze pułków i batalionów przeprowadzają się na lek- kich i podręcznych środkach przeprawy we- spół z jednostkami pie- choty; c/ działa prostego strza- lu artylerii dymizyjnej i wzmocnienia przykrywa- ją przeprawy i atak piechoty, niszczą zes- rodkowany ogień wszy- stkie punkty ogniowe i żywą siłę npla;	Pozostają na wyczekują- cych pozycjach 28 art. samoch. pułk i 16 Br. Czołgów wyprzedzają pie- chotę na rubieży: SZPRE, USMANSODORF, GORKA i wspomagają piechotę przy wypełnieniu bliższego zadania. 5 Pułk Czg. Cięż. po ukończeniu przyg. art. w tymże rejonie zostaje w rezerwie Dcy Armii.	NIDER-NOIDORF. Przygo- towanie 16-tonowego mostu pływającego przez 2 godziny, 30-tonowego mostu przez 3 godziny, 60-tonowych mostów przez 10 godzin.	Przykrywają nieruchome zawisy dym- nie forsowa- nia rzeki i przerwa- nia przed- niego skra- ju obrony npla na 158, 9; b/DUNKKE- LHEIZER; ROTENBURG, NIDER- NEINDORF.	atak na art. i moźdz. pozycji npla w re- jonach: BREMENHAIN, ROTENBURG, GEEGE, zach. brzeg rzeki WEICERSZENC na odcinku SZPRE, WERKIRCH. 2. Przykry- wa wojska na pozycjach wyj- ściowych, rzut wy- korzystania powo- dzenia, 1 korpus czołgów, art. i przeprawy przez rz. NEISE w pasie armii.	Kieruje prace przygotowawcze w rejonach: NOIHAM- MER, HAIN, wzg. 156, 5, wzg. 158, 9; b/DUNKKE- LHEIZER; ROTENBURG; d/ALZYR, wzg. 164, 3, GEEGE.

Rodzaj wojsk	Piechota	Artyleria	Jednostki pancerne	Wojska inżynieryjne	Wojska chemiczne	Lotnictwo	Kierownictwo Armii
Okres boju						2. przykrywa przeprawę wojsk Armii w rejonach: BREMENHAIN, GEEGE, NIDER- NEIDORF, FI. OBERFORWERK, FI, NIDER- FORWERK.	
Wypełnienie zadań pier- wszego dnia	Naciera dalej i u schyłku dnia wychodzi na rubież: 10 DP - zach. skraj WEISSKASSEL HEIDE /pin/ wył. wzg. 151.3, 156.7, WERDA 7 DP - wył. WERDA, NIDER- PRAUSKE, wył. KOZEL, wzg. 155.7 9 DP - jezioro zach. wzg. 162.9 ZE /pin/, ZE /pid/ 8 DP - wył. ZE /pid/, zach. skraj lasu pin KWICDORF, wzg. 165.7, wył. NIDER- FIGBIG 5 DP - naciera w drugim rzucie za 8 DP.	Grupy wsparcia piechoty wypełniają ządania dców piech. unieszkodliwiają i niszczą punkty ogniowe i żywą siłę npla, prze- szkadzające w natarciu. Odbijają kontrataki npla. Zmieniają porządek bojowy. U schyłku pier- wszego dnia boju zmienia bojowy porządek grupa kontrbaterijna.	1 Korp. Czg. u schyłku pierwszego dnia wychodzi w las w rejonie NISKI. 16 Sam. Br. Czolgów z 28 Art. Sam. Pułkiem wspoma- gają piechotę i u schył- ku pierwszego dnia współ- działając z 8 DP wychodzi na rubież: wył. MOCHOLC, KWICDORF, wył. DIZA. 5 P. Czg. Ciężkich zostaje w odwodzie Dcy Armii i maszeruje za 9 DP.	2 Bat. Sap. 4 Br. Inż. Sap., 125 Sam. Bat. Zmot Pont. Most. utrzymuje mosty w porządku, wypeł- nia służbę komendancką, ubezpiecza przepuszcza- nie czolgów przez przeprawy mostowe. Sap. Bat. Dyw. i 1 bat. sap. 4 Br. Inż. Sap. - rozgradzają, rozgradza- ją i zabezpieczają drogi dla kolumn i mar- szrut Armii ROTENEURG, USMANNSDORF, GECH- MOHOLC.	Przykrywa- ją prze- prawę 8 i 9 DP przez rz. NEISE.	Na wezwanie.	Po wypeł- nieniu za- dań pier- wszego dnia PD ARMII przenosi się i kie- ruje natar- ciem wojsk z rejonu WERKIRCH.

<p>Rodzaj wojsk</p> <p>Okres boju</p>	<p>Piechota</p>	<p>Artyleria</p>	<p>Jednostki pancerne</p>	<p>Wojska inżynieryjne</p>	<p>Wojska chemiczne</p> <p>Lotnictwo</p>	<p>Kierownictwo Armii</p>
<p>Wypełnienie zadań drugiego dnia</p> <p>Naszczy npla w rejonach: KLITTEN, WEGERSDOORF, PETERSHEIN i u schyłku wychodzi na zachodni brzeg rzeki SZPREE na odcinkach:</p> <p>10 DP - TECESELN, BEERWALDE, UGIST</p> <p>7 DP - wył. UGIST, HALBENDORF</p> <p>9 DP - wył. HALBENDORF, GUTTAU</p> <p>8 DP - GDW, ROMERS, BUCHWALDE, BARLT, wysł. RAKEL</p> <p>5 DP - naciera nadal za 8 DP</p>	<p>Grupy wsparcia piechoty wypełniają zędanía dów piech. unieszkodliwiają i naszczę ogniowe punkty npla, jak również siłę żywą npla, przeszkadzające marszowi. Odbijają kontratak npla. Zmieniają bojuy porządek. Grupa Armii walki kontrbateryjnej wsparcia piechoty maszeruje za dywizjami głównego kierunku w gotowości do rozwinięcia szyku bojowego.</p>	<p>16 BR. Czg. z 28 Pułk Art. Samoch. wspomagają nadal piechotę i we współdziałaniu z 8 DP niszczą przetrwały na swojej drodze, u schyłku dnia wychodzą na linię: BRIOZA, GUTTAU, wył. RAKEL.</p> <p>1 Korp. Czg. rozwijając natarcie u schyłku drugiego dnia wychodzi na linię GROSSEERZDORF, ZERIGSTADT.</p>	<p>Rozgradzają, wykładają i ubezpieczają marszruty w pasach dywizji. Ubezpieczają umocnienia zdobytego przyczółka i rubieży wzdłuż rzeki SZPREE.</p>	<p>Przykrywają przeprowadę 8 i 9 DP przez rzeke WEISE.</p> <p>Na wezwanie.</p>	<p>Przenosi się i kieruje natarciem wojsk z rejonu SZTEUNELZA</p>	
<p>Wypełnienie zadań trzeciego dnia</p> <p>Naciera nadal i u schyłku dnia wychodzi na rubież:</p> <p>10 DP - ZOLSZWIC, SZENAU, NAUSLIC</p> <p>7 DP - KASLAU, NOI-PUSZWIC KRYNIC</p> <p>9 DP - wył. KRYNIC, MALKWIC, wył. GROSS-WIEŁKA</p> <p>8 DP - GROSS-WIEŁKA, wył. BAUCEN</p> <p>5 DP - naciera nadal za 8 DP</p>	<p>Grupy wsparcia piechoty wypełniają zędanía dów piech., unieszkodliwiają i naszczę ogniowe punkty npla i jego siłę żywą, przeszkadzając marszowi. Odbijają kontratak npla. Zmieniają porządek bojowy. U schyłku dnia zmienia porządek bojowy kontrbateryjnej grupa armii. Grupa armii walki kontrbateryjnej i wsparcia piechoty maszeruje za dywizjami głównego kierunku w gotowości do rozwinięcia szyku boj.</p>	<p>16 Sam. Br. Czg. z 28 Pułk Art. Sam. naciera nadal z 8 DP, u schyłku dnia wychodzą na rubież: WIETRO, MALKWIC, wył. BAUCEN.</p> <p>1 Korp. Czołgów - wiedzie boj celem zniszczenia npla na przedpolach DREZDEN.</p> <p>5 Pułk Czg. Ciężkich pozostał w odwodzie dcy armii, maszerując za 9 DP.</p>	<p>Rozgradzają, wykładają i ubezpieczają marszruty i drogi dla kolumn w pasach dywizji. Przeprowadzają dokładne rozminowanie wzdłuż dróg i dużych miejscowości.</p>	<p>Przykrywają zasyonaną dymną przeprowadę na rz. SZPREE.</p> <p>Na wezwanie.</p>	<p>Przenosi się i kieruje natarciem wojsk z rejonu GROSS-DUBRAU.</p>	

SYGNAŁY: Początek ataku - przez radio - 118, telefon - "URAGAN"

Wyjście na rubież bliższego zadania: radio - 228, telefon - "JASTREB"

Wprowadzenie odwodu pancernego - radio 338, telefon "PAŁUBA"

Atak naszego lotnictwa: radio - 448, telefon - /B.J. - nie można ustalić/.

Szef Sztabu 2 Armii

/-/ Sankowski
gen.mjr

Dowódca 2 Armii
/-/K.Świerczewski
gen.dyw.

Odbito w 10 egz.nr 1 a/a
Rozdzielnik przy oryginalne
Wykonał: Nos pik
Dnia 13.04.1945r.
A.K.nr 121

Rozdzielnik

Egz.nr 1 - a/a
nr 2 - Sztab Art.
nr 3 - Bron panc.
nr 4 - Saperzy
nr 5 - Chemicy
nr 6 - 9 Dp
nr 7 - 10 Dp
nr 8 - 7 Dp
nr 9 - 8 Dp
nr 10 - 5 Dp

SKŁAD I UGRUPOWANIE SD ARMII

Stanowisko dowodzenia	Odległość od linii styczności /w km/	
	w natarciu	w obronie
PIERWSZY OKRES WOJNY /czerwiec 1941-listopad 1942r./		
1. <u>Początkowy etap</u>		
SD - stanowisko dowodzenia /połowy punkt dowodzenia/	30-40	40-60
ZSD - zapasowe stanowisko dowodzenia	30-40	50-70
2. <u>Końcowy etap</u>		
I rzut SD /sztab A, komórki rodzajów wojsk i służb mające bezpośredni związek z dowodzeniem/	12-15	20-25
PSD - pomocnicze SD	8-12	20-30
PO - punkt obserwacyjny	15-2	2-3
II rzut SD /sztab tyłów, oddziały służb tyłowych, komórki: polityczne, uzupełnień, kadr; prokuratura, sąd/	25-30	30-40
ZSD	8-12	25-30
DRUGI OKRES WOJNY /listopad 1942-grudzień 1943r./		
SD	15-20/1/	11-25/1/
ZSD	15-20/1/	20-25/1/
PSD	4-8 /1/	8-10/1-2/
PO	1-2-3/1/	2-3/3-4/

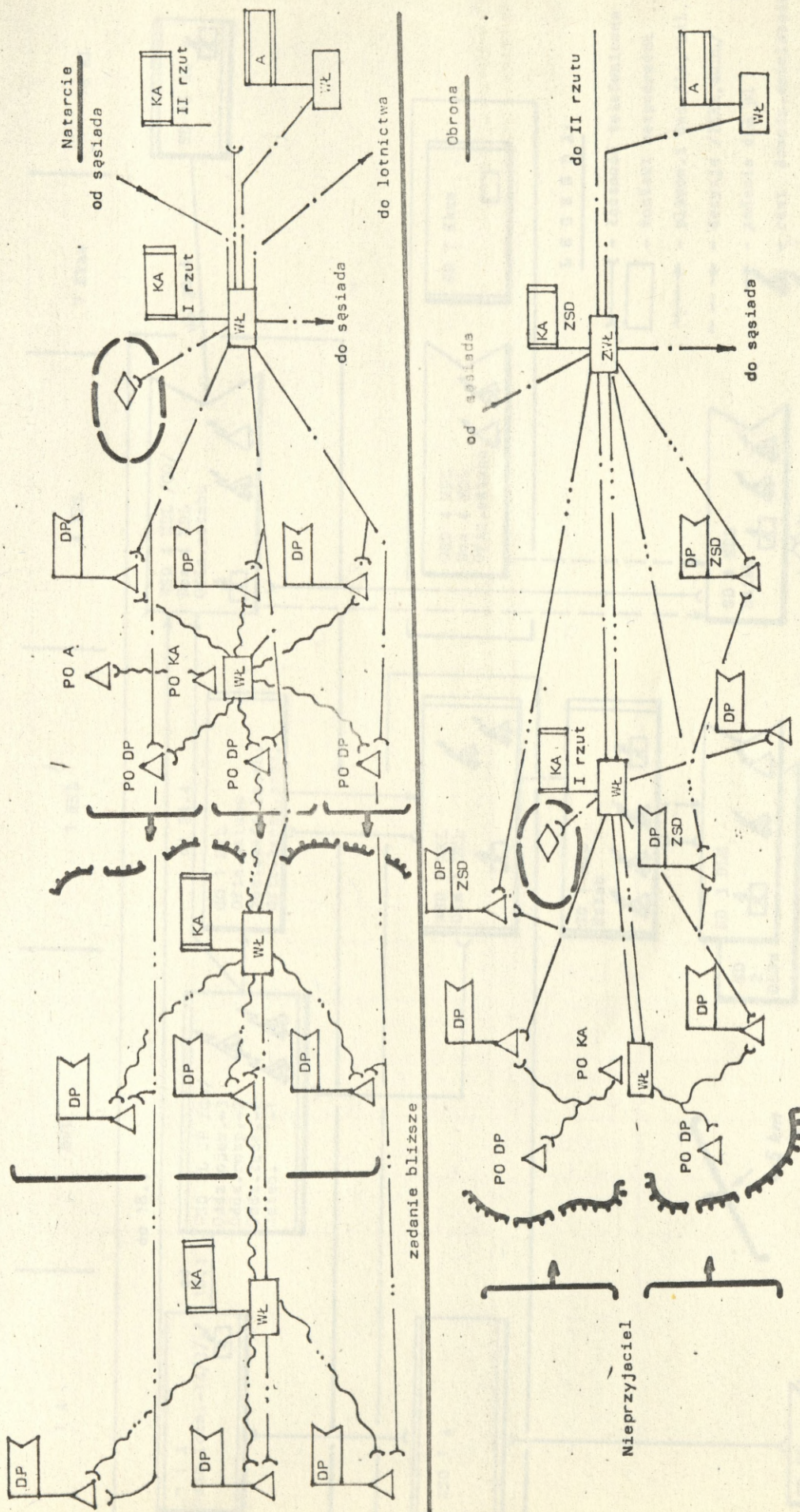
TRZECI OKRES WOJNY /styczeń 1944-maj 1945r./

SD	8-15	-
ZSD	20-30	-
WSD	6-10	-
PO	2-3	-

W nawiasach podano ilość stanowisk dowodzenia.

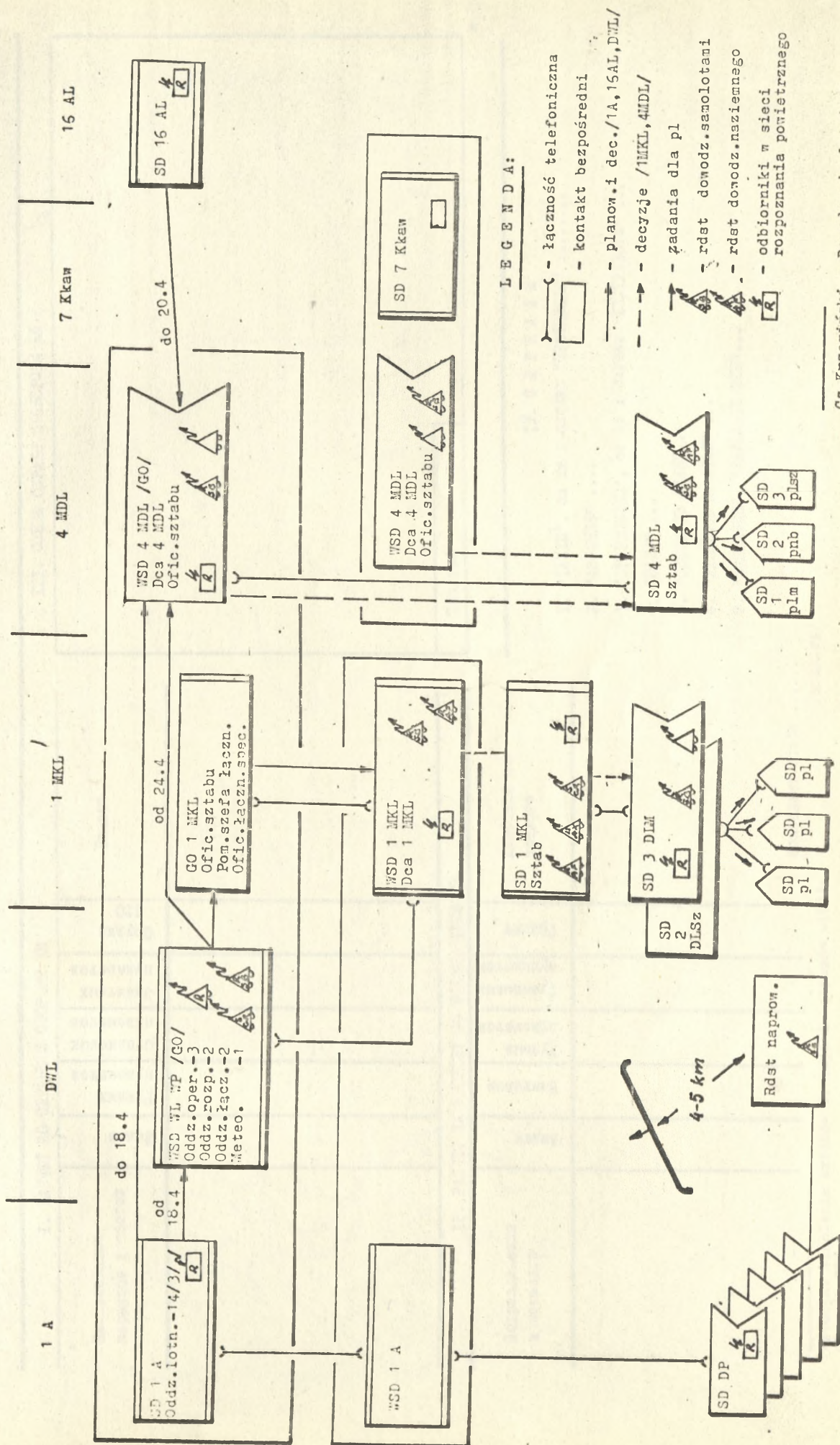

A. Karpiński, Dowodzenie w AR podczas II wojny światowej,
MON-1973.

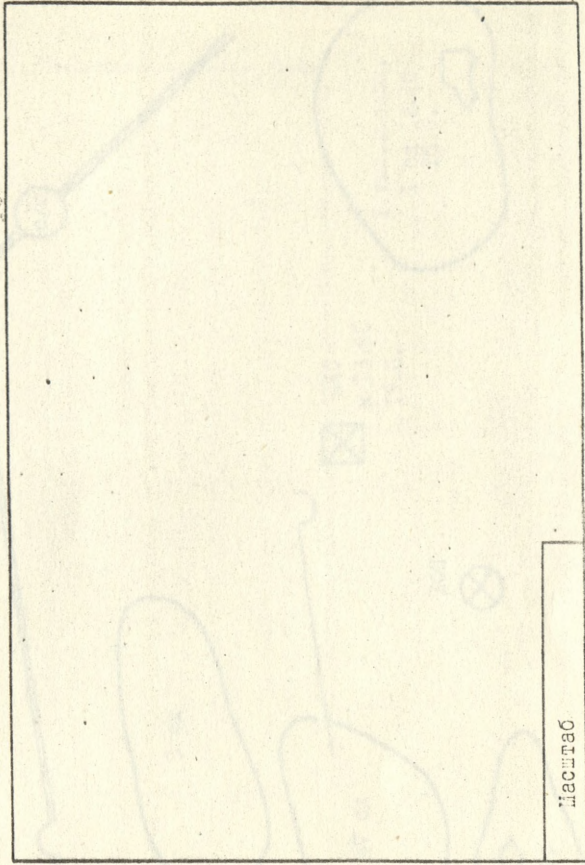
LEGENDA:
 - łączność PO
 - łączność SD
 - łączność rozwijana w toku natarcia
 - łączność ZSD
 - telegraf
 - telefon

ZwŁ - zapasowy węzeł łączności
 PO DP - punkt obserwacyjny dowódcy dywizji piechoty
 PO KA - punkt obserwacyjny dowódcy korpusu

...../подпись/

III. СХЕМА ОХРАНЫ И ОБОРОНЫ АТ

Масштаб

I. РАСЧЕТ ПО ОХРАНЕ И ОБОРОНЕ АТ

Наименование караулов и постов	Людей	Ручных пулеметов	Станковых пулеметов	Зенитных пулеметов	Орудий ПТО	Задачи

II. РАСЧЕТ НА ОБОРОНУ ПО БЕЗОПАСНОСТИ ТРЕВОГЕ

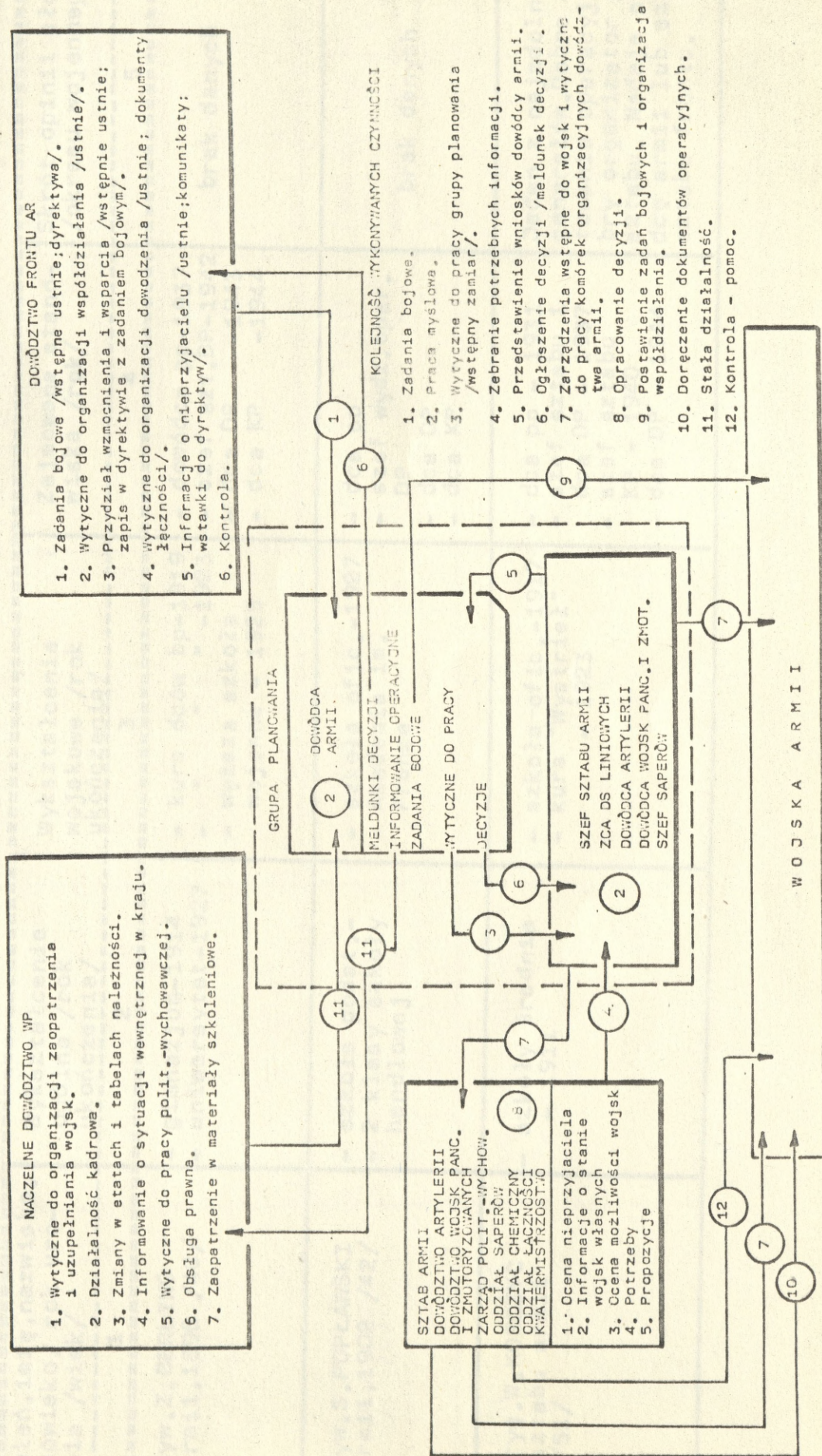
Подразделение и командир	Людей	Витковок	Ручных пулеметов	Станковых пулеметов	Пушек	Действие по тревоге

- IV. СИГНАЛЫ
1. "ТАНКИ", он же и сигнал "ПРОСЫБИКА" .....
  2. "АВИАЦИЯ" .....
  3. "СТУРОВОМАН", он же и сигнал "ХИМТРЕВОГА" .....
  4. "ГАЗЫ" ...
  5. "СВЕРНУТЬ ШТАБ" ...
  6. "РАЗВЕРНУТЬ ШТАБ" ...
  7. "ВНИМАНИЕ", "СЛУШАЙТЕ ВОС" ...

Командант штаба ..... /подпись/

PROCES WYPRACOWANIA DECYZJI I PLANOWANIA DZIAŁAŃ
W DOWÓDZTWIE ARMII
/podstawowy wariant/

WYBRANE DANE PERSONALNE

kierowniczej kadry operacyjnej
1 i 2 armii WP

1	2	3	4	5
Stożenie, imię, nazwisko, stanowisko, rok urodzenia /wiek/	Wykształcenie ogólne /rok ukończenia/	Wykształcenie wojskowe /rok ukończenia/	Zajmowane stanowiska /rok/	Skrót opinii służbowej /okresu wojennego/
gen. dyw. Z. BERLING dca armii, 1896 /48/	- gimnazjum - 1914 - uniwersytet - 1927	- kurs dców bp - 1919 - " " - 1923 - wyższa szkoła wojenna - 1925	- dowódca pp - 1937 - szef szt. DP - 1942 - dca DP - 1943 - dca KP - 1944	brak danych
gen. dyw. S. POPŁAWSKI dca armii, 1902 /42/	- szkoła podst. - - 2 klasy szkoły handlowej	- szkoła ofic. - 1927 - Akademia im. Frunze	- dca pp - szef wydz. oper. DP - dca DP - dca KP	brak danych
gen. bryg. W. KORCZYC szef sztabu armii 1893 /51/	- szkoły średnia - 1911	- szkoła ofic. - 1917 - kurs "Wystrieł" - 1923	- dca pp - 1931 - szef sztabu i dca DP - 1937 - szef sztabu KP - 1940 - dca DP - 1944	Jeden z najzdolniejszych generałów. Dobre przygotowanie operacyjne. Dobry organizator pracy sztabu. Nadaje się na dcę armii lub szefa sztabu frontu.

1	2	3	4	5
<p>gen. bryg. W. STRAŻEWSKI szef sztabu armii, 1897 /47/</p>	<p>- seminarium naucz.- 1917 - wyższy kurs pedagogiczny - 1920</p>	<p>- szkoła ofic.- akademia im. Frunze -</p>	<p>- szef sztabu DP- - szef sztabu KP - wykładowca - zca szefa sztabu armii-1944</p>	<p>Dostateczna wiedza wojskowa, działania na szczeblu armii zna. Wymagający, energiczny i pracowity. Nadaje się na zajmowane stanowisko.</p>
<p>gen. bryg. M. KARAKOZ zca dcy armii 1903 /41/</p>	<p>- brak danych</p>	<p>- akademia im. Frunze - akademia SG AR -1940</p>	<p>- dca DP - 1944 - dca KP - 1944</p>	<p>brak danych</p>
<p>gen. bryg. J. BORDZIŁOWSKI, szef saperów, 1900 /44/</p>	<p>- gimnazjum-1918 - instytut polit.</p>	<p>- akademia wojsk inż. - 1922</p>	<p>- szef sap. armii -1942</p>	<p>Zadania wykonuje wzorowo. Nadaje się na wyższe stanowisko.</p>
<p>płk D. SURŻYC, szef oddziału operac. 1899 /45/</p>	<p>- szkoła podstawowa</p>	<p>- kurs oficerski -1925 - kurs "Wystrieł" -1928 - akademia im. Frunze-1936</p>	<p>brak danych</p>	<p>Wyszczałcony oficer sztabu. W zagadnieniach operacyjnych orientuje się dobrze. Mało przejawia inicjatywę. Na zajmowane stanowisko nadaje się.</p>

1	2	3	4	5
płk G. SAMAR, szef oddziału wyszkolenia, 1909 /35/	- szkoła podstawowa -1923	- kurs - 1936 - kurs w akademii -1944	- zca dcy pp-1943 - dca pp - 1943 - st.pom.szefa oddz.wyszcz.-1944	Nie potrafi kierować szkoleniem na szczeblu armia-dywizja. Brak doświadczenia. Nie odpowiada na zajmowanym stanowisku.
płk F. SUCZEK, szef oddziału łączności, 1906 /38/	- szkoła podstawowa	- oficerska szkoła łączności-1932	- dca b1-1942 - dca p1-1942 - szef łączn.dyw.-1943	Brak danych
płk L. ŚWITELSKI, zca szefa oddz. operac., 1902 /42/	- szkoła podstawowa -1917 - kurs techniczny -1931	- szkoła oficerska -1926 - akademia im. Frunze-1938	- szef oddz.oper. -1941 - szef sztabu DP -1942 - szef sztabu oddz.partyz.-1943	Oficer zdolny, dobry organizator pracy. Wiedza na poziomie armii.
płk A. KRZYSZTOFOROWICZ, szef sztabu artylerii, 1908 /36/	- szkoła średnia -1934	- ofic.szkoła art. -1932 - kurs doskonal. -1934	- dca da -1943 - dca pa -1943 - szef sztabu art. DP -1943 - szef sztabu art. KP	Oficer zdolny. Posiada duże umiejętności organizacyjne i dowódcze.

1	2	3	4	5
płk S. JODYNIS, szef sztabu kwatermistrzostwa, 1902 /42/	- szkoła podstawowa -1917	- szkoła ofic. -1928 - akademia kwaterm. -1939	- szef oddz. -1943 - szef sztabu pułku -1943 - szef sztabu kwat. KP-1944	Pracę sztabową lubi i zna. Oficer wymagający
gen. dyw. K. ŚWIERCZEWSKI dca armii, 1897 /47/	- szkoła zawodowa	- kurs pom. dców pułków -1921 - wyższa szkoła dców pułków -1921 - akademia im. Frunze-1924	- dca DP - dca BP - komendant szkoły - zca dcy KP	Brak danych
płk A. DASZKIEWICZ, szef sztabu armii, 1895 /49/	- gimnazjum	- akademia im. Frunze-1925	- szef oddz. oper. OW -1942 - zca dcy DP - 1943	Brak danych
gen. bryg. J. SANKOWSKI, zca dcy armii, szef sztabu armii, 1897 /47/	- instytut gosp. -1933	- akademia im. Frunze-1939	- dca pułku - wykładowca taktyki - dca brygady - dca dywizji	Wysokie zdolności i doświadczenia. Oficer pracowity.

1	2	3	4	5
brak danych	brak danych	akademia wojskowa	brak danych	brak danych
gen. bryg. J. PYRSKI, dca artylerii armii, gen. bryg. J. MIERZYCAN, dca wojsk panc. i zmot., 1910 /34/	- wyższe -1932	- szkoła ofic. -1934	- zca dcy ds oper. -1941 - szef sztabu dyw. -1942 - dca brygady -1944	Oficer zdolny, energiczny i bojowy.
płk J. GABER, szef sap. armii, 1903 /41/	- szkoła średnia -1920	- szkoła ofic. -1924 - akademia wojsk. -1936	- szef sap. dyw. - szef sap. bryg.	Dobry fachowiec wojsk inżynierskich.
płk S. NOSS, szef oddz. oper. armii, 1898 /46/	- seminarium duchowne -1918	- szkoła ofic. - akademia im. Frunze -1940	- dca pułku -1938 - kier. cyklu takt. -1941 - szef sztabu dyw. -1942 - szef sztabu KP -1944	Duża wiedza taktyczna i doświadczenie. Pracuje dobrze, opanowany i sumienny.
ppłk L. KORCZAGIN, szef oddz. wyszkol. 1910 /34/	- szkoła średnia -1928	- wyższe kursy -1935	- dca pp -1943 - zca szefa oddz. -1944	Duże doświadczenie. Bierze udział w pracach operacyjnych.

1	2	3	4	5
ppłk M. RIABCEW, szef oddz. łączności, 1901 /43/	- średnie	- kurs dców piechoty - ofic. szkoła łączn.	- szef łączności KP-1943	Dobry pracownik łączności. Orientacja szuka i dobra. Duża inicjatywa.
ppłk W. FRAN CZAK, zca szefa oddz. oper., 1904 /40/	- szkoła podstawowa-1918	- kurs ofic.-1924	- szef wydz. oper. dyw.-1942 - szef sztabu dyw.-1943 - st. pom. szefa oddz. oper. armii -1943	Dobry organizator pracy. Pracę w sztabie zna dobrze. Zadania wykonuje dobrze.

CAW-akta personalne generałów i oficerów.
K. Kaczmarek. Druga armia WP. MON-1978
Encyklopedia II wojny światowej. MON-1975.

MAPY ROBOCZE

Użytkownik 1	Treść mapy 2	Wymogi szczegółowe 3	Przeznaczenie mapy 4
1. Szef Sztabu	Dokładnie ugrupowanie wojsk własnych /wraz z tyłami/ oraz nieprzyjaciela	Pełne zobrazowanie aktualnej sytuacji bez zaciemniania jej zbędnymi szczegółami	1. Składanie meldunków dla dowódcy. 2. Stawianie zadań bojowych /organizacja rozpoznania/. 3. Kontrola realizacji decyzji dowódcy.
2. Szef oddziału /wydziału/ operacyjnego i oficerowie wchodzący w jego skład	Możliwie pełne przedstawienie aktualnego położenia wojsk własnych z dokładnością do pułku /batalionu/	Dokładność: - wojska własne - dokładnie; - nieprzyjaciel - ogólnie ugrupowanie /wyłącznie dane sprawdzone/; - sytuacja tyłowa - w ogólnym zarysie	Przeznaczenie: 1. Składanie meldunków szefowi sztabu. 2. Opracowywanie rozkazów i zarządzeń. 3. Opracowywanie sprawozdań operacyjnych i meldunków.
3. Szef oddziału /wydziału/ rozpoznawczego i oficerowie wchodzący w jego skład	Możliwie pełne przedstawienie aktualnego położenia wojsk nieprzyjaciela	Wiadomości o nieprzyjacielu przedstawia się łącznie z informacjami o ich źródle i czasie uzyskania	1. Składanie meldunków szefowi sztabu. 2. Opracowywanie sprawozdań rozpoznawczych. 3. Informowanie wewnętrzne

1	2	3	4
4. Szef łączności	Położenie i działanie wojsk własnych oraz sprawdzone wiadomości o nieprzyjacielu	Szczegółowe dane o rozmieszczeniu punktów dowodzenia /SD, ZSD/ przełożonego, własnych oraz podległych i współdziałających wojsk	<ol style="list-style-type: none"> 1. Składanie meldunków szefowi sztabu. 2. Organizacja systemu dowodzenia. 3. Stawianie zadań dowódcom jednostek łączności.
5. Kwatermistrz	Położenie i działanie wojsk własnych oraz sprawdzone wiadomości o nieprzyjacielu	Szczegółowe położenie jednostek i instytucji tyłowych, drogi dowozu i ewakuacji, linie rozgraniczenia, granice obszarów tyłowych	<ol style="list-style-type: none"> 1. Składanie meldunków dowódcy. 2. Opracowywanie rozkazów i zarządzeń tyłowych.

Metodyka szkolenia sztabów dywizji i korpusów - Moskwa 1944
CBW-255.558

DOKUMENTY ROBOCZE

Przeznaczenie	Wyszczególnienie	Wykonawca
1	2	3
1. Podejmowanie decyzji i planowanie działań	1. Stosunek sił 2. Zestawienie przewozów 3. Tabele marszu 4. Plany rekonesansów 5. Plany zabezpieczenia bojowego 6. Różne kalkulacje pomocnicze 7. Plany rozpoznania 8. Karty przesłuchania jeńców 9. Dziennik obserwacji 10. Plany i schematy łączności 11. Rozliczenie środków łączn. 12. Zestawienie składu bojowego 13. Zestawienie strat i zdobyczy wojennych 14. Tabele urzutowania zapasów 15. Grafiki przesunięcia tyłów 16. Kalkulacje w zakresie ewakuacji sił i środków 17. Tabele potrzeb i możliwości transportowych	Oddz./wydz./oper. - " - - " - - " - - " - - " - Oddz./wydz./rozp. - " - - " - Oddz./wydz./łączn. - " - Oddział kadr i oddz.uzup. - " - Sztab kwaterm. - " - - " - - " -
2. Organizacja pracy sztabów	1. Dziennik wchodzących i wychodzących dokumentów 2. Zeszyty pracy 3. Instrukcje służb dyżurnych 4. Lista adresatów 5. Grafiki wysyłania dokumentów 6. Instrukcja dyżurnego węzła łączności 7. Plan ochrony i obrony SD 8. Rozliczenie sił i środków znajdujących się na SD 9. Adresy kwater kadry SD	W każdej komórce organizacyjnej Cała kadra Oddz./wydz./oper. - " - - " - Oddz./wydz./ łączn. Komenda SD Komenda SD - " -

1	2	3
3. Składanie sprawozdań	1. Mapa sprawozdawcza	Oddz./wydz./oper.
	2. Dziennik działań bojowych	- " -
	3. Materiały w zakresie zbierania i studiowania doświadczeń bojowych	- " -
	4. Schematy ugrupowania npla	Oddz./wydz./rozp.
	5. Zestawienie sił i środków npla	- " -
	6. Meldunek o położeniu sił i środków npla	- " -
	7. Mapa robocza tyłów	Sztab kwaterm.

Metodyka szkolenia sztabów dywizji i korpusów - Moskwa 1944
CBW-255.558

ANALIZA ETATÓW W DOWÓDZTWIE ARMII

Lp.	Komórki organizacyjne	Stanow. etatowe		Z tego:		U W A G I
		ilość	%	prac. koncepc.	%	
1.	Kierownictwo	4	0,7	4	100	-
2.	Adiutanci i oficerowie do zleceń	6	1,1	-	-	100
3.	Grupa radiostacji osobistych	4	0,7	-	-	100
4.	Sztab	110	19,8	71	63,9	36,1
5.	Zarząd polit.-wych.	65	11,7	43	65,7	33,6
6.	Dowództwo artylerii	61	10,9	43	70	30
7.	Dowództwo wojsk panc.	51	9,1	39	76,4	23,6
8.	Oddział wojsk inż.	13	2,3	8	61,5	38,5
9.	Oddział łączności	19	3,4	13	68,5	31,5
10.	Oddział chemiczny	6	1	5	83,4	16,6
11.	Oddział kadr	18	3,2	15	83,2	16,8
12.	Prokuratura	16	2,8	12	75	25
13.	Sąd	18	3,2	15	83,2	16,8
14.	Kwatermistrzostwo	163	29,3	127	77,4	22,6
O G Ő Ł E M		554	100	395	71,1	159
						28,9

LEGENDA:

CAW-etat nr 02/404

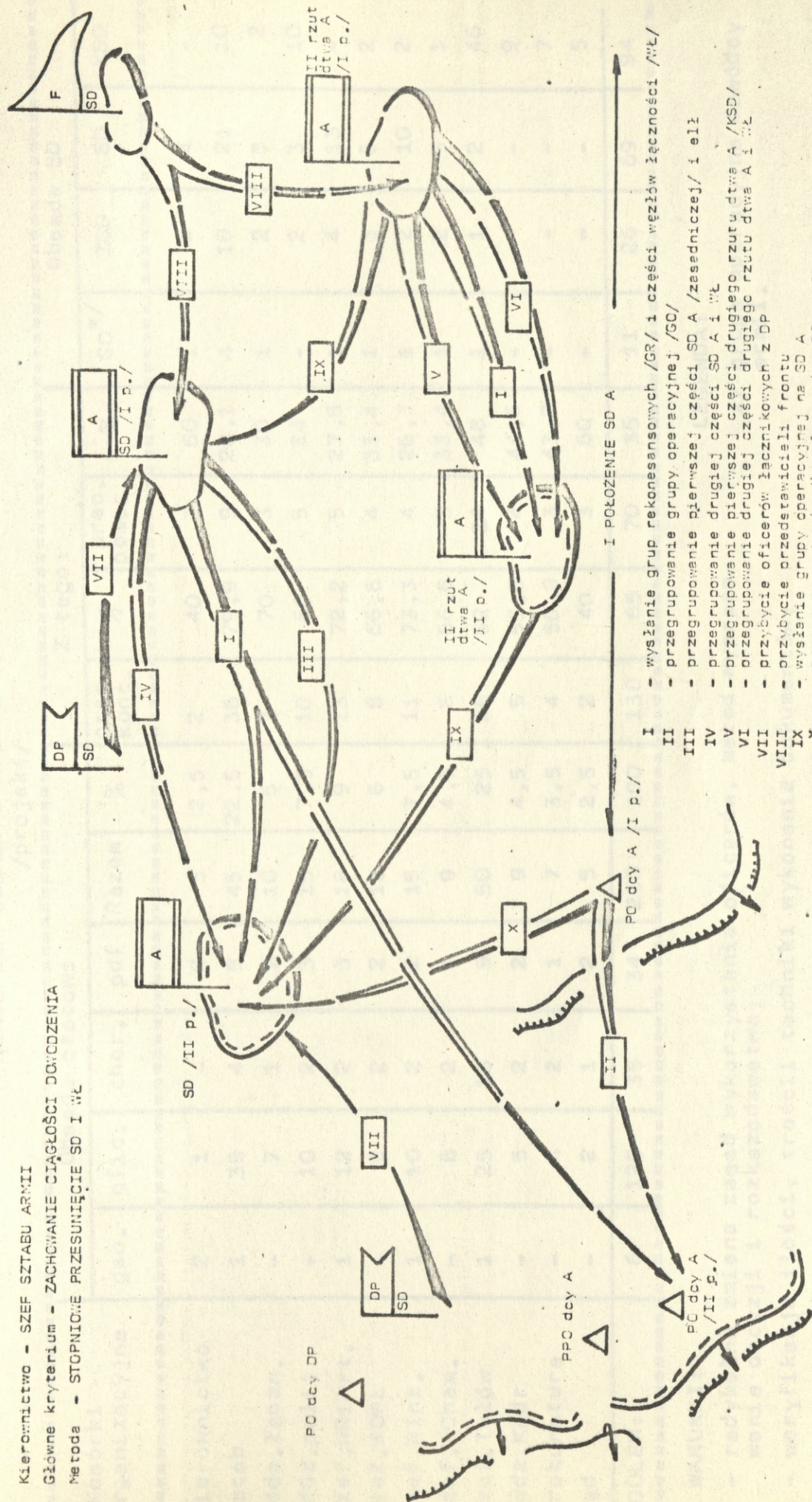
- etat dtwa A zmieniono następnie poprzez wprowadzenie nowego etatu dtwa wojsk pancernych /nr 010/9/ - 8 stanowisk;
- do dtwa 1 A WP wprowadzono wydział lotniczy - 5 stan.

UGRUPOWANIE I MECHANIZM PRZESUNIĘCIA SD ARMII
/1945r. - wariant/

Kierownictwo - SZEFE SZTABU ARMII

Główne kryterium - ZACHOWANIE CIĄGŁOŚCI DOKŁADZENIA

Metoda - STOPNIOWE PRZESUNIĘCIE SD I WŁ

- I - wystąpienie grup rekonesansowych /GR/ i części węzłów łączności /WŁ/
- II - przegrupowanie grupy operacyjnej /GC/
- III - przegrupowanie pierwszej części SD A /zasadniczej/ i ełł
- IV - przegrupowanie drugiej części SD A i WŁ
- V - przegrupowanie pierwszej części drugiego rzutu dłwa A /KSD/
- VI - przegrupowanie drugiej części drugiego rzutu dłwa A i WŁ
- VII - przybycie oficerów łącznikowych z DP
- VIII - przybycie przedstawicieli frontu
- IX - wysłanie grupy operacyjnej na SD A
- X - przegrupowanie środków łączności PO na SD A

II POKŁOZENIE SD A

KONCEPCJA OBSADY ETATOWEJ DOWÓDZTWA AO
/projekt/

Komórki organizacyjne	Obsada etatowa										Z tego:				Obsada SD			
	gen.	ofic.	chor.	pdf	Razem	%	prac. konc.	%	prac. pomoc.	%	GO ^{x/}	ZSD	SD	KSD				
Kierownictwo	2	1	-	2	5	2,5	2	40	3	60	1	-	4	-				
Sztab	1	35	4	5	45	22,5	36	79,9	9	20,1	4	10	21	10				
Oddz. łączn.	-	7	1	2	10	5	7	70	3	30	1	2	5	2				
Oddz. polit.	-	10	2	3	15	7,5	10	66	5	24	-	2	3	10				
Szef. WRiArt.	1	12	2	3	18	9	13	72,2	5	27,8	1	4	13	-				
Szef. WOPL	-	8	2	2	12	6	8	66,6	4	33,4	1	3	6	2				
Szef. WInż.	1	10	2	2	15	7,5	11	73,3	4	26,7	1	2	10	2				
Szef. WChem.	-	6	2	1	9	4,5	6	66,6	3	33,4	1	2	5	1				
Szef. Tyłów	1	25	15	9	50	25	26	52	24	48	1	1	2	46				
Oddz. Kadry	-	5	2	2	9	4,5	5	55,5	4	44,5	-	-	-	9				
Prokuratura	-	4	2	1	7	3,5	4	56,8	3	43,2	-	-	-	7				
Sęd	-	2	1	2	5	2,5	2	40	3	60	-	-	-	5				
OGÓŁEM:	6	125	35	34	200	100	130	65	70	35	11	26	69	94				

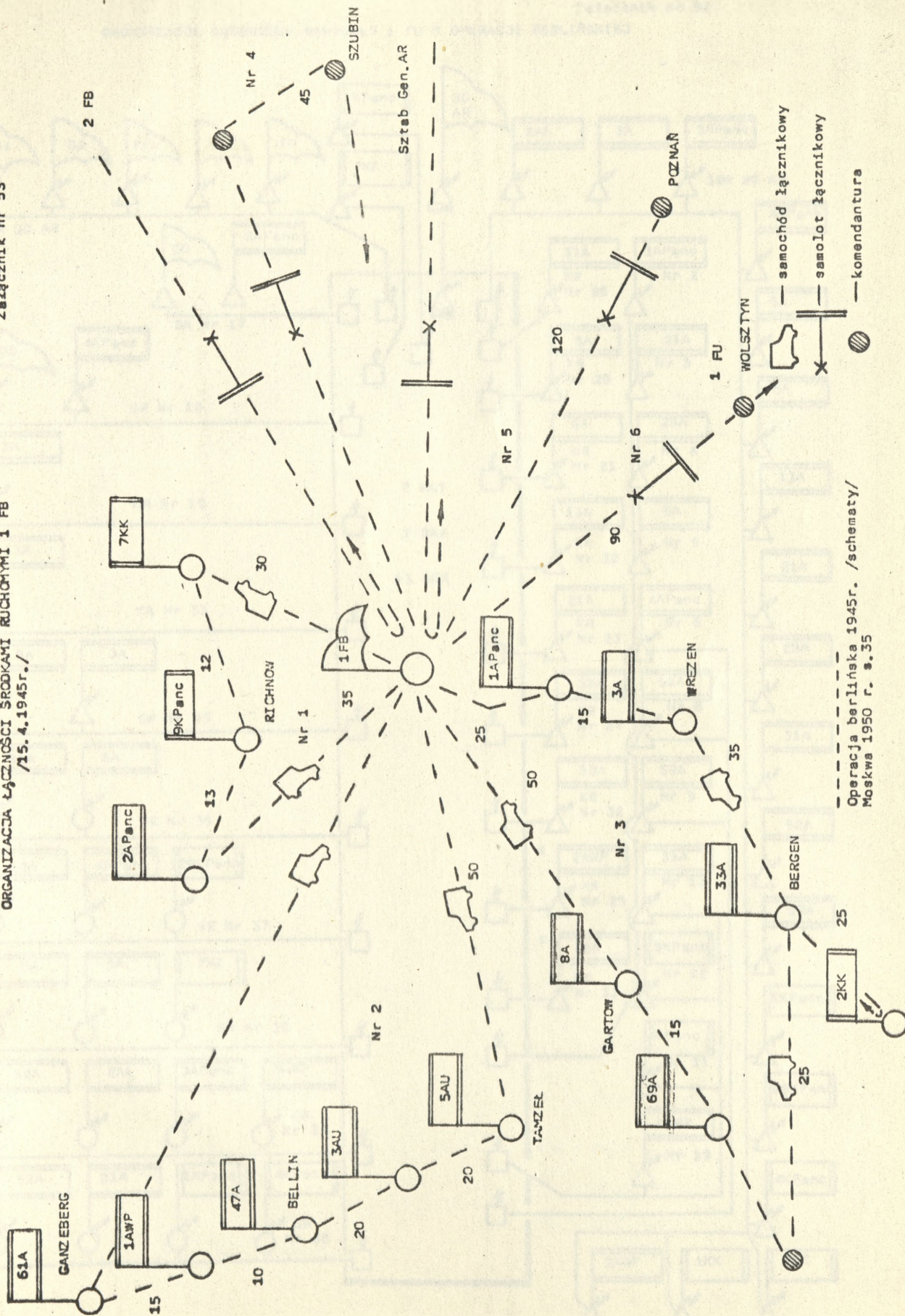
WARUNKI:

- radykalna zmiana zasad wykorzystania oficerów, metod wypracowania decyzji i rozkazodawstwa;
- weryfikacja ilości, treści techniki wykonania dokumentów;
- szersze wykorzystanie ETO i technicznych środków dowodzenia.

LEGENDA:

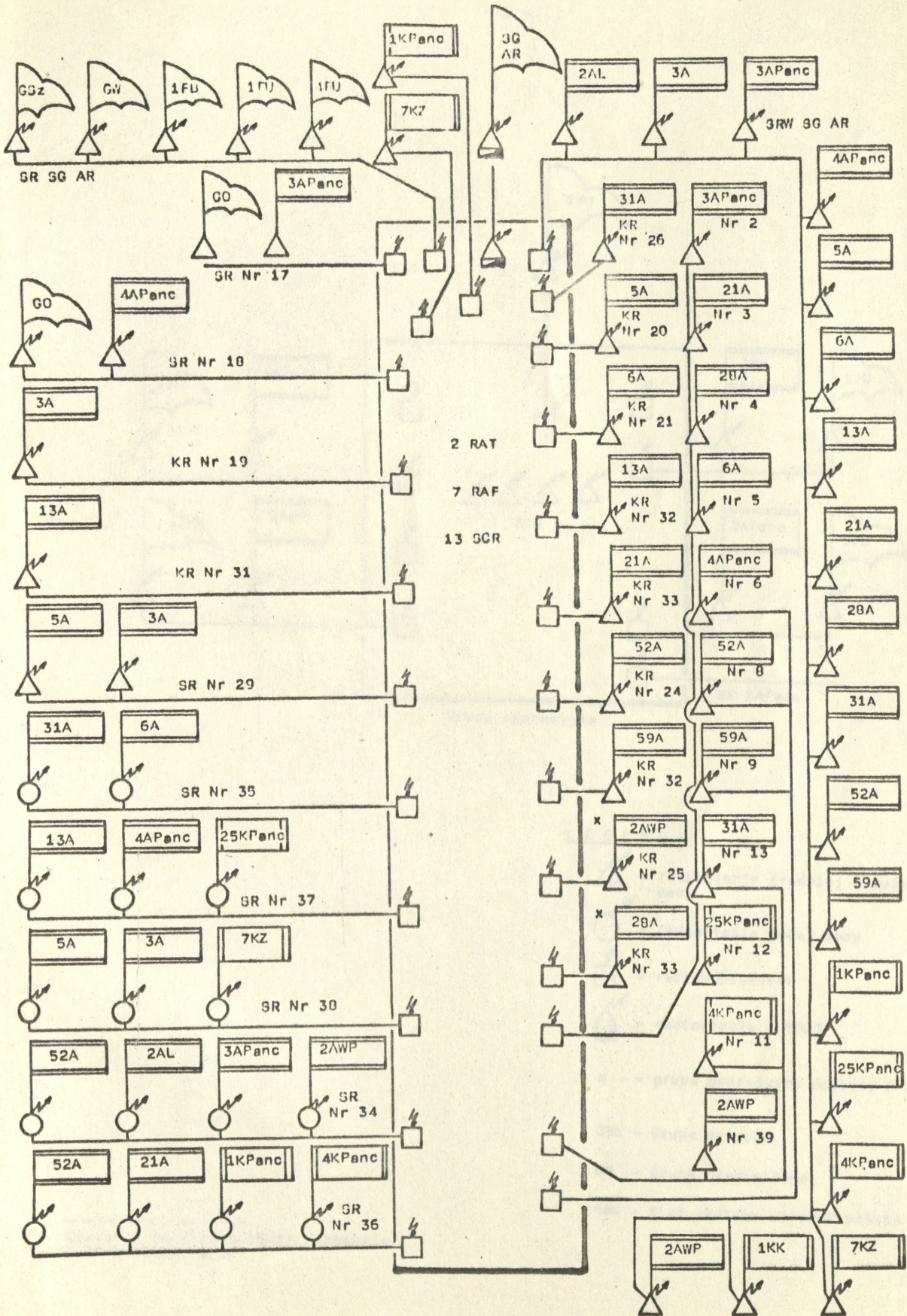
- x/ grupa operacyjna dowódcy armii.

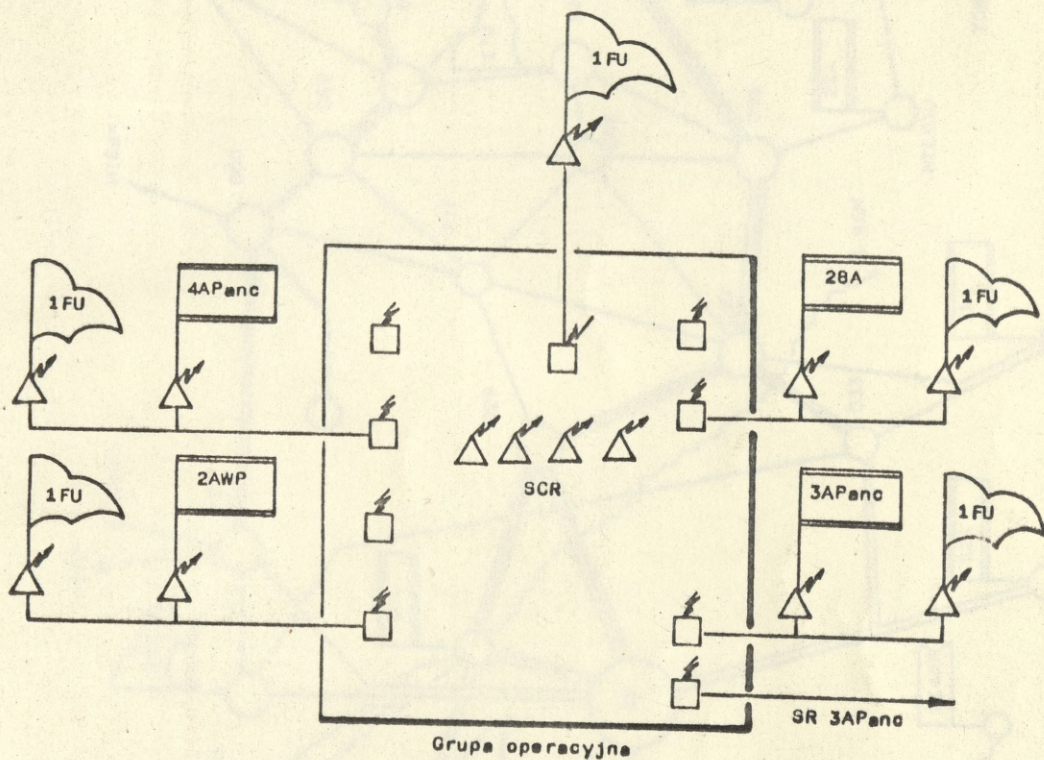
ORGANIZACJA ŁĄCZNOŚCI ŚRODKAMI RUCHOMYMI 1 FB
/15. 4. 1945r./

Operacja berlińska 1945r. /schematy/
Moskwa 1950 r. 8.35

ORGANIZACJA ŁĄCZNOŚCI RADIOWEJ I FU W OPERACJI BERLINSKIEJ

LEGENDA

- - radiostacje średniej i dużej mocy
- - radiostacje małej mocy
- - radioodbiorniki
- - radiostacje - BODO

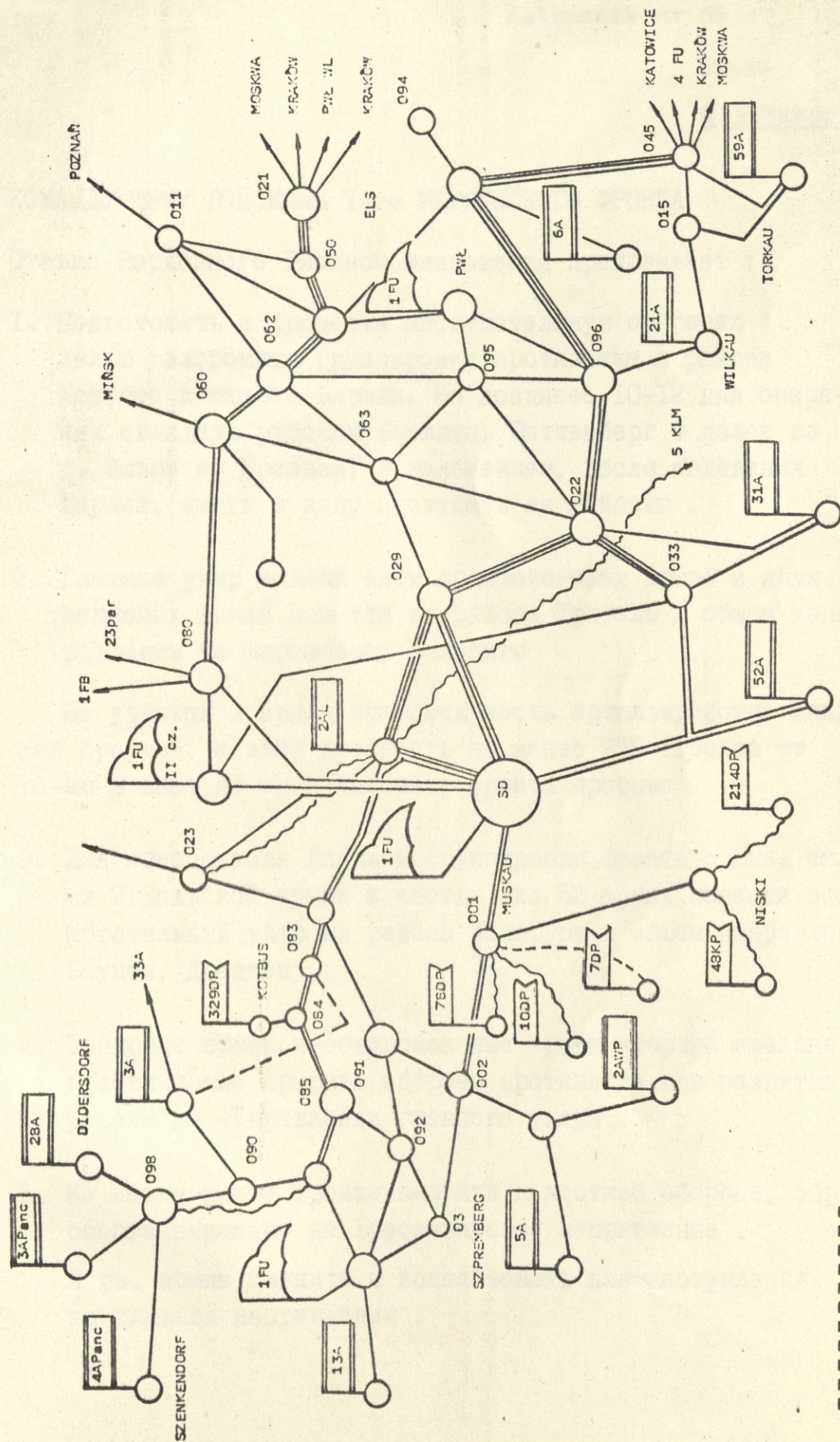
x - grupa operacyjna dowódcy Frontu

GSz - Grupa Szerowa

GW - Grupa Władimirowa

SRW - Sieć radiowa współdziałania

Operacja berlińska 1945r./schematy/.
Moskwa 1950r. s. 38

Operacja berlińska 1945r. /schematy/.
Moskwa - 1950r. s.120

Лично

Сов. секретно

КОМАНДУЮЩЕМУ ВОЙСКАМИ I-го УКРАИНСКОГО ФРОНТА

Ставка Верховного Главнокомандования приказывает :

- I. Подготовить и провести наступательную операцию с целью разгромить группировку противника в районе Коттбус и южнее Берлин. Не позднее 10-12 дня операции овладеть рубежом Беелитц, Виттенберг и далее по р. Эльба до Дрезден. В дальнейшем, после овладения Берлин, иметь в виду наступать на Лейпциг .

2. Главный удар силами пяти общевойсковых армий и двух танковых армий нанести из района Трибель в общем направлении на Шпремберг, Бельцига.

На участок прорыва привлечь шесть артиллерийских дивизий прорыва, создав плотность не менее 250 стволов от 76-мм и выше на один километр фронта прорыва .

3. Для обеспечения главной группировки фронта с юга, силами 2 Польской армии и частью сил 52 армии нанести вспомогательный удар из района Кольфурт в общем направлении Бауцен, Дрезден .

4. Танковые армии и общевойсковые армии второго эшелона ввести после прорыва обороны противника для развития успеха на направлении главного удара .

5. На левом крыле фронта перейти к жесткой обороне, обратив особое внимание на Бреславльское направление .

5 гв. армию сменить и использовать для наступления на главном направлении .

6. Установить с 15.4.45 следующую разграничительную линию с I Белорусским фронтом : до Унруштадт прежня и далее оз. Енсдорфер-зее, Гросс-Гастрозе, Люббен. Все пункты, кроме Люббен, для I Белорусского фронта включительно.

Ответственность за обеспечение стыка прежня.

7. Начало операции согласно полученных Вами лично указаний.

Ставка Верховного Главнокомандования

И. СТАЛИН
АНТОНОВ

3 апреля 1945 г.

21 час.00 мин.

№ 11060

Operacja berlińska 1945r.
Moskwa 1950r.

